

BIULETYN
UNIEJOWSKI

TOM 8 (2019)

pod redakcją

Marty Borowskiej-Stefańskiej
i Edyty Masierek

Marta Borowska-Stefańska, Edyta Masierek
Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych
Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej
90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31

RECENZENCI

Informacja na www.biuletynuniejowski.geo.uni.lodz.pl

REDAKTOR INICJUJĄCY

Katarzyna Smyczek

KOREKTA TECHNICZNA

Elżbieta Rzymkowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Andrzej Nowak

PROJEKT OKŁADKI

Sylvia Kowara

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Authors, Łódź 2019

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2019

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.09462.19.0.C

Ark. druk. 13,625

ISSN 2299-8403
e-ISSN 2449-8319

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Alicja Szymczak, Jan Szymczak – Elogia ku czci bł. Bogumiła w kolegiacie NMP w Uniejowie przez księdza Andrzeja Miniszewskiego, doktora obojga praw, niegdyś dziekana i oficjała uniejowskiego, napisana w 1802 r.	5
– Eulogy in honour of Blessed Bogumił in the Holy Virgin collegiate church in Uniejów	20
Monika Cepil, Tomasz Figlus – Morfogeneza i przemiany układu ruralistycznego wsi Wielenin	21
– Morphogenesis and changes in the rural layout of the village of Wielenin	34
Katarzyna Smyk – Spycimierskie kwietne dywany na Boże Ciało – typologia i symbolika wzorów	35
– Flower carpets for the feast of <i>Corpus Christi</i> in Spycimierz – typology and symbolism of patterns	65
Kamil Pozorski – Włoskie pochodzenie tradycji dekoracyjnych uroczystości <i>Corpus Domini</i>	67
– Italian origin of the <i>Corpus Domini</i> feast decoration traditions	75
Paulina Kurzyk, Michał Kowalski – Popularność Uniejowa na tle małych miast regionu łódzkiego oraz konkurujących z nim uzdrowisk	77
– Popularity of Uniejów against other small towns and spa resorts in Łódź region	96
Karolina Krysiak – Wpływ inwestycji i usług turystycznych na rozwój przedsiębiorczości w gminie Uniejów	99
– The impact of investments and tourist services on the development of entrepreneurship in Uniejów commune	114
Agnieszka Owczarek, Karolina Smętkiewicz – Strategia rozwoju turystyki kulinarnej na przykładzie Festiwalu Smaków w Uniejowie	115
– Development strategy of culinary tourism – the Festival of Tastes in Uniejów	130
Paweł Nowicki – Struktura zagospodarowania placu rynkowego w Uniejowie	131
– Land use structure of the town square in Uniejów	144
Paula Bączyk, Edyta Masierek – Transakcje na rynku nieruchomości w Uniejowie w latach 2007–2015	145
– Transactions on real estate market in Uniejów in 2007–2015	160
Marta Borowska-Stefańska, Marta Wojtczak – Dostępność piesza i transportem indywidualnym do parków w Turku i Koninie	161
– Pedestrian and individual transport accessibility of Turek and Konin parks	178

Leszek Kucharski, Błażej Chmielecki, Karolina Figurska – Parki w Uniejowie i Turku ostojami rodzimej flory leśnej w rolniczym krajobrazie środkowej Polski	181
– Parks in Uniejów and Turek as the refugiums of the native forest flora in agricultural landscape of Central Poland	196
Błażej Chmielecki – Wiedza pacjentów podstawowej opieki zdrowotnej w Uniejowie na temat antybiotyków	197
– Uniejów health service patients' knowledge of antibiotics	210
UNIEJOWSKIE IMPRESJE	
Joanna Wicherkiewicz – Wiersze	211
Zdjęcia lokalnych wydarzeń w 2019 roku	213

Alicja SZYMCZAK*, Jan SZYMCZAK**

**ELOGIA KU CZCI BŁ. BOGUMIŁA W KOLEGIACIE NMP
W UNIEJOWIE PRZEZ KSIĘDZA ANDRZEJA
MINISZEWSKIEGO, DOKTORA OBOJGA PRAW,
NIEGDYŚ DZIEKANA I OFICJAŁA UNIEJOWSKIEGO,
NAPISANA W 1802 R.**

Zarys treści: Przedmiotem artykułu jest historyczna analiza elogii ku czci bł. Bogumiła, znajdująca się na tablicy umieszczonej na południowej ścianie prezbiterium kolegiaty pw. Wniebowzięcia NMP w Uniejowie, napisana w 1802 r. przez księdza Andrzeja Miniszewskiego. Autorzy odczytali tekst łaciński oraz przetłumaczyli go na język polski. Uzupełnienie stanowią informacje na temat ks. Miniszewskiego oraz źródeł jego wiedzy na temat bł. Bogumiła od średniowiecza.

Słowa kluczowe: Błogosławiony Bogumił, kolegiata pw. Wniebowzięcia NMP w Uniejowie, ks. Andrzej Miniszewski, elogia

Ksiądz Jan Ignacy Korytkowski (1824–1888), historyk, archiwista, bibliotekarz, biskup nominat gnieźnieński, na łożu śmierci w 1888 r. napisał: „Z pewnym zadowoleniem przystępujemy do krótkiego opisanie żywota jednego z najświę-

* Alicja Szymczak, prof. dr hab., specjalność nauki pomocnicze historii, do 2011 r. kierownik Zakładu Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Łódzkiego, członek Zarządu Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, Komisji Nauk Pomocniczych Historii i Edytorstwa Komitetu Nauk Historycznych PAN, Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, zastępca redaktora „Przeglądu Nauk Historycznych”; obecnie *professor emerita*.

** Jan Szymczak, prof. dr hab., specjalność historia Polski średniowiecznej, pełnił funkcje: zastępcy przewodniczącego Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk, prezesa Polskiego Towarzystwa Historycznego, obecnie wiceprezes; kierownik Katedry Historii Polski Średniowiecznej i Katedry Historii Średniowiecznej Uniwersytetu Łódzkiego w latach 2001–2015; kierownik Katedry Historii Średniowiecza w Mazowieckiej Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu w latach 1994–2003. W przeszłości zajmował stanowiska: prodziekana ds. nauczania (1991–1996) i dziekana (1996–2002) Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ; obecnie *professor emeritus*.

to bliwszych arcybiskupów gnieźnieńskich, któremu nie tylko Długosz, ale prawie wszyscy późniejsi historycy nasi wprost zaprzeczyli bytu, rzeczywistego istnienia, uważając go za osobistość czysto legendową, wymyśloną i dlatego też miejsca pomiędzy arcybiskupami rzezonymi wręcz mu odmawiając i po śmierci arcybiskupa Jana jako bezpośredniego następcę jego Piotra Srzeniawitę nazywając, ponieważ mamy w ręku niezbite dowody, że tenże błogosławiony arcybiskup rzeczywiście na stolicy gnieźnieńskiej przez lat kilka zasiadał¹. Dalej czytamy, że z polecenia i sumptem arcybiskupa Macieja Łubieńskiego, na podstawie źródeł „w kapitule gnieźnieńskiej troskliwie przechowywanych [...] osnuł żywot bł. Bogumiła (łac. *Deogratus*) uczony i zacny ksiądz Stefan Damalewicz”² (ok. 1600/1610–1673), kanonik wrocławski, rektor seminarium duchownego we Wrocławku, przełożony kanoników laterańskich, tj. kanoników regularnych od św. Mikołaja w Kaliszu³. Najpierw opisał go w wydanej w 1649 r. pracy *Series Archiepiscoporum Gnesnensium*⁴, czyli Poczcie arcybiskupów gnieźnieńskich, natomiast w 1661 r. ukazało się w Rzymie jego dzieło pt. *Vita S. Bogumili, Archiepiscopi Gnesnensis Eremitae Camaldulensis*.

Dla porządku należy wszakże odnotować, że już w 1662 r. Piotr Hiacynt Pruszczy wydając w Krakowie *Fortecę Duchowną Królestwa Polskiego* na czterech stronach opisał także „Żywot świętego Bogumiła, Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, a potem pustelnika Kámálduleńskiego”⁵. Powtarzając znane dzięki lekturze wcześniejszych dzieł najważniejsze etapy życia bł. Bogumiła, nie ustrzegł się jednak poważnego błędu, gdyż wyrazem jego niefrasobliwości historycznej i chronologicznej jest przypisanie arcybiskupowi Bogumiłowi zaangażowania w wypadki po śmierci Ludgardy, pierwszej żony księcia wielkopolskiego I koronowanego w 1295 r. na króla Przemysła II, która zmarła w 1283 r., a przecież na następnej stronie odnotował śmierć Bogumiła dnia 10 czerwca 1182 r., a więc ponad sto lat wcześniej!⁶

Zapewne to jednak prace S. Damalewicza były źródłem wiedzy dla anonimowego autora inskrypcji na sarkofagu bł. Bogumiła, który został ufundowany

¹ J. Korytkowski, *Prymasi Polski, arcybiskupi gnieźnieńscy i metropolici polscy od roku 1000 aż do dnia dzisiejszego*, wyd. I, t. 2, Poznań 2001, s. 195.

² Tamże, s. 196.

³ Zob. P. Pawłowski, *Damalewicz Stefan*, [w:] *Wrocławski słownik biograficzny*, red. S. Kunikowski, t. 1, Urząd Miasta Wrocławek, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Wrocławku, Wrocław 2004, s. 43–45.

⁴ S. Damalewicz, *Series Archiepiscoporum Gnesnensium, Atque Res gestae, è vetustis antiquitatum rudibus collectae*, Varsaviae 1649, s. 101–116.

⁵ P.H. Pruszczy, *Forteca Duchowna Królestwa Polskiego. Z Żywotow świętych, tak iuz Kánonizowanych y Beátyfikowanych, iáko też światobliwie żyjących Pátronow Polskich*, Kraków 1662, s. 102–105.

⁶ Tamże, s. 103–104; zob. K. Jasiński, *Genealogia Piastów wielkopolskich. Potomstwo Władysława Odonica*, [w:] *Nasi Piastowie*, „Kronika Miasta Poznania” 1995, t. 2, s. 54–55.

w 1666 r. w kolegiacie uniejowskiej przez arcybiskupa Wacława Leszczyńskiego. Czytamy więc, że był Polakiem, herbu Róża, czyli Poraj, ale także dziesiątym następcą św. Wojciecha (*S. Adalberti Successor X*), co nie jest wszakże zgodne z prawdą! Pomijając w tym miejscu sprawę przynależności rodowej bł. Bogumiła, trzeba pamiętać, że św. Wojciech był – jak wiadomo – biskupem w Pradze czeskiej i nigdy nie był arcybiskupem gnieźnieńskim, gdyż ta godność po jego śmierci w 997 r. przypadła – zresztą jako pierwszemu w 1000 r. – jego przyrodniemu bratu Radzimowi (łac. *Gaudenty*) i to właśnie jako „arcybiskupowi św. Wojciecha”⁷, co może powodować pomyłki w ustalaniu kolejności biskupów gnieźnieńskich!

Odnotujmy następnie, że w 1714 r. w Warszawie wyszło drukiem drugie wydanie dzieła S. Damalewicza⁸. Jego polskie tłumaczenie pióra doktora prawa księdza Bartłomieja Sokołowskiego, kanonika płockiego, kustosza i oficjała uniejowskiego, pt. *Cuda y Znakomite Łaski za Przyczyną Błogosławionego Bogumiła Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego tak przy Grobie Tego świętego Patrona w Kollegiacie Uniejowskiej. Jako też y w Dobrowie, gdzie dni życia swego w wielkiej świątobliwości na Puszczy zakończył [...]* ukazało się w 1748 r. i niewątpliwie przyczyniło się do upowszechnienia kultu bł. Bogumiła wśród wiernych i mniej wykształconej ludności. Nie wiemy, czy poznał ją ks. A. Miniszewski, który wszakże nie doczekał jej przedruku w 1806 r. w Kaliszu pt. *Historia Świątobliwego Życia Błogosławionego Bogumiła, niedziś Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego, a potem przez lat dwanaście, w Pustyni Dobrowskiej, w Dziećiectwie własnym Pobożnego Eremita, Którego drogi Ciała Depozyt wielkimi Cudami, y łaskami słynący, w Kolegiacie Uniejowskiej złożony iest*⁹.

Ważne miejsce w upowszechnianiu wiedzy o bł. Bogumile – aczkolwiek znów opartej całkowicie na żywocie pióra S. Damalewicza – zajmuje także księdz Floriana Jaroszewicz *Matka świętych Polska albo żywoty świętych, błogosławionych, wielebnych, świątobliwych, pobożnych Polaków y Polek z 1767 r.*¹⁰

Oprócz wersji życiorysu w publikacjach ogólnopolskich – i nie tylko – mamy także miejscową – dobrowską – tradycję o życiu i działalności kościelnej arcybiskupa Bogumiła. Według inskrypcji nad drzwiami do zakrystii w kościele w Dobrowie urodził się on w 1116 r., w 1136 r. erygował parafię i zbudował kościół w Dobrowie, w 1140 r. został wyświęcony na kapłana, w 1142 r. objął

⁷ Labuda G., *Święty Wojciech biskup-męczennik patron Polski, Czech i Węgier*, „Monografie Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej”, Wyd. 2, Wrocław 2004, s. 238.

⁸ Kolejna – trzecia – łacińska edycja dzieła S. Damalewicza ukazała się w Kaliszu w 1803 r., a więc już po opracowaniu inskrypcji w Uniejowie przez A. Miniszewskiego.

⁹ Por. L. Cerski, *Błogosławiony Bogumił Sławny Cudotwórca*, Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, Włocławek 2002, s. 32.

¹⁰ F. Jaroszewicz, *Matka świętych Polska albo żywoty świętych, błogosławionych, wielebnych, świątobliwych, pobożnych Polaków y Polek wszelkiego stanu y kondycji każdego wieku od zakrzewioney w Polsce chrześcijańskiej wiary osobliwą życia doskonałością słynących*, Kraków 1767, s. 292–296.

probostwo dobrowskie, w 1150 r. został dziekanem, w 1166 r. był prekonizowany na biskupa, w 1167 r. otrzymał od papieża paliusz prymasa, w 1170 r. zrezygnował z arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i osiadł w Dobrowie, zmarł w 1182 r. (właśnie na obrazie z 1660 r. w kościele w Dobrowie podano dokładną datę śmierci 10 czerwca 1182 r.¹¹). Relikwie podniesiono w 1257 r., cuda stwierdzono w 1443 r.

To był podstawowy kanon informacji dla opracowania biografii bł. Bogumiła w 1802 r. przez księdza Andrzeja Starzę Toporczyka z Miniszewa¹², doktora obojga praw, dziekana i oficjała, wcześniej uniejowskiego, następnie łączyckiego – co sam napisał – dodając, że jest także autorem zapowiedzianej w tytule niniejszego artykułu inskrypcji na tablicy w kolegiacie uniejowskiej¹³ – a zapewne także jej fundatorem – poświęconej życiu, działalności i beatyfikacji bł. Bogumiła.

Tablica znajduje się na południowej/prawej ścianie prezbiterium kolegiaty. Wykonana została z tzw. czarnego marmuru. Jest duża, liczy sobie bowiem 145 cm wysokości i 125 cm w najszerszym miejscu, ale musiała przecież pomieścić wcale obszerny tekst. Jest on wyraźnie rozmieszczony graficznie w trzech kolumnach za pomocą pionowych linii – co też graficznie oddajemy w odczycie i tłumaczeniu tej inskrypcji¹⁴. Cały tekst – litery i cyfry – oraz obrzeże tablicy było wyzłocone, czego ślady są jeszcze widoczne.

Jakkolwiek księdza A. Miniszewskiego nie znajdujemy w dawnych herbarzach, to nie jest on anonimowy, gdyż przynajmniej trzykrotnie podpisał się pod swoimi dziełami jako ich fundator. W 1800 r. bowiem na marmurowej tablicy w krużcu archikolegiaty w Tumie pod Łęczycą wypisał swoich przodków aż od X w.¹⁵ Czytamy więc na niej, że jego ojcem był Jakub Miniszewski, który w 1732 r.

¹¹ J. Korytkowski (*Prymasi Polski, arcybiskupi gnieźnieńscy...*, t. 2, s. 208) podał datę 6 czerwca 1182 r. w Dobrowie na rycinie rzymskiej z 1661 r. i w *Fortecy Duchownej Królestwa Polskiego...*, s. 104 z 1662 r. Piotra Hiacynta Pruszcza oraz na portrecie z 2. połowy XVIII w. w Pałacu Prymasowskim w Łowiczu (*Rozśpiewały się dzwony i serca ludzi... Uniejów Dobrów Koło Włocławek*, red. A. Urbaniak i in., Uniejów 2008, s. 148 oraz ryc. 7, 8; *Błogosławiony Bogumił. Uniejów 1926–2016. W 90. rocznicę uroczystości beatyfikacyjnych*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Uniejów 2016, s. 58, 61) podano datę 10 czerwca 1182 r. i tą datę zawiera Dekret Kongregacji Rytów w Rzymie z 1925 r. J. Maciejewski (*Episkopat polski doby dzielnicowej 1180–1320*, Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Kraków–Bydgoszcz 2003, s. 223) przyjął, że Bogumił objął arcybiskupstwo po 1180 r., z którego zrezygnował przed 1191 r.

¹² Miniszew – w XIX w. wieś w pow. Turek, parafia Wielenin – zob. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 6, Warszawa 1885, s. 447–448.

¹³ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, red. J.Z. Łoziński, t. V: *Województwo poznańskie*, red. T. Ruszczyńska i A. Sławska, z. 26: *Powiat turecki*, oprac. M. Kwiczala, Warszawa 1959, s. 21.

¹⁴ Podobnie pod względem graficznym wygląda tablica Gryfów–Toporów w archikolegiacie tumskiej pod Łęczycą z 1800 r.

¹⁵ Jego odczyt pozostawił A. Sz(c)lewski, *Wizyta Arcypasterska w Dekanacie Łęczyckim*, „Przegląd Katolicki” 1887, R. 25, s. 439–440.

poślubił Ewę z Pruchenek (*in Pruchenki*)¹⁶ Prucheńską. Siebie natomiast określił wtedy skromnie tylko jako doktora obojga praw (DATA A ME ANDREA IACOBI STARZA TOPOREO MINISZEWSKI U[TRIUS]q(ue) I(URIS): D(OCTORI) / ANNO SALVATORIS DOMINI // 1800 /), podczas gdy jego tytułatura z 1802 r. jest pełniejsza i znacznie bogatsza.

Nie jest to wszakże jedyny ślad w archikolegacie tumskiej po działalności księdza A. Miniszewskiego. Na znajdującym się w tzw. Ogrójcu nagrobku w formie ołtarzyka z Chrystusem Ukrzyżowanym w płaskorzeźbie z marmuru był „u dołu kamień do podnoszenia z napisem”, że „pod Zbawicielem Ukrzyżowanym tutaj w Roku Pańskim 1803 postawił on sobie nagrobek” (*Sub crucifixo salvificantae hoc sibi sepulchrum posuit Anno Ejusdem Domini 1803*)¹⁷.

Przedstawiane w kilku miejscach przez księdza A. Miniszewskiego najważniejsze fakty z jego życiorysu zostały całkowicie i to pozytywnie zweryfikowane dzięki kwerendzie w księgach grodzkich sieradzkich z XVIII w., którą przeprowadziła dr Hanka Żerek-Kleszcz na potrzeby przygotowywanej monografii Uniejowa i Gminy Uniejów. Rodzina Miniszewskich występuje w nich stosunkowo często w różnego rodzaju transakcjach, zwłaszcza związanych z obrotem ziemią. Uczestniczy w nich także – i to wcale licznie – ks. A. Miniszewski. Jednak najważniejszy zapis związany z jego biografią pochodzi z 5 czerwca 1769 r.¹⁸, w którym odnotowany został jako doktor obojga praw, dziekan i oficjał uniejowski, syn zmarłych: Jakuba i Ewy Pruchlińskiej¹⁹, jako właściciel Pęgowa Dedłowo i Wójceiki, wycenionych na 17 tys. złp. Zapis ten potwierdza zatem w zupełności dane dotyczące jego rodziców z tablicy tumskiej z 1800 r. Zostawiając na inną okazję omówienie spraw rodzinnych i finansowych ks. A. Miniszewskiego, tutaj tylko dodajmy, że jego siostrą była Wiktoria²⁰, która wraz z mężem Janem Racięckim w 1778 r. zrezygnowała z posiadania połowy Wilamówka i wsi Rybno²¹. Ks. A. Miniszewski był zatem zarówno z urodzenia, jak i pełniących urzędów i dostojeństw kościelnych członkiem społeczności związanych z Gminą Uniejów i samym Uniejowem!

A zatem, wspomniany tumski napis grobowy wraz z poprzednimi inskrypcjami: tumską i uniejowską, ale na szczęście solidnie okraszonymi zapisami biograficz-

¹⁶ Pruchenki – obecnie wieś Próchna, pow. Sieradz, par. Wróblew; w XIV–XVI w. występowała pod nazwą *Prochni*, *Prochny*, *Pruchna*; zob. S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, *Materiały do słownika...*, Cz. II: (*Nacki–Żywocin oraz Dodatek i Uzupelnienia*), Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1970, s. 53. W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, (t. 9, Warszawa 1887, s. 69) jest odnotowana jako *Pruchna* i *Prochny*.

¹⁷ A. Sz(elewski), *Wizyta Arcypasterska*, s. 440.

¹⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Księgi grodzkie sieradzkie, inskrypcje, ks. 221, k. 478; zob. tamże, ks. 226, k. 8 – z 1778 r.

¹⁹ W innych zapisach jako Pruchyńska – tamże, ks. 232, k. 283; Prochyńska – ks. 226, k. 77–78; Pruchnińska – ks. 224, k. 106–107.

²⁰ Księgi grodzkie sieradzkie, relacje, ks. 157, k. 296–298.

²¹ Księgi grodzkie sieradzkie, inskrypcje, ks. 226, k. 77–78.

nymi w księgach grodzkich sieradzkich, zamyka chyba na ten czas życiorys księdza prałata A. Miniszewskiego (ok. 1733 – ok. 1803), niewątpliwie wielce zasłużonego dla Uniejowa i jako ważnego propagatora kultu bł. Bogumiła.

Wracając do podstawowego tematu tego artykułu należy podkreślić, że analiza treści opracowanego przezeń inskrypcji nie pozostawia złudzeń, że podstawą jego wiedzy o bł. Bogumił były przede wszystkim obydwie dzieła S. Damalewicza. Nawet tytuł jego inskrypcji z 1802 r. zaczerpnięty został z Damalewicza, który zresztą zatytułował życiorys bł. Bogumiła „Elogium Beato Archiepiscopo” w *Series Archiepiscoporum Gnesnensium*²². Widoczny jest także wpływ inskrypcji w ikonografii z Dobrowa oraz dzieła F. Jaroszewicza z 1767 r., ale to one przecież prezentowały najnowszy stan badań nad biografią bł. Bogumiła na początku XIX w. i ks. A. Miniszewski taki wysoki poziom wiedzy utrzymał w 1802 r.

W przedstawionej przez J.I. Korytkowskiego wersji – również opartej całkowicie na dziełach S. Damalewicza²³ – Bogumił pochodził ze znakomitego rodu Poraitów i był w prostej linii prawnukiem św. Wojciecha [stryjecznym], którego rodzony brat Poraj z Libic uszedł z rzezi praskiej i osiadł w Polsce²⁴. Tak sądzono aż do 1926 r.²⁵, gdyż jeszcze w dekreście Świętej Kongregacji Obrzędów przedstawionej i podpisanej przez papieża Piusa XI 27 maja 1925 r. Bogumiła Błogosławionego czyli Świętego zapisano jako pochodzącego ze starego i sławnego rodu Poraitów²⁶. Również jako Poraitę określił go także ks. Jan Cyranowski – proboszcz i dziekan uniejowski – w broszurze, którą wydał z okazji ogólnopolskich uroczystości w Uniejowie w maju 1926 r.²⁷

Wszakże już w 1926 r. ksiądz Stanisław Kozierowski (1874–1949), profesor Uniwersytetu Poznańskiego i członek Polskiej Akademii Umiejętności, opublikował swoją pracę o wielkopolskim rodzie Leszczyców i arcybiskupa Bogumiła uznał za ich współrodowca²⁸. Jego argumenty zostały zaakceptowane²⁹ przez współcze-

²² S. Damalewicz, *Series Archiepiscoporum Gnesnensium...*, s. 111.

²³ Odnotujmy tutaj pominięcie przez J.I. Korytkowskiego pracy A. Chodyńskiego, *Błogosławiony Bogumił arcybiskup gnieźnieński. Życiorys i nabożeństwo do bł. Arcypasterza, którego zwłoki spoczywają w Uniejowie nad Wartą*, Warszawa 1879, ss. 76.

²⁴ Sytuację książąt Sławnikowiców na Libicach w Czechach przedstawił G. Labuda, *Święty Wojciech...*, s. 62 i nn.

²⁵ M. Morawski, *Błogosławiony Bogumił arcybiskup gnieźnieński*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1925, nr 9, s. 347–352.

²⁶ Zob. *Rozśpiewały się dzwony i serca ludzi...*, s. 10.

²⁷ J. Cyranowski, *Żywoć błogosławionego Bogumiła arcybiskupa gnieźnieńskiego*, Poznań 1926, ss. 46; także inni, a ostatnio J. Świągoniak, *Święty Bogumił patron ziemi kolskiej i parafii w Kole*, Dom Wydawniczy „Rafał”, Kraków 2016, ss. 94; K. Dąbrowski, *Uniejów ośrodkiem kultu błogosławionego Bogumiła*, „Biuletyn Uniejowski” 2017, t. 6, s. 81–90.

²⁸ S. Kozierowski, *Leszczycy i ich plemiennik arcybiskup gnieźnieński św. Bogumił z Dobrowa*, Poznań [1926], s. 31–33, 37–50, 51 i nn.

²⁹ Zob. G. Labuda (*Święty Wojciech...*, s. 199), który uznał go dawniej za Pałukę; por. K. Dąbrowski, *Uniejów ośrodkiem kultu błogosławionego Bogumiła*, s. 81.

sną historiografię³⁰. To chyba jedna z ważniejszych konstatacji w sprawie pochodzenia bł. Bogumiła i nie tylko w odniesieniu do jego „uniejewskiego” biogramu w wykonaniu księdza A. Miniszewskiego z 1802 r. Inne uwagi do treści biogramu są pomieszczone w przypisach do polskiego tłumaczenia tej inskrypcji.

Niech będzie chwała Pana na wieki.

Elogia wychwalająca

Różę pobożną³¹, następnie cudowne i święte życie błogosławionego niegdyś z Różyców Bogumiła³².

Po pierwsze | Ten zrodzony przez Mikołaja z Różyców (z przodków książąt libickich³³) kasztelana gnieźnieńskiego³⁴ i Katarzynę z Gryfów siostrę Jana arcybiskupa gnieźnieńskiego³⁵ pobożnych rodziców | 1116

³⁰ Zob. J. Bieniak, *Autor „Rocznika dawnego”*, [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gięsztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, red. D. Gawinowa i in., Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1991, s. 433–435; J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej...*, s. 223; J. Szymczak, *Arcybiskupi gnieźnieńscy: bł. Bogumił i Jakub Świnka – najstarsi dobrodzieje Uniejowa i Maciej Łubieński – restaurator średniowiecznej świetności miasta*, „Uniejowskie Strony. Pismo wydawane przez Urząd Miasta w Uniejowie” 2005, nr 3(7), s. 23–24.

³¹ Jest to nawiązanie do herbu Poraj, który stanowiła „w polu czerwonym srebrna róża pięciopłatkowa o dnie złotym i z listkami między płatkami” (J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 231), stąd Różycami nazywano członków tego rodu.

³² O przynależności bł. Bogumiła do rodu Leszczyców zob. wyżej, przyp. 24, 26. Poglądy historyków na biografię, chronologię i przynależność rodową arcybiskupa Bogumiła – zebrał J. Szymczak, *Arcybiskupi gnieźnieńscy: bł. Bogumił i Jakub Świnka...*, s. 23–24; por. K. Dąbrowski, *Uniejów ośrodkiem kultu błogosławionego Bogumiła*, s. 81, przyp. 1.

³³ Przyczyny nawiązania do osoby bpa Adalberta-Wojciecha Sławnikowica z czeskich Libic w legendzie heraldycznej rodu Porajów–Różyców omówił B. Nowak, *Ród Porajów w Małopolsce w średniowieczu*, Wyd. Avalon, Kraków 2009, s. 30 i nn.

³⁴ Mikołaj jako kasztelan gnieźnieński w XII w. nie jest potwierdzony źródłowo, podobnie jak Boguchwał wg S. Damalewicza, o czym szerzej J. Korytkowski (*Prymasi Polski, arcybiskupi gnieźnieńscy...*, t. 2, s. 196–197) – zob. *Urządnicy wielkopolscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, red. A. Gąsiorowski, Wrocław i in. 1985, s. 36; J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część IV B. Dwa możnowładztwa – starzy i nowi)*, [w:] *Spółczesność i historia średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 12, red. S. Górzyński, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2012, s. 35.

³⁵ Arcybiskup Jan (Janik) zm. 1168/1176 – zob. J. Dobosz, *Arcybiskup Janik i jego następcy. Przygotowanie do reformy Henryka Kietlicza*, [w:] *1000 lat Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, red. J. Strzelczyk, J. Górny, Wydawnictwo Gaudentinum, Gniezno 2000, s. 88–90; tenże, *Monarchia i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2002, s. 303–306.

Po drugie | chłopiec (wychowany) w domu w atmosferze cnót, wiedzę zdobywał w Gnieźnie, od Ottona biskupa bamberskiego³⁶, potem w Paryżu i na dworze wuja Jana arcybiskupa | 1138³⁷.

Po trzecie | Po śmierci rodziców ten komes z Koźmina³⁸ i dziedzic licznych wsi był obrońcą kultu Boga wśród pisarzy, jak dowodzi dokument w archiwum klasztoru trzemeszneńskiego zachowany taki:

Hembald³⁹ Świętego Kościoła Rzymskiego prezbiter kardynał do drogiego brata Bernarda prepozyta kościoła w Trzemesznie⁴⁰.

Chcemy aby było znane, że teraz gdy byliśmy pod miastem Gniezno książęta Bolesław i Mieszko i bracia ich Henryk i Kazimierz, synowie zmarłego księcia Bolesława,

kaplicę św. Marii pod Łęczycą na Górze⁴¹ położoną dla zbawienia duszy swej kościołowi św. Wojciecha w Trzemesznie,

z należącymi dochodami wieczyście nadali⁴². I tej donacji świadkami byli: Aleksander biskup płocki⁴³, Jan, Pean kanclerze,

³⁶ Św. Otto biskup bamberski (zm. 1139), zwany Apostołem Pomorza, w 1124 r. podjął nadodrzańską i pomorską misję chrystianizacyjną za panowania Bolesława Krzywoustego na wzór misji św. Wojciecha w Prusach za Bolesława Chrobrego – zob. J. Strzelczyk, *Apostołowie Europy*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1997, s. 237–247.

³⁷ Zob. przyp. 30. Jan/Janik, proboszcz wrocławski, kanonik gnieźnieński i krakowski, kształcił się prawdopodobnie za granicą, był kanclerzem księcia Władysława II Wygnąńca, następnie Bolesława Kędzierzawego, dzięki któremu objął w 1146 r. biskupstwo wrocławskie, a w 1149 r. arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Ufundował klasztor cysterski w Jędrzejowie, ukończył budowę archikolegiaty w Tumie pod Łęczycą – zob. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Wyd. Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1992, s. 88.

³⁸ Koźmin – wieś w gminie Brudzew, pow. Turek.

³⁹ Humbald (zm. 1149), w 1135 r. kardynał, legat papieski – zob. M. Biniś-Szkopek, *Bolesław IV Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2009, s. 52, przyp. 194.

⁴⁰ Trzemeszno – miasto w pow. Gniezno, z klasztorem kanoników regularnych, fundacji Bolesława III Krzywoustego.

⁴¹ Góra Świętej Małgorzaty – wieś pod Łęczycą koło Tumu.

⁴² *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* (dalej: KDW), t. I, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877, nr 12 – dokument legata papieskiego kardynała Humbalda z 2.03.1146 r. sygnującemu klasztorowi kanoników regularnych w Trzemesznie nadanie „capellam Sancte Marie apud Lonciziam in monte sitam” przez synów Bolesława III Krzywoustego i Salomei: Bolesława [Kędzierzawego], Mieszka [Starego], Henryka [Sandomierskiego] i Kazimierza [Sprawiedliwego] w 1145 r. – KDW, t. I, nr 11; zob. S. Zajązkowski, S.M. Zajązkowski, *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do roku 1400*, Cz. I: (*Abramowice–Mzurki*), Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1966, s. 94.

⁴³ Aleksander z Malonne, biskup płocki 1129–1156 – zob. M. Gębarowicz, *Aleksandr († 1156), biskup płocki*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, s. 65–66; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, s. 18.

Odolan komes, Schember⁴⁴, Saul, Dzierżykraj, Zbylut, Bogumił, Marcin⁴⁵, Pakosław komes, Spitygniew⁴⁶ i inni liczni⁴⁷.

My zaś zgadzając się na prośby tych książąt nadanie tej kaplicy kościołowi św. Wojciecha i targu w Waliszewie, który nadała księżna Salomea⁴⁸ temuż kościołowi św. Wojciecha, potwierdzamy i umacniamy. Datowane koło Gniezna w roku Wcielenia Pańskiego indykcji 7 | 1147⁴⁹.

Po czwarte | Klasztorowi zakonu cystersów⁵⁰ w Brzeźnicy: później zwanej Andrzejów: ufundowanemu, te dobra swoje a także dziedzictwa dając z owym Janem wujem i krewnymi swymi = tak się podpisali = ja Jan biskup i brat mój przyrodni pan Jaksa, Mihora, Miecsław, Marcin, Mikołaj wojski, komes Bogumił, dziedzice z Brzeźnicy dajemy, darowujemy | 1152 z innymi wsiami =

Po piąte | świątyni najjaśniejszej z jodłowych szczepów⁵¹ Najświętszej Trójcy w swoim dziedzictwie Dobrów uczynionej, na uposażenie część tamże swoją dał | 1158.

Przez Boga do kapłaństwa powołany przez Jana arcybiskupa swego wuja nominowany, tej parafii dobrowskiej dany został jako pasterz, wkrótce na dziekanie metropolii gnieźnieńskiej wyniesiony i na każdym z dwóch urzędów w przedziwny sposób pracuje usilnie.

Po szóste | Po śmierci Jana arcybiskupa gnieźnieńskiego kapituła gnieźnieńska, po zbadaniu pobożnego życia w świętości Bogumiła, jego na arcybi-

⁴⁴ W dokumencie jest Wszebor – KDW, t. I, nr 12.

⁴⁵ W dokumencie jest Męcina – KDW, t. I, nr 12.

⁴⁶ Spitygniew, zapewne Poraita z ziemi sandomierskiej – zob. B. Nowak, *Ród Porajów w Małopolsce...*, s. 134 i nn.

⁴⁷ Z tego groma Saul reprezentował ród Odrowążów, Męcina Rawiczów, Pakosław zaś Awdańców – zob. B. Nowak, *Ród Porajów w Małopolsce...*, s. 134, 137, gdzie dalsza literatura.

⁴⁸ Salomea z Bergu w Szwabii (zm. 1144), druga żona Bolesława III Krzywoustego – zob. K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Warszawa–Wrocław 1992, s. 190–191.

⁴⁹ W sprawie okoliczności tego nadania zob. m.in. J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku*, [w:] *Spółczesność Polski średniowiecznej*, t. 7, red. S.K. Kuczyński, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1996, s. 21, 32–37.

⁵⁰ W sprawie nadania dla cystersów – zob. K. Zielińska-Melkowska, *Klucz dobrowski w uposażeniu misji pruskiej*, [w:] *Nihil superfluum esse. Prace z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesorowi Jadwidze Krzyżaniakowej*, red. J. Strzelczyk i J. Dobosz, Wyd. Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2000, s. 210–211.

⁵¹ F. Jaroszewicz (*Matka świętych Polska...*, s. 293) w ślad za S. Damalewiczem zapisał: „z drzewa jodłowego”.

skupa gnieźnieńskiego [wybrała], jakkolwiek w sposób nieprawidłowy⁵², przez Aleksandra III papieża zatwierdzony został | 1167⁵³.

Po siódme | W czasie 3. lat swego pontyfikatu klasztorowi we wsi Szpetal zakonu cysterskiego i bratu swemu Boguchwałowi⁵⁴ profesowi 5 wsi: Dobrów, Rzuchów, Leszno, Koczawa, Ladorudz swej ojcowizny nadał | 1168⁵⁵
(:klasztor ten ze Szpetala do Byszewa, ostatecznie do Koronowa przeniesiony⁵⁶ i te wsie zamienione:).

Po ósme | Bogumił biskup powodowany zbawieniem dusz, sprawiedliwością i gorliwością dla prawa kościelnego celebrytuje synod w Łęczycy | 1169⁵⁷. Lecz cierpiąc z powodu wrogości Fryderyka Barbarossy wobec Aleksandra III papieża i Mieszka Starego księcia gnieźnieńskiego wobec niego, szkodliwych i niegodziwych obyczajów magnatów⁵⁸, wówczas okrutnie postępujących, arcybiskupstwo gnieźnieńskie rezygnował na ręce tego papieża, który wyznaczył sukcesora Piotra ze

⁵² W myśl przywilejów udzielonych Bolesławowi Chrobremu przez cesarza Ottona III na synodzie w Gnieźnie w 1000 r. i przez papieża Sylwestra II władcy Polski przysługiwało prawo „urządzenia stosunków kościelnych”, w tym mianowania biskupów, stąd zapewne taka refleksja A. Miniszewskiego! Wybór biskupa przez kapitułę datuje się dopiero od XIII w. – zob. W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, Wydawnictwo „Templum”, Poznań 1962, s. 118–137, 208–210, 221–225.

⁵³ S. Damalewicz, *Series Archiepiscoporum Gnesnensium...*, s. 108; tenże, *Vita S. Bogumili...*, s. 67; F. Jaroszewicz, *Matka świętych Polska...*, s. 294; tak samo w Dobrowie i na sarkofagu bł. Bogumiła w Uniejowie.

⁵⁴ W 1232 r. książę Władysław Odowic przyjął w Poznaniu zeznanie biskupa Prus cystersa Chrystiana, iż swego czasu arcybiskup Bogumił przekazał swemu rodzonemu bratu Boguchwałowi, cystersowi, mnichowi z wielkopolskiego Łekna, dobra, które miały stanowić uposażenie misji pruskiej – KDW, t. I, nr 136; zob. K. Zielińska-Melkowska, *Klucz dobrowski...*, s. 211.

⁵⁵ KDW, t. I, nr 136. Według K. Zielińskiej-Melkowskiej (*Klucz dobrowski...*, s. 211, 219) na fundację dobrowską arcybiskupa Bogumiła składały się – oprócz kościoła Świętej Trójcy w Dobrowie – jego dobra osobiste: Dobrów, Leszno, Rzuchowo, Szadowo i Kwiatkowo ze służebnymi świątyniami, rybitwami oraz dziesięcinami.

⁵⁶ W sprawie klasztorów w Szpetalu, Byszewie i Koronowie – zob. S.M. Szacherska, *Opactwo cysterskie w Szpetalu a misja pruska*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, s. 118–119; R. Kozłowski, *Rozwój uposażenia klasztoru cysterskiego w Byszewie (Koronowie) do końca XIV w.*, „Prace Wydziału Nauk Humanistycznych Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego”, Warszawa–Poznań 1972, s. 83–138.

⁵⁷ Pomyłkę z synodem z 1180 r. wyjaśnił już J. Korytkowski (*Prymasi Polski, arcybiskupi gnieźnieńscy...*, t. 2, s. 205); por. J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej...*, s. 223, przyp. 3.

⁵⁸ Sytuację polityczną w tym czasie w Europie przedstawił m.in. M. Pacaut, *Frederick Barbarossa*, tłum. A.J. Pomerans, HarperCollins Distribution Services, New York 1970, s. 130 i nn.; M. Biniś-Szkopek, *Bolesław IV Kędzierzawy – książę Mazowsza*, s. 239–267; też, *Bolesław Kędzierzawy*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2014, s. 119–144.

Szreniawy⁵⁹, sam eremitą jako kameduła będzie w dąbrowie Dobrowa. | 1170⁶⁰.

Po dziesięciu latach, gdzie Bogu i zbawieniu wiernych służąc, wizją świętego plonu [natchniony], duszę niebu oddał dnia 16 czerwca | 1180⁶¹. Ponieważ lud wznosi stale modlitwy do błogosławionego i świętego, wtedy cuda i łaski prawdziwe stają się, Henryk Kietlicz⁶² arcybiskup gnieźnieński relikwie jego podniósł | 1212.

do mauzoleum w dobrowskiej świątyni⁶³, a Maciej Łubieński⁶⁴ arcybiskup gnieźnieński wystawił je dla oddawania czci w roku Pańskim 1647, jak [o tym] obrazy/grafiki z innymi odlewami objaśniają⁶⁵.

Elogię napisałem

Andrzej Starza Toporczyk z Miniszewa doktor obojga praw, dziekan i oficjał – przedtem uniejowski, obecnie łączycycki | 1802.

⁵⁹ Piotra jako następcę Bogumiła pod datą 10 czerwca umieścili m.in. F. Jaroszewicz (*Matka świętych Polska...*, s. 292–296) i J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej...*, s. 224. Natomiast S. Damalewicz (*Vita S. Bogumili...*, s. 133), a za nim J. Korytkowski (*Prymasi Polski, arcybiskupi gnieźnieńscy...*, t. 2, s. 225) podali, że następcą arcybiskupa Bogumiła był Zdzisław.

⁶⁰ J. Korytkowski (*Prymasi Polski, arcybiskupi gnieźnieńscy...*, t. 2, s. 207) podał rok 1172 jako datę powrotu z Wenecji i Węgier do eremu w Dobrowie.

⁶¹ Wszystkie wcześniejsze źródła przed 1802 r. podają datę 10 czerwca 1182 r. Daty śmierci brak wszakże na sarkofagu! (zob. L. Cerski, *Błogosławiony Bogumił*, s. 22 – fot.). Jakkolwiek data 16 czerwca jest wyraźna na tablicy z 1802 r. to jednak sprawia wrażenie jakby poprawianej z 10 na 16 czerwca, tj. szóstka z zera – co jest bardzo łatwe do przekucia poprzez przedłużenie łaską do góry istniejącego zera. Jednak, aby data zgadzała się z datą 6 czerwca – jak później u J.I. Korytkowskiego (zob. wyżej przyp. 13) należało wszakże usunąć z tekstu jeszcze jedynekę, ale ona pozostała!? W związku z tym brak racjonalnego pomysłu na rozwiązanie tej sprawy!

⁶² Henryk Kietlicz, arcybiskup gnieźnieński – zob. W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199–1219). Działalność kościelna i polityczna*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005, ss. 296.

⁶³ Udział arcybiskupa Henryka Kietlicza w sprawie bł. Bogumiła omówiła K. Zielińska-Melkowska (*Klucz dobrowski...*, s. 210). J. Korytkowski (*Prymasi Polski, arcybiskupi gnieźnieńscy...*, t. 2, s. 208) podał, że prochy uroczyście z grobu w Dobrowie wy dobył arcybiskup Fulco/Pelka; także S. Damalewicz (*Series Archiepiscoporum Gnesnensium...*, s. 110–111) i F. Jaroszewicz (*Matka świętych Polska...*, s. 295). W Dekrecie Stolicy Apostolskiej z 1925 r. podano, że podniesienia relikwii w Dobrowie dokonał arcybiskup Pelka ok. 1232 r. – zob. *Błogosławiony Bogumił. Uniejów 1926–2016...*, s. 44.

⁶⁴ Maciej Łubieński h. Pomian (1572–1652), od 1641 r. arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski – zob. J. Szymczak, *Arcybiskupi gnieźnieńscy...*, s. 23–24.

⁶⁵ Zapewne chodzi o poświęcone bł. Bogumiłowi książki, obrazy i grafiki oraz sarkofag, relikwiarz i dzwon z 1761 r. w Gnieźnie – zob. m.in. *Rozśpiewały się dzwony i serca ludzi...*, s. 145 i nn.; *Błogosławiony Bogumił. Uniejów 1926–2016...*, s. 47–61. Całość została zebrana w pracy: *Proces beatyfikacyjny i kanonizacyjny arcybiskupa Bogumiła w XVII wieku, według rękopisu Ossolineum 220 II*, wyd. B. Bolz, przypisy i indeksy oprac. M. Aleksandrowicz, Poznań 1982, ss. 264, której wartość podkreślił w jej recenzji bp A.F. Dziuba – „*Studia Theologica Varsaviensis*” 1983, t. 21/2, s. 281–283.

SIT GLORIA DOMINI IN SAECULUM

ELOGIUM RATIONALE PROBANS || A[NNO] D[OMINI] |

ROSEAM PIAM POSTEA MIRABILEM SANCTAMQ(ue) VITAM DIVI OLIM ROSITA BOGUMILI. || |

(PRI)MO | HIC GENITUS NICOLAO ROSITA |:DE COMITIBUS LIBICEN(SIBUS) AVITIS:|
 CASTELL(ANO GNES(NENSI) ET CATHARINA GRYPHIA SORORE IOANNIS
 ARCHIEP[SCO]PI GNES[NENSIS] PIIS PAREN (TIBUS) || 1116 |

(SECUN)DO | PUER ODORE VIRTUTUM DOMI LITERIS GNESNAE ET A PIO OTTONE
 BAMBERGEN(SI) EP(ISCO)PO ET E MOX PARISIIS IN AULAq(ue) IOANNIS PRAESULIS
 SUI AVUNCULI IMBUTUS ||1138 |

(TER)TIO | POST FATA PARENTUM HIC COMES IN KOZMIN HERESq(ue) IN PLURIB(US) VILLIS
 INTER AUCTORES CULT(US) DEI PRAESTES ERAT UT IUS AUTHENTICUM P(RO)BAT
 ARCHIVI CAENOBI(I) TRZEMESNEN(SIS) RETENTUM TALE || |

HEMBALD S(ANCTAE) R(OMA)NAE ECCLESIAE PRAESBYTER CARD(INALI)S LEGAT(US)
 = DILECTO F(RAT)RI BERNARDO PRAEP(OSI)TO TRZEMESNEN[SIS] EC(CLESIAE)
 || |

= NOTUM FIERI VOLUM(US) DUM APUD GNESNEN(SEM) CIVITATEM ESSEM(US)
 BOLESLA(US) ET MESCUS DUCES ET F(RAT)RES EORUM HENRIC(US) ATq(ue)
 CASIMIR(US) FILII q(UO)NDAM BOESLAI DUCIS || |

CAPELLAM S(ANCTAE) MARIAE APUD LANCICIAM IN MONTE SITAM p(ro) REMEDIO
 ANIMAE SVAE ECCLESIAE S(ANCTI) ADALBERTI IN TRZEMESZNO || |

CUM REDITIB(US) EAM p(ER)TINEN(TIBUS) p(ER)PETUO (CON)TULERUNT ac : CUI
 DONATIONI FUERUNT PRAESEN(TES) ALEXANDER PLOCEN(SIS) EP(ISCO)P(US)
 IO(ANN)ES, PEAN(US) CANCELLARIU,, || |

ODOLAN(US) CO[M]ES, SCHEMBER, SAULUS DIRSICRA(US) ZBILUTH, BOGUMILUS,
 MARTIN(US) PACOSLA(US) COMES SPITIGNE(US) ET ALIJ PLURES. || |

NOS ITAq(ue) EORUN(DEM) DUCUM PET(I)T(IONES) ANNUENTES EANDE(M) CAPELLAM
 ECCL(ESI)AE B(EATI) ADALBERTI (CON)FIRMAM ET FORUM WALISZOW q(uo)d
 || |

SALOMEA DUCISSA DICTAE ECCL(ESI)AE S(ANCTI) ADALBERTI (CON)TULIT ac
 ROBORAM(US) DAT[A]T[UM]: c(irca) GNESNAE A(NN)O INCARNATIONIS D(OMINI)
 CAE INDICIONE (SEPTI)ma || 1147 |

(QVAR)TO | CAENOBIO ORD(INIS) CISTER(CIENSIS) IN BRZEZNICA : POSTEA DICTa =
 ANDREJOW : FUNDATO EA BONA SUA qUOq(ue) HAEREDIT(ATES) VT DONANS CUM
 ILLO IOANNE AVUNCULO CONSANGVINEISq(ue) SUIS || |

= ITA SE SUBSCRIBUNT = EGO IOANNES EP(ISCO)P(US) ET F(RATE)R ME(US) UTERIN(US)
 D(OMINUS) IAXA MIHORA MIECISLA(US), MARTIN(US), NICOLA(US) TRIBUN(US)
 COMES BOGUMIL(US) HAEREDES DE BRZEZNICA DAM(US) DONAM(US) || 1152 |

CUM ALIIS VILLIS = || |

- (QVIN)TO | TEMPLO P(E)R(IL)L(USTR)I PLANTIS ABIEGNEIS S(ANCTI)S(SIMO) TRIADI IN
(QSUA HAEREDIT(E) DOBROVO FACTO p(RO) DOTE PARTEM IBID(EM) SUAM DEDIT
|| 1158 |
- ADEO AD SACERDOTIUM VOCAT(US) A IOANNE ARCHIEP(ISCOP)O SUO AVUNCULO
ORDINAT(US) HUIC PARAECIAE DOBROWIEN(SIS) PASTOR DAT(US)|| |
MOX DECANATU METR(OPOLITANAE) GN(ESNENSIS) DECORAT(US) UTRIq(ue) ONERI
MIRACULOSE ALLABORAT. || |
- SEX)TO | MORTUO ALTEFATO IOANNE A(RCHIEPISCOPO) G(NESNENSI) CAPITULUM
GN(ESNENSE) EXPLORATA PIAE VITAE SANCTITATAE BOGUMILI. EUMARCHIEP(ISCOP)
UM GN(ESNENSEM) ETSI IRRITUM ELECT(US) AB ALEXANDRO III S(UM)mo P(ONTI)
F(I)CE CON)FIRMATO || 1167 |
- (SEPTI)MO | TRIENNALI SUO ARCHIEP(ISCO)PATU : CAENOBIO IN PAGO SPITAL ORD(INIS)
CISTERCEMANI FR(ATR)IS SUI BOGHPHALI P(RO)FESSI VILLAS 5 DOBROVO,
RZUCHOW, LESZNO, KOCZAWA || |
- LADORUDZ SUI PATRIMONII (CON)TULIT || 1168 |
- (: CAENOBIVM HOC EX SPITAL IN BYSZOW ULTIMO IN KORONOWO TRANSLATT(US) ET
ILLAE VILLAE (CON)MUTATAE:) || |
- (OCTA)VO | BOGUMILUS ANTISTES SALUTI ANIMAR(VM) IUSTOq(ue) ZELO INTENDENS
p(ro) IURE ECCL(ESIASTI)CO SYNODUM LANCICIAE CELEBRAT || 1169 |
- SED ODIA FRIDERICI BARBARUSAE CAES(ARIS) (CONTR)A ALEXANDRUM III. PAPAM ET
MIECZLAI SENIS DUCIS GN(ESNENSIS) (CONTR)A SE NOCIVA PRAVOSq(ue) MORES
MAGNATUM ||.....|
- TUNC SAEVIRE DOLENS PRAESULATUM GN(ESNENSEM) Eid(em) S(UMM)o P(ONTI)F(I)
CI ADDICAT SUCCESSOREM PETRUM de SRZENIAWA NACT(UM) IPSE EREMITA UT
CAMADULENS SIT IN QUERCETO DOBROWA || 1170 |
- DECENNIO IBI DEO SALUTIq(ue) FIDELIVM SERVIENS, VISIONE S(ANCTI) P(RO)VENT(US)
ANIMAM CAELO REDDIT DIE 16. IUNII || 1180 |
- QUO(MODO) BEATO(.)AC (CON)STANTER VOCE POPULI SANCTO DEPRECANTE MIRACULA
GRATIAEq(ue) VERAE DUM FIUNT: EXPOST HE(N)RIC(US) KIETLICH PRAESUL
GN(ESNENSIS) OSSA EJ(US) LEVAVIT || 1212 |
- AD MAUSOLEUM DOBROVEN(SEM) TEMPLI ET MATHIAS LUBIENSKI A(RCHIEPISCOPUS)
GN(ESNENSIS) EA VENERATIONI EXPOSUIT A(NNO) D(OMINI) 1647. UT TYPI CUM
CAETERIS FUSE DOCENT || |
EMOLOGAVI. || |
- AND(REA)S STARZA TOPORE(US) A MINISZEW U(TRIUS)q(ue) I(URIS) D(OCTO)R DECAN(US)
ET ANTE OFF(ICJA)LIS UNIEJ(OVIENSIS) NUNC LANCICIEN(SIS) || 1802 |

Bibliografia

- Abraham W., *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, Wydawnictwo „Templum”, Poznań 1962.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Księgi grodzkie sieradzkie, inskrypcje, ks. 221, 224, 226, 232.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Księgi grodzkie sieradzkie, relacje, ks. 157.
- Baran-Kozłowski W., *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199–1219). Działalność kościelna i polityczna*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005.
- Bieniak J., *Autor „Rocznika dawnego”*, [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, red. D. Gawinowa i in., Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1991.
- Bieniak J., *Polska elita polityczna XII wieku*, [w:] *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*, t. 7, red. S.K. Kuczyński, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1996.
- Bieniak J., *Polska elita polityczna XII wieku (Część IV B. Dwa możnowładztwa – starzy i nowi)*, [w:] *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 12, red. S. Górczyński, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2012.
- Biniaś-Szkopek M., *Bolesław IV Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2009.
- Biniaś-Szkopek M., *Bolesław Kędzierzawy*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2014.
- Błogosławiony Bogumił. Uniejów 1926–2016. W 90. rocznicę uroczystości beatyfikacyjnych*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Uniejów 2016.
- Cerski L., *Błogosławiony Bogumił Sławny Cudotwórca*, Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, Włocławek 2002.
- Chodyński A., *Błogosławiony Bogumił arcybiskup gnieźnieński. Życiorys i nabożeństwo do bł. Arcypasterza, którego zwłoko spoczywają w Uniejowie nad Wartą*, Warszawa 1879.
- Cyranowski J., *Żywot błogosławionego Bogumila arcybiskupa gnieźnieńskiego*, Poznań 1926.
- Damalewicz S., *Series Archiepiscoporum Gnesnensium, Atque Res gestae, è vetustis antiquitatum ruderibus collectae*, Varsaviae 1649.
- Damalewicz S., *Vita S. Bogumili, Archiepiscopi Gnesnensis Eremitae Camaldulensis*, Romae 1661.
- Dąbrowski K., *Uniejów ośrodkiem kultu błogosławionego Bogumila*, „Biuletyn Uniejowski” 2017, t. 6.
- Dobosz J., *Arcybiskup Janik i jego następcy. Przygotowanie do reformy Henryka Kietlicza*, [w:] *1000 lat Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, red. J. Strzelczyk, J. Górny, Wydawnictwo Gaudentinum, Gniezno 2000.
- Dobosz J., *Monarchia i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2002.
- Dziuba A.F., rec. *Proces beatyfikacyjny i kanonizacyjny arcybiskupa Bogumila w XVII wieku, według rękopisu Ossolineum 220 II*, wyd. B. Bolz – „Studia Theologica Varsaviensis” 1983, t. 21/2.
- Gębarowicz M., *Aleksandr († 1156), biskup płocki*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935.

- Jaroszewicz F., *Matka świętych Polska albo żywoty świętych, błogosławionych, wielebnych, świętobliwych, poboznych Polaków y Polek wszelkiego stanu y kondycji każdego wieku od zakrzewionej w Polsce chrześcijańskiej wiary osobliwą życia doskonałością słynących*, Kraków 1767.
- Jasiński K., *Genealogia Piastów wielkopolskich. Potomstwo Władysława Odonica*, [w:] *Nasi Piastowie*, „Kronika Miasta Poznania” 1995, t. 2.
- Jasiński K., *Rodowód pierwszych Piastów*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Warszawa–Wrocław [1992].
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, red. J.Z. Łoziński, t. V: *Województwo poznańskie*, red. T. Ruszczyńska i A. Sławska, z. 26: *Powiat turecki*, oprac. M. Kwiczala, Warszawa 1959.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. I, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877.
- Korytkowski J., *Prymasi Polski, arcybiskupi gnieźnieńscy i metropolici polscy od roku 1000 aż do dnia dzisiejszego*, wyd. I, t. 2, Poznań 2001.
- Kozierowski S., *Leszczyce i ich plemiennik arcybiskup gnieźnieński św. Bogumił z Dobrowa*, Poznań [1926].
- Kozłowski R., *Rozwój uposażenia klasztoru cysterskiego w Byszewie (Koronowie) do końca XIV w.*, „Prace Wydziału Nauk Humanistycznych Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego”, Seria C, nr 12, Warszawa–Poznań 1972.
- Labuda G., *Święty Wojciech biskup-męczennik patron Polski, Czech i Węgier*, „Monografie Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej”, Wyd. 2, Wrocław 2004.
- Maciejewski J., *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180–1320*, Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Kraków–Bydgoszcz 2003.
- Morawski M., *Błogosławiony Bogumił arcybiskup gnieźnieński*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1925, nr 9.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Wyd. Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1992.
- Nowak B., *Ród Porajów w Małopolsce w średniowieczu*, Wyd. Avalon, Kraków 2009.
- Pacaut M., *Frederick Barbarossa*, tłum. A.J. Pomerans, HarperCollins Distribution Services, New York 1970.
- Pawłowski P., *Damalewicz Stefan*, [w:] *Włocławski słownik biograficzny*, red. S. Kunikowski, t. 1, Urząd Miasta Włocławek, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek 2004.
- Proces beatyfikacyjny i kanonizacyjny arcybiskupa Bogumiła w XVII wieku, według rękopisu Ossolineum 220 II*, wyd. B. Bolz, przypisy i indeksy oprac. M. Aleksandrowicz, Poznań 1982.
- Pruszczyk P.H., *Forteca Duchowna Królestwa Polskiego. Z Żywotów świętych, tak iuż Kánonizowanych y Beátyfikowanych, iáko teź świętobliwie żyjących Pátronów Polskich*, Kraków 1662.
- Rozśpiewały się dzwony i serca ludzi... Uniejów Dobrów Koło Włocławek*, red. A. Urbaniak i in., Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Uniejów 2008.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 6, Warszawa 1885.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 9, Warszawa 1887.
- Sokołowski B., *Cuda y Znakomite Łaski za Przyczyną Błogosławionego Bogumiła Arcybiskupa Gnieźnieńskiego tak przy Grobie Tęgo świętego Patrona w Kolegiacie Uniejowskiej. Jako teź y w Dobrowie, gdzie dni życia swęgo w wielkiej świętobliwości na Puszczy zakończył [...]*, Kalisz 1748.

- Sokołowski B., *Historia Świętobliwego Życia Błogosławionego Bogumiła, niedzys Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego, a potem przez lat dwanaście, w Pustyni Dobrowskiej, w Dźiedzieictwie własnym Pobożnego Eremita, Którego drogi Ciała Depozyt wielkimi Cudami, y laskami słyńący, w Kolegiałie Uniejowskiej złożony iest*, Kalisz 1806.
- Strzelczyk J., *Apostołowie Europy*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1997.
- Szacherska S.M., *Opactwo cysterskie w Szpetalu a misja pruska*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960.
- Sz(elewski) A., *Wizyta Arcypasterska w Dekanacie Łęczyckim*, „Przegląd Katolicki” 1887, R. XXV.
- Szymański J., *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Szymczak J., *Arcybiskupi gnieźnieńscy: bł. Bogumił i Jakub Świnka – najstarsi dobrodzieje Uniejowa i Maciej Lubieński – restaurator średniowiecznej świetności miasta*, „Uniejowskie Strony. Pismo wydawane przez Urząd Miasta w Uniejowie” 2005, nr 3 (7).
- Świgniak J., *Święty Bogumił patron ziemi kolskiej i parafii w Kole*, Dom Wydawniczy „Rafał”, Kraków 2016.
- Urzędnicy wielkopolscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, red. A. Gąsiorowski, Wrocław i in. 1985.
- Zajączkowski S., Zajączkowski S.M., *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do roku 1400*, Cz. I: (Abramowice–Mzurki); Cz. II: (Nacki–Żywocin oraz Dodatek i Uzupełnienia), Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1966–1970.
- Zielińska-Melkowska K., *Klucz dobrowski w uposażeniu misji pruskiej*, [w:] *Nihil superfluum esse. Prace z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesor Jadwidze Krzyżaniakowej*, red. J. Strzelczyk i J. Dobosz, Wyd. Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2000.

EULOGY IN HONOUR OF BLESSED BOGUMIŁ IN THE HOLY VIRGIN COLLEGIATE CHURCH IN UNIEJÓW

Summary

This article presents a historical analysis of the eulogy in honour of blessed Bogumił on a commemorating plate placed on the southern wall of the presbytery in the Holy Virgin collegiate church in Uniejów. It was written in 1802 by father Andrzej Miniszewski, doctor of law, dean and Uniejów official. The authors of this study translated the Latin text into Polish. The article also provides information about father Miniszewski and the sources of his knowledge about blessed Bogumił since the Middle Ages.

Keywords: blessed Bogumił, Holy Virgin, collegiate church in Uniejów, father Andrzej Miniszewski, eulogy

Data wpływu artykułu: lipiec 2018

Data akceptacji: luty 2019

Monika CEPIL*, Tomasz FIGLUS**

MORFOGENEZA I PRZEMIANY UKŁADU RURALISTYCZNEGO WSI WIELENIN

Zarys treści: Artykuł prezentuje wyniki badań poświęconych morfogenezie i rozwojowi układu ruralistycznego wsi Wielenin w gminie Uniejów. Analiza geograficzno-historyczna objęła również próbę identyfikacji relikwów dawnych struktur przestrzennych osadnictwa we współczesnym krajobrazie kulturowym. Na potrzeby artykułu przeprowadzono kwerendę materiałów źródłowych, w tym historycznych zasobów kartograficznych, zgromadzonych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie oraz Archiwum Państwowym w Łodzi. W pierwszej części artykułu dokonano analizy morfologicznej wsi na tle dziejów osadnictwa w okresie średniowiecza i epoce nowożytnej. W kolejnej części przedstawiono rozwój układu ruralistycznego Wielenina od początku XIX w. do 1945 r. Finalna część artykułu obejmuje rozważania dotyczące współczesnej struktury przestrzennej wsi oraz stopnia zachowania pierwotnych form rozplanowania.

Słowa kluczowe: Wielenin, geografia historyczna, morfogeneza, wieś, przemiany przestrzenne, osadnictwo

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Wielenin położony jest obecnie w województwie łódzkim, w powiecie poddębickim, w gminie Uniejów. Jako jedna ze wsi o długiej metryce historycznej i złożonych procesach rozwojowych jest przykładem jednostki osadniczej, w której

* Monika Cepil, mgr, doktorantka, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Katedra Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31, e-mail: monika_cepil@wp.pl.

** Tomasz Figlus, dr, adiunkt, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Katedra Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31, e-mail: tomasz.figlus@gmail.com.

zachowały się do czasów współczesnych elementy rozplanowania i zagospodarowania przestrzennego o genezie średniowiecznej. Niniejszy artykuł ma na celu przeanalizowanie morfogenezy i przemian układu ruralistycznego Wielenina oraz identyfikację relikwów dawnych struktur przestrzennych osadnictwa.

W polskiej geografii historycznej pojawiło się do tej pory bardzo wiele opracowań poświęconych kwestii rozplanowania wsi, zarówno w ujęciu kompleksowym jak i problemowym¹. Najczęściej jednak poszczególne zagadnienia ujmowane były w szerokiej skali przestrzennej, ogólnokrajowej lub regionalnej. Dostrzec można natomiast wyraźny deficyt opracowań naukowych poświęconych problemowi morfogenezy i przemian układów przestrzennych pojedynczych wsi, szczególnie zlokalizowanych na obszarze środkowej Polski. Luka ta skłania do podjęcia badań geograficzno-historycznych, które skierowane są na rekonstrukcję rozwoju struktur osadniczych w ujęciu lokalnym. Realizacji celu służyło podjęcie kwerendy źródeł archiwalnych w postaci dokumentów historycznych i materiałów kartograficznych, pozyskanych z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie oraz Archiwum Państwowego w Łodzi.

MORFOGENEZA WIELENINA I JEGO ROZWÓJ PRZESTRZENNY W OKRESIE STAROPOLSKIM

Dokładny czas powstania Wielenina nie jest znany. Pierwsza pisemna wzmianka na temat badanej jednostki osadniczej pochodzi z 1290 r. Nie oznacza to jednak, że w tym roku doszło do utworzenia wsi *in cruda radice* (czyli na tzw. surowym korzeniu), gdyż ta zapewne mogła istnieć już nieco wcześniej według zwyczajowych norm ustrojowych². Niewątpliwie był to jednak moment przełomowy w dziejach wsi z punktu widzenia późniejszych reguł prawnych, ekonomicznych oraz przestrzennych jej funkcjonowania. We wspomnianym roku arcybiskup gnieźnieński Jakub Świnka nadał bowiem mieszczaninowi uniejowskiemu Szymonowi prawo do lokacji na prawie niemieckim w odmianie średzkiej oraz sprzedał mu sołectwa

¹ T. Figlus, *The Past and Present of Historical Morphology of Rural and Urban Forms in Poland*, „Studia Geohistorica” 2018, t. 6, s. 149–168; H. Szulc, *Osadnictwo wiejskie Polski w pracach geograficzno-historycznych w latach 1918–1993*, [w:] Liszewski S. (red.), *Geografia osadnictwa i ludności w niepodległej Polsce. Lata 1918–1993*, t. II, *Kierunki badań naukowych*, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Łódź 1994, s. 77–92; też, *Geografia historyczna osadnictwa wiejskiego w Polsce – kierunki i metody badań oraz perspektywy na przyszłość*, „Przegląd Geograficzny” 2003, t. 75, nr 3, s. 335–349.

² Szerzej na ten temat: T. Figlus, *Rozwój osadnictwa wiejskiego w kluczu uniejowskim dóbr arcybiskupów gnieźnieńskich*, „Biuletyn Uniejowski” 2016, t. 5, s. 5–28; J. Topolski, *Rozwój latyfundium arcybiskupstwa gnieźnieńskiego od XVI do XVIII w.*, Poznań 1955; J. Warężak, *Rozwój uposażenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego w średniowieczu z uwzględnieniem stosunków gospodarczych w XIV i XV w.*, Łwów 1929.

wsi: Wielenin oraz w połowie Orzeszkowa. Drugą część wsi otrzymał arcybiskup drogą zamiany za wieś Pągów³. Potwierdzenie stanu własnościowego wsi uzyskujemy dzięki zachowanemu dokumentowi z 1357 r., wystawionemu przez Kazimierza Wielkiego. Król potwierdził wówczas dotychczasowy stan uposażenia arcybiskupów gnieźnieńskich w całej Polsce, a wśród wielu jednostek osadniczych tam wymienionych figuruje również Wielenin⁴. Analizowana wieś stanowiła odtąd jeden z wielu ośrodków gospodarczych dóbr arcybiskupich, położonych w kluczu uniejowskim⁵. Na podstawie rejestrów poborowych z 1553 r. dowiadujemy się, że wieś liczyła 24 osadników, gospodarujących na 13,5 łanach ziemi⁶.

Wielenin zlokalizowany był na północny-wschód od Uniejowa, na polanie śródlęśnej, na wschód od rzeki Warty. Tereny w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki były dość słabo zalesione, gdyż już od wczesnego średniowiecza podlegały intensywnej akcji osadniczej, w przeciwieństwie do terenów położonych nieco dalej na wschód, które jeszcze długo zachowały swój pierwotny, puszczański charakter. W świetle inwentarzy z 1785 r. lasy usytuowane między Uniejowem a Wieleninem stanowiły duży kompleks o powierzchni ok. 100 ha⁷. Ze względu na długotrwały rozwój sieci osadniczej Wielenin na przełomie XVIII i XIX w. sąsiedował od wschodu z wsią Gąsiorzy i Gorzew, od północnego wschodu z Pągowem i Zaborowem, na północny z Różniatowem i osadą ołęderską Dąbrowice, na północnym-zachodzie z Czepowem, na zachodzie z wsią Orzeszków i Ostrowsko, zaś na południowym zachodzie z miastem Uniejów i przylegającymi do niego przysiółkami (ryc. 1).

W okresie średniowiecza dochodziło do powstawania nowych wsi, zakładanych na surowym korzeniu lub rozwoju układów przestrzennych na skutek reorganizacji przestrzennej wsi o wcześniejszej metryce historycznej. Na kształtowanie się rozplanowania wsi poduniejowskich w tym czasie istotny wpływ wywarły zatem czynniki prawno-ustrojowe (rozpowszechnienie prawa niemieckiego), gospodarczo-agrarne (rozpowszechnienie regularnej trójpolówki) oraz społeczno-własnościowe (rozwój dóbr arcybiskupich). Wielenin przybrał formę regularnej, zwartej ulicówki, co było charakterystyczne dla wsi lokowanych na prawie niemieckim⁸. Ulicówki stanowiły, w odróżnieniu od znanych wcześniej wsi drogowych, układy planowe, w których

³ *Visitationes bonorum archiepiscopatus necnon capituli Gnesnensis saeculi*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1920, s. 232–233, 235–236.

⁴ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879, nr 1354

⁵ Łaski J., *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski, t. 1, Gniezno 1880, s. 359–361.

⁶ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym opisana przez Adolfa Pawińskiego*, t. 2: *Wielkopolska*, [w:] *Źródła Dziejowe*, t. 13, Warszawa 1883, s. 233.

⁷ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Kapituły Metropolitarnej, Inwentarz dóbr całego arcybiskupstwa gnieźnieńskiego spisany przez ks. Ignacego Nepomucena Bardzińskiego, sygn. 155, k. 105, 151.

⁸ Zob. H. Szulc, *Morfogeneza osiedli wiejskich w Polsce*, „Prace Geograficzne” 1995, nr 163, s. 41.

zabudowa koncentrowała się w formie liniowej wzdłuż wyprostowanej drogi (ryc. 1). Charakterystyczną cechą siedliska była jego regularność, przejawiająca się centralnym jego położeniem w stosunku do granic wsi oraz zaplanowanym układem drożnym. Niwa domowa miała kształt zbliżony do prostokąta, a jej granice zewnętrzne były wyraźne, oddzielone od rozłogów miedzami lub drogami zagumnymi. Wielenin wykazujący wszystkie wymienione wyżej cechy rozplanowania, obejmował zwartą zabudowę obustronną, symetryczną po obu stronach równoleżnikowej drogi wiejskiej, tworzącej charakterystyczne rozwidlenie na skraju siedliska. Współcześnie, mimo procesów regulacyjnych, układ dawnej ulicówki z typowym układem komunikacyjnym jest częściowo nadal czytelny. Wielenin obejmował również rozłogi, które przyjęły formę układu niwowo-łanowego. Tworzyły go regularne kompleksy pól o identycznym przebiegu i sposobie użytkowania pasm własnościowych, pomierzonych zgodnie z łańcowym modułem mierniczym i podporządkowanych trójpolowej formie gospodarowania. Układ ten, z uwagi na późniejsze procesy regulacyjne, zachował się jedynie w formie reliktovej⁹.

Ryc. 1. Rozplanowanie wsi Wielenin na tle sieci osadniczej okolic Uniejowa pod koniec XVIII w.
 Źródło: *Karte von Südproußen*, David Gilly, Cron, Langner, 1793–1796, 1:50 000, ark. 47,
 Preussischer Kulturbesitz – Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. Kart N 14431,
 fotokopia w Pracowni Atlasu Historycznego Instytutu Historii PAN

⁹ T. Figlus, *Zróznicowanie morfogenetyczne wsi na obszarze gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 97–98.

Badana wieś połączona była siecią drogową prawie ze wszystkimi sąsiadującymi jednostkami osadniczymi. Warto jednak zwrócić uwagę, że żadna droga nie wychodziła z Wielenina w kierunku południowym (ryc. 1)¹⁰. Jednym z elementów struktury przestrzennej w zachodniej części wsi był kościół. Tamtejszy pleban posiadał trzyłanową działkę z ogrodem w pobliżu świątyni, na której znajdował się także dom dla wikariusza i nauczyciela w szkole parafialnej. Pole proboszcza rozciągało się wzdłuż pól kmiecych aż po granice z wsią Roźniatów i Poświętne. Do plebana wielenińskiego należały również dodatkowe pola, czyli tzw. przymiarki, z gajami ciągnącymi się do granic z Roźniatowem. W Wieleninie znajdowały się także 3 karczmy arcybiskupie¹¹.

Od XVI w. w dobrach arcybiskupich nastąpił na szeroką skalę rozwój gospodarki folwarcznej. Doszło do refeudalizacji stosunków społecznych, a dominującą formą renty feudalnej w okresie nowożytnym stała się przymusowa praca odrobkowa chłopów, czyli pańszczyzna. W tych okolicznościach zaczęły powstawać struktury osadnicze w postaci dużych, wysokotowarowych gospodarstw, zarządzanych przez administratorów dóbr arcybiskupich. Najczęściej folwarki miały postać dodatkowych komponentów morfologicznych, rozwijających się w bezpośrednim sąsiedztwie wsi starszego pochodzenia, ze względu na możliwości kształtowania areалу gruntowego oraz zapewnienia siły roboczej. Najczęściej folwarki powstawały poprzez wykup ziemi sołeckiej, ale także w wyniku inkorporacji opuszczonych osad chłopskich, wymuszonej zamiany gruntów, a w dalszej kolejności zagospodarowania nieużytków oraz zajmowania ziemi pozyskanej na drodze karczunków leśnych¹². Wśród 6 folwarków w kluczu uniejowskim, powstałych w I połowie XVI w., pojawia się także wzmianka o istnieniu gospodarstwa folwarcznego w Wieleninie, które funkcjonowało w sposób nieprzerwany przez cały okres staropolski¹³. Rozbiory wiązały się z sekularyzacją dóbr kościelnych, wskutek czego osada chłopska Wielenin wraz z folwarkiem stały się własnością skarbu państwa.

¹⁰ *Karte von Südpreußen*, David Gilly, Cron, Langner, 1793–1796, 1:50 000, Preussischer Kulturbesitz – Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. Kart N 14431, ark. 47, fotokopia w Pracowni Atlasu Historycznego Instytutu Historii PAN.

¹¹ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Zbiór kartograficzny, sygn. 555–30; sygn. 317–124; T. Grabarczyk, A. Kowalska-Pietrzak, J. Szymczak, *Uniejowskie strony. Karty z przeszłości odległej, nieznannej i bliskiej gminy Uniejów*, Urząd Miasta Uniejów, Łódź–Uniejów 2008, s. 145–146.

¹² Zob. B. Baranowski, *Rozwój gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej w województwie łęczyckim i wschodniej części województwa sieradzkiego do połowy XVII wieku*, „Zeszyty Naukowe UE” 1955, Ser. 1, z. 1; S.M. Zajączkowski, *Początki folwarku w ziemiach łęczyckiej i sieradzkiej (do początków XVI w.)*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1970, t. 31, s. 1–43.

¹³ T. Figlus, *Rozwój osadnictwa wiejskiego...*, s. 21–22; zob. też: J. Topolski, *Gospodarstwo wiejskie w dobrach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego od XVI do XVIII wieku*, Poznań 1958.

PRZEMIANY ROZPLANOWANIA WIELENINA OD XIX W. DO 1945 R.

Pierwsze wielkoskalowe materiały kartograficzne, dające podstawę do precyzyjnej charakterystyki układu przestrzennego Wielenina, pochodzą z I połowy XIX w. Wielenin wykazywał wówczas, jak wcześniej wspomniano, cechy typowej ulicówki, ukształtowanej w okresie średniowiecza, z zabudową obustronną, usytuowaną na osi wschód-zachód. Warto dodać, że w tym typie lokacji siedlisko nie było zlokalizowane przypadkowo. Wpływ na to miały takie czynniki jak np.: warunki topograficzne, możliwość założenia stawu, dogodny dostęp do pól¹⁴. Dokładna analiza niwy siedliskowej pozwala zidentyfikować rozszerzenie drogi wiejskiej, które tworzyło tzw. nawsie. Była to przestrzeń pełniąca określone funkcje gospodarcze względem całej wspólnoty¹⁵. W jej obrębie zlokalizowana była karczma. Droga od strony zachodniej tworzyła charakterystyczne rozwidlenie na skraju wsi. Tuż przy nim zlokalizowany był plac z kościołem i plebanią (ryc. 2)¹⁶. Po wschodniej stronie osady niwę siedliskową zamykał cmentarz, usytuowany na północ od głównej drogi. W północnej części Wielenina mieściły się dwa krzyże przydrożne – jeden przy niwie siedliskowej, a drugi w obrębie rozłogów¹⁷. Na zachód od kościoła oś kompozycyjną wsi wieńczyło duże założenie folwarczne. Tworzyły go długie budynki gospodarcze, usytuowane względem siebie regularnie wzdłuż pierzei prostokątnego placu centralnego. W bezpośrednim sąsiedztwie kompleksu folwarcznego i kościelnego na zachodnim skraju wsi znajdował się także niewielki staw, pełniący zapewne funkcje przeciwpożarowe. Niwa siedliskowa zamknięta była w regularnym prostokącie, otoczonym z każdej strony drogami, co stanowi charakterystyczny element regularnych wsi niwowo-łanowych, lokowanych na prawie niemieckim¹⁸. Zabudowa była rozmieszczona w sposób dość nieregularny, co zapewne stanowiło efekt wielowiekowej ewolucji rozplanowania. W 1827 r. Wielenin obejmował 44 domy, zasiedlone przez 344 mieszkańców¹⁹.

¹⁴ H. Szulc, *Morfogeneza osiedli...*, s. 50.

¹⁵ Tamże, s. 43.

¹⁶ AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 185–1, ark. 45.

¹⁷ *Topografическая Карта Царства Польского, 1839–[1843]*, 1:126 000, Kol. II Sek. IV, Centralna Biblioteka Geografii i Ochrony Środowiska Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, sygn. C.542.

¹⁸ H. Szulc, *Morfogeneza osiedli...*, s. 45.

¹⁹ *Tabella miast, wsi i osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności alfabetycznie ułożona*, t. 2, Warszawa 1827, s. 262.

Ryc. 2. Struktura przestrzenna niwy siedliskowej wsi Wielenin. Stan na 1839 r.

Źródło: AGAD, zbiór kartograficzny, sygn. 185–1, ark. 45

Rozłogi wiejskie w tym czasie składały się z długich i wąskich zagonów, usytuowanych na osi północ–południe (ryc. 3)²⁰. Rozpatrując kształt i położenie parcel w stosunku do siebie możemy stwierdzić obecność typowego układu pasmowego. Działki miały postać własności w rozrzucie i podzielone były na niwy w położeniu równoległym. Dodatkowo można zidentyfikować przemieszanie gruntów chłopskich z plebańskimi i folwarcznymi. Wszystkie parcele tworzyły zwartą całość, rozdzieloną jedynie siedliskiem położonym pośrodku rozłogu.

Porównując stan z początków XIX w. z wcześniejszymi mapami topograficznymi, obserwujemy zmniejszenie zasięgu lasów w sąsiedztwie omawianej jednostki osadniczej. W pobliżu wsi występują tylko kompleksy leśne na północy, o nazwie *Poświętna* i na południu o nazwie *Rybaki* oraz w pobliżu zachodniego skraju, zwane *Brzeziny* i *Bielawy*²¹.

Istotne zmiany w strukturze przestrzennej Wielenina zaszły po 1837 r., kiedy to wieś wraz z sąsiednimi miejscowościami weszła w posiadanie hr. Aleksandra Tolla²². Powstał w ten sposób klucz majątkowy, mający postać prawną majoratu (ryc. 4). Z nowo wykonanych planów pomiarowych osady Wielenin, leżącej w granicach majoratu, dowiadujemy się, że rozłogi posiadały swoje nazwy, na północ od drogi było to *Olesie Górne*, zaś na południe *Jagielna Niwa*²³. Zmniejszeniu w tym

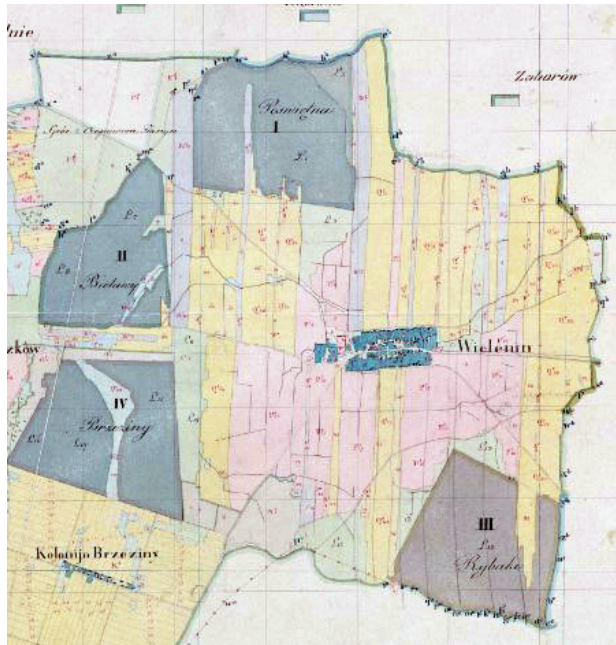
²⁰ AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 249–9, ark. 3.

²¹ Tamże.

²² M. Cepił, T. Figlus, *Geneza majoratu i stosunki osadnicze w dobrach rodziny Tollów pod Uniejowem*, „Biuletyn Uniejowski” 2017, t. 6, s. 95.

²³ AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 184–2.

okresie uległy grunty należące proboszcza²⁴. Zmiany zachodziły również na płaszczyźnie fizjonomicznej. Od lat 50. XIX w. we wsi zaczęto wznosić stopniowo murowane domy z kamienia wapiennego, nieciosanego²⁵. Jedną z najważniejszych reform mających zasadniczy wpływ na funkcjonowanie i układ przestrzenny wsi było uwłaszczenie chłopów, które miało miejsce w 1864 r.²⁶ Na mocy reformy uwłaszczeniowej między włościan rozdzielono wówczas 787 mórg i 125 przętów ziemi²⁷. Pod koniec XIX w. w Wieleninie odnotowano 53 domy, a liczba mieszkańców wynosiła 412²⁸. W porównaniu z I połową XIX w. nastąpił zatem przyrost zaludnienia i zabudowy o 20–25%.

Ryc. 3. Struktura przestrzenna wsi Wielenin. Stan na 1838 r.
Źródło: AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 249–9, ark. 3

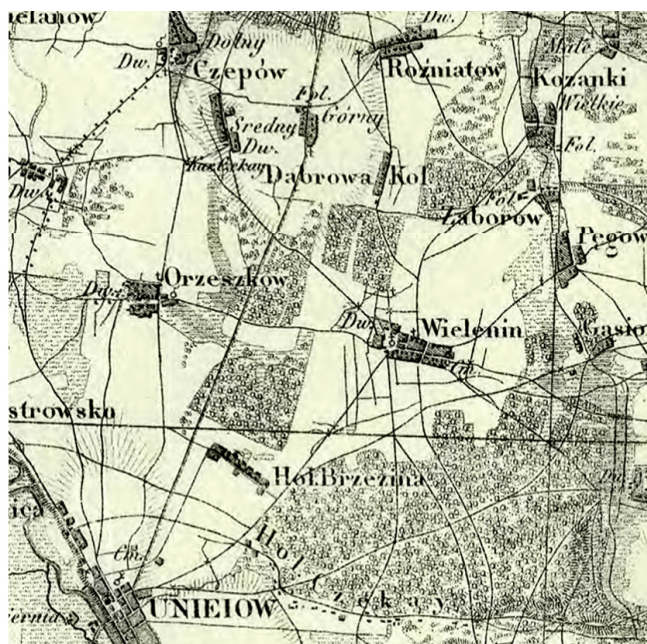
²⁴ AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 555–30; sygn. 317–124.

²⁵ T. Grabarczyk, A. Kowalska-Pietrzak, J. Szymczak, *Uniejowskie strony...*, s. 148.

²⁶ K. Groniowski, *Uwłaszczenie chłopów w Polsce*, Warszawa 1976, s. 131.

²⁷ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APL), Urząd Gubernialny Kaliski do Spraw Włościańskich, sygn. 964; M. Cepil, T. Figlus, *Geneza majoratu...*, s. 98.

²⁸ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wyd. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, t. 8, Warszawa 1887, s. 314.

Ryc. 4. Rozplanowanie wsi Wielenin na tle osad majorackich rodziny Tollów

Źródło: *Topograficzeskaja Karta Carstwa Polskago*, 1839–[1843], 1:126 000, Kol. II Sek. IV, Centralna Biblioteka Geografii i Ochrony Środowiska Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, sygn. C.542

W XIX wieku, zarówno w okresie przedwłaszczeniowym jak i po 1864 r., miały miejsce prowadzone ogólnie akcje komasacyjno-separacyjne rozłogów, procesy regulacyjne siedlisk oraz parcelacji majątków dworskich, mające na celu częściową lub całkowitą reorganizację przestrzenną wsi oraz powstanie na ich bazie nowych punktów osadniczych o zupełnie innym modelu rozplanowania. Jak wcześniej wspomniano rozłogi wiejskie pierwotnie posiadały w Wieleninie formę niwowo-łanową, z przemieszana własnością kmiecia i folwarczną. Regulacja, która zaszła w XIX w. doprowadziła do scalenia gruntów, a następnie separacji nadziałów chłopskich od dworskich. W ten sposób zagony chłopskie przyjęły postać długich i wąskich pasm własnościowych o układzie południkowym. Pola folwarczne zostały natomiast skomasowane w zachodniej części wsi i przyjęły postać blokową. Układ taki zachował się w mało zmienionej postaci do współczesności (ryc. 6).

Zainicjowane jeszcze w XIX w. procesy parcelacyjne ziemi dworskiej zaowocowały stopniowym powstaniem nowych siedlisk w zachodniej części wsi, które przyjęły postać luźno zabudowanej, obustronnej rzędówki. Do dziś nosi ona nazwę Wielenin-Kolonia. W wyniku stopniowej akcji osadniczej doszło także

do powstania układów wtórnie rozproszonych. Tworzyły je luźno rozlokowane zabudowania, którym towarzyszyły małoblokowe lub krótkopasmowe nadziały pól. Taką genezę wykazuje właśnie Hipolitów – utworzony na gruntach poleśnych, na południowy wschód od Wielenina.

Zmiany, jakie zaszły w układzie ruralistycznym Wielenina po 1918 r. w znacznej mierze wynikały w realizacji reform rolnych. Według danych spisu powszechnego z 1921 r. wieś Wielenin obejmowała 65 domów zamieszkałych przez 423 mieszkańców, folwark zaś liczył 3 wielorodzinne domy mieszkalne, zasiedlone przez 142 osoby²⁹. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, na terenie należącym do folwarku Wielenin w okresie międzywojennym przeprowadzono parcelację gruntów dworskich³⁰. Obszar pól folwarcznych wynosił wówczas 903 mórg (505,68 ha)³¹. Wstępny projekt parcelacji majątku Wielenin zakładał utworzenie 36 samodzielnych parcel oraz dwóch parcel dodatkowych, od strony północno-wschodniej w celu zwiększenia arealu gospodarstw osady Zaborów. Plan zakładał rozwój w północnej części, w rejonie granicy z wsią Dąbrowa, 10 gospodarstw o powierzchni 16 mórg (8,96 ha) i 2 działek po 15 mórg (8,40 ha). Od strony wschodniej stworzono trzy nowe parcele 15-morgowe (8,40 ha) i jedną o powierzchni 14 mórg (7,84 ha). Pomiędzy drogami polnymi biegnącymi do wsi Dąbrowa i Stanisławów zaprojektowano 5 parcel o powierzchni 14 mórg (7,84 ha). W południowej części parcelowanego majątku zaprojektowano 10 parcel 15-morgowych (8,40 ha), dwie parcele 15,5-morgowe (8,68 ha) i 20-morgowe (11,20 ha) oraz jedną 17-morgową (9,52 ha). Warto wspomnieć, że wszystkie parcele powstały na gruntach ornych. Według decyzji Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Kaliszu utworzono ogółem 29 parcel i 4 dodatkowe, ponadto do majątku Wielenin przydzielono parcele łąkowe z majątku Zielenin o powierzchni 10 mórg i 47 prętów³² (5,60 ha). W Wieleninie zgłosiło się 209 chętnych do objęcia w posiadanie nowo wytyczonych działek³³.

Analizując poparcelacyjny plan wsi z 1937 r. dostrzec można, że nastąpił rozwój zwartej zabudowy siedliska wzdłuż głównej drogi oraz luźnej i rozproszonej na skraju rozłogów. W północy wsi (możliwe, że w miejscu dawnej kapliczki)

²⁹ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, województwo łódzkie, t. II, Warszawa 1925, s. 115–116.

³⁰ M. Cepil, T. Figlus, *Parcelacje wsi w okresie międzywojennym i jej reperkusje osadnicze na przykładzie folwarków Orzeszków, Wielenin i Zieleń*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 29–45.

³¹ APŁ, Okręgowy Urząd Ziemski w Piotrkowie, *Sprawa parcelacji majątku państwowego Wielenin gmina Kościelnica*, sygn. 572.

³² APŁ, Okręgowy Urząd Ziemski w Piotrkowie, *W sprawie parcelacji łąk Zieleń tzw. część majątku Wielenin wieś Zieleń gm. Kościelnica*, tom I, sygn. 571; M. Cepil, T. Figlus, *Parcelacje wsi...*, s. 40.

³³ APŁ, Okręgowy Urząd Ziemski w Piotrkowie, *Sprawa parcelacji majątku państwowego Wielenin gmina Kościelnica*, sygn. 572.

założono nowy cmentarz. Mimo procesów transformacyjnych niwa siedliskowa nadal zachowała swój zwarty charakter w postaci regularnego prostokąta, który od zachodu domknięty był kompozycyjnie pozostałościami założenia dworsko-folwarcznego (ryc. 5)³⁴.

Ryc. 5. Struktura przestrzenna wsi Wielenin w okresie międzywojennym

Źródło: Wojskowy Instytut geograficzny, Mapa Taktyczna Polski, 1937, 1:100 000, ark. P40 S28, Centralna Biblioteka Geografii i Ochrony Środowiska Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, sygn. C.860

PODSUMOWANIE WSPÓŁCZESNE OBLCICZE MORFOLOGICZNE WSI WIELENIN

Współcześnie, mimo długotrwałej transformacji, układ przestrzenny najstarszej morfogenetycznej części Wielenina pozostaje wciąż czytelny pod względem kompozycyjnym. Zachowały się pozostałości dawnej ulicówki z typowym dla niej układem komunikacyjnym³⁵. Z uwagi na procesy komasacyjno-separacyjne i regulacyjne nastąpiło rozszerzenie zasięgu siedliska w kierunku wschodnim w postaci dwustronnej zabudowy. Domy usytuowane w obrębie dawnej niwy siedliskowej tworzą nieco mniej regularny układ w stosunku do pierwotnej formy rozplanowania. W zachodniej części wsi z uwagi na procesy parcelacyjne gruntów dworskich pojawiły się luźno skupione gospodarstwa. Pojedyncza zabudowa

³⁴ WIG, *Mapa Taktyczna Polski*, 1:100 000, 1937, P40 S2, Centralna Biblioteka Geografii i Ochrony Środowiska Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, sygn. C.860.

³⁵ T. Figlus, *Zróżnicowanie morfogenetyczne...*, s. 98.

zaczyna wkraczać wzdłuż dróg łączących Wielenin z innymi miejscowościami np. przy drodze z Wielenina do Wielenina-Kolonii oraz na południowym skraju dawnych rozłogów. W wiejskim krajobrazie zatarła się granica dawnej niwy siedliskowej oraz zanikowi uległy drogi ją otaczające. W zachodniej części siedliska zachowała się funkcja kościelna. Dawny zespół folwarczny, w wyniku nacjonalizacji przeprowadzonej po zakończeniu II wojny światowej, nie zachował się do czasów obecnych³⁶. Bez większych zmian utrzymał się natomiast dawny system komunikacyjny. Od strony zachodniej i południowo-wschodniej Wielenin nadal sąsiaduje z kompleksami leśnymi. W znacznej mierze zachował się także do dziś poseparacyjny układ rozłogów, obejmujący długowąskopasmowe zagony w części centralnej i wschodniej oraz postfolwarczne nadziały blokowe w części zachodniej wsi (ryc. 6).

Ryc. 6. Współczesna struktura przestrzenna Wielenina
 Źródło: <https://www.google.pl/maps/> [dostęp: 25.04.2019]

Bibliografia

Materialy źródłowe

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Kapituły Metropolitarnej, *Inwentarz dóbr całego arcybiskupstwa gnieźnieńskiego spisany przez ks. Ignacego Nepomucena Bardzińskiego*, sygn. 155.

³⁶ Zob. G. Myszkorowska-Olczyk, *Zespoły folwarczne na terenie gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2013, t. 2, s. 110.

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór kartograficzny, *Plan gruntów probostwa w wsi Wielenin w powiecie tureckim*, sygn. 555–30.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór kartograficzny, *Plan pomiarowy kolonii Wielenin w majoracie Uniejów*, Sygn. 184–2.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór kartograficzny, *Plan probostwa Wielenin*, sygn. 317–124.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór kartograficzny, *Plan wsi i gruntów folwarcznych w Wieleninie*, 1838 r., sygn. 249–9, ark. 3.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór kartograficzny, *Plan wsi Wielenin*, 1839 r., sygn. 185–1, ark. 45.
- Archiwum Państwowe w Łodzi, Okręgowy Urząd Ziemski w Piotrkowie, *Sprawa parcelacji majątku państwowego Wielenin gmina Kościelnica*, sygn. 572.
- Archiwum Państwowe w Łodzi, Okręgowy Urząd Ziemski w Piotrkowie, *W sprawie parcelacji łąk Zieleni tzw. część majątku Wielenin wieś Zieleni gm. Kościelnica tom I*, sygn. 571.
- Archiwum Państwowe w Łodzi, *Urząd Gubernialny Kaliski do Spraw Włościańskich*, sygn. 964.
- Karte von Südpreußen*, David Gilly, Cron, Langner, 1793–1796, 1:50 000, Preussischer Kulturbesitz – Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. Kart N 14431, ark. 47, fotokopia w Pracowni Atlasu Historycznego Instytutu Historii PAN.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879, nr 1354.
- Łaski J., *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski, t. 1, Gniezno 1880.
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym opisana przez Adolfa Pawińskiego*, t. 2: *Wielkopolska*, [w:] *Źródła Dziejowe*, t. 13, Warszawa 1883, s. 233.
- Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, województwo łódzkie*, t. II, Warszawa 1925.
- Tabella miast, wsi i osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności alfabetycznie ułożona*, t. 2, Warszawa 1827.
- Topograficzeskaja Karta Carstwa Polskago*, 1839–[1843], 1:126 000, Kol. II Sek. IV, Centralna Biblioteka Geografii i Ochrony Środowiska Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, sygn. C.542.
- Visitationes bonorum archiepiscopatus necnon capituli Gnesnensis saeculi*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1920.

Piśmiennictwo

- Baranowski B., *Rozwój gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej w województwie łęczyckim i wschodniej części województwa sieradzkiego do połowy XVII wieku*, „Zeszyty Naukowe UŁ” 1955, Ser. 1, z. 1.
- Cepil M., Figlus T., *Geneza majoratu i stosunki osadnicze w dobrach rodziny Tollów pod Uniejowem*, „Biuletyn Uniejowski” 2017, t. 6, s. 91–107.
- Cepil M., Figlus T., *Parcelacje wsi w okresie międzywojennym i jej reperkusje osadnicze na przykładzie folwarków Orzeszków, Wielenin i Zieleni*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 29–45.
- Figlus T., *Rozwój osadnictwa wiejskiego w kluczu uniejowskim dóbr arcybiskupów gnieźnieńskich*, „Biuletyn Uniejowski” 2016, t. 5, s. 5–28.
- Figlus T., *The Past and Present of Historical Morphology of Rural and Urban Forms in Poland*, „Studia Geohistorica” 2018, t. 6, s. 149–168.

- Figlus T., *Zróżnicowanie morfogenetyczne wsi na obszarze gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 85–110.
- Grabarczyk T., Kowalska-Pietrzak A., Szymczak J., *Uniejowskie strony. Karty z przeszłości odległej, nieznannej i bliskiej gminy Uniejów*, Urząd Miasta Uniejów, Łódź–Uniejów 2008.
- Groniowski K., *Uwłaszczenie chłopów w Polsce*, Warszawa 1976.
- Myszkorowska-Olczyk G., *Zespoły folwarczne na terenie gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2013, t. 2, s. 93–112.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wyd. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, t. 8, Warszawa 1887.
- Szulc H., *Geografia historyczna osadnictwa wiejskiego w Polsce – kierunki i metody badań oraz perspektywy na przyszłość*, „Przegląd Geograficzny” 2003, t. 75, nr 3, s. 335–349.
- Szulc H., *Morfogeneza osiedli wiejskich w Polsce*, „Prace Geograficzne” 1995, nr 163.
- Szulc H., *Osadnictwo wiejskie Polski w pracach geograficzno-historycznych w latach 1918–1993*, [w:] Liszewski S. (red.), *Geografia osadnictwa i ludności w niepodległej Polsce. Lata 1918–1993*, t. II, *Kierunki badań naukowych*, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Łódź 1994, s. 77–92.
- Topolski J., *Gospodarstwo wiejskie w dobrach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego od XVI do XVIII wieku*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958.
- Topolski J., *Rozwój latyfundium arcybiskupstwa gnieźnieńskiego od XVI do XVIII w.*, Poznań 1955.
- Waręzak J., *Rozwój uposażenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego w średniowieczu z uwzględnieniem stosunków gospodarczych w XIV i XV w.*, Lwów 1929.
- Zajączkowski S.M., *Początki folwarku w ziemiach łączycyckiej i sieradzkiej (do początków XVI w.)*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1970, t. 31, s. 1–43.

MORPHOGENESIS AND CHANGES IN THE RURAL LAYOUT OF THE VILLAGE OF WIELENIN

Summary

The article presents the results of research devoted to the morphogenesis and evolution of the rural structure of the village of Wielenin in Uniejów commune. The historical-geographical analysis also includes the identification of the relics of older spatial structures of settlement in the contemporary cultural landscape. For the purpose of this study, an examination was carried out of source materials, including historical cartographic materials, kept in the Central Archive of Old Documents in Warsaw and in the State Archive in Łódź. In the first part of the article a morphological analysis of the village is conducted against the background of the history of settlement in the Middle Ages and in modern times. The next part presents the development of the spatial structure of Wielenin from the beginning of the 19th century to 1945. The final part deals with the present layout of the village and the extent of preservation of the old spatial structure.

Keywords: Wielenin, historical geography, morphogenesis, village, spatial changes, settlement

Data wpływu artykułu: maj 2019

Data akceptacji: czerwiec 2019

Katarzyna SMYK*

SPYCIMIERSKIE KWIETNE DYWANY NA BOŻE CIAŁO – TYPOLOGIA I SYMBOLIKA WZORÓW

Zarys treści: Celem artykułu jest prezentacja tradycji sypania kwiatnych dywanów na Boże Ciało w Spycimierzu (województwo łódzkie, powiat poddębicki, gmina Uniejów) w jednym aspekcie, jakim jest interpretacja symboliki stosowanych wzorów. Autorka posłużyła się w tym celu materiałami fotograficznymi, które zebrała podczas uroczystości Bożego Ciała w 2018 roku, jak też wypowiedziami mieszkańców parafii Spycimierz, nagranych między innymi przez autorkę w 2018 roku. W pierwszej części tekstu omówiono stan badań nad opisywaną tradycją. Dla uporządkowania rozważań Autorka proponuje spycimierskie kwietne dywany analizować jako tekst kultury, czemu poświęca drugą część artykułu. W ostatniej, zasadniczej części, zaproponowano typologię wzorów i kolejno zarysowano analizę ich treści: figury geometryczne, wzory floralne, wzory zoomorficzne, wzory antropomorficzne, motywy chrześcijańskie, symbole patriotyczne oraz elementy werbalne.

Słowa kluczowe: Spycimierz, Boże Ciało, kwiatowe dywany, symbolika wzorów, niematerialne dziedzictwo kulturowe

WSTĘP. PRZEGLĄD STANU BADAŃ

Parafia Spycimierz w gminie Uniejów (pow. poddębicki, woj. łódzkie) wyróżnia się na kulturowej mapie Polski tradycją sypania kwiatnych dywanów na Boże Ciało, wpisaną w 2018 roku, decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego¹. Mogło się to zdarzyć

* Katarzyna Smyk, dr hab., prof. UMCS, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Kulturoznawstwa, Zakład Kultury Polskiej, Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin, e-mail: k.smyk@umcs.pl.

¹ W. Kaźmierczak, *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu jako krajowe dziedzictwo niematerialne*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 65–75; *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu*, online: http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ [dostęp: 30.10.2018].

dzięki inicjatywie i zaangażowaniu społeczności skupionej wokół spycimierskich dywanów, reprezentowanej przez liderów pochodzących z kilku blisko współpracujących ze sobą środowisk: Parafialnego Stowarzyszenia „Spycimierskie Boże Ciało” w Spycimierzu na czele z prezes – Marią Pełką; duszpasterzy parafii pw. Podwyższenia Drzewa Krzyża Świętego w Spycimierzu (w prace nad wnioskiem zaangażowany był ówczesny proboszcz ks. Wojciech Kaźmierczak, a obecny – ks. Dariusz Ziemniak – kontynuuje jego dzieło); przedstawicieli władz, a przede wszystkim Józefa Kaczmarka – b. burmistrza Uniejowa, który inspirował i wspierał spycimierzan oraz trójki parafian, czyli sołtysa Spycimierza – Stefana Pełki, Jolanty Ilskiej – radnej Rady Miejskiej w Uniejowie i Lucjana Łukasika – Wiceprzewodniczącego Rady Miejskiej w Uniejowie. Wysiłki tych środowisk są od lat skupione na organizacji święta i układaniu kwiatnych dywanów, ale też na promocji tej tradycji, jej wzmacnianiu i ochronie. W ramach trzech ostatnich zakresów mieszczą się badania naukowe, inicjowane i wspierane przez te osoby i grupy. Mieszkańcy parafii zdali sobie sprawę, że ich niematerialny skarb jest już dobrze znany w wielu stronach Polski, stanowiąc atrakcję, o czym świadczą relacje medialne a także wzmożony ruch turystyczny w dniu Bożego Ciała. Tradycja ta była jednak dotąd przedmiotem sporadycznego zainteresowania ze strony badaczy.

Stan badań, obejmujący przestrzeń ostatniego ćwierćwiecza, zamyka się dziś w liczbie kilkunastu publikacji, układających się chronologicznie w dwie grupy, odpowiadające zarazem chronologicznie dwu przedziałom czasowym. Etap pierwszy, przypadający na lata 1996–2005, to artykuły naukowe autorstwa etnologów, poświęcone w całości kwiatnym dywanom. Można je nazwać notatkami z badań terenowych, sporządzonymi zgodnie z metodologią etnograficzną. Badacze ci byli w Spycimierzu w święto Bożego Ciała, dokonali obserwacji, przeprowadzili rozmowy z parafianami, a następnie w uporządkowany sposób spisali swoje wrażenia, dodali fotografie (choć nie wprowadzili przypisów ani nie sygnowali cytowanych wypowiedzi spycimierzan). Niezaprzeczalnie mamy dzięki nim cenny i kompletny materiał do dalszych analiz i porównań. Są to artykuły, dostępne online na portalu „Spycimierskie Boże Ciało”², autorstwa Bogny Ciesielskiej-Szynał³, Agnieszki Tomaszczuk⁴ i Andrzeja Głazy⁵.

² <http://spycimierskiebozeczialo.pl/pl/publikacje/> [dostęp: 6.03.2019]

³ B. Ciesielska-Szynał, *Dekoracje kwiatowe trasy procesji Bożego Ciała w Spycimierzu*, „Sieradzki Rocznik Muzealny” 1996, t. 10, s. 31–40 – tekst obszerny, dobrze udokumentowany wieloma cytatami wypowiedzi parafian.

⁴ A. Tomaszczuk, *Kwiatny kobierzec. O obchodach święta Bożego Ciała w Spycimierzu*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 2004, nr 1–2, s. 213–220 – publikacja w uznanym ogólnopolskim czasopiśmie poświęconym antropologii kultury.

⁵ A. Głaz, *Boże Ciało w Spycimierzu*, „Kronika Wielkopolski” 2005, nr 4(116), s. 119–122.

Drugi etap, rozpoczęty w 2007 roku⁶, wprowadza spycimierskie kwietne dywany w szerszy kontekst badań kultury polskiej, choć zarazem interesujący nas temat pojawia się zaledwie w jedno- czy dwuzdaniowych wzmiankach (najwięcej o kwietnych dywanach, około 1 strony, znajdziemy w tekście Grzegorza Brzozowskiego i Krzysztofa Hermana) w opracowaniach czy artykułach Barbary Ogrodowskiej⁷, Janusza Kamockiego⁸, G. Brzozowskiego i K. Hermana⁹, Katarzyny Smyk¹⁰, Teresy Smolińskiej¹¹ i Justyny Teresy Krajewskiej¹².

Pisząc o stanie badań należy pamiętać, że na temat spycimierskich kwietnych dywanów powstawały prace dyplomowe na uczelniach w Warszawie, Toruniu, Łodzi¹³, a także teksty popularne¹⁴, oparte głównie na dokumentacji fotograficznej¹⁵.

⁶ Z 2000 roku pochodzi książka R. Hryń-Kuśmierk i Z. Śliwy, *Encyklopedia tradycji polskich* (Wyd. Podsjedlik-Raniowski i S-ka, Poznań 2000), gdzie na s. 73 zamieszczono jedno zdjęcie, którego w podpisie nie opatrzono ani datą, ani informacją, że przedstawia procesję Bożego Ciała w Spycimierzu.

⁷ B. Ogrodowska, *Polskie obrzędy i zwyczaje doroczne*, seria „Ocalić od zapomnienia”, Wyd. Sport i Turystyka MUZA SA, Warszawa 2007, s. 192–193.

⁸ J. Kamocki, *Polski rok obrzędowy*, fot. J. Kubiena, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2008, s. 168–169 – wyłącznie dwie fotografie datowane na 2005 z podpisami.

⁹ G. Brzozowski, K. Herman, *Tymczasowość sacrum w krajobrazie miasta. Analiza przestrzeni praktyk związanych z obchodami Bożego Ciała i żaloby po śmierci Jana Pawła II w Warszawie*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego” 2012, nr 17, *Sacrum w krajobrazie*, red. S. Bernat, M. Flaga, s. 162–170.

¹⁰ K. Smyk, *Sakralne wymiary drogi*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego” 2012, nr 17, *Sacrum w krajobrazie*, red. S. Bernat, M. Flaga, s. 122–137; K. Smyk, *Od chaosu do kosmosu. Droga jako organizator ładu świata*, [w:] *Wszecławiat, bezład, pustka*, red. M. Czapięga, K. Kornarska, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 25–46.

¹¹ T. Smolińska, *Contemporary Ritual Spectacles In the Streets of Polish Cities*, „Slovak Ethnology / Slovenský národopis” 2015, nr 2(63), s. 116–132.

¹² J.T. Krajewska, *Atrakcyjność turystyczna gminy Uniejów w opinii turystów i kuracjuszy*, „Biuletyn Uniejowski” 2016, t. 5, s. 193–207.

¹³ Prace takie powstały pod opieką naukową np. dr hab. A. Nadolskiej-Styczyńskiej (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) czy dr Piotra Szkutnika (Uniwersytet Łódzki).

¹⁴ Publikacje te udostępnione są online: <http://spycimierskiebozeczialo.pl/pl/publikacje/> [dostęp: 6.03.2019]; m.in. impresje reżysera A. Różyckiego w 1994 roku: A. Różycki, *Notatki z podróży po Polsce*, „Konteksty Polska Sztuka Ludowa” 1994, nr 3/4, s. 122–126; teksty w lokalnym czasopiśmie „Gorące Źródła. Magazyn Term Uniejów” nr 1/2016, s. 16–17; nr 2/2017, s. 18–19; nr 3/2018, s. 18–20.

¹⁵ Są to np. zbiory fotografii wydane przez parafię, jak np.: ks. M. Dyoniziak, *Boże dywany w Spycimierzu*, Wyd. „Koronis”, Bydgoszcz–Spycimierz 2004; ks. M. Dyoniziak, *Boże Ciało w Spycimierzu – w holdzie Janowi Pawłowi II*, Wyd. „Koronis”, Bydgoszcz–Spycimierz 2005; *Boże Ciało. Spycimierz*, Wyd. „KORONIS”, Bydgoszcz [b.r.w]; kalendarze ścienne ozdobione fotografiami dywanów i procesji; kartki pocztowe; najnowszą publikacją jest album *Boże Ciało w Spycimierzu. Niematerialne dziedzictwo kulturowe*, fotografie i koncepcja albumu Janusz Tatariewicz, [brak wyd., b.m.w.] 2018.

Na pytanie, co wynika z przeglądu stanu badań, można dać odpowiedź: kwietne dywany wykazują potencjał badawczy, skoro zainteresowali się nimi kulturoznawcy, etnografowie, historycy, socjologowie, architekci krajobrazu. Okazują się one ważne z punktu widzenia turystyki, badań polskiej obrzędowości i tradycyjnego polskiego systemu wartości. Obecne, najpierw w regionalnych notatkach etnograficznych i tekstach popularnych, zostały wprowadzone do literatury naukowej, stając się przedmiotem interdyscyplinarnych opracowań o ogólnopolskim i międzynarodowym zasięgu. Jednakże można powiedzieć, że są one tymczasem potraktowane marginalnie, jako zauważalny element kultury, a zarazem tylko jako dodatkowy element analiz. W podsumowaniu stanu badań warto więc zgłosić postulat realizacji kompleksowych, systematycznych, kilkuletnich badań nad spycimierskim zwyczajem sypania kwietnych dywanów, realizowanych przez interdyscyplinarny zespół. Powinny one doprowadzić do szeregu uzupełniających się analiz, a w finale – do wydania monografii naukowej, obejmującej również kontekst międzynarodowy, co wynika z kontaktów nawiązanych przez spycimierzan ze wspólnotami sypiącymi kwietne dywany z Włoch, Hiszpanii czy Niemiec¹⁶. W badaniach powinni wziąć udział etnologowie badający polską, europejską i pozaeuropejską kulturę tradycyjną, historycy, socjologowie, antropolodzy kultury, specjaliści w zakresie turystyki, geografowie, zarządzania dziedzictwem, semiotycy, teolodzy, historycy sztuki, folklorysty i oczywiście parafianie spycimierscy.

Do takich samych wniosków doszli naukowcy i lokalna społeczność podczas Seminariów Spycimierskich¹⁷, odbywających się w Uniejowie i Spycimierzu 20 października i 17 listopada 2018 roku, które można uznać za otwarcie nowego etapu w działaniach naukowych związanych z Bożym Ciałem w Spycimierzu. Liderom lokalnym udało się zaprosić na nie sporą grupę badaczy, którzy dokonali szeregu wywiadów etnograficznych, opracowali wyniki kwerend archiwalnych oraz badań m.in. ruchu turystycznego, przeprowadzonych podczas uroczystości Bożego Ciała w 2018 roku i w terminach późniejszych. Jednym z trwałych naukowych efektów tych prac jest na przykład utworzenie i udostępnienie online „Archiwum

¹⁶ Por. informacje w popularno-naukowych przyczynkach na podstawie wstępnych kwerend i etnograficznych badań terenowych: J. Dragan, *Obchody Bożego Ciała w Spycimierzu*, online: portal „Spycimierskie Boże Ciało”, <http://spycimierskiebozeczialo.pl/download/obchody-bozego-ciala/> [dostęp: 6.03.2019]; M. Kuflńska-Ziółkowska, *Kwiatowe dywany w kulturze i społeczeństwie na świecie*, online: portal „Spycimierskie Boże Ciało”, <http://spycimierskiebozeczialo.pl/download/kwiatowe-dywany-w-kulturze/> [dostęp: 6.03.2019].

¹⁷ Seminaria oraz opracowanie i druk albumu *Boże Ciało w Spycimierzu. Niematerialne dziedzictwo kulturowe* (2018) zostały dofinansowane ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach programu „Kultura – Interwencje 2018. EtnoPolska”. O seminariach zob. <http://spycimierskiebozeczialo.pl/pl/2018/10/24/i-miedzynarodowe-seminarium-spycimierskie-tradycja-bozego-ciala-w-spycimierzu-pamiec-i-promocja/> [dostęp: 6.03.2019]; <http://spycimierskiebozeczialo.pl/pl/2018/11/12/ii-seminarium-spycimierskie/> [dostęp: 6.03.2019].

Spycimierskiego” na portalu „Spycimierskie Boże Ciało”, dostarczającego materiałów archiwalnych, nagrań, zdjęć, wybranych publikacji popularnych i naukowych¹⁸. Wyniki badań są także w trakcie opracowań naukowych; ukazały się pierwsze artykuły poświęcone wyłącznie spycimierskiej tradycji¹⁹. Potrzeb jest dużo, zarówno w zakresie dokumentacji zjawiska²⁰ i jego przemian – na przykład wywołanych wpisem zjawiska na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego – z możliwie najpełniejszym kontekstem kulturowo-społecznym, jak i w zakresie pogłębionych analiz, dedykowanych *stricto* kwietnym dywanom w Spycimierzu.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE I ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Z całego uniwersum problemów badawczych, proponuję w niniejszym tekście skupić się na typologii i symbolice wzorów układanych z okazji procesji Bożego Ciała przez spycimierskich parafian. Podstawę materiałową stanowią fotografie, zarówno opublikowane, jak i wykonane przez autorkę podczas uroczystości Bożego Ciała w 2018 roku²¹. Drugim ważnym segmentem materiału analitycznego są przeprowadzone i przetranskrybowane wywiady z siedmiorgiem mieszkańców parafii, zaangażowanych od lat w sypanie dywanów²² zebrane przeze mnie w okresie maj – czerwiec 2018 roku; oraz wywiady przeprowadzone i opracowane przez Jolanę Dragan z czterema osobami w listopadzie 2018 roku²³. Zastosowane skróty cytowanych materiałów terenowych zamieszczono pod artykułem.

Dla uporządkowania rozważań o spycimierskich kwietnych dywanach proponuję analizować je jako tekst kultury²⁴. Jest to termin wprowadzony do badań języka, literatury i kultury przez naukowców moskiewsko-tartuskiej szkoły semio-

¹⁸ „Archiwum Spycimierskie” na portalu „Spycimierskie Boże Ciało”: <http://spycimierskie-bozeczialo.pl/pl/materialy-archiwalne/> [dostęp: 6.03.2019].

¹⁹ Np. artykuły z 2018 roku: W. Kaźmierczak, *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów...*; K. Smyk, *Kwietne dywany na Boże Ciało w przekazach mieszkańców parafii Spycimierz*, „Twórczość Ludowa” 2018, nr 3–4, s. 27–31.

²⁰ W tym także badań porównawczych z innymi podobnymi lub identycznymi zwyczajami, jak np. dywany sypane z kwiatów na Boże Ciało w Raciborzu i kilku raciborskich i opolskich wsiach: R. Garstka, A. Łysko, *Czas niezwykły. Obrzędowość doroczna na Górnym Śląsku*, Wyd. Regionalny Instytut Kultury w Katowicach, Katowice 2018, s. 226–231.

²¹ Wszystkie wykorzystane w artykule fotografie wykonała K. Smyk dn. 31 maja 2018 roku w dzień Bożego Ciała.

²² Część z tych materiałów jest opublikowana w artykule: K. Smyk, *Kwietne dywany...*

²³ Transkrypcje i nagrania wywiadów przeprowadzonych przez J. Dragan są opublikowane i dostępne na stronie „Archiwum Spycimierskiego” <http://spycimierskiebozeczialo.pl/pl/audio/>.

²⁴ Przegląd definicji tekstu kultury – zob. M. Wójcicka, *Tekst kultury jako struktura i proces*, [w:] *Tekst – kontekst – intertekst*, red. O. Kielak, A. Kowalska, J. Szadura, Polihymnia, Lublin 2013, s. 49–66.

tycznej²⁵, przeniesiony na grunt polski przez Stefana Żółkiewskiego w 1988 roku²⁶. Nie doczekał się jak na razie ustalonej definicji, choć jest pojemny analitycznie i chętnie stosowany przez badaczy wielu specjalności²⁷. Nie wdając się w rozważania na tematy definicyjne – co bez wątpienia warto zrobić w osobnym szkicu²⁸ w odniesieniu do obrzędu dorocznego, jakim jest spycimierska procesja Bożego Ciała po kwietnych dywanach – powiedzmy, że w duchu strukturalizmu tekst *sensu stricto* może być pojmowany jako „wszelki spójny kompleks znaków”²⁹, „albo jeszcze szerzej – wszelkie wytwory działalności ludzkiej, które mają znakowy charakter. W tym rozumieniu tekstami kultury są nie tylko twory językowe, lecz także niewerbalne dzieła sztuki, narzędzia pracy i inne artefakty, rytuały religijne i świeckie [...]. W takim – często się mówi – semiotycznym rozumieniu tekst jest pojmowany jako jednostka kultury i bywa nazywany »tekstem kultury«”³⁰. Jest to więc rodzaj „gotowego produktu, którego elementom przypisuje się określone funkcje komunikacyjne”³¹ ze względu na ich znakowy charakter, co oznacza, że tekst kultury posiada „swoją plan wyrażania i plan treści [...]. Oba plany odznaczają się swoistą organizacją strukturalną, która zależy od systemu komunikacyjnego (języka, kodu), na podstawie którego powstaje dany typ tekstu”³². Do planu wyrażania w przypadku spycimierskich kwietnych dywanów należą między innymi układane wzory, na których zamierzam skupić się w dalszej części artykułu, a które widzieć należy jako element struktury tekstu kultury, którym są dywany. Akceptacja takiego podejścia pociąga za sobą przyjęcie, że spycimierskie dzieła sztuki funkcjonują w konkretnej sytuacji komunikacyjnej, zakładającej przede wszystkim istnienie nadawcy (nadawców) komunikatu i jego odbiorcy (odbiorców)³³. Gdyby odnieść tę sytuację do schematu komunikacyjnego wypracowanego na przykład przez Romana Jakobsona³⁴, powiemy, że nadawca

²⁵ B. Żyłko, *Semiotyka kultury. Szkoła tartusko-moskiewska*, Słowo/Obraz terytoria, Gdańsk 2009; B. Żyłko, *Kultura i znaki. Semiotyka stosowana w szkole tartusko-moskiewskiej*, Wyd. UG, Gdańsk 2011; A. Gomółka, M. Rygińska, *Tekst kultury jako narzędzie badawcze*, [w:] *Źródło historyczne jako tekst kultury*, red. B. Płonki-Syroki, M. Dąsala, Wyd. DiG, Warszawa 2014, s. 231–244.

²⁶ S. Żółkiewski, *Tekst kultury: studia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.

²⁷ M. Wójcicka, *Tekst kultury...*, s. 50.

²⁸ Temu zagadnieniu poświęciłam osobny szkic: K. Smyk, *Obrzęd jako tekst kultury – rewizja metodologii w świetle nowych definicji (na przykładzie procesji Bożego Ciała z kwietnymi dywanami w Spycimierzu)*, w druku.

²⁹ M. Bachtin, *Estetyka twórczości słownej*, przeł. D. Ulicka, PIW, Warszawa 1986, s. 403.

³⁰ B. Żyłko, *Semiotyka kultury...*, s. 94.

³¹ A. Duszak, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989, s. 18.

³² B. Żyłko, *Semiotyka kultury...*, s. 94.

³³ Por. A. Gomółka, M. Rygińska, *Tekst kultury jako narzędzie...*, s. 234.

³⁴ R. Jakobson, *W poszukiwaniu istoty języka*, wybór, red. i wstęp M.R. Mayenowa, t. 2, PIW, Warszawa 1989, s. 81–86.

(czyli osoba układająca dywany) w danym kontekście (w dzień Bożego Ciała, przed, w trakcie czy po procesji) nadaje komunikat (kwietny dywan o konkretnym kształcie) wyrażony w określonym kodzie (z zastosowaniem roślin i innych materiałów, kolorów, wzorów, zapachów), który następnie w sytuacji odbioru (oglądania układanych dywanów) przez odbiorcę (tego, kto ogląda kwietne dywany) jest dekodowany (oglądający odczytują znaczenie dywanów). Innymi słowy powiemy, że ktoś komuś chce coś przekazać za pomocą komunikatu czyli tekstu kultury, jakim są kwietne dywany.

Postawmy pytanie, operacjonalizujące dalsze rozważania: Co spycimierzanin „mówi” swoimi kwietnymi arcydziełami i jak może rozumieć ten przekaz odbiorca – członek polskiej społeczności komunikacyjnej? Odpowiedzi proponuję poszukać, analizując układane od lat wzory i wypowiedzi spycimierzan na ten temat. Mniej lub w ogóle nie będą nas przy tym interesować wykorzystywane materiały czy – diachronicznie – przemiany ornamentów na przestrzeni lat, a tylko – synchronicznie – same typy i symbolika realizowanych współcześnie motywów.

TYPOLOGIA I SYMBOLIKA SPYCIMIERSKICH WZORÓW

Analizowany materiał pozwala opisywać semantykę wzorów w dwu perspektywach: z punktu widzenia członków wspólnoty sypiącej dywany oraz z punktu widzenia ogólnokulturowego. Spotykają się tu dwa sposoby widzenia świata: potoczny obraz świata grupy kulturowej oraz interkulturowy obraz świata³⁵. Do pierwszego mamy dostęp dzięki relacjom mieszkańców parafii i fotografiom dywanów, zaś elementy drugiego możemy zrekonstruować poprzez odwołanie do symboliki przypisywanej w naszej kulturze (i w naszym kręgu kulturowym) danym elementom graficznym. Są to dwa równoprawne i dopełniające się sposoby „czytania” znaczeń tekstu kultury³⁶, odpowiadające poniekąd metodologicznemu podejściu *emic* i *etic*, w zharmonizowany sposób istniejące w świadomości spycimierzan.

³⁵ M. Fleischer, *Obraz świata. Ujęcie z punktu widzenia teorii systemów i konstruktywizmu*, [w:] *Język a kultura*, t. 13, *Językowy obraz świata i kultura*, red. A. Dąbrowska i J. Anusiewicz, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000, s. 45–71.

³⁶ Por. konstatację A. Gomóły i M. Rygierskiej w teoretycznym artykule *Tekst kultury...*, s. 244. *Notabene*, w przyszłości warto zainteresować się przestrzenią pomiędzy tymi dwoma obrazami świata, gdyż jest ona zróżnicowana ze względu na relacje odbiorcy do układającej dywany wspólnoty spycimierskiej: od przynależności do niej, przez mniej lub bardziej luźne powiązania z tą wspólnotą (np. jestem parafianinem, ale nie układam dywanów; stąd pochodzę i wracam często/co jakiś czas układać/zobaczyć dywany), aż po turystę – obcego, który ogląda dywany w Spycimierzu na żywo lub – co również implikuje inne natężenie relacji – przez strony internetowe, media społecznościowe, relacje telewizyjne itd. Odpowiednio dobrany bądź wywołany materiał analityczny może pozwolić na systematykę tych obrazów świata „pomiędzy”.

Sprowadzając przedstawiane motywy do poziomu języka spycimierskich dywanów, można wskazać na kilka grup wzorów. B. Ciesielska-Szynał wymienia kolejno grupy: „Wykonawcy stosują zarówno motywy roślinne, geometryczne, jak i motywy o tematyce religijnej czy rzadziej, patriotycznej”³⁷. A. Głaz z kolei pisze, że „Dominują motywy religijne i patriotyczne, ale także kwiaty, bukiety i figury geometryczne”³⁸. Nie jest jasne, jaką zasadę autorzy ci przyjęli w swoich systematyzacjach. Jeśli zaś za podstawowe przyjmujemy kryterium kształtu³⁹, to – począwszy od najbardziej elementarnych– można wyznaczyć następujące grupy wzorów:

- figury geometryczne,
- wzory floralne,
- wzory zoomorficzne,
- wzory antropomorficzne,
- motywy chrześcijańskie,
- symbole patriotyczne,
- elementy werbalne.

W takiej kolejności zaprezentuję je w dalszej części artykułu.

FIGURY GEOMETRYCZNE

Linia

Spośród figur geometrycznych najprostszych, a zarazem najwyraźniej zarządzających przestrzenią spycimierskiego Bożego Ciała, najważniejsza jest linia, realizowana w pierwszym rzędzie przez tzw. *boczki* (ryc. 1, por. współczesne odmiany tradycyjnych *boczków*: ryc. 3, 7, 8, 10): [MW:] *I też boczki, boczki obkładaliśmy, zawsze te boczki.* [MP:] *I to musiał być wtedy kasztan, kwiat, no i przysypane.* [MW:] *Piasek* (Spycimierz, MW, MP). Jak wspominała mama informatorki, zaraz po drugiej wojnie światowej *boczki ładnie ubierali, jakie tam kwiatki miały z ogródka tylko rozsypywali te kwiatki, zależy ile tam nazbierały, tak były posypane jak łączka, w taki sposób, mówi, sypane* (Spycimierz, MW). *Pierwsze było to obkładanie niż jakieś wzory. Kasztanowcem, liśćmi kasztanowca, piasek i kasztanowiec. Żeby taka alejka ułożona była. Ale to tylko te boki* (Spycimierz, ZG). *No i tak wziął sobie w garstkę piasku i tak przycisnął ładnie*

³⁷ B. Ciesielska-Szynał, *Dekoracje kwiatowe...*, s. 34.

³⁸ A. Głaz, *Boże Ciało w Spycimierzu...*, s. 121.

³⁹ Inne kryteria, jakie można będzie wziąć pod uwagę przy kolejnych analizach, to np. kryterium frekwencji (od wzorów najczęściej spotykanych do unikatowych); kryterium chronologiczne (od najstarszych do najmłodszych wzorów); kryterium złożoności (od najprostszych do najbardziej skomplikowanych); kryterium relacji międzykulturowych (np. wzory nawiązujące do tradycji polskiej, biblijnej, do kultury popularnej itd.) itp.

i tak wszystko po kolei takie różne, na zmianę. I to były kładzione na kasztanach, na liści kasztanów, te kwiatki i przysypywane piaskiem były. A te całe alejki, w środku, jak ktoś umiał takie różne wzory, no to tak wysypywał (Spycimierz, KK). Obserwatorzy zewnętrzni po pierwszej dekadzie lat dwutysięcznych dostrzegli, że „»obwódka« pojawiająca się z obu stron długiego kobierca jest taka sama dla całości trasy i wykonana z liści»⁴⁰. Dziś jednak dość często mieszkańcy odchodzą od sypania boczków (ryc. 2, 9, 31), o czym świadczy na przykład wypowiedź: *Te z liści kasztana? Robiłam. Ale teraz, kiedy mam o połowę krótszy odcinek, to mogę robić szerszy dywan i boczków nie robię. Robię jakiś bardziej egzotyczny wzór na środku, większy przerywnik, to już robię ja, a reszta wysypuje pozostałe kawałki dywanu* (Brdów, AK; podobnie Spycimierz, MW).

Ryc. 1. Boczek – obramowanie kwietnego dywanu. Wersja tradycyjna
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 2. Współczesna wersja obramowania kwietnego dywanu
Źródło: K. Smyk, 2018

Mieszkańcy parafii Spycimierz na dwa sposoby tłumaczą obecność boczków, które mają oddzielić dywan od tła, czyli asfaltu lub kostki. Pierwszy sposób pokazuje zarazem odniesienia do innych tekstów kultury, jakimi są arrasy: *To był dywan i musiał mieć ten margines. Bo w muzeum, bo chodziłem, w Krakowie, czy gdzieś tam, to som te, no, ararasy [arrasy]. A u nas to wychodzi już wykładzina, jak nie ma tych marginesów. A te boki to były już marginesy takie dywanowe, nie?* (Spycimierz, AP). *Boczki* zatem są linią zamykającą kompozycję dywanu. Inna informatorka rzuca myśl: *Może wytyczali, tak trudno powiedzieć* (Spycimierz, MP). Oba wątki dają asumpt do interpretacji symbolicznych. W ujęciu antropologicznym bowiem linia jest znakiem liminalności⁴¹ i granicy. Granica, jak pisze Piotr Kowalski, jest to „Pas ziemi między przyległymi obszarami, [który – K.S.] nie należąc do żadnego z nich jednocześnie je spaja i rozdziela. Granica i graniczność są wykładnikiem takiego widzenia przestrzeni, w którym cechą zasadniczą było dostrzeżenie jej niejednorodności. Różne fragmenty terenu, różne miejsca miały odmienne właściwości, a więc także różniły się przypisanymi im znacze-

⁴⁰ G. Brzozowski, K. Herman, *Tymczasowość sacrum...*, s. 166.

⁴¹ Por. V. Turner, *Proces rytualny. Struktura i antystruktura*, przeł. E. Dżurak, PIW, Warszawa 2010, s. 115–148.

niami”⁴². Idąc tym tropem, można rzec, że dywan należy do przestrzeni *sacrum*, przeznaczonej dla Najświętszego Sakramentu do godnego przejścia przez świat *profanum* – przestrzeń wioski. *Boczki* więc wyznaczają granicę między sferą *sacrum* i *profanum* i – jak mówi jedna z informaterek – ją „wytyczają”.

Koło

Dywany łączą się ze sobą i stanowią zamknięte koło, rozpościerające się w przestrzeni wioski i układające w tzw. trasę procesji. Obwiedzenie i okrążenie terytorium, miejsca, obiektu czy człowieka ma wiele znaczeń w kulturze⁴³, niemniej wszelkie zamykanie kręgu odnosi się do jednego sensu – oddzielenia tego, co wewnątrz kręgu od niebezpieczeństwa czyhającego na zewnątrz. W wyniku działania obrzędowego, jakim jest w naszym przypadku sypanie dywanów w święto kościelne i performatywne wykonanie okręgu w trakcie procesji z Najświętszym Sakramentem, siła koła ulega wzmocnieniu. Materializowanie go w postaci dywanów również sprawia, że siła apotropaiczna tej figury jest wyjątkowo duża. Dzięki okoleniu zatem przestrzeni wioski kwiatowymi kobiercami mieszkańcy – w myśl analiz antropologicznych – sprawiają, że w ich przestrzeni będzie bezpiecznie, szczęśliwie, zdrowo, z pełnią Bożego błogosławieństwa.

Oprócz tego „wielkiego koła”, dywany spycimierskie obfitują w małe koła lub ich części, będące wzorami sypanymi z kwiatów (ryc. 3, 4, 7, 9, 10). Mieszkańcy wspominają: *Zawsze tam kobiety miały jakieś pomysły, jakieś wzorki tam były: kółka, kółeczka* (Spycimierz, AP). Łuki, będące częścią koła, pojawiają się w relacji: *Były kiedyś takie tęcze robione piękne. [...] Łuki, łuki takie piękne, [...] tak kolorowo było i cała droga w te tęcze, no cudownie to wyglądało* (Zieleń, WM). B. Ciesielska-Szynał w 1996 roku zauważa przy tym – co obserwujemy też w dwadzieścia lat później – że ogólnie rzecz biorąc „motywy geometryczne występują najczęściej jako uzupełnienie kompozycji kwiatowych, ale spotykać też można układy samych kół”⁴⁴.

W tradycji chrześcijańskiej koło „jako powracająca do siebie samej linia, której wszystkie punkty są równie oddalone od centrum, jest nie tylko najprostszą, ale także najdoskonalszą figurą. [...] jest obrazowym przedstawieniem pełni [...]”

⁴² P. Kowalski, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 149.

⁴³ O symbolice i magicznych funkcjach drogi po kole zob. np. K. Smyk, *Od chaosu do kosmosu...*, s. 36, 38, 42–43. Por. obrzęd *taratony*: J. Adamowski, *Archaiczne formy folkloru z obszaru wschodniego pogranicza – zalimany, chachułki, taratona*, [w:] *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim*, red. F. Czyżewski, Wyd. Instytut Europy Środkowo Wschodniej, Lublin 2000, s. 314–316. Por. P. Kowalski, *Kultura magiczna...*, s. 233–234.

⁴⁴ B. Ciesielska-Szynał, *Dekoracje kwiatowe...*, s. 34. To samo odnosi do kwadratów i trójkątów, które – jak zaobserwowała w połowie lat 90. XX w. – mogły występować bez elementów roślinnych.

i doskonałości. Ponieważ nie ma początku ani końca, jest obrazem wieczności”⁴⁵. Pojawiające się zatem koło we wzorniku spycimierskim może być interpretowane jako modelowanie idealnego, doskonałego świata.

Ryc. 3. Przykład kół składających się z kolorowych okręgów
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 4. Przykład półkola, przypominającego zarazem część pół kwiatu
Źródło: K. Smyk, 2018

Jak twierdzą badacze symboliki chrześcijańskiej, „Z koła można uzyskać wszystkie inne figury geometryczne”⁴⁶. Na dywanach dostrzeżemy często pojawiający się motyw symbolu nieskończoności (ryc. 5) – położoną ósemkę⁴⁷, graficznie dającą się wywieść bezpośrednio z koła, które uległo na przykład skróceniu lub zagięciu. Symbolizuje ona wieczność i wieczność niebios⁴⁸, która podczas Bożego Ciała materializuje się w przestrzeni *profanum*.

Ryc. 5. Znak położonej ósemki czyli nieskończoności. Powyżej drzewo z kwiatami
Źródło: K. Smyk, 2018

⁴⁵ D. Forstner OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, przekład i oprac. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Wyd. Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2001, s. 57.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ J.E. Cirlot, *Słownik symboli*, przekład I. Kania, Wyd. Znak, Kraków 2001, s. 445.

⁴⁸ Tamże, s. 226.

Trójkąt i kwadrat

Na temat wzorów utrwalono słowa: *Ja tylko biorę linię i rysuję właśnie te kwadraty albo romby* (Spycimierz, MP); *I kwadraty, i prostokąty, jakieś tam trójkąty. Różne, no, nieraz taką szachownicą, różne* (Spycimierz, SP). Trójkąty, kwadraty i romby są odbierane przez spycimierzan jako wzory najprostsze, niewymagające zdolności plastycznych, pozwalające zarazem dopełnić kompozycję (ryc. 2, 6, 7).

Ryc. 6. Wzór kwadratu i rombu zarazem
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 7. Zielone trójkąty. Ich białoczerwone obramowanie też układa się we wzór trójkąta
Źródło: K. Smyk, 2018

Trójkąt, w kulturze chrześcijańskiej utożsamiany z Trójcą Świętą⁴⁹, swoje znaczenia bierze z symboliki liczby trzy, z których – w aspekcie dywanów spycimierskich – najważniejsze są odniesienia do świętości, objawienia i absolutu pochodzącego od Boga⁵⁰.

Od starożytności greckie i łacińskie słowa nazywające kwadrat (odpowiednio: *tetrágonos* i *quadratus*) oznaczają również „doskonały”⁵¹, przez co wzory o tym kształcie wzmacniają symbolikę przypisywaną kołu. Jako figura związana z liczbą cztery, pozostaje w kulturze symbolem tego, co „statyczne, mocne i określone”; „uwydatnia aspekt materialny”⁵² i odpowiada temu, co ludzkie⁵³ i ziemskie, podobnie jak symbolami ziemskości są cztery żywioły, cztery pory roku, cztery okresy życia, cztery strony świata, cztery kąty oznaczające dom itd. Zrazem kwadrat

⁴⁹ D. de Chapeaurouge, *Symbole chrześcijańskie*, przekład G. Rawski, Wyd. WAM, Księża Jezuitów, Kraków 2014, s. 175–176.

⁵⁰ D. Forstner OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej...*, s. 43.

⁵¹ D. de Chapeaurouge, *Symbole chrześcijańskie...*, s. 170.

⁵² J.E. Cirlot, *Słownik symboli...*, s. 215–216.

⁵³ Ciało człowieka wpisane przez starożytnych Rzymian w kwadrat, co lepiej jest znane z rysunków doskonałego człowieka autorstwa Leonarda da Vinci. Por. D. de Chapeaurouge, *Symbole chrześcijańskie...*, s. 173–174.

ukazany jako romb, tj. „umieszczony na jednym z jego wierzchołków, nabiera zupełnie odrębnego, dynamicznego sensu”⁵⁴ – jako „poruszony” kwadrat wzmaga symbolikę życiodajną, bowiem ruch w myśleniu tradycyjnym oznacza życie⁵⁵.

Spirala

Niektóre wzory, potocznie określane jako *esy-floresy*, czyli „zawiły deseń w postaci krętych, fantazyjnych linii”⁵⁶, przyjmują *de facto* formę spirali lub szeregu połączonych spiral (ryc. 8).

Ryc. 8. Element roślinny uformowany w spiralę
Źródło: K. Smyk, 2018

Spirala, znak stosowany w funkcjach symbolicznych przez naszych przodków już w epoce kamienia, posiadał bardzo dużą moc sprawczą. W skróconym przedstawieniu tego bogactwa, zdajmy się na D. Forstner OSB, której zdaniem „studia z zakresu historii religii i archeologii dowiodły, że spiralę należy interpretować zarówno jako znak życia, wegetacyjnej i organicznej płodności, jak i jako znak słońca”⁵⁷. Takie znaczenia można przypisywać też wzorom na dywanach spycimierskich, do czego przekonuje semantyka licznych spiralnych wzorów na pi-

⁵⁴ J.E. Cirlot, *Słownik symboli...*, s. 216.

⁵⁵ O symbolice ruchu i bezruchu w myśleniu mitycznym zob. K. Smyk, *Choinka w kulturze polskiej. Symbolika drzewka i ozdób*, Wyd. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2009, s. 87–88.

⁵⁶ *Słownik język polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/esy-floresy;2557107.html> [dostęp: 6.03.2019].

⁵⁷ D. Forstner OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej...*, s. 58.

sankach⁵⁸, które wraz z obrzędowością Bożego Ciała, w kalendarzu tradycyjnym należą do okresu wiosenno-wielkanocnego. Spirala ta również może oznaczać ukrytą, skondensowaną życiodajną moc, która zaraz u progu lata ma objawić się w ludzkim świecie z ogromnym impetem.

ELEMENTY ROŚLINNE

Kwiaty

Wzory kwiatów, jak też rozet⁵⁹ i kół przypominających środek kwiatu harmonijnie i symetrycznie okolony płatkami (ryc. 1, 2, 5, 9, 10), można uznać dziś za przeważające. Taką samą obserwację zapisali badacze spycimierskich dywanów w połowie lat 90. XX w. i w połowie pierwszej dekady lat dwutysięcznych⁶⁰. Potwierdzają to wypowiedzi mieszkańców parafii, np.: *A tak przeważnie kwiaty. Przeważnie kwiaty. Tak ji tero rysujom kwiaty* (Człopki, ES); *najwięcej były rysowane kwiaty* (Spycimierz, MP). Kwiatowe wzory są, jak się wydaje, również najstarsze, co wynika ze wspomnienia rozmówczyni pochodzącej z parafii Spycimierz: *babcia mówiła, że jak ona była malutką dziewczynką, to troszeczkę inaczej to wyglądało. Bo te wzory nie były takie ciekawe. Były sypane tylko piaskiem, jakieś tam liście, ale najczęściej kwiatki, płatki kwiatków. I to było sypane na całej trasie. Tak babcia mówiła* (Brdów, AK).

W świadomości parafian funkcjonuje legendowa motywacja tych wzorów, co jest poświadczeniem ich archaiczności. Otóż Maria Pełka wspomina wypowiedź zasłyszaną w wieku 10 lat (czyli około 1960 roku) od starszej wówczas mieszkanki Spycimierza, Leokadii Józefowicz: *pamiętam, jak powiedziała, że Panu Jezusowi, jak go witano, to rzucano przeważnie kwiaty pod nogi, więc właściwie to powinny być te kwiaty, żeby On po kwiatkach szedł, mimo że to jest usypane z kwiatów, to jeszcze te elementy żeby były kwiatowe, te wzory kwiatowe. [...] i właściwie, to powinno się same kwiaty rysować [...]. Rysowała właśnie pięknie, rysowała bardzo ładnie, bardzo często wiele razy to powtarzam. Znało się człowieka, ktoś tam był no i był, i tego, się znało, ale kiedy przyszło Boże Ciało, jak umiał rysować, to normalnie człowiek oniemiał, co tam po prostu jak ładnie narysowane były kwiaty* (Spycimierz, MP).

Wzory kwiatowe uznawane są jednocześnie za dość proste: *weź garnek obrysuj – będziesz miał kwiatka. [...] Są takie proste książeczki dla dzieci do kolorowania, weź i kup sobie zobacz. Jednego kwiatka czy coś tu będziesz miał*

⁵⁸ Np. S. Dąbrowski, *Pisanki lubelskie*, Wyd. Skład Główny Księgarni Św. Wojciecha, Lublin 1936, s. 35.

⁵⁹ Por. *A córka rysuje różne rozety i to jest na jej głowie* (Spycimierz, AP).

⁶⁰ B. Ciesielska-Szywał, *Dekoracje kwiatowe...*, s. 34; A. Głaz, *Boże Ciało w Spycimierzu...*, s. 121.

z głowy. [...] *Ja nigdy nie rysuję twarzy i osób, bo nie mam w tym kierunku żadnych zdolności* (Spycimierz, MP). Niemniej wzory te cieszą się sympatią, czego potwierdzeniem jest wyznanie: *bo ja na przykład lubię wzory się powtarzające i kwiatowe motywy* (Brdów, AK). I to w sumie ze wszystkich wymienionych wyżej powodów *My się raczej trzymamy wzorów kwiatowych* (Spycimierz, ZG, MW).

Ryc. 9. Współczesna wersja wzorów kwiatowych

Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 10. Wzór kwiatowy wystylizowany na rozetę, z wpisanim kołem

Źródło: K. Smyk, 2018

Kwiaty są dostrzegalnym ludzkimi zmysłami dowodem na to, że droga wiodąca przez Spycimierz przestaje być podobna do drogi powszedniej, dobrze wszystkim znanej, bowiem „zakwitła”, została zsakralizowana i stała się godna przyjąć Najświętszy Sakrament⁶¹. Kwiaty zaś są znakiem życia rośliny, jej gotowości do wydania owoców, dlatego kwiaty w kulturze symbolizują życie⁶². Przypomnijmy, że we florarium chrześcijańskim od zarania kwiat był przede wszystkim znakiem Jezusa Chrystusa z Nazaretu⁶³, a w dalszej kolejności – szybko wędrującego ludzkiego życia⁶⁴. W spycimierskim święcie można dopatrywać się spotkania tych dwóch światów: świata Boga i człowieka, który, układając kwiaty, oddaje cześć Chrystusowi.

Drzewa

Wśród wzorów roślinnych, pojawiających się na Boże Ciało w Spycimierzu, znajdujemy drzewa (ryc. 5, 11, 12, 14). W sferze interpretacyjnej należy je wiązać ze zwyczajem ustawiania i przystrajania tasiemkami – i dawniej kwiatami – brzo-

⁶¹ K. Smyk, *Sakralne wymiary drogi...*, s. 122–137; D. Forstner OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej...*, s. 184.

⁶² M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. Bp. K. Romaniuk, wyd. Pallotinum, Poznań 1989, s. 106–107. M. Lurker, *Język kwiatów*, [w:] tegoż, *Przesłanie symboli w mitach, kulturach i religiach*, przeł. R. Wojnakowski, Wyd. Alatheia, Warszawa 2011, s. 261–279; Por. K. Smyk, *Choinka...*, s. 196.

⁶³ Słowo Nazaret oznacza właśnie kwiat. S. Kobielus, *Florarium christianum. Symbolika roślin – starożytność chrześcijańska i średniowiecze*, Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2006, s. 237.

⁶⁴ Tamże, s. 236–237.

zek wzdłuż całej trasy procesji. Obrazowo mówi o tym przekaz, odnoszący się do połowy lat 50. XX wieku: *No, dawniej podobno nie było tak, bo ja jeszcze pamiętam, jak byłam takim dzieckiem, byłam właśnie, i było to przybrane tak tymi brzoźkami i zrobione kwiaty z bibuły. To ja jako dziecko nawet mam takie zdjęcie, bo stanęłam wtedy z swoją młodszą siostrą, a starsza siostra mi tego kwiatka z tej brzoźki urwała i dała i tak w rączce trzymam tego kwiatka* (Spycimierz, MP)⁶⁵. Brzoźki są ponadto ważnym elementem całej obrzędowości wiosenno-wielkanocnej w Polsce (wykorzystywane w Wielkanoc, dzień św. Jana, Zielone Świątki), w Boże Ciało stanowiąc istotną i tradycyjną ozdobę ołtarzy. Dawniej, aż do czasów tuż powojennych, „Gałęzie te zaraz po zakończeniu procesji obłamują jej uczestnicy, by włożyć je w polu do zboża, do lnu i kapusty celem ochrony od burz, gradów oraz szkodników”⁶⁶. Dziś powszechnie zabierane są do domu w celu ochrony domowników i obejścia przed wszelkimi nieszczęściami.

Rozmówczyni z pobliskiego Zielenia opowiada: *Nieraz nawet tam drzewa, z kory pień, z palmy te liście, i jednego roku to widziałam jabłuszka były pokładzione takie. Być może że to jest związane z ogrodem rajskim* (Zieleń, WM). Rzeczywiście, w 2018 roku na jednym z odcinków drogi usypano – spotykany także dwie dekady wcześniej⁶⁷ – wizerunek drzewa wraz owocami, wężem-kusicielem oraz Adamem i Ewą podającą mu jabłko (ryc. 12), składający się na znaną z *Księgi Rodzaju* i biblii ludowej sytuację popełnienia grzechu pierworodnego⁶⁸. Drzewo życia, drzewo kosmiczne czy drzewo rajskie są w optyce chrześcijańskiej przeciwstawieniem krzyża Chrystusowego, który jest drzewem zbawienia i stoi w centrum chrześcijańskiego uniwersum⁶⁹. W ujęciu szerszym, drzewo jako realizacja *axis mundi*, wyznacza porządek świata i miejsce połączenia wszystkich sfer kosmosu w wymiarze weretykalnym: podziemia, przestrzeni ludzkiej i świata boskiego, z którego pomaga zaczerpnąć siły i zdrowie⁷⁰. Takie funkcje przypisuje się w naszej kulturze drzewkom

⁶⁵ Całość wypowiedzi zob. K. Smyk, *Kwiatne dywany...*, s. 31.

⁶⁶ J. Klimaszewska, *Doroczne obrzędy ludowe*, [w:] *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. II, red. M. Biernacka, M. Frankowska i W. Paprocka, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 143.

⁶⁷ B. Ciesielska-Szynał, *Dekoracje kwiatowe...*, s. 34.

⁶⁸ Rdz 3, 1–24; M. Zowczak, *Biblia ludowa. Interpretacje wątków biblijnych w kulturze ludowej*, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, Wrocław 2000, s. 80.

⁶⁹ Kobieliński, *Florarium chrześcijańskie...*, s. 57–61.

⁷⁰ Literatura na temat symboliki drzewa jest bardzo bogata. Zob. np. rozdział *Roślinność: symbole i rytmy odnowienia* w fundamentalnej dla antropologa kultury pracy Mireai Eliadego *Traktat o historii religii*, przeł. J.W. Kowalski, Wyd. KR, Warszawa 2000, s. 95–349. Stan badań na ten temat znaleźć można w rozdziale *O symbolice drzewka*, znajdującym się w monografii K. Smyk, *Choinka w kulturze polskiej...* (s. 107–126), poświęconej analizie i interpretacji semantyki jednej z bardziej powszechnych współcześnie realizacji idei *axis mundi* w postaci drzewa.

i ich fragmentom zdobiącym wielkanocne pisanki⁷¹, co pozwala ostrożnie taką symbolikę łączyć ze spycimierskimi drzewami na dywanach.

Ryc. 11. Drzewo ułożone z gałązek cisa, ozdobione małymi zielonymi jabłkami
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 12. Drzewo poznania dobra i zła, z biblijną sceną kuszenia
Źródło: K. Smyk, 2018

ELEMENTY ZOOMORFICZNE

Wzorów zwierzęcych jest stosunkowo niewiele, niemniej warto je odnotować, choćby z tego powodu, że poza funkcjami estetycznymi, posiadają ugruntowaną w kulturze i bogatą symbolikę. W tej grupie znajdują się motyle (ryc. 13) – symbole duszy, duchowości, życia i piękna⁷², w których chrześcijaństwo widziało znak przemijającego piękna i nierozsądnej miłości do światła, które spala, ale również – znak nieśmiertelności i zmartwychwstania ze względu na etapy fizycznej metamorfozy, jakiej podlegają motyle⁷³. Paw z kolei, wywodzący się z Indii, już w starożytności za sprawą niezwykłego ogona był symbolem słońca⁷⁴ (por. spirala, koło). W początkach chrześcijaństwa pawia uważano za symbol Chrystusa, gdyż pawie mięso jakoby miało nie ulegać rozkładowi, zaś gubienie piór jesienią i odrastanie na wiosnę skojarzono ze zmartwychwstaniem i odradzaniem Chrystusa i świata⁷⁵. Znaczenia przypisywane zatem motylom i pawiom korespondują z tym, że Boże Ciało należy do okresu wiosenno-wielkanocnego, a najważniejszy sens Wielkanocy dotyczy zmartwychwstania Boga i odrodzenia się świata, przyrody i człowieka. Narzuca się zarazem wniosek, że jeśli już pojawiają się nowsze wzory

⁷¹ S. Dąbrowski, *Pisanki lubelskie...*, s. 31–33; K. Kraczoń, *Pisanki*, Wyd. Stowarzyszenie Twórców Ludowych, Lublin 2017, s. 22–23.

⁷² H. Biedermann, *Leksykon symboli*, tłum. J. Rubinowicz, Wyd. Muza S.A., Warszawa 2001, s. 224–225; tamże czytamy, że greckie słowo *psyché* oznacza zarówno motyla jak i duszę.

⁷³ S. Kobielus, *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Instytut Wyd. PAX, Warszawa 2002, s. 210.

⁷⁴ H. Biedermann, *Leksykon symboli...*, s. 250.

⁷⁵ Tamże, s. 269–270; S. Kobielus, *Bestiarium chrześcijańskie...*, s. 250–253.

w postaci owadów i ptaków, to nie będą one odnosiły się do zwierząt groźnych, niebezpiecznych dla człowieka czy o negatywnej symbolice.

Ryc. 13. Motyl
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 14. Paw na gałęzi. Ogon został ułożony z pawich piór, wykonany przez rodzinę, która hoduje pawie
Źródło: K. Smyk, 2018

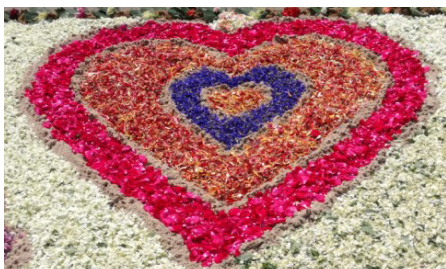
ELEMENTY ANTROPOMORFICZNE

W strukturze dywanów wykorzystywane są wzory przedstawiające postaci ważne dla polskiego chrześcijanina, jak np. Jan Paweł II, Maryja, anioły, Adam i Ewa, lub o znaczeniu patriotycznym, ukazywane w całości, jako popiersia czy portrety (ryc. 12, 18, 26, 29). Zostaną one zaprezentowane w dalszej części tekstu. Bardzo popularnym zaś znakiem graficznym z kręgu antropomorficznych jest zaś serce (ryc. 1, 2, 15, 24, 25), powszechne we współczesnej kulturze popularnej, a genetycznie pozostające odwiecznym symbolem miłości człowieka oraz wartości istotnych dla niego w danym kontekście kulturowym; jest też znakiem otwartości, szczerości i współczucia⁷⁶. Druga grupa przedstawień (ryc. 16) odwzoruje Najświętsze Serce Pana Jezusa, znane z ikonografii chrześcijańskiej⁷⁷ i rozbudowanego w Polsce kultu⁷⁸. [ZG:] *Ja uważam, że serce Jezusa było bardzo dawno, nie?* [MW:] *Tak, tak* (Spycimierz, MW, ZG). Z kwiatów usypywane jest bowiem opasany cierniem kształt serca z płomieniem ponad nim. Wkomponowanie zatem serca w dywany spycimierskie ma za pomocą symboli niewerbalnych pokazywać, co dla spycimierzan pozostaje w centrum systemu wartości.

⁷⁶ O. M. Høystad, *Serce. Historia kultury i symbolu*, tłum. M. Gołębowska-Bijak, Wyd. Bellona, Warszawa 2011, s. 225–229.

⁷⁷ Zob. podrozdział *Symbolika Najświętszego Serca* w artykule: R. Firth, *Jednostkowe symbole i publiczne reakcje*, przeł. I. Sieradzki, [w:] *Symbole i symbolika*, wybrał i wstępem opatrzył M. Głowiński, Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, Warszawa 1991, s. 247–256.

⁷⁸ W. Smoleń, *Ilustracje świąt kościelnych w polskiej sztuce*, Wyd. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1987, s. 188–189.

Ryc. 15. Serce składające się z kilku koncentrycznie ułożonych serc
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 16. Wzór stylizowany na serce znane z przedstawień Najświętszego Serca Pana Jezusa
Źródło: K. Smyk, 2018

MOTYWY CHRZEŚCIJAŃSKIE

Jeden z mieszkańców parafii podsuwa myśl, że *Wszystkie wzory są chrześcijańskie: kielich, krzyż, monstrancja, z boku jakieś kwiaty, słońce* (Spycimierz, ŁŁ) z chwilą usypania na drodze procesji. Potwierdzają to słowa badaczki, B. Ogrodowskiej, która nadmienia o strojeniu spycimierskiej drogi „w różne wzory i symbole religijne”, a wszystkie są ofiarowane „na Bożą chwałę”⁷⁹. Niemniej można w zestawie motywów wskazać te szczególnie nawiązujące do chrześcijańskich „symboli i przedmiotów kultu”⁸⁰. Chociaż są chętnie wykorzystywane przez parafian, niemniej część z nich odczuwa pewien dysonans. O ile bowiem wiara nakazywałaby na święto kościelne przystroić drogę w te wzory, o tyle z zakorzenionego w polskiej religijności szacunku dla świętości wizerunków, ich deptanie zakrawa o profanację. Słyszymy na przykład relację: *Bo teraz te eucharystyczne są, ale nie każdy chce po tym iść. W tamtym roku tam gdzieś coś było, to ten biskup [ks. bp Wiesław Mering, biskup diecezjalny wrocławski od 2003, który prowadził danego roku procesję] jednak ominął. A wojsko na przykład jak było polskie, to szło brzegiem, nie szło, bo to jest wiara, żeby na ten krzyż [nie stawać]. Idę tam z figurką Matki Boskiej Fatimskiej [w procesji z feretronem lub figurą] to już nie mogę gdzieś tam kroku dać? Dam* (Spycimierz, MP); *Kiedyś [...] to właśnie mieliśmy hostię i wszystko. Ja już się nie chciałam sprzeciwiać, ale byłam przeciwna temu. Hostię,*

⁷⁹ B. Ogrodowska, *Polskie obrzędy...*, s. 192; A. Głaz pisze, że „dominują motywy religijne”; A. Głaz, *Boże Ciałło w Spycimierzu...*, s. 121; O aspekcie religijnym jako dominującym w semantyce symbolu zob. A.J. Nowak OFM, *Symbol, znak, sygnał*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1994.

⁸⁰ B. Ciesielska-Szynał wymienia wzory z tej grupy, jaki odnotowała w połowie lat 90. XX w.: „monstrancja, kielich mszalny, hostia, krzyż, ryba, skrzyżowane flagi: papieska i polska, napis IHS itd., spotkań także można bardziej rozbudowane kompozycje jak: drzewo rajskie, wizerunek Chrystusa z napisem „Jezu ufam Tobie”, czy „Oko Opatrzności”. B. Ciesielska-Szynał, *Decoracje kwiatowe...*, s. 34.

tak hostii żeby [nie] było, bo to tak po tym się idzie. Tutaj ta Matka Boska, co zrobiła Ada w tamtym roku, to podobnie jak szedł, to obszedł, nie szedł po tego [...] się po Matce Boskiej nie chodzi! (Spycimierz, MP).

Wśród rzadziej spotykanych motywów można wskazać symbole stosowane od wieków przez chrześcijan, jak np. ryby (ryc. 17), imię Jezus (ryc. 17), ręce złożone do modlitwy, rajske drzewo (ryc. 12) czy otwarte serce Jezusa (ryc. 16), o których wspomniano powyżej. Na osobną uwagę zasługują zaś wzory pojawiające się w przestrzeni Spycimierza częściej, a są nimi krzyż, atrybuty eucharystyczne, symbole wielkanocne, maryjne i papieskie.

Ryc. 17. Napis JESUS wpisany w rybę
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 18. Przykład anioła
Źródło: K. Smyk, 2018

Krzyż

Krzyż jest motywem bardzo często spotykanym na dywanach (ryc. 19, 20, 24, 25). Jego obecność tłumaczą rozmówcy tym, że kościół w Spycimierzu jest pod wezwaniem Podwyższenia Drzewa Krzyża Świętego. Słyszemy na przykład: *Tu krzyż to jest zupełnie inną historią. Nasza parafia od początku właściwie jednak jest pod wezwaniem Krzyża Świętego* (Spycimierz, MP); *No nawiązują też do kościoła pod wezwaniem Świętego Krzyża też. To też nawiązują tak* (Spycimierz, SP), *Może dlatego, że nasz kościół jest pod wezwaniem Krzyża. Żeby to było związane coś z kościołem* (Zieleń, WM). Jest to najczęściej krzyż łaciński, rzadziej – grecki, niekiedy stosowane są nawiązania do krzyża kolistego bądź maltańskiego⁸¹, a także inne elementy, jak np. szarfa czy flaga polska, papieska lub promienie nawiązujące do obrazu „Jezu, ufam Tobie” (ryc. 19, 20) itp. Jego obecność uwierzytelnia legenda o krzyżu z kościoła spycimierskiego: *Jest taka legenda. Gród kasztelański leżał wśród bagien i wszystkiego, kłopot z dojazdem, kiedyś to były rzecz tego. [...] Tak wyszło, że napadli Pomorcy, napadli Krzyżacy, napadli Szwedzi, wszystko to uległo zniszczeniu. Ale kasztelan, który mieszkał właśnie w grodzie kasztelańskim, miał córkę, która była niewidoma. [...] Ta kasztelanka codziennie [...] ona codziennie idąc pomodlić się do tego kościółka, przechodziła przez taką*

⁸¹ Krzyż, red. E. Kasjaniuk, *Biblioteka Encyklopedii Katolickiej*, t. 6, Wyd. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2011, s. 68–69.

kładkę zrobioną. I pewnego razu spojrziała, ona już na pamięć znała już tą trasę, wszystko. Spojrzała na wodę, wiedziała, że już jest na kładce, i zobaczyła krzyż. No i okazało się, przekonała się, że ona widzi. No i nawet był krzyż, to ten krzyż, który płynął czy jak. W drugim kościele, bo teraz sobie przypominam, słynącym łaskami, były wota, było wszystko. [...] Nawet mamy pieśń o tym właśnie głowie krzyża, mamy pieśń o tym Bożym Ciele, i mamy pieśń taką starodawną, którą śpiewamy [...]. W naszym kościele ten krzyż słynie łaskami czy coś, to tej kasztelanki już nie ma, ale w dalszym ciągu mamy ten krzyż (Spycimierz, MP)⁸².

Ryc. 19. Krzyż ułożony z kory, z szarfą w kolorach papieskich
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 20. Krzyż z kory z promieniami nawiązującymi do wizerunku Jezusa z objawienia św. Faustyny „Jezu, ufam Tobie”
Źródło: K. Smyk, 2018

Symbole eucharystyczne

Atrybuty eucharystyczne, takie jak kielich (ryc. 21, 23), monstrancja, hostia (m.in. z napisem IHS; ryc. 21, 23), winogrona (ryc. 22), chleb, pamiętają najstarsi parafianie od dawna, uznają za starsze od motywu krzyża (Spycimierz, ZG, MW), zwłaszcza uważany za prosty wzór kielicha (Człopki, ES; Zieleń, WM) i hostia (Spycimierz, ZG, MW). Podejście do nich zmieniało się na przestrzeni lat: *No, rysują, rysują, hostie, kielichy. No to może ktoś miał obiekcje, ale później ktoś bardziej właśnie, no bo winogrono to symbolizuje to święto kościelne i jak najbardziej wszystko się wiąże z religią* (Spycimierz, MP). Wszystkie te elementy znane są w polskiej ikonografii kościelnej i wyrażają uroczysty kult Eucharystii, której dedykowane jest święto Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej – Boże Ciało⁸³.

⁸² Cały tekst zob.: K. Smyk, *Kwietne dywany...*, s. 31.

⁸³ W. Smoleń, *Ilustracje świąt kościelnych...*, s. 181–185; Ks. B. Nadolski TChr, *Leksykon symboli liturgicznych. Per visibilia ad invisibilia*, Wyd. Salwator, Kraków 2012, s. 137–138, 149–151, 185–186, 372–374.

Ryc. 21. Przykład kielicha i hostii z promieniami oraz inicjałami „IHS”
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 22. Winogrono
Źródło: K. Smyk, 2018

Symbole wielkanocne

Charakterystyczne dla okresu wielkanocnego symbole, jakie znajdujemy na dywanach, to np. baranek z chorągwią oznaczającą zmartwychwstanie, szeroko stosowany w ikonosferze tego okresu i określany jako Baranek Wielkanocny, umieszczany np. w koszykach z pokarmem święconym w Wielką Sobotę itd. Odnosi się on do idei Baranka Bożego czy Eucharystycznego, jakim jest Chrystus⁸⁴. Drugim w tej grupie byłby wzór gołębia lub gołębic (ryc. 23) – chrześcijańskiego symbolu Ducha Świętego⁸⁵, którego święto Zesłania weszło do wiosennego ludowego kalendarza pod nazwą Zielonych Świąt. O tych przykładowych wzorach opowiadają mieszkańcy Spycimierza: *A poprzednio jeszcze był ksiądz Wojciech [Kazimierczak proboszczem parafii], to [wnuk rozmówcy] tak go męczył, że musiał mu zrobić komputerowo ładnie baranka, a to jakiegoś gołębia tam. No, Wojciech bardzo go lubił i mu zawsze uszykował [szablon], i tu na drodze to wszystko zostało wykonane (Spycimierz, SP); Kościelne, wiadomo, baranek, chorągiew, to tak jakby wielkanocny, nie. A gołąb to wiadomo, że też jest (Spycimierz, SP).*

Ryc. 23. Przykład gołębic – symbolu Ducha Świętego
Źródło: K. Smyk, 2018

⁸⁴ D. Forstner OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej...*, s. 257–265; Ks. B. Nadolski TChr, *Leksykon symboli liturgicznych...*, s. 77–80.

⁸⁵ D. Forstner OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej...*, s. 230–232; W. Smoleń, *Ilustracje świąt kościelnych...*, s. 163–166.

Symbole maryjne

Symbole maryjne można uznać za dość częste wśród wzorów spycimierskich, co wiązać należy z mocno zakorzenionym, wielopłaszczyznowym, rozbudowanym i pogłębionym kultem Matki Bożej w Polsce⁸⁶. Znajduje on wyraz poprzez układanie z kwiatów litery „M”, różańców w różnych skalach (ryc. 24, 25), postaci Maryi, szarfy czy flagi biało-niebieskie⁸⁷ itp. Ich motywację mieszkańcy objaśniają na przykład w ten sposób: *tak się reaguje o tym, ale to i ksiądz czasem podkreśla, bo na przykład 100 lat Matki Boskiej Fatimskiej, no właśnie. [...] no i właśnie mojej córki koleżanka, było to 300 lat objawień chyba Matki Boskiej Częstochowskiej obchodzone, i była na takim drzewie kapliczka, zrobiła to przed swoim [domem] właśnie tam jak się tam w dół schodzi. Ona ma takie ciągotki, zdolności, że ona tym się interesuje, bo w ogóle jest pielęgniarzką z wykształcenia. I ona tam też właśnie narysowała na takiej kapliczce w drzewie twarz i to było właśnie nawiązanie do tego. [...] Jak ksiądz Wojciech, to mówił: jest taka rocznica, może by w tym duchu utrzymać (Spycimierz, MP).*

Ryc. 24. Inicjał imienia Maryi, z krzyżem ponad i dwoma sercami poniżej
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 25. Różaniec z sercem i literami alfa i omega
Źródło: K. Smyk, 2018

⁸⁶ J. Bartmiński, *Chrześcijaństwo a kultura ludowa. Matka Boska w polskiej tradycji ludowej*, [w:] tegoż, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2007, s. 187–204.

⁸⁷ Na temat przypisywania w sztuce ludowej i liturgii koloru błękitnego Matce Boskiej zob. np. R. Gross, *Dlaczego czerwień jest barwą miłości*, przeł. A. Porębska, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1990, s. 150–153.

Jan Paweł II

Obecność w ikonosferze spycimierskiej wizerunków Jana Pawła II i jego atrybutów (np. papieskich kolorów czy flagi⁸⁸; ryc. 26, 19) nie dziwi, gdyż święty ten jest ważną postacią dla Polaków, najwyżej plasując się we współczesnym polskim osób kanonizowanych i beatyfikowanych⁸⁹. Mimo dużego skomplikowania wzoru, parafianie sięgają poń *Dlatego może [...], bo my mamy popiersie Jana Pawła II u nas w świątyni* (Spycimierz, MP). Rzeźba ta, reprezentująca wysoki poziom artystyczny, trafiła jeszcze za życia Jana Pawła II do spycimierzan jako prezent z Watykanu. Jest to zasługą jednego z ich rodaków, który wiele lat pracował w radiu watykańskim – o. Florian, jezuita i wujka obecnego sołtysa Spycimierza⁹⁰.

Ryc. 26. Przykład wizerunku św. Jana Pawła II
Źródło: K. Smyk, 2018

SYMBOLE PATRIOTYCZNE

Symbole patriotyczne stanowią istotny motyw, obecny co najmniej od lat 80. XX wieku. B. Ciesielska-Szynał pisze: „W trakcie moich obserwacji prowadzonych w trakcie świąta, w 1995 i 1996 r., zauważyłam tylko jeden motyw o tematyce patriotycznej. Był to biały orzeł w koronie na czerwonym tle. Informatorzy

⁸⁸ Na pytanie o przedstawienia papieża, uzyskałam odpowiedź: *Nie wiem, jak tam przy bramie z Leśnika, ale u nas są trzy: biało-czerwona polska, maryjna biało-niebieska i biało-żółta to papieska. Żółte kolory to się powtarzają* (Spycimierz, MP).

⁸⁹ K. Smyk, *Potoczne wyobrażenie świętości. Aspekt postaci*, [w:] *Język nasz ojczysty w sferze życia rodzinnego*, red. B. Taras, V. Kochmańska, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016, s. 161–173.

⁹⁰ Ks. M. Dyoniziak, *Boże Ciało w Spycimierzu...*, s. 4–5.

wspominali jednakże, że w poprzednich latach, szczególnie na początku lat 80., tego typu motywy, niejednokrotnie odnoszące się do aktualnej sytuacji politycznej w kraju, występowały częściej. Były to napisy: »Solidarność«, »Boże zbaw Polskę«, kontury Polski, flaga biało-czerwona czy orzeł w koronie⁹¹. Ta tendencja nie zmienia się i współcześnie również widać te wzory (ryc. 27, 28), jak i inne, związane z bieżącą okazją, którą na przykład w 2018 roku było 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości: wizerunek Marszałka Józefa Piłsudskiego (ryc. 29), napisy „Polska” (ryc. 27), „100 lat niepodległości”, „100-lecie niepodległości Polski” (ryc. 31), „1918–2018”, „Ojczyznę wolną błogostaw Panie” itd. Oto objaśnienia: *A, no bo tutaj tematyka była ta 100 lat niepodległości, więc się ktoś pokusił, bo myśmy mieli zebranie walne, więc ja mówię, że pewnie każdy już pewnie wie, jaki wzór, ale może jakikolwiek element mówiący o tym stuleciu odzyskania niepodległości, to niech zrobi* (Spycimierz, MP); *Zawsze tam gdzieś była chorągiewka, [...] coś można zrobić i nikt nie powiedział, że nie* (Spycimierz, MP). Widać więc na przykładzie motywów patriotycznych i maryjnych, że choć każda z rodzin dowolnie projektuje swój odcinek dywanu, to w pracę tę wpisana jest też animacja ze strony liderów społeczności lokalnej.

Ryc. 27. Plakieta z napisem „Polska”, stylizowana na orła – godło Polski
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 28. Flaga Polski
Źródło: K. Smyk, 2018

⁹¹ B. Ciesielska-Szynal, *Dekoracje kwiatowe...*, s. 34. O symbolice barw białej i czerwonej w chorągwiach i flagach zob. np. R. Gross, *Dlaczego czerwień...*, s. 71–76.

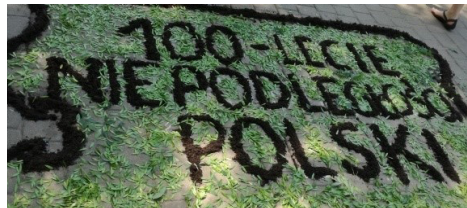
Ryc. 29. Popiersie Marszałka Józefa Piłsudskiego
Źródło: K. Smyk, 2018

ELEMENTY WERBALNE

Parafianie ze Spycimierza od dawna układają na dywanach napisy o różnej treści, np. o treści religijnej⁹², jak wspomniane wcześniej cytaty z modlitw (np. „Ojczyznę wolną błogosław Panie”, „Słowo Boże”), deklaracje i świadectwa (np. „Razem w sercu”, „Jezus”; ryc. 17), symbole literowe (np. greckie litery alfa i omega; ryc. 25), skrótowce o zakorzenionej tradycji (np. „IHS”; ryc. 21, 23), inicjały imion świętych (np. „M”; ryc. 24), daty bieżące (np. „2018” na Bożym Ciele w 2018 roku) i nawiązujące do wydarzeń historycznych („1918–2018”), nazwy państwa w funkcji wyrażenia uczuć, np. patriotycznych („Polska”; ryc. 27), nazwy miejscowości w funkcji informacyjnej – służące identyfikacji wsi, która układała dany odcinek (np. „Zieleń”, „Spycimierz”), nazwy święta służące podkreśleniu okazji usypania dywanu („Boże Ciało”) itp. Układają się one niekiedy w większe całości, przekazujące szereg informacji, np. „2018 / Boże Ciało / Spycimierz”, towarzysząc wielu spycimierskim kompozycjom.

Ryc. 30. Nazwa miejscowości, której mieszkańcy układają dywan na danym odcinku
Źródło: K. Smyk, 2018

Ryc. 31. Element werbalny, nawiązujący do rocznicy wydarzenia historycznego
Źródło: K. Smyk, 2018

⁹² Wspominają o nich w artykule z połowy lat 90. X w. A. Różycki i B. Ciesielska-Szynał: A. Różycki, *Notatki z podróży...*, s. 122; B. Ciesielska-Szynał, *Dekoracje kwiatowe...*, s. 34.

PODSUMOWANIE

W podsumowaniu artykułu odnieśmy się do celu postawionego na wstępie analizy: Co spycimierzanin „mówi” swoimi kwietnymi arcydziełami i jak rozumieć może ten przekaz odbiorca – członek polskiej społeczności komunikacyjnej? Uogólniając, można powiedzieć, że spycimierzanie, sypiący dywany na Boże Ciało, dają świadectwo szacunku dla *sacrum*, głównie Najświętszego Sakramentu, jak też starają się o zachowanie pozytywnych, harmonijnych relacji z tą sferą (zob. motywy: linia, kwiaty). Dają świadectwo głębokiej wiary⁹³ oraz przynależności do wspólnoty Kościoła katolickiego i chrześcijaństwa (motywy chrześcijańskie, serce, trójkąt, napisy). Oddają głęboką cześć Chrystusowi (kwiaty, serce), Matce Bożej (symbole maryjne), świętym polskim (św. Jan Paweł II). Pragną doskonałości, piękna, pomyślności i Bożego błogosławieństwa dla siebie oraz swego środowiska i starają się ją modelować (koło, kwiaty, drzewa, elementy zwierzęce, spirale). Demonstrują przynależność do wspólnoty parafialnej (krzyż, św. Jan Paweł II) oraz narodowej (motywy patriotyczne, św. Jan Paweł II, napisy). Zaprezentowany rejestr znaczeń ujawnia istnienie – w świadomości parafian ze Spycimierza i członków polskiej wspólnoty komunikacyjnej – kilku rejestrów kulturowych, do których odwołują się nadając sens spycimierskim dywanom. Są to: rejestr religijny⁹⁴, rejestr chrześcijański, rejestr liturgii rzymskokatolickiej, rejestr patriotyczny, rezerwuuar znaków charakterystycznych dla katolicyzmu polskiego (treści maryjne i papieskie); zasób symboliki uniwersalnej kulturowo, archetypicznej, o nastawieniu magicznym i mitycznym itd. Zarazem nie można przemilczeć faktu, zaprezentowana szczegółowsza analiza jest tylko zaczątkiem interdyscyplinarnych i wieloaspektowych interpretacji, jakim mogłoby być poddane spycimierskie święto. Miejmy nadzieję, że ich ciąg dalszy nastąpi już niebawem.

Zastosowane skróty cytowanych materiałów terenowych

AK – Adriana Kołodziejska, z domu Winnicka, urodzona w 1978, pochodzi ze Spycimierza, obecnie, po wyjściu za mąż, zamieszkała w Brdowie (pow. Koło, woj. wielkopolskie, około 50 km od Spycimierza), nagranie 9.09.2018, wywiad przeprowadziła i przetranskrybowała Jolanta Dragan.

⁹³ Por. wypowiedź mieszkańca Spycimierza na temat intencji układania dywanów: [KS: Dlaczego to sypanie dywanów jest ważne dla pana, dla rodziny, dla gminy?] *No, po pierwsze robimy to dla Pana Jezusa na chwałę. A no, i dla turystów to już jest drugi temat, dla turystów, dla gości. A to jest ważne, jest to jednak nasza parafia trochę taką twardo wierzącą parafią, to są zawsze wyjątki jakieś. No to tak jest ten temat, bym powiedział, pierwszy, to jest na chwałę Bogu. Ludziom to wiadomo, że jednym podobały się, innym nie, ale to jest ten temat, najważniejszy* (Spycimierz, SP). Zob. K. Smyk, *Kwietne dywany...*, s. 31.

⁹⁴ Na temat przedmiotów, symbolizujących postawę religijną zob. P. Tillich, *Symbol religijny*, przeł. M.B. Fedewicz, [w:] *Symbole i symbolika...*, s. 167.

- AP – Antoni Pietrzak, ur. 1930, zam. Spycimierz, nagranie 10.09.2018, wywiad i transkrypcja J. Dragan.
- ES – Emilia Sobczak, ur. 1929, zam. Człopki, nagranie 29.06.2018, wywiad i transkrypcja K. Smyk.
- KK – Kazimiera Karniszewska, ur. 1943, zam. Spycimierz, nagranie 10.09.2018, wywiad i transkrypcja J. Dragan.
- LL – Lucjan Łukasik, ur. 1958 r., zam. Człopy, nagranie 10.11.2018, wywiad i transkrypcja J. Dragan.
- MP – Maria Pełka, ur. 1950, zam. Spycimierz, nagrania 1 i 29.06.2018; założycielka i prezeska Parafialnego Stowarzyszenia „Spycimierskie Boże Ciało” w Spycimierzu; wywiad i transkrypcja K. Smyk.
- MW – Maria Winnicka, ur. 1956, zam. Spycimierz, nagranie 29.06.2018, wywiad i transkrypcja K. Smyk.
- SP – Stanisław Pełka, ur. 1952, zam. Spycimierz, nagranie 1.06.2018; wieloletni sołtys wsi Spycimierz, założyciel i członek strażackiej orkiestry dętej, biorącej udział w procesji Bożego Ciała; wywiad i transkrypcja K. Smyk.
- WM – Wiesława Michałowska, ur. 1946, zam. Zieleń, nagranie 1.06.2018, wywiad i transkrypcja K. Smyk.
- ZG – Zofia Górka, ur. 1959, zam. Spycimierz, wiele lat mieszkała w Łowiczu, nagranie 29.06.2018, wywiad i transkrypcja K. Smyk.

Bibliografia

- Adamowski J., *Archaiczne formy folkloru z obszaru wschodniego pogranicza – zalimany, chachulki, taratona*, [w:] *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim*, red. F. Czyżewski, Wyd. Instytut Europy Środkowo Wschodniej, Lublin 2000.
- Bachtin M., *Estetyka twórczości słownej*, przeł. D. Ulicka, Wyd. PIW, Warszawa 1986.
- Bartmiński J., *Chrześcijaństwo a kultura ludowa. Matka Boska w polskiej tradycji ludowej*, [w:] *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2007.
- Biedermann H., *Leksykon symboli*, tłum. J. Rubinowicz, Wyd. Muza S.A., Warszawa 2001.
- Boże Ciało. Spycimierz*, Wyd. „KORONIS”, Bydgoszcz [b.r.w].
- Boże Ciało w Spycimierzu. Niematerialne dziedzictwo kulturowe*, fotografie i koncepcja albumu Janusz Tatarakiewicz, [brak wyd., b.m.w.], 2018.
- Brzozowski G., Herman K., *Tymczasowość sacrum w krajobrazie miasta. Analiza przestrzeni praktyk związanych z obchodami Bożego Ciała i żałoby po śmierci Jana Pawła II w Warszawie*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego” 2012, nr 17, *Sacrum w krajobrazie*, red. S. Bernat, M. Flaga, Sosnowiec.
- Chapeaurouge D. de, *Symbole chrześcijańskie*, przekład G. Rawski, Wyd. WAM, Księża Jezuici, Kraków 2014.
- Ciesielska-Szynał B., *Dekoracje kwiatowe trasy procesji Bożego Ciała w Spycimierzu*, „Sieradzki Rocznik Muzealny” 1996, t. 10.
- Cirlot J. E., *Słownik symboli*, przekład I. Kania, Wyd. Znak, Kraków 2001.
- Dąbrowski S., *Pisanki lubelskie*, Wyd. Skład Główny Księgarni Św. Wojciecha, Lublin 1936.

- Dragan J., *Obchody Bożego Ciała w Spycimierzu*, online: portal „Spycimierskie Boże Ciało”, <http://spycimierskiebozeciealo.pl/download/obchody-bozego-ciala/> [dostęp: 6.03.2019]
- Duszak A., *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.
- Dyoniziak ks. M., *Boże Ciało w Spycimierzu – w holdzie Janowi Pawłowi II*, Wyd. „Koronis”, Bydgoszcz–Spycimierz 2005.
- Dyoniziak ks. M., *Boże dywany w Spycimierzu*, Wyd. „Koronis”, Bydgoszcz–Spycimierz 2004.
- Eliade M., *Traktat o historii religii*, przeł. J. W. Kowalski, Wydawnictwo KR, Warszawa 2000.
- Firth R., *Jednostkowe symbole i publiczne reakcje*, przeł. I. Sieradzki, [w:] *Symboli i symbolika*, wybrał i wstępem opatrzył M. Głowiński, Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, Warszawa 1991.
- Fleischer M., *Obraz świata. Ujęcie z punktu widzenia teorii systemów i konstruktywizmu*, [w:] *Język a kultura*, t. 13, *Językowy obraz świata i kultura*, red. A. Dąbrowska i J. Anusiewicz, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.
- Forstner D. OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, przekład i oprac. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2001.
- Garstka R., Łysko A., *Czas niezwykły. Obrzędowość doroczna na Górnym Śląsku*, wyd. Regionalny Instytut Kultury w Katowicach, Katowice 2018.
- Głaz A., *Boże Ciało w Spycimierzu*, „Kronika Wielkopolski” 2005, nr 4(116).
- Gomóła A., Rygierska M., *Tekst kultury jako narzędzie badawcze*, [w:] *Źródło historyczne jako tekst kultury*, red. B. Płonka-Syroka, M. Dąsala, Wyd. DiG, Warszawa 2014.
- „Gorące Źródła. Magazyn Term Uniejów” nr1/2016; nr 2/2017; nr 3/2018.
- Gross R., *Dlaczego czerwień jest barwą miłości*, przeł. A. Porębska, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1990.
- Høystad O.M., *Serce. Historia kultury i symbolu*, tłum. M. Gołębowska-Bijak, Wyd. Bellona, Warszawa 2011.
- Hryń-Kuśmierk R., Śliwa Z., *Encyklopedia tradycji polskich*, Wyd. Podsiadlik-Raniowski i S-ka, Poznań 2000.
- Jakobson R., *W poszukiwaniu istoty języka*, wybór, red. i wstęp M.R. Mayenowa, t. 2, Wyd. PIW, Warszawa 1989.
- Kamocki J., *Polski rok obrzędowy*, fot. J. Kubiena, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2008.
- Kaźmierczak W., *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu jako krajo-we dziedzictwo niematerialne*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 65–75.
- Klimaszewska J., *Doroczne obrzędy ludowe*, [w:] *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. II, red. M. Biernacka, M. Frankowska i W. Paprocka, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- Kobielus S., *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Instytut Wyd. PAX, Warszawa 2002.
- Kobielus S., *Florarium christianum. Symbolika roślin – starożytność chrześcijańska i średniowiecze*, Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2006.
- Kowalski P., *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Kraczoń K., *Pisanki*, Wyd. Stowarzyszenie Twórców Ludowych, Lublin 2017.

- Krajewska J.T., *Atrakcyjność turystyczna gminy Uniejów w opinii turystów i kuracjuszy*, „Biuletyn Uniejowski” 2016, t. 5.
- Krzyż, red. E. Kasjaniuk, *Biblioteka Encyklopedii Katolickiej*, t. 6, Wyd. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011.
- Kuffińska-Ziółkowska M., *Kwiatowe dywany w kulturze i społeczeństwie na świecie*, online: portal „Spycimierskie Boże Ciało”, <http://spycimierskiebozeczialo.pl/download/kwiatowe-dywany-w-kulturze/> [dostęp: 6.03.2019].
- Lurker M., *Przesłanie symboli w mitach, kulturach i religiach*, przeł. R. Wojnakowski, Wyd. Alatheia, Warszawa 2011.
- Lurker M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. Bp. K. Romaniuk, Wyd. Pallotinum, Poznań 1989.
- Marczewska M., *Drzewa w języku i kulturze*, Wyd. Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2002.
- Nadolski Ks. B. TChr, *Leksykon symboli liturgicznych. Per visibilia ad invisibilia*, Wyd. Salwator, Kraków 2012.
- Nowak A.J. OFM, *Symbol, znak, sygnał*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1994.
- Ogrodowska B., *Polskie obrzędy i zwyczaje doroczne*, seria „Ocalić od zapomnienia”, Wyd. Sport i Turystyka Muza S.A., Warszawa 2007.
- Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu*, online: http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ [dostęp: 6.03.2019]
- Różycki A., *Notatki z podróży po Polsce*, „Konteksty Polska Sztuka Ludowa” 1994, nr 3/4.
- Słownik języka polskiego PWN*, online: <https://sjp.pwn.pl/sjp/esy-floresy;2557107.html> [dostęp: 6.03.2019]
- Smoleń W., *Ilustracje świąt kościelnych w polskiej sztuce*, Wyd. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1987.
- Smolińska T., *Contemporary Ritual Spectacles In the Streets of Polish Cities*, „Slovak Ethnology / Slovenský národopis” 2015, nr 2(63).
- Smyk K., *Choinka w kulturze polskiej. Symbolika drzewka i ozdób*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2009.
- Smyk K., *Kwietne dywany na Boże Ciało w przekazach mieszkańców parafii Spycimierz*, „Twórczość Ludowa” 2018, nr 3–4.
- Smyk K., *Obrzęd jako tekst kultury – rewizja metodologii w świetle nowych definicji (na przykładzie procesji Bożego Ciała z kwietnymi dywanami w Spycimierzu)*, w druku.
- Smyk K., *Od chaosu do kosmosu. Droga jako organizator ładu świata*, [w:] *Wszechświat, bezład, pustka*, red. M. Czapiga, K. Konarska, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
- Smyk K., *Potoczne wyobrażenie świętości. Aspekt postaci*, [w:] *Język nasz ojczysty w sferze życia rodzinnego*, red. B. Taras, V. Kochmańska, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016.
- Smyk K., *Sakralne wymiary drogi, drogi*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego” 2012, nr 17, *Sacrum w krajobrazie*, red. S. Bernat, M. Flaga, Sosnowiec.
- Tillich P., *Symbol religijny*, przeł. M.B. Fedewicz, [w:] *Symbol i symbolika*, wybrał i wstępem opatrzył M. Głowiński, Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, Warszawa 1991.
- Tomaszczyk A., *Kwietny kobierzec. O obchodach święta Bożego Ciała w Spycimierzu*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 2004, nr 1–2, s. 213–220.

- Turner V., *Proces rytualny. Struktura i antystruktura*, przeł. E. Dżurak, Wyd. PIW, Warszawa 2010.
- Wójcicka M., *Tekst kultury jako struktura i proces*, [w:] *Tekst – kontekst – intertekst*, red. O. Kieślak, A. Kowalska, J. Szadura, Polihymnia, Lublin 2013.
- Zowczak M., *Biblia ludowa. Interpretacje wątków biblijnych w kulturze ludowej*, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, Wrocław 2000.
- Żółkiewski S., *Tekst kultury: studia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.
- Żyłko B., *Kultura i znaki. Semiotyka stosowana w szkole tartusko-moskiewskiej*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011.
- Żyłko B., *Semiotyka kultury. Szkoła tartusko-moskiewska*, Słowo/Obraz terytoria, Gdańsk 2009.

FLOWER CARPETS FOR THE FEAST OF *CORPUS CHRISTI* IN SPYCIMIERZ – TYPOLOGY AND SYMBOLISM OF PATTERNS

Summary

The aim of the article is to present the tradition of creating flower carpets for the *Corpus Christi* feast in Spycimierz (Łódź voivodeship, Poddębice county, Uniejów commune) from one perspective: interpretation of the symbolism of the patterns employed. In order to achieve this goal, the author uses the photographic material collected during the *Corpus Christi* feast in 2018 and interviews with the inhabitants of Spycimierz parish, recorded among others by the author in 2018. In the first part of the text the author presents the state of research on the analysed tradition. For the sake of organization of the discussion, the author proposes that the flower carpets of Spycimierz should be studied as culture texts, to which the second part of the article is devoted. In the final, main part, the author specifies groups of patterns and analyses their content successively: geometrical figures, floral patterns, zoomorphic patterns, anthropomorphic patterns, Christian motifs, patriotic symbols and verbal elements.

Keywords: Spycimierz, *Corpus Christi* feast, flower carpets, symbolism of the patterns, intangible cultural heritage

Data wpływu artykułu: marzec 2019

Data akceptacji: maj 2019

Kamil POZORSKI*

WŁOSKIE POCHODZENIE TRADYCJI DEKORACYJNYCH UROCZYSTOŚCI *CORPUS DOMINI*¹

Zarys treści: Niniejszy artykuł ma za cel ukazanie genezy kultury florealnej na Półwyspie Apenińskim, która do dziś jest bardzo żywa i stanowi istotny element tradycji w wielu włoskich miastach i miejscowościach. Zwyczaj zdobienia dywanami kwiatowymi uroczystości Bożego Ciała sięga XVIII wieku, choć pierwsze wzmianki o takich dekoracjach pochodzą z okresu Baroku. To zapewne z terenu dzisiejszych Włoch elementy kultury florealnej zostały przeszczepione na ziemię okupowanej Rzeczypospolitej w XIX wieku.

Słowa kluczowe: kultura florealna, Spycimierz, Boże Ciało, *Corpus Domini*

WPROWADZENIE

Z przyjemnością zapoznałem się z treścią artykułu ks. Wojciecha Kaźmierczaka zatytułowanego: *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu jako krajowe dziedzictwo niematerialne*². Autor arty-

* Ks. Kamil Pozorski SDB, mgr teologii UKSW 2005, mgr historii UAM 2007, licencjat kanoniczny z historii Kościoła PUSC Rzym 2014, doktorant na Wydziale Nauk o Wychowaniu UPS Rzym, e-mail: pozorski@unisal.it.

¹ K. Bihlmeyer, H. Tüchle, *Storia della Chiesa. Medioevo*, Wyd. Morcelliana, Brescia 1980, s. 262. W historii Kościoła kult eucharystyczny przeżywał liczne przemiany. Dopiero pod koniec wieku XII wprowadzono zwyczaj aby ukazywać wiernym Hostię po konsekracji. Chciano w ten sposób aby wierni mieli możliwość zobaczenia i adoracji konsekrowanego Chleba i Wina. Uroczystość *Corpus Domini* (Ciała Pańskiego) jak zwyczajowo nazywamy *Sollemnitas SS.mi Corporis et Sanguinis Christi* praktykowana jest w całym Kościele od XIII wieku, ogłoszona zotała oficjalnie bullą papieską w Orvieto *Transiturus* z dnia 11.08.1264 roku.

² W. Kaźmierczak, *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu jako krajowe dziedzictwo niematerialne*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 65–75.

kułu opisując lokalne doświadczenia wspólnoty parafialnej pw. Krzyża Świętego w Spycimierzu, dotyczące dekoracji kwiatowej na uroczystość *Corpus Domini*, zainspirował mnie do poszukiwań nad początkami tychże pięknych tradycji. We wspomnianym tekście ks. Kaźmierczaka czytamy iż, trudno jest dokładnie wskazać początki układania kwiatowych dywanów³. Zapewne chodziło autorowi o doprecyzowanie, na podstawie dostępnych źródeł, kiedy to po raz pierwszy i z czyjej inspiracji w Spycimierzu postanowiono dekorować rokrocznie procesję Bożego Ciała dywanami kwiatowymi. Na podstawie dostępnej mi literatury, głównie w języku włoskim, ale także i hiszpańskim, pragnę odpowiedzieć pokrótce na pytanie o genezę kultury florealnej w ogóle, z uwzględnieniem jej zastosowania w liturgii Kościoła Katolickiego na Półwyspie Apenińskim. Stamtąd to przecież przywędrowała ona do Polski i zadomowiła się już na stałe, stanowiąc ważną część kultury miejscowej społeczności Spycimierza. Moim celem zatem jest przybliżyć czytelnikowi historię i kontekst, w którym narodził się zwyczaj dekorowania kwiatami procesji Bożego Ciała. Pragnę zaprezentować historię kultury florealnej świeckiej i religijnej na Półwyspie Apenińskim. W tamtym kontekście narodził się późniejszy zwyczaj układania dywanów kwiatowych z okazji różnych uroczystości kościelnych, a zwłaszcza na *Corpus Domini*.

ZNACZENIE KWIATÓW W HISTORII I W RELIGII

Kultura florealna na Półwyspie Apenińskim znajduje zapewne swoje źródła we wcześniejszych tradycjach greckich i bliskowschodnich. Ogrody pełne kwiatów były ozdobą wielu rzymskich willi. Według A. Croci i G. Serra pierwszym ogrodem rzymskim może być uznawany ogród Galby z roku 180 przed Chrystusem, co nie przeszkadza uznawać za twórcę starożytnego ogrodnictwa Rzymu Lucullusa, który to inspirował się na wzorcach perskich⁴. Tradycje kwiatne Włoch możemy podzielić na cztery okresy: od Cesarstwa Rzymskiego do średniowiecza, od renesansu do zjednoczenia Włoch (1861 r.), od zjednoczenia do okresu po II wojnie światowej i w końcu od lat 50. XX wieku do czasów obecnych. W starożytności rzucanie płatków róż było wykorzystywane w Rzymie przy zaślubinach, przy okazji uroczystości cywilnych i religijnych ale przede wszystkim było związane z triumfalnym przejściem zwycięskiego wodza, kiedy to układano prawdziwy dywan z kwiatów. Upadek Cesarstwa Rzymskiego (476 r.) oznacza w praktyce dekadencję kwiatowych tradycji na skalę masową. Kościół w Rzymie, w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, nie okazywał większego zainteresowania zastosowaniem kwiatów w obrzędach religijnych, traktując je jako pozostałość tradycji

³ Tamże, s. 69.

⁴ A. Croci i G. Serra, *Floricoltura italiana. Storie, uomini, aziende*, Wyd. Mursia, Mediolan 2014, s. 19.

pogańskich. Trzeba nam jednak pamiętać, że to przedstawiciele Kościoła w obrębach murów klasztorów, począwszy od V wieku po Chrystusie, hodowali wiele gatunków roślin głównie dla celów leczniczych, ale także i dekoracyjnych. Ozdabianie ołtarzy średniowiecznych kościołów możemy dziś uznać jako jedyną rację, usprawiedliwiającą przetrwanie tradycji kwiatowych przez cały okres wieków średnich. Okres renesansu to przede wszystkim rozwój ogrodnictwa. Wielki Książę Toskanii Cosimo I Medyceusz założył w Pizie w 1543 roku pierwszy ogród botaniczny w Europie, który poza funkcjami naukowymi miał służyć także jako ośrodek dydaktyczny. We Florencji, a dokładniej we Fiesole, w połowie XV wieku powstała wspaniała willa Medyceuszy, której to ogród po raz pierwszy wyłonił się zza murów, aby połączyć się w harmonijną jedność ze światem go otaczającym⁵. Renesansowe ogrody Toskanii rozsiane pośród licznych willi medycejskich stały się wkrótce natchnieniem dla Andre Le Notre, głównego ogrodnika we francuskim Wersalu⁶. Toskańskie ogrody były miejscami, gdzie uprawiano rośliny także dla celów dekoracyjnych w miejscach kultu. Ten region Włoch może być uznawany za ojczyznę florikultury ogrodowej. Nieoceniona pozycja Toskanii na rynku kwiatowym i jej całkowita dominacja kończy się w XIX wieku, kiedy to prymat produkcji kwiatowej na skalę przemysłową przechodzi do Ligurii. 90% procent hodowli kwiatów na terenie Półwyspu Apenińskiego, od zjednoczenia Włoch (1861 r.) do okresu przed wybuchem II wojny światowej, ma miejsce właśnie w Ligurii⁷. W innych regionach Włoch florikultura zajmuje również poczesne miejsce, ale daleko im do osiągnięć Toskanii, a zwłaszcza wspomianej Ligurii. Uprawa i eksport kwiatów z Włoch do Niemiec, Francji, Szwajcarii, Rosji i Austrii uległa załamaniu w czasie II wojny światowej. Kryzys ekonomiczny czasu wojny i lat powojennych spowodował prawie całkowite zamarcie produkcji kwiatów. Dopiero od lat 50. XX wieku otworzył się nowy okres dla kultury i hodowli kwiatów we Włoszech. W 1966 r. w Genui, stolicy Ligurii, miała miejsce pierwsza Międzynarodowa Ekspozycja Kwiatów i Roślin „Euroflora”. Dzięki temu wydarzeniu bardzo rozwinęła się wrażliwość i rozwój myśli florealnej, który trwa do dzisiaj.

Osobnym argumentem, o którym nie sposób nie wspomnieć, jest obecność kwiatów i roślin w bogatej literaturze biblijnej, tak Starego jak i Nowego Testamentu. Ponad 100 rodzajów roślin i kwiatów wzmiankowanych jest na kartach ksiąg biblijnych. Zwłaszcza księgi *Psałmów* i *Przysłów* pełne są symboliki florealnej, co nie oznacza oczywiście, że miały bezpośredni wpływ na późniejsze zwyczaje kościelne, o których będzie mowa w dalszej części. Wydaje się jednak istotnym, podkreślenie w tym miejscu, starożytności pochodzenia całej kwestii kultury florealnej. Literatura teologiczna wielokrotnie odnosi się do symboliki

⁵ Tamże, s. 26.

⁶ Tamże, s. 22.

⁷ Tamże, s. 37.

i przeróżnej interpretacji znaczenia poszczególnych gatunków roślin i kwiatów. Nie bez znaczenia pozostaje również kwestia kolorystyki kwiatów używanych do dekoracji. Wśród kolorów najczęściej występujących dominują: czerwony, żółty, błękitny, zielony, biały i czarny. Za każdym z nich ukryta jest głębsza myśl duchowa o zabarwieniu pozytywnym lub negatywnym. Kolor biały łączony jest z tematyką narodzin i płodności, ale także z obrzędami związanymi ze śmiercią. Czerwony to kolor oczyszczenia, źródło ciepła, które daje zdrowie, ale także siłę która niszczy i jest widziana jako narzędzie do wymierzania kary. Symbolicznym jest przedstawienie czerwonych języków ognia, które mają za zadanie oczyszczać dusze czyścicowe. Żółty reprezentuje słońce i jego siłę, od której zależy obfitość zbiorów ziemi i dobrobyt. Kolor ten tak bardzo obecny we wszystkich mozaikach kwiatowych może symbolizować również śmierć, podobnie jak kolor złoty⁸. Przeróżne gatunki kwiatów posiadają wielorakie funkcje symboliczne. Mają za zadanie łączyć rzeczywistość ziemską z nadprzyrodzoną. I choć moim celem nie jest szczegółowe opisywanie tego zagadnienia jednakże warto wspomnieć chociażby o ich bogatej symbolice soteriologicznej. W czasie uroczystości religijnych zebrane z pól kwiaty umierają, aby narodzić się ponownie w dywanach kwiatowych, gdzie również będą skazane na krótki żywot. Na chwilę po uzyskaniu pięknej kompozycji zostaną podeptane w czasie procesji *Corpus Domini* jako znak zjednoczenia między sacrum i profanum⁹. Każdy kwiat posiada swoją tożsamość i ma do zakomunikowania spoglądającemu na niego konkretne przesłanie; jedyne i głębokie, na które składają się barwy, zapachy i kształty. Język kwiatów w sposób uprzywilejowany w kompozycjach dywanowych, ma za zadanie okazanie szacunku, pobożności i miłości wobec przedmiotu świętowania, w tym wypadku, Ciała i Krwi Pańskiej. Podczas gdy baldachim niesiony nad kapłanem niosącym monstrancję oznacza dla wierzących rzeczywistość Nieba, dywany kwiatowe reprezentują wymiar ziemski. Niebo i Ziemia, sprawy nadprzyrodzone z doczesnymi łączą się w harmonijną całość¹⁰.

POCZĄTKI I ROZWÓJ TRADYCJI UKŁADANIA DYWANÓW KWIATOWYCH

Pewien kapłan z Polski, odprawiając msze świętą w Bolsena (Włochy) był pelen wątpliwości co do prawdziwej obecności Ciała Chrystusa w konsekrowanej Hostii. Podczas przelamywania hostii krople krwi spłynęły na rozłożony

⁸ Borriello, *Una cascata di fiori. Comunicare infiorando*, s. 38.

⁹ Tamże, s. 42.

¹⁰ E. Frigidi, *Quando i fiori raccontano storie*, Wyd. Edizioni Lui, Chiusi 2017, s. 8.

na ołtarzu korporal¹¹. W ten oto sposób Paolo Toschi w swej książce; *Tradizioni popolari italiane*, opowiada o zdarzeniu, które stoi u początków ustanowienia uroczystości *Corpus Domini* przez papieża Urbana IV w 1264 na pamiątkę cudu eucharystycznego mającego miejsce w Bolsena. Bezpośrednim jednak przygotowaniem do zatwierdzenia wspomnianej uroczystości była działalność pobożnej zakonnicy z Liege, bł. Juliany (zm. w 1258 r.). W tej belgijskiej diecezji, na skutek prywatnych objawień i wielorakich próśb kierowanych przez wspomnianą mistyczkę do miejscowego biskupa Roberta de Thourotte, na lokalnym synodzie (1246) ustanowiono po raz pierwszy zwyczaj obchodzenia uroczystości Ciała i Krwi Pańskiej. Nie bez znaczenia jest fakt, że świadkiem tych wydarzeń był młody duchowny Jacques Pantaleon, późniejszy papież Urban IV, który przejdzie do historii jako ten następca Św. Piotra, który rozszerzył Uroczystość *Corpus Domini* na cały Kościół¹². Papież Urban IV aby uświetnić nową uroczystość zlecił Tomaszowi z Akwinu kompozycje tekstów liturgicznych, które mają zastosowanie także w dzisiejszej liturgii Kościoła. Wspomniana uroczystość liturgiczna na przestrzeni wieków rozpowszechniła się na cały ówczesny świat chrześcijański. Towarzysząca jej procesja została uzupełniona sypaniem świeżych kwiatów, który to zwyczaj był znany od starożytności i praktykowany wobec osób lub obrazów, tak świeckich jak i religijnych. Jednak to, co mnie interesuje najbardziej dotyczy genezy i początków układania dywanów kwiatowych. Odpowiedzi na pytanie o początki zwyczaju układania dywanów kwiatowych podczas akcji liturgicznych w Kościele udzielił nam włoski jezuita Giovan Battista Ferrari, który w swym dziele zatytułowanym: *De florum cultura* opublikowanym w 1633 r. i ponownie w 1638 r.¹³ opisuje ze szczegółami pierwszą w historii *infiorate*, czyli dywan kwiatowy, który to został ułożony 29 czerwca 1625 r. z okazji uroczystości Świętych Apostołów Piotra i Pawła, patronów Wiecznego Miasta¹⁴. Dowiadujemy się z tego dokumentu, że Benedetto Drei, odpowiedzialny za kwiaty w Watykanie, wraz ze swoim synem Pietro Paolo zainicjowali ozdabianie dywanami kwiatowymi kościelnych liturgii, które odbywały się w Rzymie. Ferrari wymienia przeróżne rodzaje kwiatów i przebogatą kolorystykę: goździki, róże, hiacynty, janowce, maki i wiele innych. Oczywiście wszystko układało się w doskonałą całość, wypełniając wnętrze Bazyliki Świętego Piotra. Dywany kwiatowe układane we wnętrzu świątyni miały za cel imitowanie rzymskich mozaik. W następnych latach liczni ogrodnicy i architekci, a wśród nich najslawniejszy w tym okresie, Gian Lorenzo Bernini (1598–1680), zadziwiali odwiedzających Rzym pielgrzy-

¹¹ P. Toschi, *Tradizioni Popolari Italiane*, Wyd. Eri, Torino 1967, s. 99. Większość źródeł podaje, że wspomniany kapłan pochodził z Czech.

¹² B. Mondin, *Nuovo dizionario enciclopedico dei papi. Storia e insegnamenti*. Wyd. Città Nuova, Roma 2006, s. 222.

¹³ Por. Ferrari G.B., *Flora ovvero cultura dei fiori*. Roma 1638.

¹⁴ C. Tabares, *Origen e Historia de las Alfombras de Flores (Infioratas) de La Orotava*, 2016.

mów kolorowymi i pełnymi świeżości kreacjami kwiatowymi¹⁵. Pomysł sztuki florealnej szybko wyszedł poza granicę Wiecznego Miasta, w pierw do pobliskich miejscowości skupionych pośród malowniczych Castelli Romani, dokąd na letni wypoczynek udawali się duchowni z Rzymu, w tym papieże do Castel Gandolfo. To właśnie na wzgórzach otaczających Rzym narodziła się tradycja układania artystycznych dywanów kwiatowych, które miały służyć jako niezwykle chodnik w procesjach Bożego Ciała. Z czasem zwyczaj ten rozprzestrzenił się w całych Włoszech i poza granicami. *Infiorate*, czyli dywany kwiatowe, narodziły się w XVII wieku w Rzymie, ale zwyczaj łączenia ich z Bożym Ciałem nastąpił dopiero pod koniec XVIII wieku. W 1778 r. po raz pierwszy ułożono kilka kwadratowych dekoracji florealnych wzdłuż jednej z ulic Genzano. Cztery lata później ułożono już dywan na długość całej ulicy. Od końca XIX wieku zwyczaj pracy nad dekoracją został rozszerzony, z małej grupki mieszkańców ulicy wzdłuż której przechodziła procesja, na całą społeczność Genzano. Na przestrzeni lat wiele wybitnych osobistości przybywało do tego podrzymskiego miasta, aby podziwiać sztukę florealną. Wymienia się takich twórców jak: H.C. Andersen, M. Gogol, M. Azzeglio i wielu innych. Wśród odwiedzających Genzano warto wspomnieć w tym miejscu również G. Garibaldiego (1807–1882), współtwórcę zjednoczenia Włoch, dla którego to w 1875 r. przygotowano specjalne dekoracje. Będąc zaproszonym przez władze miasta, aby przeszedł po dywanie z kwiatów odmówił kategorycznie mówiąc: *Pewnych boskich spraw się nie depcze*¹⁶. Warto by jednak wspomnieć, że pod koniec XIX i na początku XX wieku tradycje związane z tradycyjną infioratą zamarły całkowicie. Dopiero w 1922 r., z okazji odbywającego się w Genzano Kongresu Eucharystycznego, przywrócono stary i czcigodny zwyczaj upiększania uroczystości Bożego Ciała. Trwa on do dzisiaj i swym zasięgiem obejmuje już nie tylko liczne miasta i miasteczka z Półwyspu Apenińskiego (fot. 1), ale sięga daleko poza jego granice. W 2002 roku powstała Infioritalia, która ze współpracy 19 stowarzyszeń lokalnych ukonstytuowała Associazione Nazionale delle Infiorate Artistiche. W jej skład wchodzi obecnie ponad 30 miast. Swą działalnością wykracza poza granice Półwyspu Apenińskiego i dociera między innymi do Hiszpanii, Francji, na Litwę, a wreszcie na Ziemię Uniejowską, do Spycimierza. Łączność z Polską jest dla członków Stowarzyszenia powodem do satysfakcji i wielu wspólnych inicjatyw. Wartości płynące z tradycji włoskich są żywo obecne w Spycimierzu. Pozwalają budować tożsamość miejsca i świadomość przynależności do społeczności lokalnej.

¹⁵ *Quando i fiori raccontano storie*, s. 5.

¹⁶ S. Del Prete, *Storia dell'infiorata di Genzano*, www.infioritalia.com [dostęp: 14.06.2019]

Fot. 1. *Corpus Domini* w Genzano we Włoszech, 23.06.2019

Źródło: Stowarzyszenie Infioritalia

ZNACZENIE TERMINU INFIORATA

W języku polskim nie doczekaliśmy się jednego słowa, które oznaczałoby całość działalności artystycznej, pracę, zaangażowanie i skutek finalny w postaci dywanów kwiatowych układanych z okazji uroczystości Bożego Ciała. W języku włoskim *infiorata* oznacza upiększenie kościołów i dróg do niego wiodących poprzez ułożenie dywanów z kwiatów z okazji świąt i uroczystości religijnych ze szczególnym uwzględnieniem *Corpus Domini*. Samo określenie *infiorata*, choć jej barokowa tradycja pochodzi z XVI wieku, znalazło się w formie rzeczownikowej w języku włoskim dopiero w 1875 r.¹⁷ Termin ten oznaczał akt ukwiecenia określonego miejsca na specjalne okoliczności. W formie czasownikowej *infiorata* pojawiła się już w XIV wieku w literaturze i oznaczała czynność rozrzucania kwiatów w celu ozdobniczym dla podkreślenia wagi jakiegoś święta lub miejsca¹⁸.

¹⁷ *Quando i fiori raccontano storie*, s. 5.

¹⁸ Tamże.

PODSUMOWANIE

Celem rozważań było krótkie przedstawienie pochodzenia i genezy zwyczaju układania dywanów kwiatowych we Włoszech, skąd przybyły one do Polski, w tym do Spycimierza. I choć nie dotarłem do żadnych źródeł, które by jednoznacznie wskazały początki tych tradycji w Spycimierzu, to jednak jest wielce prawdopodobnym, że *jak głosi miejscowa tradycja, zwyczaj ten przywędrował wraz z armią napoleońską w pierwszych latach XIX wieku i zdominował swoją wyjątkowością przyzwyczajenia mieszkańców wsi*¹⁹. Hiszpański badacz dziejów tradycji kwiatowych związanych z Bożym Ciałem, Carlos Tabares, wzmiankując Spycimierz powołuje się na pewną legendę, według której do znajdującego się na terenie Księstwa Warszawskiego (1807–1815) Spycimierza, miał przybyć Napoleon, przed którym miejscowa ludność na znak uznania miała sypać kwiaty. I choć Cesarz już tam nie wrócił miejscowi nadal kontynuowali tradycje kwiatowe, tym razem wobec samego Boga. Autor podaje jako okres, po którym na pewno rozpoczęto przyozdabianie dywanami kwiatowymi Uroczystości Corpus Domini w Spycimierzu, czas po zakończeniu wojen napoleońskich, czyli po roku 1813²⁰. Niestety Tabares w swojej relacji z 2016 roku nie podaje odniesień bibliograficznych. Należy przypuszczać, że tradycje dywanów kwiatowych, które bez wątpliwości sięgają swoimi korzeniami ziemi włoskiej, przybyły do nas stamtąd w pierwszych dekadach XIX wieku.

Bibliografia

- Bihlmeyer K., Tüchle H., *Storia della Chiesa: 2 Medioevo*, Wyd. Morcelliana, Brescia 1980.
- Borriello D., *Una cascata di fiori. Comunicare infiorando*, [w:] *Linguaggi della devozione. Forme espressive del patrimonio sacro*, red. G. Ranisio D. Borriello, Edizioni di Pagina, Bari 2015.
- Croci A., Serra G., *Floricoltura italiana. Storie, uomini, aziende*, Wyd. Ugo Mursia, Milano 2014.
- Del Prete S., *Storia dell'infiorata di Genzano*, 2019, <http://www.infiorata.it/home.html> [dostęp: 14.06.2019]
- Ferrari G.B., *Flora ovvero cultura dei fiori*, t. 4, Roma 1638.
- Frigidi E., *Quando i fiori raccontano storie*, Wyd. Edizioni Lui, Chiusi 2017.
- Kaźmierczak W., *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatowych dywanów w Spycimierzu jako krajoznictwo niematerialne*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 65–75.
- Mondin B., *Nuovo dizionario enciclopedico dei papi. Storia e insegnamenti*, Wyd. Città Nuova, Roma 1995.
- Puccini G., *Passato, presente e futuro della floricoltura italiana*, Wyd. Option Mediterreennes, 1971.

¹⁹ W. Kaźmierczak, *Procesja Bożego Ciała...*, s. 69–70.

²⁰ Tabares C., *Origen e Historia de las Alfombras de Flores (Infioratas) de La Orotava*, s. 6.

Tabares C., *Origen e Historia de las Alfombras de Flores (Infiornatas) de La Orotava*, <https://blog-decarlostabaresdenava.blogspot.com> [dostęp: 14.06.2019]

Toschi P., *Tradizioni Popolari Italiane*. Wyd. ERI, Torino 1967.

ITALIAN ORIGIN OF THE *CORPUS DOMINI* FEAST DECORATION TRADITIONS

Summary

This article aims to present the origins of the floral culture on the Italian Peninsula, which has persisted until today and continues to be a major cultural element in many Italian towns and villages. The custom of creating flower carpets for the feast of *Corpus Christi* goes back to the 18th century, although the first mentions of such decorations are from the period of baroque. It is very likely that elements of the floral culture have been transplanted to the lands of occupied Poland in the 19th century.

Keywords: floral culture, Spycimierz, *Corpus Christi*, *Corpus Domini*

Data wpływu artykułu: maj 2019

Data akceptacji: czerwiec 2019

Paulina KURZYK*, Michał KOWALSKI**

POPULARNOŚĆ UNIEJOWA NA TLE MAŁYCH MIAST REGIONU ŁÓDZKIEGO ORAZ KONKURUJĄCYCH Z NIM UZDROWISK

Zarys treści: Artykuł przedstawia przegląd popularności Uniejowa na tle małych miast województwa łódzkiego oraz uzdrowisk o podobnym kierunku leczniczym. Zjawisko to mierzono liczbą wyszukiwań w wyszukiwarce internetowej Google. Poza wspomnianym wyżej przeglądem poddano analizie sezonowe zmiany odnajdywania Uniejowa w Internecie i zestawiono je z działaniami promocyjnymi prowadzonymi przez Urząd Miasta. Wyniki wskazują, iż Uniejów jest najbardziej znaną jednostką w gronie małych miast regionu łódzkiego oraz znaczącą, jak na długość funkcjonowania uzdrowiska i jego potencjał, miejscowością uzdrowiskową.

Słowa kluczowe: Google trends, uzdrowisko, Uniejów

WSTĘP

Jedną z ról samorządów jest wspomaganie i nadzorowanie inwestycji w dziedzinie turystyki, w tym m.in.: przygotowywanie terenów pod inwestycje turystyczne, budowa infrastruktury obsługującej lokalne atrakcje czy proponowanie konkurencyjnych warunków inwestowania w tym sektorze¹. Poza wymienionymi

* Paulina Kurzyk, mgr, asystent, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31, e-mail: paulina.kurzyk@geo.uni.lodz.pl.

** Michał Kowalski, mgr, asystent, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31, e-mail: michal.kowalski@geo.uni.lodz.pl.

¹ T. Napierała, M. Adamiak, M. Lawin, *Budżet samorządowy jako narzędzie stymulacji rozwoju turystyki w gminach wiejskich województwa łódzkiego*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2013, nr 34, s. 247–260.

wyżej kierunkami zadań samorządów, zwłaszcza tych, które rozwój gospodarczy opierają na sferze krajobrazowej, niezwykle istotnym jest budowanie właściwego przekazu i wykorzystywanie w tym celu odpowiednio dobranych kanałów komunikacji. W związku z powyższym, władze wykorzystują liczne narzędzia marketingowe, będące formą wspierania konkurencyjności opartej na budowaniu wizerunku gminy i marki miejsca. Wspomniane narzędzia są elementami zarządzania marketingowego, które powinno przybierać charakter spójny, strategiczny i kompleksowy². W efekcie miasta zaczynają się promować w sposób świadomy i celowy oraz oparte o swoje szeroko rozumiane zasoby, wykorzystując przy tym przekonującą argumentację ich wyższości nad konkurencją. Ta forma wielokierunkowej, lecz spójnej działalności zmierza do poznania miasta i jego oferty, zainteresowania się nim i w konsekwencji wzbudzenia potrzeby przyjazdu do niego w celu skorzystania z usług w nim oferowanych. Ważnym przy tym jest, aby przekaz oddziaływał w dłuższym okresie niż trwa kampania. Odpowiednio przygotowana promocja miasta może decydować o sposobie postrzegania składników jego tożsamości, a w rezultacie o rodzaju ukształtowanego obrazu mentalnego – wizerunku marketingowego miasta³. A. Szromik dokonał przeglądu tendencji zmian podejść marketingowych stosowanych przez zarządców miast, wskazując na zmiany związane z zakresem promocji, jej formą, środkami i technikami komunikacyjnymi oraz metodami i podejściami operacyjnymi⁴. Promocja miasta, niezależnie od sposobu jej prowadzenia powinna przynosić wymierne efekty w postaci m.in. większej liczby turystów korzystających z lokalnej oferty. Niemniej ciekawym i istotnym, z punktu widzenia kreowania atrakcyjnego wizerunku miasta, wskaźnikiem obrazującym skuteczność promocji miasta jest jego popularność – w tym ta wirtualna (internetowa). Z pewną dozą ostrożności należy przyjąć, że liczba wyszukiwań informacji o danym mieście może przerodzić się w jego popularność i rozpoznawalność, a zakładając, iż ich wyniki będą przedstawiać pozytywne informacje – w utrwaleniu pożądanego przez miasto wizerunku.

Współcześnie, rzeczywistość towarzysząca ludziom na co dzień oparta jest na systemie przyswajalnych informacji, które docierają do nich z różnych źródeł i z różną częstotliwością. Informacje marketingowe (szczególnie w zakresie promocji miasta), z racji ich charakteru i formy, stanowią impuls dla odbiorcy, który chcąc dowiedzieć się więcej na temat miasta (jego lokalizacji i dostępności, szerszego opisu oferty etc.) korzysta z dostępnych mu źródeł, poszerzających

² M. Florek, A. Augustyn, *Strategia promocji jednostek samorządu terytorialnego – zasady i procedury*, Europejski Instytut Marketingu Miejsc, Fundacja Bestplace, Warszawa 2011, s. 11.

³ A. Choliński, *Product placement: planowanie, kreacja i pomiar skuteczności*, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

⁴ A. Szromnik, *City placement – nowy element w strategii zintegrowanej komunikacji marketingowej miast*, [w:] *Marketing terytorialny, nowe obszary i narzędzia*, red. A. Szromnik, Wyd. edu-Libri, Kraków–Legionowo 2015, s. 101.

syntetycznie przedstawioną ofertę. Niewątpliwie jednym z ważniejszych narzędzi, które mogą umożliwić wyszukiwanie informacji, wykorzystywanych na co dzień są przez człowieka jest wyszukiwarka internetowa, a więc system wyszukiwania informacji, umożliwiający znalezienie rozproszonych tekstów cyfrowych na podstawie słów kluczowych⁵. Dominującą pozycję wśród tych systemów (zarówno w wymiarze polskim jak i globalnym) zajmuje wyszukiwarka Google⁶. Wagę źródeł internetowych wydają się potwierdzać badania przeprowadzone w Inowrocławiu i Ciechocinku, z których wynika, iż 45% kuracjuszy, informacji o uzdrowiskach, wyszukuje w serwisach WWW⁷.

Wspomniana przez nas wcześniej popularność w Internecie może mieć kilka obliczy. Najpowszechniej mierzonymi są liczba trafień frazy w wyszukiwarce oraz jej wyszukiwalność. W przedłożonej pracy skupiono się na wyszukiwalności, przyjmując, że jest ona miernikiem popularności nie tyle związanej z tworzeniem wpisów na temat miasta, a miernikiem częstotliwości zapytań o miasto, wysyłanych przez internautów.

Wyszukiwalność sama w sobie, nie została dotąd jasno sprecyzowana w literaturze. Wśród pozycji, które w jakikolwiek sposób zwracają uwagę na to pojęcie wskazuje się opracowania z zakresu szeroko rozumianego IT⁸ traktującego ją jako składową rozwoju infrastruktury informacyjnej. Według przytoczonego opracowania wyszukiwalność ma być jednym z elementów, które wspierane przez sztukę i naukę kształtowania produktów informacyjnych, składają się na szeroką definicję architektury informacyjnej. Takie samo podejście reprezentowane jest w polskiej literaturze⁹. Boyd twierdzi, iż wyszukiwalność przekłada się na łatwość w odnajdowaniu przez użytkownika interesujących go materiałów¹⁰. W kontekście rozważań nad wyszukiwalnością warto przytoczyć definicję słownikową, według której coś wyszukiwalnego to coś co może zostać odszukane. W tym samym słowniku zauważono także, iż pojęciem tożsamym, choć nie używanym

⁵ A. Halavais, *Wyszukiwarki internetowe a społeczeństwo*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 20.

⁶ M. Boguś, *Proces kształtowania się korporacji ponadnarodowej Google*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2011, s. 141; K. Janc, *Geografia internetu*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 109–110.

⁷ E. Koreleska, G. Stefański, *Źródła informacji oraz usługi uzdrowiskowe w opinii kuracjuszy Ciechocinka i Inowrocławia*, „Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą” 2013, nr 66, s. 51–61.

⁸ L. Rosenfeld, P. Morville, J. Arango, *Information Architecture for the World Wide Web*, Wyd. O'Reilly, Nowy Jork 2015.

⁹ S. Skórka, *Nowe wyzwania architektury informacji*, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2016, nr 2(44), s. 10–22.

¹⁰ D. Boyd, *Why Youth Heart Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life*, [w:] *Youth, Identity, and Digital Media*, red. D. Buckingham, MIT Press, Cambridge 2008, s. 119–142.

w nomenklaturze naukowej, jest pojęcie „googlowania”, które potocznie oznacza szukanie informacji w Internecie za pomocą wyszukiwarki Google¹¹.

Wydaje się zatem, że, w kontekście przeprowadzonej analizy, wyszukiwalność to cecha, która towarzyszy miastu Uniejów, świadcząc o jego popularności wśród użytkowników Internetu, zainteresowanych zarówno tym miejscem w kontekście całego organizmu, jakim jest małe miasto, jak i jego funkcją uzdrowską.

Głównym celem artykułu jest ocena popularności Uniejowa na tle podobnych mu wielkością miast w regionie oraz na tle konkurencyjnych dla niego miejscowości uzdrowskich. Podjęto się również oceny skuteczności działań promocyjnych prowadzonych przez władze lokalne. Dodatkowo w ramach dyskusji nad zmiennością popularności Uniejowa w czasie, przedstawiono możliwe powody wspomnianych fluktuacji, które mogą być punktem wyjścia do szerszych analiz wpływu działań marketingowych na popularność miasta.

ŹRÓDŁA I METODY BADAŃ

Podstawowym źródłem informacji wykorzystanych w naszej analizie popularności miast są dane pochodzące z usługi Google Trends. Serwis ten, to instrument pozwalający na generowanie i udostępnianie informacji do celów biznesowych i marketingowych. Bazuje on na zapytaniach, które użytkownicy wpisują do wyszukiwarki Google. Wspomniane dane znajdują zastosowanie w wielu dziedzinach nauki. Począwszy od podstawowych zastosowań dla których usługa została stworzona, a więc badań marketingowych¹², przez analizy ekonomiczne (w tym związane z prognozowaniem)¹³, społeczne¹⁴, aż po medycynę (szczególnie epidemiologię)¹⁵.

¹¹ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/googlowa%C4%87.html> [dostęp: 15.01.2019]

¹² K. Hauke, *Funkcjonalność narzędzi Google w search engine marketingu*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2015, t. 2, nr 39, s. 113–25.

¹³ S. Vosen, T. Schmidt, *Forecasting Private Consumption: Survey-Based Indicators vs. Google Trends*, „Journal of Forecasting” 2011, nr 30, s. 565–578; H. Choi, H. Varian, *Predicting the Present with Google Trends*, „Economic Record” 2012, nr 88, s. 2–9; T. Preis, H.S. Moat, H.E. Stanley, *Quantifying Trading Behavior in Financial Markets Using Google Trends*, „Scientific reports” 2013, nr 3(1684), s. 1–6.

¹⁴ N. Askitas, K.F. Zimmermann, *The Internet as a Data Source for Advancement in Social Sciences*, „International Journal of Manpower” 2015, nr 36, s. 2–12.

¹⁵ A. Seifter i in., *The utility of «Google Trends» for epidemiological research: Lyme disease as an example*, „Geospatial Health” 2010, nr 4(2), s. 135–137; M. Furmankiewicz, P. Ziuziański, *Internet jako źródło danych epidemiologicznych*, [w:] *Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i implikacje interdyscyplinarne 2*, red. Z.E. Zieliński, WSH w Kielcach, Kielce, 2013, s. 371–380.

Wspomniana baza informacji, z uwagi na nieupowszechnianie danych wrażliwych (w tym objętych tajemnicą handlową), umożliwi ich przeglądanie w formie przetworzonej, stąd konieczność skrupulatnego opisu sposobu ich pobierania i interpretacji.

Popularność miasta mierzono częstotliwością zapytań o frazę składającą się jedynie z nazwy interesujących nas miast (np. „Uniejów”, „Szadek”, „Szczawno-Zdrój” etc.) z automatycznie proponowanym przez serwis rozszerzeniem „miasto w Polsce”. Podczas pobierania danych nie stosowano udostępnionych przez serwis filtrów (ograniczeń do kategorii). Usługa Google Trends umożliwia przekazywanie danych jedynie w formie porównawczej z ograniczeniem do pięciu fraz. Wspomniana forma porównawcza polega na zaprezentowaniu danych względnych, gdzie najwyższa miesięczna liczba zapytań w określonym przedziale czasowym dla porównywanych fraz wynosi 100, wartość 50 oznacza jej dwukrotnie niższą popularność, natomiast 0 świadczy o braku popularności danego miejsca. W związku z tym, iż do wspomnianych porównań można dodać maksymalnie pięć fraz, przy pozyskiwaniu danych z porównań, dostępnych w tej usłudze jako obiekt referencyjny przyjęto ten, w którym w danym okresie nastąpiło najwięcej zapytań w ciągu jednego miesiąca.

W efekcie, na skutek systematycznego pobierania danych, z wykorzystaniem obiektu referencyjnego, utworzono tabele danych przedstawiające porównywane obiekty w ujęciu miesięcznym, z przyporządkowaną względną wartością popularności frazy w wyszukiwarce Google (przykład jednej z bazy danych przedstawia tab. 1). Rezultatem tego jest 7 osobnych zestawień – po jednym dla każdej z porównywanych kategorii (jedno dla małych miast województwa łódzkiego tj. miast do 5 tys. mieszkańców oraz sześć tabel dla uzdrowisk o profilu leczenia zgodnym z profilem Uzdrowiska Uniejów). W zakresie porównań dotyczących uzdrowisk wyłączono z badań te o charakterze wsi oraz duże miasta. Wspomniane ograniczenie wiąże się z tym, iż informacje dostarczane przez Google Trends są danymi o charakterze względnym a tym samym uniemożliwiają porównania pomiędzy obserwacjami o zbyt dużych różnicach, w zakresie natężenia mierzonego zjawiska.

Dane zgromadzone na potrzeby badań obejmują okres od stycznia 2010 roku (rok poprzedzający wydanie decyzji Ministra Zdrowia w sprawie możliwości prowadzenia lecznictwa uzdrowiskowego na obszarze gminy Uniejów oraz dwa lata przed wydaniem rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie możliwości prowadzenia lecznictwa uzdrowiskowego w Uniejowie¹⁶) do końca 2017 roku.

Po zakończeniu żmudnego etapu kolekcjonowania danych wejściowych, przystąpiono do ich analiz z wykorzystaniem graficznych form prezentacji danych oraz prostych operacji statystycznych. Opis mierzonego zjawiska, wykonany

¹⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2012 r. w sprawie nadania statusu uzdrowiska miastu Uniejów wraz z sołectwami: Spycimierz, Spycimierz-Kolonia, Zieleń i Człopy, położonym na obszarze gminy Uniejów, Dz.U. 2012, poz. 782.

przy pomocy wspomnianych metod, ma charakter przeglądowy. Ostatnim etapem analiz była próba wyjaśnienia fluktuacji w zakresie popularności Uniejowa na tle wydarzeń w nim organizowanych.

PODMIOT BADAŃ

Uniejów, to miasto położone na terenie województwa łódzkiego, w powiecie poddębickim, zamieszkałe przez niewiele ponad 3 tys. mieszkańców. Pod względem gospodarczym ośrodek ten wyraźnie wyróżnia się na tle pozostałych małych miast regionu łódzkiego, istotnym udziałem w jego strukturze gospodarczej przedsiębiorstw działających w sekcjach związanych z zakwaterowaniem i gastronomią oraz kulturą, rozrywką i rekreacją¹⁷. Jest to wynik wysiłku lokalnych władz, aby Uniejów stał się ważnym graczem na arenie turystycznej, a więc na rynku wymagającym, poza wysoką jakością oferowanych usług, także dobrze i sprawnie działającego marketingu miejskiego. W 2008 roku szerokim echem odbiło się uruchomienie zasilanych wodami solankowymi Term (w kolejnych latach rozbudowywanych)¹⁸. W oparciu o ten kompleks, oraz z uwagi na współwystępowanie dodatkowych czynników wzmacniających lokalny potencjał (m.in. bogatą historię geologiczną, która zapewnia mu szczególne walory mikroklimatyczne, historyczny kompleks edukacyjno-turystyczno-rekreacyjny, ukształtowane w społecznej świadomości festiwale i niematerialne dziedzictwo sąsiadującego nieopodal Spycymierza), podjęto decyzję związaną z realizacją koncepcji promocji Uniejowa w kierunku „młodego duchem uzdrowiska”, z dominującym profilem profilaktycznym, pełniącym funkcję „kapsuły zdrowia, młodości i witalności”¹⁹. W efekcie w sierpniu 2011 r. Minister Zdrowia zatwierdziła możliwość prowadzenia lecznictwa uzdrowiskowego w Uniejowie, w kierunkach leczenia chorób: ortopedyczno-urazowych, układu nerwowego, reumatologicznych, naczyń obwodowych oraz skóry²⁰, a w czerwcu 2012 r. miasto uzyskało status miejscowości uzdrowiskowej²¹.

¹⁷ M. Kowalski, *Pozarolnicza działalność gospodarcza w gminie Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 143–156.

¹⁸ E. Gorczycewska, K. Smętkiewicz, *Budowa i promocja marki miejsca na przykładzie uzdrowiska termalnego Uniejów*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 144, s. 395–408.

¹⁹ Tamże.

²⁰ K. Smętkiewicz, T. Latour, *Właściwości fizykochemiczne i chemiczne wód geotermalnych w Uniejowie ze szczególnym uwzględnieniem wody z odwiertu PIG/AGH-2*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 79–93.

²¹ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2012 r. w sprawie nadania statusu uzdrowiska miastu Uniejów wraz z sołectwami: Spycimierz, Spycimierz-Kolonia, Zieleń i Człopy, położonym na obszarze gminy Uniejów*, Dz.U. 2012, poz. 781.

Budowa i promocja marki Uniejowa i uzdrowiska termalnego w nim usytuowanego w sposób kompleksowy scharakteryzowały E. Gorczycewska i K. Smętkiewicz wskazując na techniki Public Relations (PR), hasła promocyjne, kanały upowszechniania informacji o mieście oraz o markach z nim związanych²². W kontekście przywołanych analiz w Uniejowie wyraźnie uwidacznia się stosunkowo nowe podejście do marketingu nazywane w literaturze *productplacement'em*²³ (lokowaniem produktu), które A. Szromnik w kontekście marketingu miejskiego nazywa *cityplacement'em*²⁴.

WYNIKI

Popularność Uniejowa na tle małych miast regionu łódzkiego

W województwie łódzkim łącznie 44 jednostki posiadają status miasta, z czego 13 miast zamieszkuje mniej niż 5 tys. mieszkańców. W tej grupie ośrodków jednoznacznie daje się zaobserwować dominację Uniejowa nad pozostałymi miastami w zakresie popularności ustalonej na podstawie miernika wyszukiwalności (ryc. 1). Wynik uśrednionego pomiaru zjawiska nie ukazuje w pełni obrazu dominacji tego miasta wśród ośrodków o podobnym potencjale demograficznym. Lepszym narzędziem ukazującym różnice w popularności oraz istniejące trendy w tym zakresie jest wykres liniowy (ryc. 2). W tym przypadku z uwagi na jego przejrzystość ograniczono liczbę miast do tych, których najwyższa miesięczna obserwacja wynosiła więcej niż 10% wartości obserwacji maksymalnej w całym okresie badania.

Przyczyn popularności omawianego miejsca, należy doszukiwać się, poza aktywnością w zakresie promocji jednostek terytorialnych, w tym, iż Uniejów jest jedynym w grupie małych miast miejscem, które w dużej mierze opiera swój rozwój na turystyce. W całym okresie objętym badaniem, jedynie Stryków i Rzgów, a więc miasta w których rozwijają się funkcje egzogeniczne, wynikające z położenia w złotym trójkącie logistycznym²⁵ (i co za tym idzie ze zlokalizowanymi w nich centrami logistycznymi²⁶ i handlowymi²⁷), zbliżyły się w niektórych

²² Por. E. Gorczycewska, K. Smętkiewicz.

²³ Por. P.B. Gupta., K.R. Lord; Por. C. La Farle i S.M. Edwards.

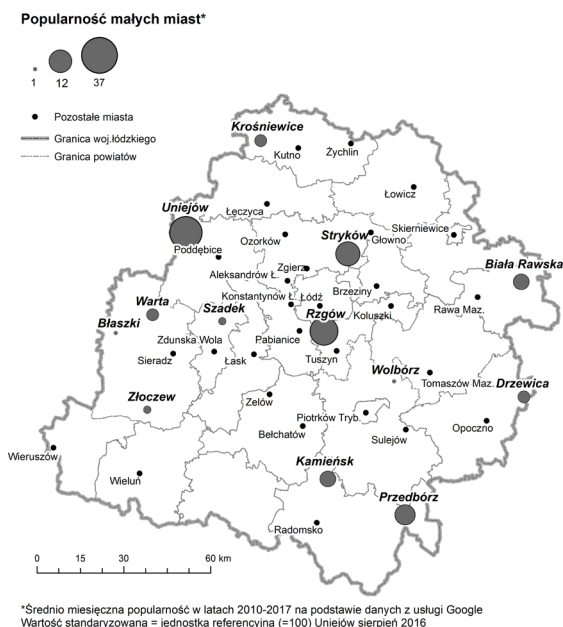
²⁴ Por. A. Szromnik.

²⁵ S. Wiśniewski, *Significance of trans-european transport networks for logistics centre localization as exemplified by the Łódź region*, „European Spatial Research and Policy” 2015, t. 22, nr 1, s. 23–44.

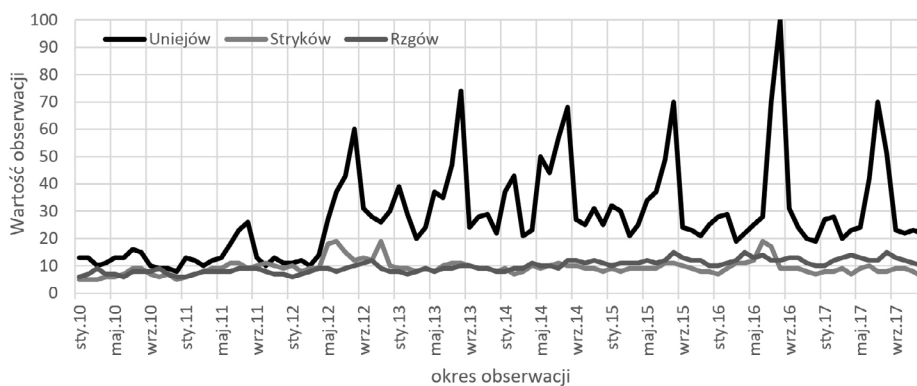
²⁶ B. Bartosiewicz, S. Wiśniewski, *Przemiany małego miasta i jego otoczenia a rozwój centrów logistycznych – przykład miasta i gminy Strykowa*, [w:] *Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski z perspektywy 20 lat transformacji*, red. B. Bartosiewicz, T. Marszał, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 93–118.

²⁷ J. Dzieciuchowicz, *Wielkie centrum handlowe w przestrzeni miejskiej i podmiejskiej: Manufaktura w Łodzi i Ptak w Rzgowie*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

miesiącach do poziomu popularności Uniejowa (Rzgów w październiku 2010 r.) lub nieznacznie ją przewyższały (Stryków w październiku 2011 r.).

Ryc. 1. Popularność wyszukiwania w serwisie Google małych miast województwa łódzkiego
Źródło: opracowanie własne

Ryc. 2. Częstotliwość wyszukiwań Uniejowa, Strykowa i Rzgowa w serwisie Google na podstawie miesięcznych miar z lat 2010–2017*

* Dane standaryzowane. Jednostka referencyjna (=100) ustalona na podstawie najwyższej wartości pomiaru ze zbioru ogółu małych miast województwa łódzkiego (Uniejów – pomiar z sierpnia 2016 = 100)

Źródło: opracowanie własne

POPULARNOŚĆ UNIEJOWA NA TLE KONKURENCYJNYCH UZDROWISK

Zgodnie z ustawą z dnia 28 lipca 2005 roku o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych (Dz.U. 2012, poz. 651), Uniejów jest miastem *na obszarze którego prowadzone jest lecznictwo uzdrowiskowe, wydzielone w celu wykorzystania i ochrony znajdujących się na terenie naturalnych surowców leczniczych*. Zgodnie z powyższym, posiadanie statusu uzdrowiska prowadzi do powstania podstawy prawno-organizacyjnej, która stanowi fundament do prowadzenia na danym obszarze lecznictwa uzdrowiskowego, a także działalności turystycznej oraz wypoczynkowej. Uzdrowiska klasyfikuje się według wielu różnych wyróżników, z czego na ogół systematyzuje się kurorty przyjmując za kryterium ich położenie geograficzne, kierunki lecznicze oraz występujące naturalne surowce lecznicze. W przedstawionych badaniach podjęto próbę oceny popularności uzdrowisk w oparciu o dwa pierwsze kryteria.

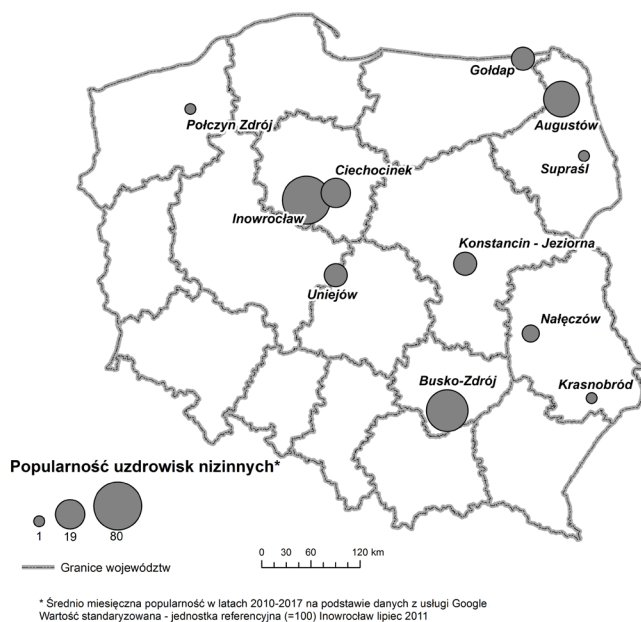
W zakresie podziału kurortów leczniczych z uwzględnieniem ich położenia geograficznego wyróżnia się uzdrowiska górskie, podgórskie, nizinne i nadmorskie. Uniejów w tej klasyfikacji znajduje się wśród 17 uzdrowisk nizinnych, czyli tych położonych do wysokości 200 m n.p.m. Dwanaście z nich to uzdrowiska zlokalizowane w miastach, z czego do analiz wybrano 11 jednostek²⁸ (załącznik 1).

Uniejów we wspomnianej grupie nie znajduje się wśród miejsc najbardziej popularnych. Generalnie uśredniony wynik uzyskany przez badaną jednostkę kształtuje się na podobnym poziomie jak w Gołdapii, Konstancinie-Jeziornej, które status uzdrowiska uzyskały wcześniej aniżeli Uniejów (odpowiednio – 2000²⁹ i 1967³⁰ roku) (ryc. 3). Patrząc jednak na zmienność badanego zjawiska w czasie należy zauważyć, iż w ostatnim czasie, zwłaszcza latem, popularność Uniejowa osiąga poziom zbliżony do wyników Buska-Zdroju i Ciechocinka, ulegając w tym okresie jedynie takim jednostkom jak Inowrocław i Augustów (a więc ośrodkom o zdecydowanie większym potencjale demograficznym, odpowiednio: ok. 73 tys. i 30 tys. mieszkańców).

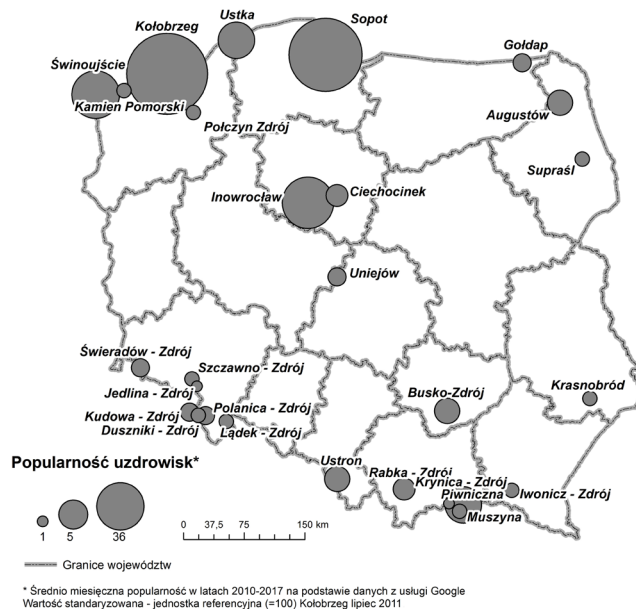
²⁸ Z uzdrowisk poddanych analizie wyłączono wsie i duże miasta (jednym z uzdrowisk nizinnych zlokalizowanych w dużym mieście jest uzdrowisko w Swoszowicach, a więc osiedle wchodzące w skład Krakowa).

²⁹ J. Górna, *Miejska turystyka uzdrowiskowa i kierunki jej ewolucji w Polsce*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 147, s. 53–67.

³⁰ K. Duda-Gromada, *W blasku czy cieniu metropolii? Rozwój podstołecznej miejscowości na przykładzie Konstancina-Jeziorny*, [w:] *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość turystyki*, „Warsztaty z Geografii Turyzmu”, t. 5, red. B. Krakowiak, J. Latosińska, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 145–159.

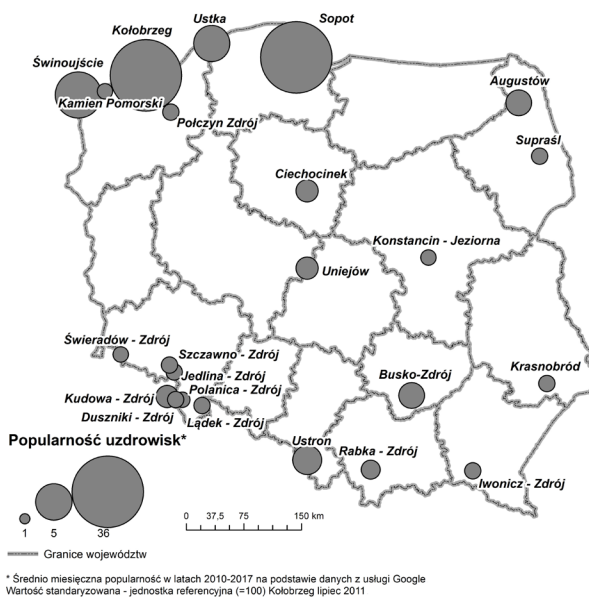
Ryc. 3. Popularność wyszukiwania w serwisie Google miast-uzdrowisk nizinnych
Źródło: opracowanie własne

Ryc. 4. Popularność wyszukiwania w serwisie Google miast-uzdrowisk
o kierunku leczenia chorób reumatycznych
Źródło: opracowanie własne

Wójtowie gmin, burmistrzowie i prezydenci miast uzdrowiskowych przedkładają Ministrowi Zdrowia operaty uzdrowiskowe (składające się m.in. świadectwa wód, borowin, klimatu wydane przez uprawnione jednostki naukowe). Na ich podstawie wydawane są decyzje o profilu uzdrowiska, a ściślej o możliwości prowadzenia lecznictwa uzdrowiskowego w określonych kierunkach leczniczych³¹. Zatem, istnieją grupy uzdrowisk o podobnych profilach leczniczych, w ramach których dochodzi do konkurowania. W tym kontekście Uniejów konkuruje z uzdrowiskami wspomagającymi leczenie chorób: układu nerwowego, ortopedyczno-urazowych, reumatologicznych, naczyń obwodowych i skóry.

Przegląd popularności Uniejowa na tle jego konkurencji, w grupach o poszczególnym profilu leczniczym, ilustrują ryciny 4, 5, 6, 7 i 8. Podczas badania, porównano wyniki w każdej z tych grup. Grupy różniły się wielkością, co wynikało z liczby miejscowości uzdrowiskowych o danym charakterze leczniczym. Wśród wskazanych grup leczniczych, najbardziej liczną są uzdrowiska, których charakter obejmuje leczenie chorób reumatologicznych (ryc. 4). Wśród nich hasło Uniejów jest stosunkowo mało popularne.

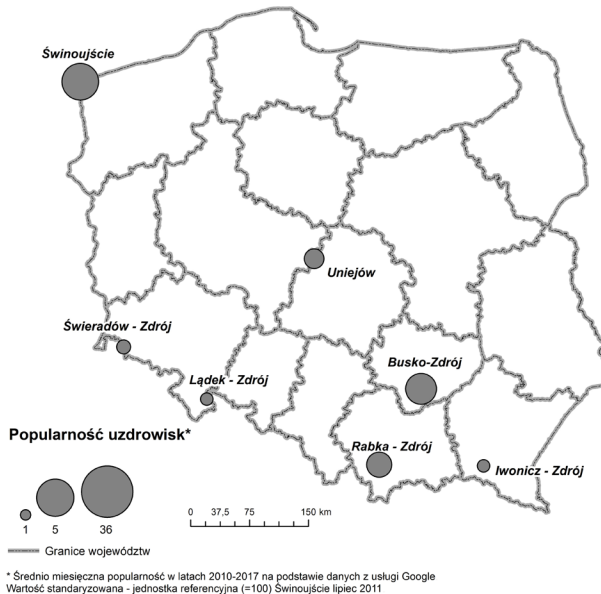

Ryc. 5. Popularność wyszukiwania w serwisie Google miast-uzdrowisk o kierunku leczenia chorób ortopedyczno-urazowych
Źródło: opracowanie własne

³¹ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych, Dz.U. 2017, poz. 1056.

Kolejną grupą miast uzdrowisk, objętą analizą, są ośrodki przystosowane do leczenia chorób ortopedyczno-urazowych (ryc. 5). Wśród nich jednostką referencyjną jest Kołobrzeg, którego popularność jest największa. Popularność Uniejowa natomiast jest mniejsza i kształtuje się na podobnym poziomie jak Buska-Zdrój czy Ustronia.

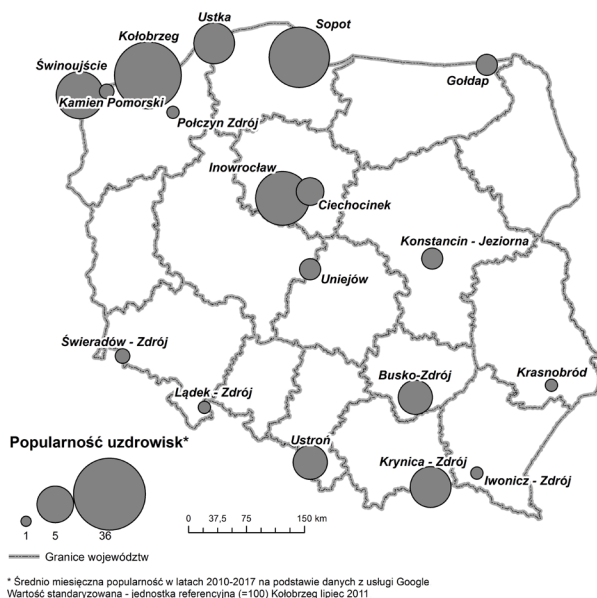
Kolejne trzy grupy stanowiły zbiory mniej liczne. Pod względem liczebności, podobne okazały się grupy uzdrowisk, których profil leczniczy zakwalifikowano jako odpowiedni do leczenia chorób skóry (ryc. 6) oraz układu nerwowego (ryc. 7). W obydwu przypadkach, jednostkami referencyjnymi okazał się Kołobrzeg. Popularność Uniejowa w tych grupach jest zbliżona do obserwacji charakteryzujących takie uzdrowiska jak: Rabka Zdrój i Konstancin-Jeziorna.

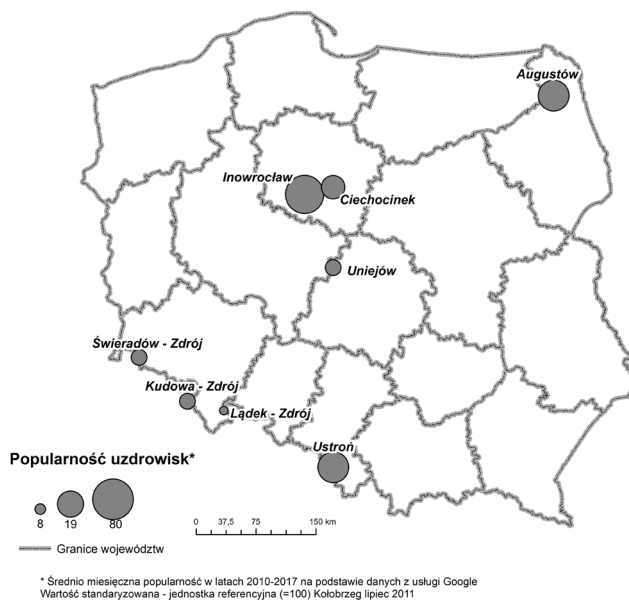
Ryc. 6. Popularność wyszukiwania w serwisie Google miast-uzdrowisk o kierunku leczenia chorób skóry
Źródło: opracowanie własne

Ostatnią kategorią leczenia chorób w ramach uzdrowisk, do której zalicza się Uniejów, są choroby naczyń obwodowych (ryc. 8). Grupa składa się z ośmiu jednostek, gdzie wiodącą okazał się Inowrocław, natomiast popularność Uniejowa jest wyższa od takich kurortów jak: Świeradów Zdrój i Łądek Zdrój.

Wspomniane wyżej zestawienia wyraźnie wskazują, iż najwyższymi wskaźnikami popularności charakteryzują się miejscowości o wysokim potencjale turystycznym i demograficznym (szczególnie ośrodki nadmorskie). Dlatego też znaczna część ich popularności wynika z pozauzdrowiskowej działalności.

Ryc. 7. Popularność wyszukiwania w serwisie Google miast-uzdrowisk o kierunku leczenia chorób układu nerwowego
Źródło: opracowanie własne

Ryc. 8. Popularność wyszukiwania w serwisie Google miast-uzdrowisk o kierunku leczenia chorób naczyń obwodowych
Źródło: opracowanie własne

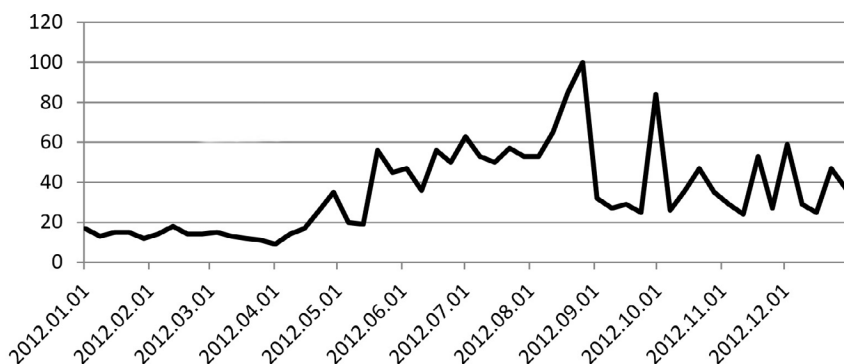
ZMIANY POPULARNOŚCI UNIEJOWA – PRÓBA WYJAŚNIENIA

W wyniku przeprowadzonej analizy, stwierdziliśmy, iż właściwym będzie podjęcie się próby wyjaśniania zmian popularności Uniejowa (ryc. 2). Wpływ na wspomnianą zmienność mają przede wszystkim wydarzenia związane z promocją miasta. Pierwszy wyraźny wzrost popularności zaobserwowano w 2011 roku, wtedy też miasto otrzymało pozytywną opinię Ministra Zdrowia w sprawie prowadzenia lecznictwa uzdrowiskowego na jego terenie. Największe wzrosty Uniejowa w tym roku obserwowano w lipcu, a więc w miesiącu bogatym w wydarzenia medialne, takie jak m.in., organizowany cyklicznie, „Turniej Rycerski” czy „Indiańskie lato im. Sat-Okha”. 3 lipca 2011 roku to dzień, w którym popularność Uniejowa na przestrzeni całego tego roku była największa.

Od 2012 roku popularność Uniejowa utrzymuje się na wyższym, stałym (z kilkoma wzrostami) poziomie. Jest to pokłosie wydania rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie nadania miastu statusu uzdrowiska termalnego. Według K. Smętkiewicz i E. Goryczewskiej³² to właśnie czerwiec 2012 i wydanie wyżej wspomnianego rozporządzenia stanowi początek promocji miasta. Ponadto rok 2012 obfituje w wydarzenia, które wzmacniają promocję, a tym samym podnoszą popularność Uniejowa. Zaznaczyć należy m.in., iż w roku tym doszło do rozbudowania obiektu „Termy Uniejów” oraz kompleksu historycznego „Wrota Czasu”. Tym samym powiększono bazę turystyczną miasta o nowe atrakcje edukacyjno-rekreacyjne oraz noclegi. Strategia promocji miasta obejmuje również organizację eventów o charakterze masowym, przy współpracy z mediami ogólnopolskimi. Zgodnie z tym, w czerwcu 2012 roku w Uniejowie miał miejsce koncert z cyklu „Lato z Radiem” organizowany przy współpracy z Programem 1 Polskiego Radia. W sierpniu odbył się z kolei koncert organizowany przez TVP2 i Radio Zet pt. „Lato ZET i Dwójki”. Kolejnym wydarzeniem związanym z 2012 rokiem była czerwcową wizyta studyjna członków Komitetu Regionów i Komisji Środowiska UE „Uniejów – wody termalne naturalnym bogactwem regionu”. W październiku Uniejów odwiedził ówczesny prezydent RP, Bronisław Komorowski. Analizując rozkład wyszukiń hasła Uniejów dla tego okresu zauważono, iż szczyt popularności przypada na ostatni tydzień sierpnia i początek września, jednakże znaczącym wzrostem wykazuje się również początek października, co połączyć można z sierpniową imprezą masową oraz wizytą Prezydenta RP (ryc. 9).

Hasło „Uniejów” cieszy się największą popularnością w okresie letnim, od maja do września (ryc. 2), kiedy to organizowane są pozostałe eventy, które mają na celu budowanie marki miejsca, a tym samym podnoszenia jego popularności. W tym czasie odbywają się: „Dni Uniejowa” – impreza o charakterze kulturalno-rozrywkowym (przełom maja i czerwca), „Ogólnopolskie Dni Wody”

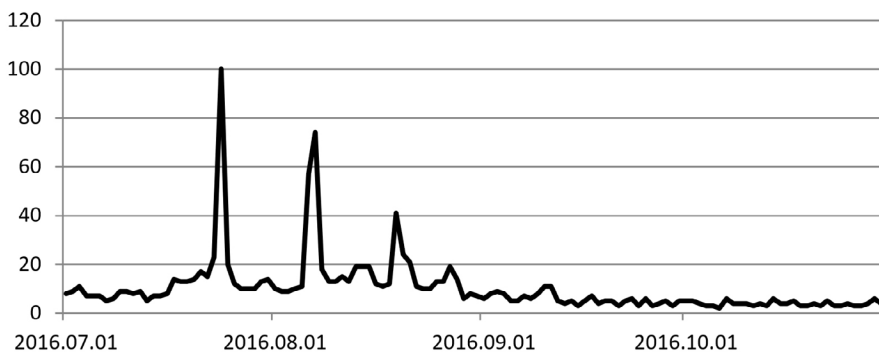
³² por. E. Goryczewska, K. Smętkiewicz.

Ryc. 9. Wyszukiwalność hasła Uniejów w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne

(w czerwcu), Wielki Turniej Rycerski na zamku w Uniejowie oraz Indiańskie Lato im. Sat-Okha (w lipcu). Oczywistym faktem jest, że wskazany okres to sezon urlopowy, który związany jest z wyjazdami i aktywnym spędzaniem czasu, jednak uatrakcyjnienie oferty wydarzeniami cyklicznymi jak te zaprezentowane powyżej zdecydowanie wpływa na wzrost popularności miejsca. O słuszności cykliczności i powtarzaniu wydarzeń kulturalnych podczas procesu budowania marki miejsca mogą świadczyć wyniki osiągnięte w 2016 roku (ryc. 10), które ukazano w najbardziej bogatym w wydarzenia kulturalne okresie w ciągu roku. Wtedy też po raz kolejny zorganizowano koncert przy współpracy radia Zet oraz tym razem telewizji Polsat. 24 lipca 2016 roku osiągnięto najwyższy wynik wyszukiwań hasła Uniejów, który przypada na dzień wspomnianego koncertu, ponadto jest to szczytowy wynik w porównaniu z wszystkimi małymi miastami województwa łódzkiego.

Ryc. 10. Wyszukiwalność hasła Uniejów w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne

WNIOSKI

Dane pochodzące z usług przeglądarkowych, pomimo ich ułomności związanych m.in. ze sposobem ich agregacji umożliwiają stosunkowo dokładną analizę porównawczą (pomiędzy frazami). Mogą być również jednym ze wskaźników ewaluacji działań promocyjnych. Na ich podstawie ustalono, że Uniejów jest najbardziej popularnym małym miastem w regionie łódzkim. Popularność ta, wśród innych miast uzdrowisk jest stosunkowo duża, jeśli wziąć pod uwagę potencjał demograficzny ośrodka oraz brak innych istotnych atraktorów (położenie nadmorskie lub górskie).

Dotychczasowe działania promocyjne miasta znajdują swoje odzwierciedlenie w ruchu obserwowanym w Internecie. Szczególnie działania promocyjne związane z *cityplacement* (organizacja imprez i wydarzeń wspólnie z koncernami medialnymi) w sposób widoczny przyczynia się do zwiększonej wyszukiwalności Uniejowa (szczególnie w dniu wydarzenia).

Bibliografia

- Askitasi N., Zimmermann K.F., *The Internet as a Data Source for Advancement in Social Sciences*, „International Journal of Manpower” 2015, nr 36, s. 2–12.
- Bartosiewicz B., Wiśniewski S., *Przemiany małego miasta i jego otoczenia a rozwój centrów logistycznych – przykład miasta i gminy Strykowa*, [w:] *Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski z perspektywy 20 lat transformacji*, red. B. Bartosiewicz, T. Marszał, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 93–118.
- Boguś M., *Proces kształtowania się korporacji ponadnarodowej Google*, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, 2011, s. 128–145.
- Boyd D., *Why Youth Heart Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life*, [w:] *Youth, Identity, and Digital Media*, red. D. Buckingham, MIT Press, Cambridge 2008, s. 119–42.
- Choi H., Varian H., *Predicting the Present with Google Trends*, „Economic Record” 2012, nr 88, s. 2–9.
- Duda-Gromada K., *W blasku czy cieniu metropolii? Rozwój podstolecznej miejscowości na przykładzie Konstancina-Jeziorny*, [w:] *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość turystyki*, „Warsztaty z Geografii Turyzmu”, t. 5, red. B. Krakowiak, J. Latosińska, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 145–159.
- Dzieciuchowicz J., *Wielkie centrum handlowe w przestrzeni miejskiej i podmiejskiej: Manufaktura w Łodzi i Ptak w Rzgowie*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.
- Florek M., Augustyn A., *Strategia promocji jednostek samorządu terytorialnego – zasady i procedury*, Fundacja Bestplace, Europejski Instytut Marketingu Miejsc, Warszawa 2011, s. 11.
- Furmankiewicz M., Ziuziański P., *Internet jako źródło danych epidemiologicznych*, [w:] *Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i implikacje interdyscyplinarne 2*, red. Z.E. Zieliński, WSH w Kielcach, Kielce 2013, s. 371–380.
- Gorczyżewska E., Smętkiewicz K., *Budowa i promocja marki miejsca na przykładzie uzdrowiska termalnego Uniejów*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 144, s. 395–408.

- Górna J., *Miejska turystyka uzdrowskowa i kierunki jej ewolucji w Polsce*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 147, s. 53–67.
- Gupta P.B., Lord K.R., *Product Placement in Movies: The Effect of Prominence and Mode on Audience Recall Mode on Audience Recall*, „Journal of Current Issues & Research in Advertising” 1998, nr 20(1), s. 47–59.
- Halavais A., *Wyszukiwarki internetowe a społeczeństwo*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 20.
- Hauke K., *Funkcjonalność narzędzi Google w searchengine marketingu*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2015, t. 2, nr 39, s. 113–125.
<https://sjp.pwn.pl/szukaj/googlowa%C4%87.html> [dostęp: 15.01.2019]
- Janc K., *Geografia Internetu*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 109–110.
- Koreleska E., Stefański G., *Źródła informacji oraz usługi uzdrowskowe w opinii kuracjuszy Ciechocinka i Inowrocławia*, „Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą” 2013, nr 66, s. 51–61.
- Kowalski M., *Pozarolnicza działalność gospodarcza w gminie Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 143–156.
- La Farlei C., Edwards S.M., *Product Placement: How Brands Appear on Television*, „Journal of Advertising” 2006, nr 35(4), s. 65–86.
- Napierała T., Adamiak M., Lawin M., *Budżet samorządowy jako narzędzie stymulacji rozwoju turystyki w gminach wiejskich województwa łódzkiego*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2013, nr 34, s. 247–260.
- Preis T., Moat H.S., Stanley H.E., *Quantifying Trading Behavior in Financial Markets Using Google Trends*, „Scientific reports” 2013, nr 3(1684), s. 1–6.
- Rosenfeld L., Morville P., Arango J., *Information Architecture for the World Wide Web*, O’Reilly, Nowy Jork 2015.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2012 r. w sprawie nadania statusu uzdrowska miastu Uniejów wraz z sołectwami: Spycimierz, Spycimierz–Kolonia, Zieleń i Człopy położonym na obszarze gminy Uniejów*, Dz.U. 2012, poz. 782.
- Seifteri A., *The utility of «Google Trends» for epidemiological research: Lyme disease as an example*, „Geospatial Health” 2010, nr 4(2), s. 135–37.
- Skórka S., *Nowe wyzwania architektury informacji*, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2016, nr 2(44), s. 10–22.
- Smętkiewicz K., Latour T., *Właściwości fizykochemiczne i chemiczne wód geotermalnych w Uniejowie ze szczególnym uwzględnieniem wody z odwiertu PIG/AGH–2*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 79–93.
- Szromnik A., *City placement – nowy element w strategii zintegrowanej komunikacji marketingowej miast*, [w:] *Marketing terytorialny, nowe obszary i narzędzia*, red. A. Szromnik, Wyd. edu-Libri, Kraków–Legionowo 2015, s. 101.
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowskowym, uzdrowskach i obszarach ochrony uzdrowskowej oraz o gminach uzdrowskowych*, Dz.U. 2017, poz. 1056.
- Wiśniewski S., *Significance of trans-european transport networks for logistics centre localization as exemplified by the Łódź region*, „European Spatial Research and Policy” 2015, t. 22, nr 1, s. 23–44.
- Voseni S., Schmidt T., *Forecasting Private Consumption: Survey-Based Indicators vs. Google Trends*, „Journal of Forecasting” 2011, nr 30, s. 565–578.

Załącznik 1. Popularność uzdrowisk nizinnych w Polsce w latach 2011–2017*

Miesiąc i rok	Miasto o statusie uzdrowiska										
	Inowrocław	Busko-Zdrój	Ciechocinek	Augustów	Gołdap	Konstancin- -Jeziorna	Krasnobród	Natęczów	Poleczyn- -Zdrój	Supraśl	Uniejów**
sty 11	80	41	23	27	19	15	4	13	6	3	9
lut 11	78	38	23	28	19	15	3	12	5	3	8
mar 11	82	39	22	29	17	16	3	13	5	3	6
kwi 11	82	37	23	30	17	17	5	14	5	4	8
maj 11	83	39	25	36	17	17	7	14	7	4	9
cze 11	89	38	27	45	19	19	7	15	9	5	13
lip 11	100	42	30	56	22	19	10	17	9	5	16
sie 11	91	40	31	50	21	19	11	18	7	5	18
wrz 11	88	38	25	32	18	21	4	13	6	5	9
paź 11	84	34	23	29	18	17	3	12	5	4	8
lis 11	76	35	21	28	16	17	3	14	4	3	9
gru 11	71	32	20	26	17	13	3	11	4	3	8
sty 12	80	38	23	29	21	16	3	12	6	5	8
lut 12	77	37	23	28	19	18	3	12	5	4	8
mar 12	81	35	24	29	17	19	3	12	5	4	6
kwi 12	85	36	26	34	18	16	4	14	5	5	10
maj 12	82	37	28	34	18	20	5	13	6	5	18
cze 12	81	37	26	40	18	19	7	14	6	6	25
lip 12	85	43	39	59	22	19	14	16	7	6	30
sie 12	85	40	35	53	20	20	9	18	6	6	41
wrz 12	85	38	27	31	17	20	5	13	5	4	21
paź 12	78	34	22	27	16	17	3	12	5	4	21
lis 12	73	32	21	27	17	16	2	11	4	3	20
gru 12	70	33	20	25	18	13	3	10	5	3	21
sty 13	77	37	22	27	20	15	3	11	5	4	27
lut 13	74	35	21	28	20	16	3	11	4	4	19
mar 13	73	33	20	27	17	16	3	10	4	4	14
kwi 13	83	37	26	33	18	19	4	13	5	4	16
maj 13	83	39	27	34	18	19	5	13	5	5	24
cze 13	82	39	29	40	19	20	6	14	5	6	26

Miesiąc i rok	Miasto o statusie uzdrowiska										
	Inowrocław	Busko- -Zdrój	Ciechocinek	Augustów	Goldap	Konstancin- -Jeziorna	Krasnobród	Nafęczów	Polezyn- -Zdrój	Supraśl	Uniejów**
lip 13	84	42	37	59	21	20	13	16	7	7	31
sie 13	82	43	36	53	20	19	10	17	6	8	51
wrz 13	76	40	27	33	16	18	5	12	6	5	16
paź 13	75	38	23	28	16	18	3	16	5	4	20
lis 13	72	36	22	26	15	17	3	14	4	3	19
gru 13	71	34	20	23	16	15	3	10	4	3	15
sty 14	80	40	23	27	21	16	3	12	4	4	25
lut 14	74	40	24	27	20	15	3	14	5	4	30
mar 14	76	35	24	27	19	18	3	15	5	4	15
kwi 14	78	38	25	30	18	18	5	15	5	5	16
maj 14	78	39	28	34	19	20	6	13	5	6	34
cze 14	82	41	31	44	22	19	8	15	6	6	30
lip 14	82	46	37	64	23	20	16	16	7	7	39
sie 14	85	46	39	50	24	21	10	19	7	6	50
wrz 14	81	46	25	31	19	20	4	13	5	5	18
paź 14	78	43	25	27	20	18	3	12	5	4	17
lis 14	77	41	24	30	23	18	3	12	5	4	20
gru 14	71	37	20	25	21	16	3	11	5	4	17
sty 15	80	41	23	26	24	16	4	13	4	4	22
lut 15	80	41	25	28	21	18	3	13	5	4	21
mar 15	75	39	24	29	20	17	3	13	4	4	15
kwi 15	82	37	27	31	21	18	4	15	5	4	16
maj 15	80	38	29	33	20	19	5	16	6	7	23
cze 15	86	42	31	43	22	20	8	15	6	7	25
lip 15	87	43	43	67	28	20	15	17	7	7	34
sie 15	84	46	39	58	27	21	12	20	7	7	50
wrz 15	81	43	29	32	22	21	4	13	5	5	18
paź 15	79	40	22	29	20	18	3	12	4	4	16
lis 15	72	35	21	26	19	17	3	11	4	4	16
gru 15	71	37	21	23	23	16	2	11	5	4	17
sty 16	76	42	24	28	24	17	3	13	4	4	20
lut 16	78	43	25	30	24	18	4	14	5	5	19

Załącznik 1. (cd.)

Miesiąc i rok	Miasto o statusie uzdrowiska										
	Inowrocław	Busko-Zdrój	Ciechocinek	Augustów	Gołdap	Konstancin- -Jeziorna	Krasnobród	Należczów	Poleczyn- -Zdrój	Supraśl	Uniejów**
mar 16	76	39	22	28	21	16	3	12	4	4	13
kwi 16	79	42	29	33	20	18	5	14	5	5	15
maj 16	83	43	34	35	24	22	6	14	5	6	18
cze 16	82	44	30	45	25	21	8	14	6	7	20
lip 16	85	47	42	71	25	20	14	17	7	7	50
sie 16	85	48	39	62	24	20	12	19	6	7	67
wrz 16	87	43	31	36	20	23	5	14	5	5	23
paź 16	76	41	26	28	17	19	3	12	4	4	17
lis 16	78	37	23	27	16	18	3	11	4	3	14
gru 16	74	39	19	26	16	16	3	10	4	4	13
sty 17	80	43	25	31	21	18	3	12	5	4	19
lut 17	82	43	28	30	19	17	3	13	6	5	19
mar 17	79	40	27	29	16	19	3	12	5	5	14
kwi 17	83	42	29	33	17	20	5	14	6	5	16
maj 17	85	43	34	39	17	22	6	14	6	6	16
cze 17	95	48	36	53	20	24	9	16	7	7	30
lip 17	96	51	46	75	22	21	15	18	7	9	47
sie 17	94	55	43	65	21	21	12	21	7	8	34
wrz 17	89	46	30	36	15	22	4	13	6	5	17
paź 17	87	43	26	30	15	21	3	13	5	4	16
lis 17	80	41	26	28	16	20	3	11	5	3	16
gru 17	76	41	21	29	16	17	3	11	4	4	15

* Z uwagi na obszerność informacji przedstawionych w tabeli nie przedstawiono w niej danych z 2010 r. ** Miasto formalnie uzyskało status uzdrowiska w czerwcu 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Google Trends

POPULARITY OF UNIEJÓW AGAINST OTHER SMALL TOWNS AND SPA RESORTS IN ŁÓDŹ REGION

Summary

The article examines the popularity of Uniejów and other small towns and spa resorts with a similar profile within the boundaries of the voivodeship of Łódź. The popularity was measured by the number of searches for each of these towns via the Google search engine. In addition, an analysis was made of season-connected changes in looking up Uniejów on the Internet, and the results were compared with promotional actions implemented by the Municipal Office. The findings indicate that Uniejów is the best known settlement in the group of small towns of Łódź region and, considering its potential and length of functioning, a major spa resort.

Keywords: Google trends, spa resort, Uniejów

Data wpływu artykułu: maj 2019

Data akceptacji: czerwiec 2019

Karolina KRYSIAK*

WPLYW INWESTYCJI I USŁUG TURYSTYCZNYCH NA ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W GMINIE UNIEJÓW

Zarys treści: Celem artykułu jest wykazanie, czy inwestycje i usługi turystyczne funkcjonujące i rozwijające się na terenie Uniejowa wywierają faktyczny wpływ na rozwój przedsiębiorczości w gminie. Aby ten cel osiągnąć wśród uniejowskich przedsiębiorców zostało przeprowadzone badanie kwestionariuszowe, które pozwoliło na zebranie opinii odnośnie kształtowania nowych dróg rozwoju przedsiębiorczości w gminie oraz dokonania oceny gminy Uniejów pod kątem rozwoju przedsiębiorczości. Ponadto przeprowadzono również osobny, pogłębiony wywiad kwestionariuszowy z Panią Prezes Uniejowskiego Stowarzyszenia Przedsiębiorców Turystycznych (USPT). Wywiad oraz badanie kwestionariuszowe zostały uzupełnione badaniami terenowymi polegającymi na obserwacji i analizie istniejącego zagospodarowania terenu pod kątem stopnia zaawansowania i rozwoju występującej oraz projektowanej infrastruktury i bazy turystycznej.

Badania potwierdziły, że inwestycje i usługi turystyczne istniejące i rozwijające się w Uniejowie wywierają faktyczny wpływ na rozwój przedsiębiorczości w gminie.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, inwestycje turystyczne, Uniejów, usługi turystyczne, badania społeczne

WPROWADZENIE

W literaturze istnieje wiele definicji turystyki. Według jednej z nich turystykę należy uznać za zjawisko wielopłaszczyznowe, o wymiarze społecznym, obejmujące wszystkie formy ruchliwości przestrzennej wynikające z potrzeb człowieka i chęci ich zaspokojenia, powiązane z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz z wejściem w styczność osobistą

* Karolina Krysiak, mgr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, 90-139 Łódź, ul. Narutowicza 88, e-mail: karolinakrysiak5@gmail.com.

ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym bądź społecznym), zawierające w sobie różnorodne dziedziny życia i stanowiące przedmiot zainteresowania wielu nauk¹. Kolejne zaś zwracają uwagę na ekonomiczny wymiar turystyki, jako elementu gospodarki, który kształtuje mechanizmy rynkowe i który tworzy część PKB, podkreślając tym samym znaczenie fundamentalnej, globalnej siły ekonomicznej jaką stanowi ona dla współczesnego świata.

Wszystkie ww. podejścia łączy jednak definicja zaproponowana przez S. Liszewskiego, który turystykę uważa za *zjawisko przestrzenne, społeczno-kulturowe i ekonomiczne, polegające na dobrowolnej, czasowej zmianie miejsca stałego pobytu człowieka w celach wypoczynkowych, poznawczych oraz doznania przeżyć intelektualnych i emocjonalnych*. Ta definicja wydaje się być najbardziej trafna. Zwraca bowiem uwagę na złożoność zjawiska jakim jest turystyka².

Niewątpliwy jest bowiem fakt, iż turystyka związana jest bezpośrednio z występowaniem infrastruktury turystycznej, poprzez którą rozumieć należy wszelkiego rodzaju obiekty oraz urządzenia turystyczne, które mają na celu obsługę przyjeżdżających na dany obszar turystów – zaspokajanie ich potrzeb związanych z bierną oraz aktywną turystyką. Składają się na nią baza noclegowa (hotele, hostele, pensjonaty, pokoje gościnne, gospodarstwa agroturystyczne, schroniska turystyczne, apartamenty, domy wycieczkowe, domki wczasowe, kempingi, chatki studenckie, itd.), baza gastronomiczna (restauracje, bary, pijalnie, zajazdy, kawiarnie, puby, itd.), obiekty sportowe (hale sportowe, korty tenisowe, itd.), obiekty kultury (galerie, wystawy, itd.) oraz szlaki piesze, rowerowe oraz inne trasy. Jednym z tradycyjnych efektów rozwoju i tworzenia się infrastruktury turystycznej jest również organizacja centrów, lub ośrodków turystycznych o charakterze wczasowym i wypoczynkowym. Ośrodki takie na ogół związane są z geograficznym położeniem danej miejscowości lub regionu (krajobraz, przyroda, ekologia), specyficznym klimatem lub mikroklimatem, rozbudowaną bazą ekonomiczną wspomagającą turystów i rozwój turystyki (hotelarstwo, restauracje, letniska, obiekty sportowe, rozrywka).

Pojęciem „usługi turystyczne” określane są usługi przewodnickie, usługi hotelarskie oraz wszystkie inne usługi świadczone turystom lub odwiedzającym. Usługi turystyczne to usługi transportowe, obejmujące transport samochodowy, autokarowy, kolejowy, lotniczy, żeglugę pasażerską, wynajem samochodów i przyczep kempingowych, komunikację miejską, usługi parkingowe, pomoc drogową, usługi noclegowe w hotelach, motelach, pensjonatach, kempingach, domach wycieczkowych, schroniskach, schroniskach młodzieżowych, kempingach, polach biwakowych, gospodarstwach agroturystycznych, ośrodkach wczasowych, usługi gastronomiczne, realizowane w restauracjach, barach, kawiarniach, pubach, usługi

¹ K. Przeclawski, *Turystyka a wychowanie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1973, s. 68.

² S. Liszewski, *Przestrzeń turystyczna*, „Turizm”, t. 5, s. 88–95.

rezerwacyjne, obejmujące rezerwację biletów lotniczych, kolejowych, autobusowych, wycieczek, biletów wstępu, usługi pośredników i organizatorów turystyki, przewodnickie i pilotażowe, informacyjne, ubezpieczeniowe, handlowe, kulturalno-rozrywkowe, sportowo-rekreacyjne oraz infrastrukturalne, np. bankowe, pocztowe, rzemieślnicze (np. fotograficzne)³.

Usługi turystyczne dzieli się również na podstawowe, obejmujące świadczenia umożliwiające turystom dojazd, pobyt i powrót oraz komplementarne, ułatwiające dostęp do atrakcji turystycznych, np. usługi przewodnickie, wyciągi, wypożyczalnie sprzętu⁴.

Usługi turystyczne służą zaspokajaniu potrzeb turystów. Teoria potrzeb opracowana przez amerykańskiego psychologa A.H. Masłowa zakłada, że potrzeby ludzkie są uszeregowane według hierarchii ważności⁵. Potrzeby na wyższym poziomie mogą być realizowane dopiero po zaspokojeniu potrzeb na niższym poziomie. Usługi turystyczne zaspokajają zarówno potrzeby niższego rzędu: fizjologiczne (np. sen, jedzenie, woda, tlen, brak napięcia), bezpieczeństwa (opieki, wygody, spokoju), jak i potrzeby wyższego rzędu: przynależności, szacunku i uznania oraz samorealizacji⁶.

Inwestycje turystyczne natomiast rozumieć należy, jako nakłady finansowe związane z tworzeniem bazy materialnej służącej do świadczenia usług turystycznych. W literaturze przedmiotu funkcjonuje podział inwestycji turystycznych na inwestycje *stricte* turystyczne, czyli obiekty, dzięki którym zaspokajane są podstawowe potrzeby potencjalnego turysty tj. wyżywienie, nocleg, transport, rozrywka etc. oraz inwestycje *paraturystyczne*, które dotyczą obiektów i urządzeń stanowiących istotne uzupełnienie usług *stricte* turystycznych⁷. Jednym ze szczególnych rodzajów usług turystycznych są usługi uzdrowiskowe, z którymi związane są również usługi *spa* i *wellness*. Analizując oba pojęcia w ujęciu produktowym, można przyjąć, że *spa* należy rozumieć jako nieodłączną część *wellness* z zakresu usług: pielęgnacyjnych, relaksacyjnych, upiększających, prozdrowotnych, fizjoterapeutycznych, leczniczych, kosmetycznych oraz z zakresu kosmologii i medycyny estetycznej. Natomiast *wellness* w charakterze produktu jest terminem zdecydowanie szerszym i traktowane jest jako system, w którego skład wchodzi: elementy twarde (urządzenia, substancje) a także elementy miękkie tj.

³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych, art. 3.

⁴ A. Lewandowska, *Usługa turystyczna jako produkt*, [w:] *Marketing usług turystycznych*, red. A. Panasiuk, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 78.

⁵ A.H. Maslow, *A Theory of Human Motivation*, „Psychological Review” 1943, t. 50, nr 4, s. 370–396.

⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych, art. 3.

⁷ M. Bordun, *Znaczenie inwestycji turystycznych w stymulowaniu popytu turystycznego na przykładzie gminy Biały Bór*, [w:] *Popyt turystyczny. Fundusze europejskie, znaczenie regionalne*, Zeszyty Naukowe nr 700, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012, s. 139–150.

umiejętności i kwalifikacje ludzi którzy zaspokajają potrzeby duchowe i fizyczne swoich odbiorców, nie zapominając przy tym o istocie otoczenia⁸.

Zdaniem J. Warszzyńskiej i A. Jackowskiego (1979) na kształt relacji między funkcją turystyczną a rozwojem lokalnym mogą mieć wpływ czynniki endogenne i egzogenne⁹. Według R. Gałęckiego (2004) badanie wpływu turystyki na gospodarkę należy rozpatrywać na dwóch płaszczyznach¹⁰. Pierwszą z nich jest wpływ bezpośredni, który „wynika z pojawienia się turysty i jest konsekwencją zgłaszanego przez niego popytu, popartego przeniesionym z miejsca stałego pobytu dochodem”¹¹. Drugą z nich jest wpływ pośredni, będący rezultatem wpływu bezpośredniego, którego „natężenie wynika z dalszych obrotów wydatkowanego przez turystów pieniądza na obszarze objętym obserwacją (kraj, region, miejscowość)”¹².

C.M. Hall i S.J. Page uważają, natomiast, że wpływ turystyki na rozwój ekonomiczny występuje pod dwoma postaciami. Pierwszą z nich jest wpływ bezpośredni (primary or direct impact), będący bezpośrednią konsekwencją pobytu turystów na danym obszarze, np. wydatki turystów na wyżywienie, druga zaś wpływ pośredni (indirect impact), powstały poprzez transakcje dokonywane przez przedsiębiorstwa na terenie danego obszaru, np. inwestycja hotelu w nowy sprzęt lub zaopatrzenie.

Rozwój usług turystycznych zazwyczaj pociąga za sobą rozwój kolejnych firm szczególnie mikro i makroprzedsiębiorstw. Według raportu PARP o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce (2017) na terenie naszego kraju funkcjonuje obecnie 57 tys. małych firm, które stanowią 3% polskiego sektora przedsiębiorstw¹³.

Za średniego przedsiębiorcę ustawa o swobodzie działalności gospodarczej uznaje podmiot, który przynajmniej w ciągu dwóch lat zatrudnił do 250 osób oraz osiągnął roczny obrót ze sprzedaży, usług i transakcji finansowych nie przekraczający w złotych równowartości 50 mln euro, lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły w złotych równowartości 43 mln euro¹⁴.

⁸ A. Grobelna, B. Marciszewska, *Rola usług Spa & Wellness w kreowaniu pozytywnych doświadczeń konsumentów na przykładzie produktów hotelowych*, „Polityki Europejskie. Finanse. Marketing” 2013, t. 9, s. 184–195.

⁹ J. Warszzyńska, A. Jackowiak, *Podstawy geografii turystyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979, s. 25.

¹⁰ R. Gałęcki, *Znaczenie efektu mnożnikowego wpływów z turystyki dla rozwoju regionu i miejscowości*, [w:] *Rola i zadania samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarki turystycznej*, red. R. Gałęcki, MWSH–P, Łowicz 2004, s. 113–117.

¹¹ J. Warszzyńska, A. Jackowiak, *Podstawy geografii turystyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979, s. 80

¹² R. Gałęcki, *Znaczenie efektu mnożnikowego...*, s. 113–117.

¹³ *Raport PARP o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, 2017, s. 20–30.

¹⁴ *Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej*, art. 4. (Dz.U. 2004, nr 173, poz. 1807).

Mały przedsiębiorca to określenie osoby fizycznej, która prowadzi działalność gospodarczą lub innego przedsiębiorcy, który działa na niedużą skalę. To przedsiębiorca, który zatrudnia średnio w ciągu roku mniej niż 50 pracowników, a ponadto osiągnął w skali roku obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych, który nie przekracza w złotych 10 mln euro lub sumy aktywów jego bilansu przygotowywanego na koniec jednego z tych 2 lat, który nie przekracza równowartości w złotych kwoty 10 mln euro¹⁵.

Mikroprzedsiębiorca natomiast to przedsiębiorca, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych zatrudniał średniorocznie mniej niż 10 pracowników oraz osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz finansowych operacji nie przekraczający równowartości w złotych 2 mln euro lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych 2 lat nieprzekraczający równowartości w złotych 2 mln euro¹⁶.

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) ma kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego. Małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią źródło dochodów dla budżetu państwa i budżetu gmin, biorą udział w tworzeniu produktu krajowego brutto, tworzą nowe miejsca pracy, przyczyniają się do kreowania zmian społecznych i funkcjonalnych obszaru, na którym działają (regionu, województwa, gminy) oraz wpływają na innowacyjność gospodarki, odznaczając się znaczną elastycznością i operatywnością w działaniach na rynku.

Małe i średnie przedsiębiorstwa, jako czynnik rozwoju gminy, wpływają niezwykle korzystnie na dynamikę rozwoju gospodarczego, pozwalają zmniejszać bezrobocie, uzupełniają rynek w zakresie produkcji towarów i świadczenia usług, ożywiają gospodarkę lokalną¹⁷. Tak też dzieje się w przypadku przedsiębiorstw w Uniejowie, dlatego też celem artykułu jest wykazanie, że inwestycje i usługi turystyczne funkcjonujące i rozwijające się na terenie Uniejowa wywierają faktyczny wpływ na rozwój przedsiębiorczości w gminie.

CHARAKTERYSTYKA OBSZARU BADAŃ

Jeszcze do niedawna Uniejów był uznawany za miasteczko o niewielkich rozmiarach, mające rolniczo-usługowy charakter, które na tle kraju nie miało większego znaczenia i nie wyróżniały je szczególne cechy. Należało ono do najbiedniejszych miast regionu łódzkiego i uplasowało się na najniższej pozycji

¹⁵ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców, art. 4 (Dz.U. 2018, poz. 646).

¹⁶ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej...

¹⁷ M. Strużycki, *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem. Uwarunkowania Europejskie*, Wyd. Difin, Warszawa, 2002, s. 20.

w hierarchii miejskiego systemu osadniczego regionu łódzkiego¹⁸. Głównym zadaniem miasteczka była obsługa lokalnych mieszkańców, zaś najprężniej rozwijał się w nim handel. Głównymi walorami Uniejowa były wówczas jego urokliwy krajobraz, ciekawa historia oraz zabytki będące jej świadectwem.

Dzięki odkryciu wód geotermalnych, Uniejów zyskał miano miejscowości uzdrowskiej i w 2012 r. przeistoczył się w pierwsze w Polsce uzdrowisko termalne. Ten fakt wpłynął na niezwykle prężny rozwój szeregu inwestycji turystycznych na jego terenie, a co za tym idzie znaczny wzrost dochodów gminy i rozwój lokalnej przedsiębiorczości wyrażony liczbą podmiotów gospodarczych¹⁹.

Ze względu na fakt na złożoność procesu oraz z uwagi na fakt, że na rozwój uniejowskiej przedsiębiorczości ma wpływ wiele czynników, począwszy od tych strictly ekonomicznych, przez przyrodnicze i historyczne, na społecznych skończywszy, autorka postanowiła bliżej przyjrzeć się temu zjawisku.

Według danych CEIDG obecnie w Uniejowie istnieją 383 przedsiębiorstwa zróżnicowane pod względem branżowym, z których 332 działają aktywnie. Wśród nich 50% stanowią przedsiębiorstwa działające w branży turystycznej. Najwięcej przedsiębiorstw (121) prowadzi działalności związane z handlem hurtowym oraz detalicznym oraz naprawą pojazdów samochodowych. Zakładami świadczącymi tego typu usługi na terenie Uniejowa są warsztaty samochodowe, stacje kontroli pojazdów, komisje oraz autoszroty. Handel reprezentują wielobranżowe, spożywcze, monopolowe oraz specjalistyczne sklepy i kiosk. Drugie pod względem liczebności są przedsiębiorstwa związane z budownictwem (63 podmioty). Na dalszym zaś miejscu plasują się przedsiębiorstwa związane z przetwórstwem przemysłowym, transportem, gospodarką magazynową oraz działalności związane z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, na których to powstanie i rozwój najsilniej wpłynęła realizacja szeregu inwestycji turystycznych, z których najważniejszą jest kompleks termalno-basenowy „Termy Uniejów”²⁰.

Napływ turystów i kuracjuszy, tak z Polski jak i zagranicy, odwiedzających uzdrowisko termalne przyczynił się przede wszystkim do rozwoju bazy noclegowej w Uniejowie. Powstały nowe obiekty świadczące usługi noclegowe (hotele, pensjonaty), wzrosła liczba klientów pokoi gościnnych. Fakt, ten pociągnął za sobą rozwój obiektów gastronomicznych (restauracji, karczm, barów, kawiarni, lodziarni, pizzerii, cukierni, sklepów spożywczych, monopolowych i wielobranżowych). Nowy, uzdrowski charakter Uniejowa wpłynął również na wzrost

¹⁸ A. Suliborski, D. Walkiewicz, *Współczesne zróżnicowanie społeczno-gospodarcze województwa łódzkiego*. [w:] *Województwo łódzkie 1919–2009*, red. Badziak K., Łapa M., Łódź 2009, s. 40.

¹⁹ A. Tosek, *Konkurencja i kooperacja w sektorze turystyki*, „Biuletyn Uniejowski” 2016, t. 5, s. 91–106.

²⁰ Kulawiak A., *Wpływ władz lokalnych na rozwój gospodarczy miasta. Przykład Uniejowa*, [w:] *Wyzwania polityki regionalnej i lokalnej*, red. Ciosk S., Raczyk A., Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2013, s. 20.

zapotrzebowania na usługi uzdrowiskowe oraz te z zakresu *spa* i *wellness*, do których zaliczyć należy gabinety lekarskie, rehabilitacyjne, masażu i odnowy biologicznej, salony kosmetyczne i fryzjerskie. Termy Uniejów wpłynęły również na rozwój działalności związanej z czynną rekreacją, sportem oraz agroturystyką²¹.

Rozwój inwestycji turystycznych jest możliwy dzięki korzystnym uwarunkowaniom komunikacyjnym, fizyczno-geograficznym oraz historycznym występującym na danym terenie. W przypadku Uniejowa czynniki te sprzyjały lokalizacji i rozwojowi szeregu inwestycji turystycznych²².

Położenie Uniejowa w centralnej Polsce, we wschodniej części Niziny Wielkopolskiej, decydujące o dobrej dostępności ze wszystkich części kraju stanowiło najważniejszy czynnik komunikacyjny dla rozwoju inwestycji turystycznych²³. Położenie w obrębie różnorodnej przyrodniczo doliny rzeki Warty (obszaru Natura 2000, należącej do Nadwarciańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, uznanego za Obszar Chronionego Krajobrazu Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej), obecność lasów zajmujących 9,9% ogólnej powierzchni gminy i miasta, mnogość terenów zieleni bogatych w pomniki przyrody i tereny cenne przyrodniczo (użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, w których florę i faunę objęto różnymi formami kompleksowej ochrony przyrody), występowanie leczniczego mikroklimatu, który wpływa korzystnie na zdrowie człowieka²⁴, dostęp do rzeki Warty, mającej znaczenie przyrodnicze i gospodarcze to główne elementy świadczące o potencjale przyrodniczym gminy²⁵.

Za atrakcyjnością Uniejowa dla inwestorów przemawiają również jego walory historyczne, do których zaliczyć należy m.in. fakt, iż miasteczko zachowało średniowieczny układ urbanistyczny,

Jednym z przełomowych wydarzeń, które odegrały kluczową rolę w rozwoju inwestycji turystycznych na terenie gminy Uniejów oraz kształtowania jej późniejszego zagospodarowania było odkrycie złóż wód geotermalnych w Uniejowie, których najważniejszą cechą ze względu na właściwości fizykochemiczne, jest możliwość szerokiego zastosowania w lecznictwie i rekreacji, ale również jako perspektywicznego, ekologicznego, odnawialnego źródła energii²⁶. Dzięki odkryciu wód była możliwa późniejsza budowa kompleksu termalno-basenowego Termy

²¹ Tamże.

²² E. Kobjek, *Położenie fizycznogeograficzne gminy i miasta Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 9–12.

²³ S. Wiśniewski, *Dostępność transportowa Uniejowa – ujęcie regionalne*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 75–80.

²⁴ K. Błażejczyk, J. Szmyd, A.B. Adamczyk, *Ogólne cechy potencjału leczniczego klimatu i bioklimatu Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 50–55.

²⁵ Smętkiewicz i in., *Walory przyrodnicze gminy Uniejów – formy ochrony przyrody*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 95–105.

²⁶ J. Kaczmarek, K. Smętkiewicz, *Walory przyrodnicze gminy Uniejów – formy ochrony przyrody*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 95–100.

Uniejów oraz nadanie miastu statusu uzdrowiska w 2012 r. W latach 2004–2013, samorząd Uniejowa pozyskał ze środków unijnych dofinansowanie na realizację 16 inwestycji. Całkowita wartość projektów, które udało się zrealizować w Uniejowie przekroczyła kwotę 198 mln zł. Niektóre projekty dofinansowane były nawet w 90%. Fakt ten świadczy o dobrej organizacji procesu absorpcji środków unijnych w mieście oraz o dużej skuteczności w procesie realizacji podejmowanych zamierzeń²⁷. Środki finansowe pozyskane z budżetu państwa i Unii Europejskiej, a także czynne starania władz samorządowych wpłynęły na powstawanie nowych obiektów oraz pociągnęły za sobą rozwój tych już istniejących, stanowiących własność gminy (kompleks termalno-basenowy, Kasztel Rycerski, kompleks rekreacyjno-turystyczno-edukacyjny Zagroda Młynarska, Zamek Arcybiskupów Gnieźnieńskich i restauracja Herbowa, Dom Pracy Twórczej, kompleks rekreacyjno-sportowy boisk piłkarskich im. W. Smolarka) jak i prywatnych właścicieli (Uzdrowisko Uniejów Park – Instytut Zdrowia Człowieka, eco Active & Spa Hotel Uniejów, Medical Spa Hotel Lawendowe Termy, Browar Wiatr)²⁸.

Kompleks termalno-basenowy, zlokalizowany przy ul. Zamkowej 3/5 ogrzewany jest właśnie dzięki wykorzystaniu wód geotermalnych. Termy oferują klientom wiele różnorodnych atrakcji związanych zarówno z leczniczymi (strefa saun i SPA, solarium, gabinety masażu, łaźnie, łaźnie) jak i rekreacyjnymi (baseny, brodziki, jacuzzi, zjeżdżalnie) właściwościami wody przez cały rok. Do dyspozycji gości jest również wchodząca w skład kompleksu restauracja i kawiarnia „Termalna” oferująca usługi gastronomiczne, kręgielnia oraz pub Nautilus. Kasztel Rycerski „Na Gorących Źródłach” przy ul. Zamkowej 6, utrzymany w średniowiecznej stylistyce to kompleks o edukacyjno-turystyczno-rekreacyjnym charakterze. Jest to miejsce noclegowe, pełniące również rolę centrum konferencyjnego. Kompleks rekreacyjno-turystyczno-edukacyjny Zagroda Młynarska pełni podobną, również edukacyjno-rekreacyjną, funkcję co Kasztel Rycerski. Obiekt ten składa się z poddanych rewitalizacji budynków regionalnych architektury drewnianej, wiatraków, zasilanych wodą z geotermalnej sieci ciepłowniczej, zdolnych do pełnienia funkcji gastronomicznych, hotelowych i ekspozycyjnych. Zagroda oferuje również usługi gastronomiczne. W Zagrodzie Młynarskiej organizowane są również imprezy oraz konferencje. Zamek Arcybiskupów Gnieźnieńskich, przy ul. Zamkowej 2 w Uniejowie, zrewitalizowany w 2012 roku, obecnie pełni funkcję obiektu konferencyjno-hotelowo-gastronomicznego oraz muzealnego. W Zamku Arcybiskupów Gnieźnieńskich znajduje się Restauracja Herbowa. Miejsce to jest eleganckim lokalem gastronomicznym utrzymanym w stylistyce średniowiecznej. Dom Pracy Twórczej, przy ulicy Zamkowej 2a, powstały w 2012,

²⁷ A. Kulawiak, *Wpływ władz lokalnych na rozwój gospodarczy miasta. Przykład Uniejowa* [w:] *Wyzwania polityki regionalnej i lokalnej*, red. Ciosk S., Raczyk A., Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2013.

²⁸ <http://zamekwuniejowie.pl/> [dostęp: 7.07.2017].

to obiekt pełniący funkcje artystyczno-kulturalne, hotelowe, gastronomiczne, ze szczególnym przeznaczeniem dla Akademii Sztuk Pięknych w Łodzi. Obiekt oferuje noclegi, umożliwia organizację konferencji lub spotkań integracyjnych. W jego wnętrzu znajduje się również restauracja. Kompleks rekreacyjno-sportowy boisk piłkarskich im. W. Smolarka obejmuje pełnowymiarowe boiska piłkarskie i jest to jedyna podgrzewana poprzez energię geotermalną murawa w Polsce²⁹.

Intensywny proces zmian wywołał zainteresowanie Uniejowem wśród dużych inwestorów których obecność przyspieszyła rozwój gospodarczy gminy, wpływając jednocześnie na wzrost obrotów istniejących przedsiębiorstw, wydłużenie czasu pracy przedsiębiorców, wzrost zatrudnienia oraz liczby klientów, którymi stali się przede wszystkim napływający na teren gminy turyści.

Uzdrowsko Uniejów Park to ośrodek uzdrowski i jedna z najbogatszych baz rehabilitacyjnych w regionie oraz SPA wykorzystujące mineralne, lecznicze wody termalne. W obiekcie znajduje się również restauracja oraz kawiarnia, a także Gabinet Dermatologii i Medycyny Estetycznej, który wykorzystuje lecznicze właściwości wody geotermalnej w leczeniu różnego rodzaju chorób. eco Active & Spa Hotel Uniejów to hotel, w którym znajduje się sauna, basen, pięć gabinetów SPA oferujących różnorodne zabiegi kosmetyczne oraz restauracja „La Regina”. W obiekcie zastosowano szereg ekologicznych rozwiązań, więc jest to miejsce przyjazne dla środowiska. Medical Spa Hotel „Lawendowe Termy” to obiekt oferujący gościom 55 luksusowo wyposażonych pokoi jedno- i dwuosobowych, a także apartamenty i pokoje gościnne z tarasami oraz jacuzzi. Znajduje się tu również centrum kosmetyczne SPA, centrum rehabilitacji i balneologii specjalizujące się w odnowie biologicznej, restauracja, kort tenisowy, dwa boiska do piłki plażowej, siłownia oraz sala fitness. Miejsce to przystosowane jest także do organizacji konferencji. Browar Wiatr przy ul. Dąbskiej 49, to obiekt hotelowo-restauracyjny będący idealnym miejscem spotkań biznesowych dla przedsiębiorców z całego kraju. Organizowane są tu również przyjęcia weselne, urodzinowe, jubileusze i inne. Jest to wyjątkowe miejsce na mapie miasta, gdzie pod okiem doświadczonych piwowarów, warzy się tradycyjne, regionalne piwo³⁰.

Pozyskane środki unijne na realizację w Uniejowie wszystkich ww. inwestycji turystycznych zostały zainwestowane w sposób przemyślany, dzięki czemu zrealizowane inwestycje służą nie tylko przyciągnięciu do miasta potencjalnych inwestorów i turystów, ale również pozytywnie wpływają na znaczną poprawę poziomu i jakości życia lokalnej społeczności³¹. Dlatego też miasto Uniejów może

²⁹ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 25–30.

³⁰ <http://browarwiatr.pl/browar/browar-restauracyjny> [dostęp: 11.10.2017].

³¹ P. Kowalska, *Zintegrowany produkt turystyczny w działaniach promocyjnych gminy Uniejów i jego rola w budowaniu marki miejsca*, „Biuletyn Uniejowski” 2016, t. 5, s. 107–126.

posłużyć jako dobry przykład optymalnego wykorzystania szansy na zrównoważony rozwój gospodarczy i społeczny bazujący na wykorzystaniu funduszy strukturalnych.

METODY BADAŃ

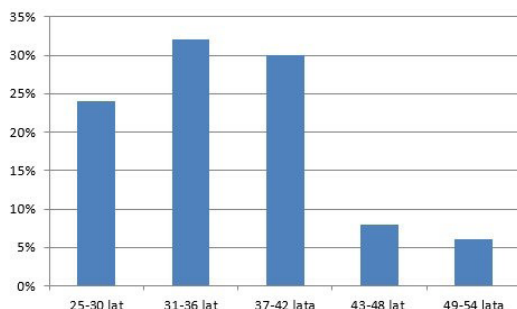
Na potrzeby oceny wpływu inwestycji turystycznych na rozwój gminy Uniejów na przełomie maja i czerwca 2018 roku przeprowadzono badania kwestionariuszowe wśród lokalnych przedsiębiorców. Biorąc pod uwagę problematykę, zdecydowano o zastosowaniu jakościowych metod badawczych.

Jako techniki badawcze wykorzystano badanie kwestionariuszowe oraz wywiad ekspercki. Ankieta została przeprowadzona drogą internetową i skierowano ją do uniejowskich przedsiębiorców. Pogłębiony wywiad kwestionariuszowy został przeprowadzony natomiast z Panią Prezes Uniejowskiego Stowarzyszenia Przedsiębiorców Turystycznych USPT p. Małgorzatą Brożek. Wywiad oraz badanie kwestionariuszowe zostały uzupełnione badaniami terenowymi polegającymi na obserwacji i analizie istniejącego zagospodarowania terenu pod kątem stopnia zaawansowania i rozwoju występującej oraz projektowanej infrastruktury i bazy turystycznej.

Część informacyjna kwestionariusza dla przedsiębiorców zawierała niezbędne informacje o zlecającym badanie, jego celu, sposobie udzielania odpowiedzi na poszczególne pytania oraz zapewnienie o gwarancji anonimowości udzielanych przez respondentów odpowiedzi. Ankieta została podzielona na siedem modułów (Moduł I – ogólne informacje o firmie, Moduł II – bariery w rozwoju przedsiębiorczości, Moduł III – zatrudnienie i sprawy pracownicze, Moduł IV – ocena usług publicznych, Moduł V – współpraca z organizacjami pozarządowymi, Moduł VI – dotacje unijne na działalność przedsiębiorstw, Moduł VII – ogólne wrażenia i opinie), które w myśl założeń autorki miały za zadanie jak najpełniej przedstawić obraz przedsiębiorczości w Uniejowie w ocenie jej użytkowników. Pytania właściwe zawarte w ankiecie miały formę pytań zamkniętych, otwartych i półotwartych.

W końcowej części kwestionariusza umieszczona została metryczka respondenta zawierająca dane dotyczące płci, wieku, wykształcenia, miejsca zamieszkania oraz sytuacji zawodowej respondentów, co pozwoliło na ich charakterystykę. Znalazło się tam również pytanie o dochody, lecz zostało uznane przez autorkę za nieobowiązkowe. Żaden z ankietowanych nie udzielił na nie odpowiedzi.

Wywiad z Prezesem USPT zawierał w większości pytania otwarte, które pozwoliły w pełni poznać charakter stowarzyszenia, jego członków oraz szeroki zakres jego działań na terenie Uniejowa jak poza nim. Autorka artykułu miała przyjemność spotkania się z Prezesem osobiście.

Ryc. 1. Wiek respondentów

Źródło: opracowanie własne

Grupą docelową do której skierowano ankietę w początkowym założeniu liczyła 80. przedsiębiorców, jednak na udział w badaniu wyraziło zgodę 50. z nich. Wszystkie spośród ankietowanych osób, w czasie gdy prowadzono badanie, były czynne zawodowo, zamieszkiwały Uniejów oraz to właśnie w nim znajdowały się siedziby ich działalności. Wśród ankietowanych przedsiębiorców znaleźli się m.in. członkowie Uniejowskiego Stowarzyszenia Przedsiębiorców Turystycznych. Badanie zostało przeprowadzone drogą internetową, za pośrednictwem wygenerowanego online kwestionariusza ankiety.

Ponadto istotnych informacji dostarczyły liczne opracowania, dokumenty urzędowe i strategiczne pozyskane w Urzędzie Miasta Uniejów tj. *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Uniejów*, *Strategia rozwoju gminy Uniejów na lata 2013–2020*, *Koncepcja rozwoju gospodarki turystycznej w Gminie Uniejów do 2020 r.*, *Operat uzdrowiskowy – uzdrowisko Uniejów*, a także dane statystyczne prezentujące aktualną sytuację społeczno-gospodarczą Uniejowa.

OCENA WPŁYWU INWESTYCJI TURYSTYCZNYCH NA ROZWÓJ GMINY UNIEJÓW – PERSPEKTYWA PRZEDSIĘBIORCÓW

Grupą docelową, do której skierowano ankietę, byli lokalni przedsiębiorcy prowadzący swoje działalności gospodarcze na terenie Uniejowa. W początkowym założeniu liczba podmiotów objętych badaniem liczyła 80. przedsiębiorców, jednak na udział w nim wyraziło zgodę 50. z nich. Wśród ankietowanych przedsiębiorców znaleźli się członkowie, wspomnianego wcześniej w toku pracy USPT oraz pozostałe osoby, które wyraziły swoje zainteresowanie wzięciem udziału w badaniu na potrzeby realizacji niniejszej pracy magisterskiej.

Wśród przedsiębiorców biorących udział w badaniu 62% stanowiły kobiety, zaś 38% mężczyźni. Osób w przedziale wiekowym 31–36 lat było wśród respon-

dentów najwięcej – liczyły one 32% ankietowanych (16 osób), zaś najmniej było osób po 50 roku życia – 6% (3 osoby) (Ryc. 1). Stopień wykształcenia respondentów jest różnorodny. Wśród ankietowanych 24 osoby posiadają wykształcenie wyższe (48%), średnie – 18 osób (36%) zaś wykształcenie zasadnicze zawodowe 8 osób (16%).

Odpowiedzi ankietowanych przedsiębiorców pozwoliły na dokonanie aktualnej charakterystyki uniejowskiej przedsiębiorczości.

W ogólnej ocenie zdaniem 44% ankietowanych przedsiębiorców Uniejów wypada dobrze, jako miejsce sprzyjające rozwojowi przedsiębiorczości oraz koncentracji usług i inwestycji turystycznych. 61% respondentów to właśnie turystykę uznaje za najważniejszą dziedzinę warunkującą dalszy rozwój miasta. W opinii ankietowanych przede wszystkim pozytywnie ocenić należy dostępność terenów pod inwestycje, położenie i dostępność komunikacyjną oraz silną promocję regionu. Ponadto zdecydowana większość respondentów uznała, że takie przełomowe wydarzenie, jakim w przypadku Uniejowa było nadanie miastu statusu uzdrowiska w 2012 roku, miało istotny wpływ na rozwój w nim przedsiębiorczości. Od tego czasu wzrosło zapotrzebowanie na określone usługi i inwestycje wspierające turystykę. W związku z prężnym rozwojem kompleksu termalno-basenowego „Termy Uniejów” i pozostałych inwestycji turystycznych u 51% spośród ankietowanych przedsiębiorców nastąpił wzrost obrotów ich przedsiębiorstw, u kolejnych 22% zwiększyła się liczba klientów, co spowodowało wydłużenie czasu pracy, zaś pozostałe 20% ankietowanych odnotowało wzrost zatrudnienia ze względu na zwiększoną ilość pracy. Respondenci wskazywali także na zasadność rozwoju w Uniejowie przede wszystkim bankowości, oferty gastronomicznej, restauracji, kawiarni, barów, miejsc noclegowych – kempingowych, pól biwakowych, schronisk młodzieżowych, pensjonatów, hoteli, siedlisk agroturystycznych, na które wzrosło zapotrzebowanie w związku z nowym kierunkiem rozwoju miasta, jakim stała się turystyka. Ankietowani podkreślali również rolę aktywnego wypoczynku w rozwoju gminy, sugerując, iż należałoby rozważyć rozwój kajakarstwa nad rzeką Wartą wykorzystując jej naturalny potencjał, wędkarstwa sportowego, czy żeglarstwa. Ze względu na prozdrowotny klimat Uniejowa ankietowani dostrzegają drogę rozwoju uniejowskiej przedsiębiorczości w branży usług i obiektów propagujących zdrowy tryb życia, zdrowe odżywianie czy profilaktykę zdrowia – gabinety rehabilitacyjne, fizjoterapeutyczne, masażu, odnowy biologicznej. Sport i rekreacja to według respondentów ważna dziedzina w kierunku której mógłby pójść rozwój przedsiębiorczości w Uniejowie. W ich opinii zarówno wśród mieszkańców miasta, jak i napływających turystów i kuracjuszy z Polski i zagranicy, występuje zapotrzebowanie na obiekty tj. siłownie, kluby fitness, parki linowe, ścianki wspinaczkowe, rozbudowę basenów i boisk, wypożyczalnie sprzętu wodnego oraz miejsca rozrywkowe tj. kluby, dyskoteki itp.

Rozwój obecnych działalności gospodarczych, jak i powstanie nowych związanych jest ściśle z posiadaniem kapitału umożliwiającego ich kompleksową, pełną realizację. Jak dowiodły badania kwestie dotyczące pozyskania dofinansowań w postaci środków pieniężnych pochodzących z Unii Europejskiej są bardzo istotne, a poziom zainteresowania tą tematyką wśród większości uniejowskich przedsiębiorców jest wysoki. 70% ankietowanych przedsiębiorców przyznało, iż starało się o dofinansowanie swoich przedsiębiorstw, z czego dofinansowanie to realnie otrzymało 58% z nich. Środki pieniężne zostały przeznaczone głównie na cele remontowe, zakup niezbędnego wyposażenia, szkolenie kadr czy rozwój kolejnych usług, czego dowodem są wypowiedzi respondentów: *odmalowano pokoje gościnne, poprawiono stan sanitariatów, wstawiono nowe drzwi, zakupiono potrzebne sprzęty kuchenne; (...) ocieplono budynek; wyposażenie, remont pomieszczeń; szkolenie kadry pracowniczej; kurs języka angielskiego dla pracowników.*

Znaczący wpływ na rozwój przedsiębiorczości w Uniejowie, w świetle opinii ankietowanych, ma także współpraca przedsiębiorców z różnego rodzaju organami, instytucjami, stowarzyszeniami obecnymi w gminie lub innymi organizacjami pozarządowymi znajdującymi się poza jej granicami. Większość respondentów przyznała, iż prowadzi czynną współpracę z Urzędem Miasta Uniejów oraz Uniejowskim Stowarzyszeniem Przedsiębiorców Turystycznych (USPT) w celu organizacji wspólnych przedsięwzięć. Za najbardziej pożądane obszary tej współpracy 31% spośród ankietowanych uznało działania na rzecz promocji i wspierania przedsiębiorczości, 27% – działania związane z promocją i aktywizacją ludzi młodych oraz 20% – rozwijanie usług związanych z kulturą i rozrywką. Głównym efektem wynikającym z działalności ww. instytucji i stowarzyszenia jest kształtowanie wzajemnej współpracy między przedsiębiorcami działającymi w branży turystycznej. 46% spośród ankietowanych przyznaje się do takiej współpracy i wyraża na jej temat pozytywne opinie. Są to głównie członkowie należący do USPT. Według nich to dzięki USPT wzajemna współpraca przedsiębiorców jest dobra i przejawia się m.in. poprzez wzajemną integrację, polecenie usług, organizację wspólnych przedsięwzięć, pomoc w sprawach administracyjnych, czy pozyskiwanie nowych klientów.

Dzięki odpowiedziom ankietowanych możliwa była również identyfikacja potrzeb i oczekiwań uniejowskich przedsiębiorców w kwestii rozwoju przedsiębiorczości w branży turystycznej. Z odpowiedzi przedsiębiorców wywnioskowano, iż wsparcie ze strony władz miasta Uniejów, jest niezbędne zarówno w początkowej fazie zakładania przedsiębiorstw jak i późniejszym etapie związanym z ich prowadzeniem. Wsparcie to obejmuje pomoc w kwestiach związanych z rozwiązywaniem bieżących problemów związanych z nadmierną biurokracją, nawiązaniem współpracy z nowymi inwestorami, pozyskaniem dofinansowań oraz szkoleniem kadr. Jako zobrazowanie tych opinii można przytoczyć kilka z wypowiedzi: „oczekuję wsparcia w poszukiwaniu inwestorów z zagranicy (...)”

„oczekuję wsparcia finansowego na rozwój inwestycji oraz pomocy przy wypełnieniu stosownej dokumentacji”, „oczekuję bogatszej oferty szkoleń związanej z branżą turystyki”, „dofinansowania do samokształcenia ludzi (...)”, „(...) porad i zaleceń w zakresie rozwoju mojej działalności”.

WNIOSKI

Uniejów posiada zarówno potencjał środowiskowy, ekonomiczny jak i kulturowy, który sprzyja rozwojowi turystyki i bogatego spektrum działalności ją wspierających, szczególnie tych z branży gastronomicznej, usługowej, noclegowej, uzdrowiskowej, działalności związanej z czynną rekreacją i sportem oraz agroturystyką. To one stanowią silną gałąź dla przyszłego rozwoju gminy.

Współpraca lokalnych przedsiębiorców z różnego rodzaju organami, instytucjami, organizacjami, stowarzyszeniami obecnymi w gminie lub innymi organizacjami pozarządowymi znajdującymi się poza jej granicami oraz znajomość lokalnego rynku ma znaczący wpływ na rozwój uniejowskiej przedsiębiorczości. Współpraca ta, w przypadku gminy Uniejów, najsilniej rozwija się z Urzędem Miasta w Uniejowie oraz Uniejowskim Stowarzyszeniem Przedsiębiorców Turystycznych i powinna być kontynuowana oraz stać się jedną ze spraw priorytetowych. Sprzyja ona i pozwala na wzajemną integrację przedsiębiorców działających w branży turystycznej, ich wzajemną edukację i doskonalenie poprzez wymianę doświadczeń i realizację wspólnych przedsięwzięć, identyfikację bieżących problemów i barier stojących na drodze rozwoju dla istniejących i nowopowstających działalności gospodarczych oraz znajdowania skutecznych dróg ich rozwiązywania i odpowiedzi na bieżące potrzeby przedsiębiorców.

Ponadto, w trakcie opracowywania dalszej polityki rozwoju lokalnego, władze Uniejowa powinny skupić się na najbardziej pożądanym obszarach w jakich uniejowscy przedsiębiorcy oczekują podjęcia współpracy tj. na działaniach związanych z promocją i aktywizacją ludzi młodych oraz rozwijaniu usług związanych z kulturą i rozrywką. Aspekty te powinny zostać uwzględnione w dokumentach strategicznych dla Uniejowa tj. w *Programie Wspierania Rozwoju i Promocji Przedsiębiorczości w Gminie Miejskiej Uniejów*.

Bibliografia

- Błażejczyk K., Szmyd J., Adamczyk A.B., *Ogólne cechy potencjału leczniczego klimatu i bioklimatu Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 43–60.
- Bordun M., *Znaczenie inwestycji turystycznych w stymulowaniu popytu turystycznego na przykładzie gminy Biały Bór*, [w:] *Popyt turystyczny. Fundusze europejskie, znaczenie regional-*

- ne, Zeszyty Naukowe nr 700, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012, s. 139–150.
- Dziegieć E., Bachvarov M., *Relacje między pojęciami „rekreacja” i „turystyka”*, „Turyzm” 2005, t. 15, s. 79–93.
- Gałecki R., *Znaczenie efektu mnożnikowego wpływów z turystyki dla rozwoju regionu i miejscowości*, [w:] *Rola i zadania samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarki turystycznej*, red. R. Gałecki, MWSH–P, Łowicz 2004, s. 113–117.
- Grobelna A., Marciszewska B., *Rola usług Spa & Wellness w kreowaniu pozytywnych doświadczeń konsumentów na przykładzie produktów hotelowych*, „Polityki Europejskie. Finanse. Marketing” 2013, nr 9(58), s. 184–195.
- Hall C.M., Page S.J., *The geography of tourism and recreation. Environment, place and space*, Wyd. Routledge, London–New York 2002, s. 55.
- Kaczmarek J., Smętiewicz K., *Walory przyrodnicze gminy Uniejów – formy ochrony przyrody*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 4.
- Kobojek E., *Położenie fizycznogeograficzne gminy i miasta Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 9–20.
- Kowalska P., *Zintegrowany produkt turystyczny w działaniach promocyjnych gminy Uniejów i jego rola w budowaniu marki miejsca*, „Biuletyn Uniejowski” 2016, t. 5, s. 107–126.
- Kulawiak A., *Wpływ władz lokalnych na rozwój gospodarczy miasta. Przykład Uniejowa*, [w:] *Wyzwania polityki regionalnej i lokalnej*, red. S. Ciosk, A. Raczyk, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2013, s. 20.
- Lamprecht M., *Kilka uwag o rozwoju Uniejowa w świetle nowych funkcji miasta*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 131–138.
- Lewandowska A., *Usługa turystyczna jako produkt*, [w:] *Marketing usług turystycznych*, red. A. Panasiuk, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 78.
- Liszewski S., *Przestrzeń turystyczna*, „Turyzm” 1995, t. 5(2), s. 87–103.
- Maslow A.H., *A Theory of Human Motivation*, „Psychological Review” 1943, t. 50, nr 4, s. 370–396.
- Milne S., Ateljevic I., *Tourism, economic development and the global-local nexus: theory embracing complexity*, „Tourism Geographies” 2001, nr 3(4), s. 369–393.
- Nowakowska A., *Turystyka jako zjawisko społeczno-gospodarcze*, [w:] *Kompendium wiedzy o turystyce*, red. G. Golebski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 19–61.
- Przeclawski K., *Turystyka a wychowanie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1973, s. 25.
- Raport PARP o stanie sektora MSP w Polsce*, wrzesień 2017.
- Strategia rozwoju gminy Uniejów na lata 2013–2020*.
- Strużycki M., *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem. Uwarunkowania Europejskie*, Wyd. Difin, Warszawa 2002, s. 20.
- Suliborski A., Walkiewicz D., *Współczesne zróżnicowanie społeczno-gospodarcze województwa łódzkiego*, [w:] *Województwo łódzkie 1919–2009*, red. Badziak K., Łapa M., Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Łodzi, Dom Wydawniczy Księży Młyn, Łódź 2009, s. 40.
- Tosek A., *Konkurencja i kooperacja w sektorze turystyki*, „Biuletyn Uniejowski” 2016, t. 5, s. 91–106.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych* (Dz.U. 1997, nr 133, poz. 884).
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej* (Dz.U. 2004, nr 173, poz. 807).
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców* (Dz.U. 2018, poz. 646).

Warszyńska J., Jackowiak A., *Podstawy geografii turystyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1979, s. 20.

Wiśniewski S., *Dostępność transportowa Uniejowa – ujęcie regionalne*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 67–82.

Wojnarowska A., *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 25–43.

Źródła internetowe

<http://browarwiatr.pl/browar/browar-restauracyjny/> [dostęp: 11.10.2017].

<http://herbowauniejow.pl/> [dostęp: 1.08.2017].

<http://swiatspa.info/definicja-spa-i-wellness/> [dostęp: 7.07.2017].

<http://uniejow.gotopoland.eu/> [dostęp: 7.07.2017].

<http://www.termalna.com.pl/> [dostęp: 30.07.2017].

<http://zamekwuniejowie.pl/> [dostęp: 7.07.2017].

THE IMPACT OF INVESTMENTS AND TOURIST SERVICES ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN UNIEJÓW COMMUNE

Summary

The purpose of this article is to show whether tourism investments and services operating in the city actually affect the development of entrepreneurship in the commune of Uniejów. For this purpose a questionnaire survey was carried out among Uniejów companies, which provided answers to questions regarding the new ways and the level of entrepreneurship development in the commune of Uniejów. In addition, an interview with the president of the Uniejów Association of Tourist Entrepreneurs (USPT) was conducted. The interview and the questionnaire survey were supplemented with field studies consisting of observation and analysis of the existing and planned infrastructure and tourist base.

The studies have confirmed that the investments and tourist services have an impact on the development of entrepreneurship in the commune of Uniejów.

Keywords: entrepreneurship, tourism investments, Uniejów, tourist services

Data wpływu artykułu: luty 2019

Data akceptacji: maj 2019

Agnieszka OWCZAREK*, Karolina SMĘTKIEWICZ**

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI KULINARNEJ NA PRZYKŁADZIE FESTIWALU SMAKÓW W UNIEJOWIE

Zarys treści: W ostatnich latach zauważa się dynamiczny rozwój turystyki kulinarnej, która aktywizuje wiele obszarów zarówno wiejskich, jak i miejskich w celach autopromocyjnych. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie istoty turystyki kulinarnej oraz Uniejowskiego Festiwalu Smaków, jako jednego z przejawów tendencji i determinanty mającej wpływ na popularność Uniejowa wśród turystów oraz skuteczne narzędzie strategii marketingowej gminy. Metodyka przyjęta do osiągnięcia założonego celu artykułu obejmuje: przegląd i analizę literatury przedmiotu dotyczącej turystyki kulinarnej oraz Uniejowa, własne badania empiryczne polegające na analizie materiałów źródłowych m.in. Paszportów Degustatora zebranych podczas ostatniej edycji festiwalu, a także obserwacje i doświadczenia własne z prac związanych z organizacją wydarzenia. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że Uniejowski Festiwal Smaków jest przykładem efektywnego i atrakcyjnego wykorzystania potencjału gastronomicznego miasta i jego zaplecza – obszarów wiejskich gminy w celach promocyjnych.

Słowa kluczowe: turystyka kulinarna, Uniejów, Uniejowski Festiwal Smaków

WPROWADZENIE

Coraz częściej czynnikiem determinującym wybór miejsca spędzenia urlopu w danym regionie czy kraju są produkty kulinarne odwiedzanego obszaru. Baza gastronomiczna, odpowiadająca indywidualnym potrzebom turystów – konsumentów,

* Agnieszka Owczarek, mgr, absolwentka, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Filologii Romańskiej, Urząd Miasta w Uniejowie, Dział Promocji, 99-210 Uniejów, ul. Bł. Bogumiła 13, e-mail: agnieszka.owczarek@uniejow.pl.

** Karolina Smętkiewicz, dr, adiunkt, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Instytut Geografii, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej, 30-084 Kraków, ul. Podchorążych 2, e-mail: karolina.smetkiewicz@up.krakow.pl.

obok noclegu, jest niezwykle ważnym czynnikiem decydującym o tym, czy wyjazd można uznać za udany. Ponadto aspekt kulinarny staje się coraz częściej celem samym w sobie. Wybór wielu kierunków turystycznych podyktowany jest nie tyle atrakcjami przyrodniczymi lub antropogenicznymi, co względami kulinarnymi, możliwością odbycia degustacji charakterystycznych specjałów, innymi słowy – możliwością odkrywania i doświadczania danego miejsca za pomocą zmysłów: węchu i smaku.

Zainteresowanie światem „od kuchni”, chęć poznania oryginalnych produktów i potraw typowych dla danego miejsca czy regionu sprawiła, że powstała nowa gałąź turystyki, jaką jest turystyka kulinarna. Sukces fenomenu, o którym można już mówić w kontekście całej kuli ziemskiej, uwarunkowany jest przez dwa podstawowe czynniki: podróżę i jedzenie.

Niezależnie od celu podejmowanej podróży, kulinaria stały się ogromną wartością dodaną do wyjazdów poznawczo-wypoczynkowych. Zresztą, jak twierdzi Jasiak Kuroń, znany kucharz i blogger kulinarny: „Kuchnia jest fantastycznym źródłem historii, anegdot i może okazać się rajem dla naszego podniebienia. To grzech pojechać na Sycylię i nie posmakować tamtejszych grillowanych cielecych policzków czy ryb i owoców morza, które przyrządza się i handluje nimi już w porcie. Można porównać to do wyprawy do Paryża i rezygnacji z ujrzenia panoramy tego pięknego miasta z Wieży Eiffla”¹.

Podróżowanie inspirowane kuchnią w poszukiwaniu nowych smaków, sławnych restauracji lub po prostu prowadzonych przez autochtonów cieszy się coraz większym uznaniem turystów odwiedzających różne kraje całego świata, w tym również i Polskę. Świadczy o tym choćby mnogość programów kulinarnych, popularność internetowych blogów, czy organizowanych eventów. W istocie, w myśl popularnego powiedzenia „cudze chwalicie, swego nie znacie”, warto nadmienić, że również w naszym kraju, na wzór Francji czy Włoch, gdzie narodowe dziedzictwo kulinarne zostało umieszczone na Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości UNESCO², zauważa się swoisty lokalny patriotyzm kulinarny. Wzrost zainteresowania tą formą podróżowania aktywizuje i mobilizuje zarówno aglomeracje miejskie jak i obszary wiejskie, które starają się wyjść naprzeciw wyzwaniom kuchni międzynarodowych, a poprzez mnogość, różnorodność oraz jakość oferowanych produktów żywnościowych, z podniesionym czołem stają w szranki z innymi międzynarodowymi tradycjami kulinarnymi, w niczym im nie ustępując. Najdobitniejszym przejawem turystyki kulinarnej w Polsce, są licznie organizowane biesiady, festiwale, degustacje, szlaki kulinarne itp. wpisujące się w szeroko rozumianą strategię promocyjną jednostek samorządu terytorialnego każdego szczebla – począwszy od gmin, po powiaty

¹ *Turystyka kulinarna – nowy trend na mapie urlopowej Polaków*, 2016, <http://www.sale-snews.pl/Article.aspx?id=1588/> [dostęp: 14.06.2019]

² W 2010 r. do rejestru została wpisana dieta śródziemnomorska wraz z Chorwacją, Cyprzem, Hiszpanią Grecją, Marokiem i Portugalią oraz francuska tradycja biesiadna.

i województwa. W ramach tych działań aranżuje się pokazy z udziałem gości specjalnych – ekspertów kulinarnych i uruchamia warsztaty z praktycznej nauki przyrządzania potraw. Wymienione inicjatywy, niczym magnes przyciągają zarówno mieszkańców, jak i turystów. Zwłaszcza ci ostatni, poprzez czynne uczestnictwo i „doświadczenie” danego wydarzenia mogą lepiej zrozumieć istotę regionu, jego tradycję, kulturę oraz styl życia mieszkańców.

Turystyka kulinarna zawdzięcza wiele zaangażowaniu władz administracyjnych (od urzędów gminy począwszy, przez wydziały turystyki i promocji w starostwach powiatowych, aż do departamentów urzędów marszałkowskich związanych z tą tematyką). Nowa moda wspierana jest również przez wiele organizacji pozarządowych, takich jak: Polska Organizacja Turystyczna, Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego, Europejska Sieć Regionalnego Dziedzictwa Kulinarnego czy Slow Food Polska oraz inne instytucje działające na szczeblu lokalnym, wśród których znajdują się m.in. Koła Gospodyń Wiejskich, stowarzyszenie kulturalne i domu kultury³.

TURYSTYKA KULINARNA – DEFINICJA

Jak podają M. Woźniczko i D. Orłowski (2016)⁴, w latach 80. XX w. funkcjonowało określenie „turystyka gastronomiczna” w odniesieniu do Amerykanów odwiedzających we własnym kraju restauracje specjalizujące się w kuchni regionalnej lub etnicznej, natomiast pojęcie „turystyki kulinarnej” zostało wprowadzone do literatury przedmiotu w 1996 r. przez L. Long z Uniwersytetu Stanowego Bowling Green (Ohio) i wyrażało jeden ze sposobów poznawania innych kultur poprzez jedzenie (ang. *experiencing other cultures through food*). Od tego czasu pierwotna definicja, jak również sam charakter trendu uległ modyfikacjom, a także zostało sformułowanych wiele definicji tego zjawiska. Tym co je łączy, jest „podróżowanie w poszukiwaniu smaków oraz smakowanie gotowych potraw i napojów” – jak wskazuje E. Wolf (2004)⁵.

Turystyka kulinarna jest nieodzownie związana z turystyką kulturową, jako że usługi gastronomiczne są istotnym elementem rozwoju nie tylko w kontekście samej gastronomii, ale również kultury. W opinii J. Purchli (2008) „najlepiej to widać na przykładzie dziedzictwa kulturowego, które w wielu krajach, również słabiej rozwiniętych, jest kołem zamachowym rozwoju przemysłu turystycznego”⁶.

³ M. Woźniczko, D. Orłowski, *Turystyka kulinarna w Polsce – wstępne badania nad fenomenem zjawiska*, „Turystyka kulturowa” 2016, nr 5, s. 61.

⁴ Tamże, s. 63

⁵ A. Kowalczyk, 2005, s. 40, [za:] E. Wolf, 2004, s. 5–6

⁶ J. Purchla, *Dziedzictwo, a transformacja*, MCK w Krakowie, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków, 2005, s. 15–16.

Idąc w sukurs, E. Czarniecka-Skubina (2008)⁷ podkreśla, że turystyka kulinarna, mimo że nakierunkowana na poznawanie kulinarnej strony danego miejsca, może łączyć się komplementarnie ze zwiedzaniem i poznawaniem kultury i przyrody. Rozwój bazy gastronomicznej (w tym lokali i wydarzeń kulinarnych) niewątpliwie stanowi jedną z ważnych determinant rozwoju turystycznego danego miejsca, choć nie bez znaczenia jest również ogólny kontekst turystyczny, zagospodarowanie przestrzenne, dostępność komunikacyjna. Wszystkie wymienione czynniki oddziałują na siebie wzajemnie. Gastronomia z jednej strony jest czynnikiem zwiększającym ruch turystyczny, a z drugiej, im wyższy stopień rozwoju turystycznego obszaru/miejscowości, tym rośnie też znaczenie i jakość elementów turystyki kulinarnej (wydarzeń, obiektów gastronomicznych).

W kontekście powyższego sposobu rozumienia zjawiska turystyki kulinarnej, w artykule postanowiono przytoczyć przykład wydarzenia o charakterze gastronomicznym, odbywającego się od 2014 r. w uzdrowisku termalnym Uniejów w woj. łódzkim, odgrywającego istotną rolę w rozwoju turystycznym i wzroście popularności tej miejscowości.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie „Uniejowskiego Festiwalu Smaków” jako imprezy turystycznej mającej duże znaczenie dla rozwoju turystyki kulinarnej regionu łódzkiego oraz specyficznej formy lokalnego szlaku kulinarnego. Ponadto wydarzenie to stanowi jeden z kluczowych elementów strategii marketingowej i „wizytówkę” promocyjną miasta Uniejów bazującą na lokalnym potencjale gastronomicznym i uzdrowiskowym gminy.

UNIEJÓW – KONTEKST TURYSTYKI KULINARNEJ

Charakterystyka miasta i gminy Uniejów obejmująca takie zagadnienia jak: położenie obszaru pod kątem fizycznogeograficznym i administracyjnym⁸, walory przyrodnicze⁹, występowanie i wykorzystanie wód geotermalnych, atrakcje turystyczne, infrastruktura turystyczna, historia i czynniki rozwoju Uniejowa jako miejscowości uzdrowiskowej¹⁰, była wielokrotnie przedmiotem artykułów publi-

⁷ E. Czarniecka-Skubina, *Turystyka Kulinarna*, „Przegląd Gastronomiczny” 2008, nr 12, s. 10–11.

⁸ E. Kobjek, *Położenie fizycznogeograficzne miasta i gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 9–22.

⁹ K.K. Smętkiewicz, K.M. Smętkiewicz, *Walory przyrodnicze gminy Uniejów – formy ochrony przyrody*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 95–119.

¹⁰ K. Smętkiewicz, *Świadomość społeczna wykorzystania wód geotermalnych w województwie łódzkim i landzie Styria w kontekście zrównoważonego rozwoju regionów*, Wyd. Ibidem, Łódź 2014; A. Kulawiak, K. Smętkiewicz, *Polityka lokalna gminy Uniejów – wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2016, nr 24, s. 87–104.

kowanych w „Biuletynie Uniejowskim” w latach 2012–2018, a także w innych publikacjach naukowych.

Głównym czynnikiem rozwoju Uniejowa jest turystyka z dominującą turystyką uzdrowiskową i rekreacyjną, dla której zapleczem jest prężnie rozwijająca się infrastruktura, szczególnie baza noclegowa, gastronomiczna, uzdrowiskowa i rekreacyjno-sportowa. Dekada 2007–2017 i lata kolejne: 2018–2019 to czas wzmoczonych inwestycji samorządowych i prywatnych w rozwój infrastruktury technicznej, drogowej i turystycznej, realizowanych w ogromnej części dzięki pozyskiwanym środkom unijnym i krajowym. Lata 2011–2019 to szczególnie etap w obecnej historii miasta ze względu na realizację wielu inwestycji prywatnych i wzrost lokalnej przedsiębiorczości, głównie w sferze usług turystycznych i uzdrowiskowych, co jest potwierdzeniem efektu mnożnikowego łatwego do zidentyfikowania na przykładzie gminy Uniejów¹¹.

Istotnym elementem wpływającym na ożywienie przestrzeni publicznej i wzrost ruchu turystycznego jest bogaty kalendarz imprez. Z harmonogramu opracowanego na rok 2019 wynika, że w Uniejowie zaplanowano łącznie 151 wydarzeń kulturalnych, z czego aż 95 o charakterze lokalnym (co daje średnio 2 imprezy tygodniowo), ponadto 24 wydarzenia o zasięgu gminnym, 3 regionalnym, 17 eventów ogólnopolskich i 8 międzynarodowych (tab. 1)¹².

Tabela 1. Zestawienie wydarzeń kulturalnych w Uniejowie w 2019 r. ze względu na ich rangę

Ranga	Liczba
Międzynarodowe	8
Ogólnopolskie	17
Wojewódzkie	1
Powiatowe	3
Regionalne	3
Gminne	24
Lokalne	95
Razem	151

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Kalendarza Imprez Gminy Uniejów*, 2019

Pod względem kulinarnym Uniejów, podobnie jak całe województwo łódzkie przejawia wysoki stopień różnorodności, co uwarunkowane jest historycznie.

¹¹ A. Kulawiak, T. Rachwał., K. Smętkiewicz, *Wpływ inwestycji infrastrukturalnych, przemysłowych i budownictwa mieszkaniowego na rozwój układów lokalnych i regionalnych ma przykładzie gminy Uniejów w województwie łódzkim*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2018, nr 32(3), s. 69–97.

¹² *Kalendarz Imprez Gminy Uniejów*, 2019.

Ponadto analizowane miasto obsługuje zaplecze rolnicze okolicznych wsi, dzięki czemu może poszczycić się wielością produktów pochodzących od lokalnych dostawców. Nie bez znaczenia w kontekście turystyki kulinarnej okazało się również szerokie zastosowanie uniejowskiej wody geotermalnej (o mineralizacji około 8 g/l i wysokiej zawartości m.in. chlorku sodu¹³) do wytwarzania artykułów spożywczych, jak choćby wprowadzony na rynek w 2017 roku „Ogórek Termalny z Uniejowa”¹⁴ czy najmłodsze produkty w rodzinie wyrobów na bazie wody termalnej: żurek i barszcz czerwony (2019). Dzięki kilkuletniej, owocnej współpracy władzy samorządowej gminy, spółki „Geotermia Uniejów” ze środowiskiem naukowym (Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach) i biznesowym (firma Bracia Urbanek z Łowicza) z regionu łódzkiego, widoczne są już pierwsze wymierne efekty innowacyjnego zastosowania wody geotermalnej i połączenia potencjału przyrodniczego i gospodarczego nie tylko gminy, ale także i całego regionu, w celu tworzenia i komercjalizowania lokalnych produktów, a tym samym możliwości rozwoju turystyki kulinarnej.

Zaplecze gastronomiczne stanowi ważny element infrastruktury turystycznej, co przekłada się na wielkość ruchu turystycznego. W Uniejowie zlokalizowane są 24 lokale gastronomiczne, z czego 17 to restauracje (w tym pierogarnia i pizzerie), trzy bary, cztery cukiernie i lodziarnie¹⁵. Dla lepszego zobrazowania wielkości zjawiska znacznego zagęszczenia obiektów gastronomicznych w Uniejowie wartości te zestawiono z innym małym miastem regionu łódzkiego, które jest zbliżone powierzchnią i liczbą ludności, Wartą, położoną w powiecie sieradzkim. Oba miasta, około trzytysięczne, różnią się diametralnie pod kątem liczby obiektów gastronomicznych – w Uniejowie jest ich 24¹⁶, zaś w Warcie zaledwie 3¹⁷ (2 restauracje i 1 cukiernia-kawiarnia). W przeliczeniu, statystycznie na 1 obiekt gastronomiczny w Uniejowie przypadają ponad 124 osoby, zaś w Warcie ponad 1 087 osób. Na podstawie tych danych można obliczyć jeszcze jeden wskaźnik przedstawiający dysproporcje w rozwoju infrastruktury gastronomicznej obu miast i ponadprzeciętnie rozwiniętą bazę gastronomiczną w Uniejowie, mianowicie na 1000 mieszkańców Uniejowa przypada aż 8 obiektów gastronomicznych, zaś w Warcie jedynie 0,9 lokalu (tab. 2). Wynik tego porównania świadczy dobitnie o intensywnym stopniu rozwoju infrastruktury turystycznej – gastronomicznej w Uniejowie.

¹³ T. Latour, K. Smętkiewicz, *Właściwości fizykochemiczne i chemiczne wód geotermalnych warunkujące ich wykorzystanie do celów leczniczych, ze szczególnym uwzględnieniem wody z odwiertu PIG/AGH-2 w Uniejowie. Uniejów jako najmłodsze uzdrowisko termalne w Polsce*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 79–93

¹⁴ *Ogórek Termalny zadebiutował!*, 2017

¹⁵ *Hotele i restauracje*, 2019

¹⁶ Tamże.

¹⁷ *Google maps*, 2019.

Tabela 2. Zestawienie porównawcze bazy gastronomicznej Uniejowa i Warty

Miejscowość	Uniejów	Warta
Powierzchnia miasta [km ²]	12,3	10,8
Ludność [os.] (stan na 31.12.2018)*	2 984	3 263
Liczba lokali gastronomicznych	24	3
Liczba mieszkańców przypadających na 1 lokal gastronomiczny	124,3	1 087,6
Liczba lokali gastronomicznych przypadających na 1000 mieszkańców	8	0,9

* wg Banku Danych Lokalnych GUS, 2019

Źródło: opracowanie własne

UNIEJOWSKI FESTIWAL SMAKÓW – WYNIKI BADAŃ

Przedstawiony powyżej intensywny i dynamiczny rozwój Uniejowa, jako miejscowości uzwoiskowej, wraz z jego kapitałem turystycznym i społecznym, jak również globalne trendy rozwoju turystyki kulinarnej są ważnymi motywami, dla których władze samorządowe postanowiły kilka lat temu włączyć się w nurt turystyki kulinarnej i obrać kierunek związany z intensywnym, wszechstronnym i atrakcyjnym promowaniem miejscowej gastronomii. W ten sposób powstał *Uniejowski Festiwal Smaków*.

Festiwal ten jest rodzajem zabawy, rozrywki kulinarnej dla każdego, łączy się z promocją lokalnych produktów, potraw i lokali gastronomicznych. Dotychczas odbyło się 6 edycji wydarzenia, przy czym ostatnia miała miejsce w dniach 12–14 kwietnia 2019 roku. W festiwalowe weekendy Uniejów przybiera formę nietypowego „szlaku kulinarnego”. W trakcie akcji degustacyjnej pod nazwą „Smakowite spacer po Uniejowie” mieszkańcy i przyjezdni mają okazję odwiedzić restauracje i kosztować oryginalnych dań serwowanych przez miejscowych szefów kuchni. Festiwal opiera się na dość prostych zasadach. Podczas imprezy można odebrać tzw. Paszport Degustatora, upoważniający do oddania głosu na najlepsze i najsmaczniejsze dania główne i desery. Dzięki głosowaniu restauracja ma szansę na odebranie nagrody głównej, jaką jest Lilia Smakosza i tytuł Najbardziej Apetycznego Miejsca w Uniejowie, natomiast sami głosujący biorą również udział w losowaniu nagród.

Do 2013 r. w Uniejowie organizowano lokalną imprezę o nazwie „Gęsi Pipek” przy okazji dożynek gminnych. Przygotowywano wówczas dania na bazie gęsi. Przedsięwzięcie skupiające wiele podmiotów gospodarczych z terenów

gminy i okolic wokół miejscowego produktu kulinarnego cieszyło się dużą popularnością, ale tylko na poziomie lokalnym. Brakowało wciąż kulinarnej oferty turystycznej o szerszym zasięgu, co potwierdziły badania M. Kugielko (2015)¹⁸ przeprowadzone na terenie miasta. Włodarze gminy postanowili więc wprowadzić do gminnego kalendarza imprez wydarzenie, atrakcyjne kulinarne, które miałyby rzeczywistą szansę stać się ważnym wydarzeniem dla regionu. W konsekwencji, w 2014 r. Gęsi Pipek zastąpiono Uniejowskim Festiwalem Smaków, a dzięki promocji i zaangażowaniu organizatorów, restauratorów, producentów żywności, mieszkańców gminy i przedstawicieli mediów impreza szybko nabrała rozgłosu. Należy jednak dodać, że dwie pierwsze edycje (2014 i 2015) prezentowały się w nieco innej odsłonie, co wynikało z poszukiwania właściwej dla tego festiwalu formuły. Wówczas był to jarmark produktów regionalnych uatrakcyjniony pokazami kulinarnymi w plenerze, podczas których restauracje prezentowały swoje dania i produkty, a goście mogli degustować przygotowane potrawy. Od II edycji Festiwalu Smaków można było odwiedzać restauracje i smakować dania w formie akcji pn. „Smakowite spacerki po Uniejowie”. W trakcie III Festiwalu (2016 r.) w Domu Pracy Twórczej odbył się dodatkowo kiermasz produktów lokalnych i pokaz kulinarny. Kolejne edycje (IV, V i VI) przebiegały już w ostatecznej formule¹⁹. Ewoluuowały zasady, zmieniono również termin wydarzenia. O ile pierwsze dwie edycje odbywały się we wrześniu, organizatorzy zdecydowali się, ze względu na duży sukces festiwalu, jego popularność i zaskakującą frekwencję uczestników, przenieść wydarzenie na kwiecień, w celu lepszej promocji oferty turystycznej miasta i wzrostu przedsezonowej aktywności²⁰.

Każda edycja wiązała się z zaproszeniem gościa specjalnego, eksperta kulinarnego znanego z ogólnopolskich mediów, który występował w podwójnej roli: prowadzącego pokaz kulinarny połączony z degustacją, a jednocześnie jurora Komisji Konkursowej oceniającej potrawy w lokalach gastronomicznych. W 2014 r. był to Tomasz Jakubiak (prowadził pokaz kulinarny i jednocześnie realizował program telewizyjny dla TV Kuchnia+ z serii „Jakubiak Lokalnie”). W ramach II (2015 r.) i IV (2017 r.) edycji komisji konkursowej przewodniczył pasjonat dobrego gotowania, znany szef kuchni, Dominikańczyk mieszkający w Polsce, Carlos Gonzáles-Tejera. W III (2016 r.) i V (2018 r.) edycji rola ta przypadła Adamowi Kozaneckiemu, finaliście konkursu „Master Chef”. W ostatniej, VI edycji festiwalu, w 2019 r. rolę eksperta kulinarnego pełniła Starosta Łańcucki Barbara Pilawa-Kraus, wielokrotnie uczestnicząca jako jurorka konkursów kulinarnych w województwie podkarpackim. W 2018 r. Uniejów gościł również mistrza świata w pieczeniu pizzy – Włocha Alessandro Ceci. Od roku 2018 pokazy

¹⁸ M. Kugielko, *Obecny stan turystyki eventowej w Uniejowie*, „Turystyka Kulturowa” 2015, nr 11, s. 64–66.

¹⁹ *Kulinarny Uniejów*, 2019.

²⁰ J. Gontarz, *Podążaj ze smakiem*, „Gorące Źródła. Magazyn Term Uniejów” 2019, s. 9–11

i warsztaty ekspertów weszły do stałej formuły festiwalu. Skierowane głównie do społeczności lokalnej, ukierunkowane są przede wszystkim na rozwój przedsiębiorczości lokalnej oraz integrację z partnerami zagranicznymi²¹.

Kolejną nowością, która od 2016 r. wpisała się do formuły festiwalu jest tzw. motyw przewodni dań festiwalowych, na bazie którego szefowie kuchni tworzą autorskie kreacje dań nadając im ciekawe nazwy nawiązujące do historii lub walorów Uniejowa. W istocie chodzi o unowocześnienie tradycyjnych przepisów, przygotowanie dania z akcentem polskim i nawiązaniem do tradycji kulinarnej międzynarodowej posiłkując się nowoczesnymi trendami i technikami kulinarnymi. W 2016 roku był to ser kozi, w roku następnym potrawy z ryb słodkowodnych, jak przystało na miasteczko położone nad rzeką, a w kategorii deseru przygotowano słodkości na bazie wiosennych warzyw i owoców. W roku 2018 pojawiły się produkty lokalne – Ogórek Termalny z Uniejowa użyty w przygotowaniu dania głównego oraz miód pszczeli z lokalnych pasiek w deserze²².

Jak każdy konkurs, również i ten posiada swój regulamin. Jego częścią jest powstanie Komisji Konkursowej, która starannie ocenia wszystkie potrawy. Zarówno jurorzy jak i degustatorzy kosztują konkursowych dań, a z prezentowanej oferty wybierają te, które uznają za najlepsze według ściśle określonych kryteriów oceny (m.in. walory smakowe i aromatyczne, estetyka serwowania, pomysłowość przygotowania, dobór składników i kompozycja smaków). Warto również nadmienić, że ustalenia regulaminowe są efektem odbywających się, przed kolejnymi edycjami, spotkań organizatorów z restauratorami, podczas których omawiane są kwestie techniczne, takie jak: godziny trwania imprezy, odpowiednie przygotowanie kelnerów. Ujednolicono również gramaturę potraw degustacyjnych (120 g) oraz przedział cenowy (5–6 zł za porcję). Ponadto, w myśl regulaminu, każdy przystępujący do rywalizacji lokal musi zaprezentować danie główne, natomiast deser jest mile widzianym dodatkiem. Mimo, że nie jest punktem obowiązkowym programu, restauratorzy w zdecydowanej większości nie rezygnują z możliwości popisania się wariacją na temat deseru.

Ostatnia edycja festiwalu rozpoczęła się już w przeddzień spacerów degustacyjnych, w piątek 12 kwietnia. Szkolenia, pokazy i prezentacje kulinarne dały przedsmak wydarzenia. W ramach programu przygotowano szkolenia dedykowane przedsiębiorcom z terenu gminy Uniejów. Ich przebieg uświetniła obecność gości z miast partnerskich – włoskiego Alatri i węgierskiego Mórahalom. Obecni byli także członkowie klubu „Polska Pięknieje”, przebywający w Uniejowie. W konferencji wzięli udział prelegenci prezentując kuchnię regionalną Kaszub, Podkarpacia i Uniejowa. Omówiono zagadnienia powiązane z tematyką produktów lokalnych, takie jak: systemy jakości i certyfikacji, promocja oraz ich znaczenie dla rozwoju regionu. W ramach części praktycznej goście z Włoch

²¹ Tamże.

²² Tamże, s. 9.

oraz z Ośrodka Garncarskiego w Medyni w powiecie łańcuckim przygotowali degustacyjne stoiska regionalne, na których można było zasmakować oryginalnych i charakterystycznych specjałów. Mocnym akcentem programu było spotkanie i degustacja potraw przygotowanych przez uniejowianina, finalistę programu „Masterchef” – Adama Kozaneckiego²³.

W sobotę i niedzielę odbył się właściwy konkurs degustacyjny, którego motywem przewodnim były składniki, w miarę możliwości pozyskiwane od lokalnych producentów: ziemniak dla dania głównego i jabłko do deserów. Dwa, z pozoru proste, artykuły pobudziły wyobraźnię szefów kuchni na tyle, by na talerzu zaprezentować prawdziwe dzieła o dużej różnorodności. W rywalizacji wzięło udział łącznie 14 restauracji, które wykazały się najwyższym poziomem sztuki gastronomicznej w sposób kreatywny i innowacyjny łącząc prostotę i nowoczesność²⁴. W każdym lokalu degustator otrzymywał pieczętkę za zamówione danie, jako potwierdzenie konsumpcji. Do oddania ważnego głosu, a tym samym wzięcia udziału w losowaniu nagród, należało spróbować i ocenić co najmniej 6 z 14 dań głównych i minimum 4 spośród 10 deserów. Na podstawie rozmów przeprowadzonych z uczestnikami i opinii wydanej przez Komisję Konkursową, o ocenie potrawy decydowały przede wszystkim smak, w następnej kolejności sposób podania oraz czasem zaskakująca pomysłowość przygotowania dania. Na kolejnym miejscu plasowały się jakość produktów i wykorzystanie surowców z lokalnych upraw. Degustatorzy dodatkowo wymieniali jeszcze jakość obsługi, ogólną atmosferę i miejsce podania, jako elementy mające pośredni wpływ na decyzję.

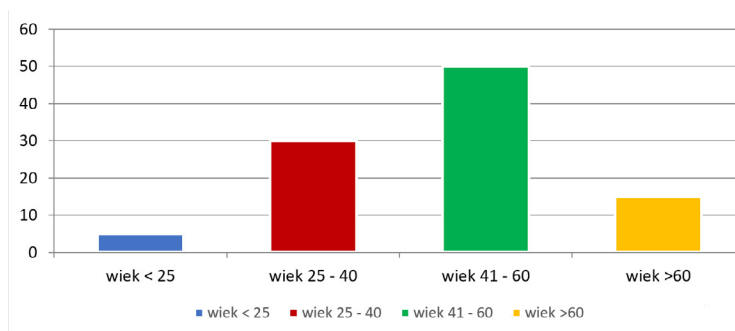
Uczestnicy wydarzenia oddali do urn konkursowych łącznie 280 paszportów²⁵, z czego 17 dokumentów nie kwalifikowało się do losowania, ze względu na brak kompletnych danych²⁶. Degustatorzy oprócz pieczątek i oceny dań, podawali swoje dane personalne: imię i nazwisko, miejsce zamieszkania i telefon (na potrzeby losowania nagród). Na podstawie oddanych i ważnych paszportów obliczono, że w festiwalu wzięło 123 mężczyzn (44%) i 157 kobiet (56%). Jeśli chodzi o kategorię wiekową, najwięcej degustatorów było w przedziałach: 41–60 lat i 25–40 lat, ze znacznym udziałem seniorów (> 60 roku życia) co świadczy o tym, że jest to wydarzenie, w którym chętnie biorą udział osoby w każdym wieku i jest ono powszechne dla wszystkich (ryc. 1).

²³ *Konferencja na temat lokalnych produktów (...)*, 2019.

²⁴ *VI edycja Festiwalu Smaków już za nami*, 2019; *Kulinarny Uniejów*, 2019.

²⁵ W opinii Komisji Konkursowej i restauratorów, liczba faktycznych uczestników jest nieproporcjonalnie mała do liczby oddanych Paszportów Degustatora dokumentujących degustację potraw. Posiadanie paszportu nie jest warunkiem koniecznym do wzięcia udziału w degustacjach. Na podstawie liczby wydanych dań restauratorzy szacują, że w wydarzeniu bierze udział przynajmniej kilka razy tyle uczestników w stosunku do zwróconych paszportów.

²⁶ *VI edycja Festiwalu Smaków już za nami*, 2019.

Ryc. 1. Przedział wiekowy uczestników „VI Uniejowskiego Festiwalu Smaków 2019”
 Źródło: opracowanie własne na podstawie rozmów z członkami Komisji Konkursowej
 w ramach pracy podczas „VI Uniejowskiego Festiwalu Smaków 2019”

Jeśli chodzi o pochodzenie uczestników Festiwalu Smaków w 2019 r., dysproporcje udziału są już o wiele bardziej znaczące, na 245 paszportach wskazano miasto jako miejsce zamieszkania, a na zaledwie 35 obszary wiejskie. W celu wyjaśnienia, na czym polega fenomen tak znacznych różnic, posłużono się opracowaniem CBOS²⁷ dotyczącym postaw i stylu życia mieszkańców polskiej wsi. Pokazuje ono, że mieszkańcy wsi pozostają wciąż mniej aktywni i bardziej konserwatywni. Wieś polska pozostaje ostoją wartości, i tradycji, ale jej styl wciąż pozostaje daleki od stylu życia aglomeracji miejskich. Przyczyną tego stanu rzeczy należy upatrywać w mniejszym dostępie do atrakcji miast, co znacząco ogranicza konsumpcję dóbr kultury.

Udział degustatorów, na podstawie oddanych Paszportów Degustatora, pod kątem ich miejsca zamieszkania w danym województwie, rozkłada się następująco: w Festiwalu Smaków w 2019 r. wzięło udział 197 uczestników z województwa łódzkiego (70%), 62 uczestników z woj. wielkopolskiego (22%) oraz 21 uczestników z województwa mazowieckiego (8%). Z województwa łódzkiego najwięcej, bo aż 95 zgłoszeń (48%) pochodzi z Uniejowa, 15 (8%) z Poddębic, 21 (11%) z Łodzi, 16 (8%) z gminy Uniejów i 50 (25%) z pozostałych miejscowości należących do województwa łódzkiego. W obrębie województwa wielkopolskiego, najwięcej zgłoszeń – 45, dając tym samym wynik 73% pochodzi z Turku, 7 (11%) z Poznania i 10 (16%) z pozostałych miejscowości województwa wielkopolskiego. Z powyższego wynika, że największą popularnością festiwal cieszył się wśród autochtonów, o czym świadczy ich największy udział, a dominującym województwem było łódzkie. Wysoka frekwencja mieszkańców Turku, Poddębic i Łodzi wiąże się z niedużą odległością od Uniejowa i dobrą dostępnością do niego. Należy jednak zwrócić uwagę na dwa aspekty. Uniejowski Festiwal Smaków w kalendarzu imprez figuruje jako wydarzenie o zasięgu lokalnym. Z jednej strony, impreza

²⁷ N. Hipsz, *Wieś polska – postawy, styl życia*, CBOS, Warszawa 2013, s. 1–14.

w istocie aktywizuje przede wszystkim mieszkańców, o czym świadczy nieco ponad 1/3 wszystkich zgłoszeń. Jednocześnie, z roku na rok, Festiwal zyskuje coraz większy zasięg i popularność wśród przybywających, często nawet specjalnie na tę okazję, turystów. Wydarzenie wraz z kolejnymi edycjami, zyskuje również coraz większy rozgłos medialny. Na trzy ostatnie edycje Festiwalu przyjeżdżały ekipy telewizyjne ogólnopolskie i regionalne oraz dziennikarze stacji radiowych o zasięgu regionalnym. W tym czasie miasto gościło także wielu dziennikarzy gazet i czasopism lokalnych, regionalnych i ogólnopolskich.

WNIOSKI

Festiwal Smaków nie jest zwyczajną rywalizacją i promocją restauracji. Uhonorowanie dania nagrodą jest istotnym wyróżnieniem. Większość nagrodzonych restauratorów wprowadza zwycięskie potrawy do stałej oferty menu. Ponadto, posiadanie miana *Najbardziej Apetycznego Miejsca w Uniejowie*, czy prezentacja odznaki *Lilii Smakosza* poprzez media społecznościowe, to tylko jeden z efektów wydarzenia. Celem festiwalu w odniesieniu do restauratorów jest aktywizacja przedsiębiorczości lokalnej. Między innymi dlatego ujednolicono regulaminowo gramaturę oraz wprowadzono motyw przewodni, z pozoru prosty, niewyszukany i ogólnodostępny składnik, aby dać upust kreatywności opartej na zdrowych zasadach rywalizacji.

Jak stwierdzono w 2013 r. w analizie działań promocyjnych podejmowanych w gminie Uniejów przedstawionych przez E. Gorczyzewską i K. Smętkiewicz (2013)²⁸, realizowana strategia marketingowa gminy powinna jeszcze lepiej odpowiadać na potrzeby społeczeństwa lokalnego, a nie być skierowana w przeważającej części do osób odwiedzających. Uniejowski Festiwal Smaków, wprowadzony do kalendarza wydarzeń w 2014 r. przyniósł oczekiwane efekty i stał się ważnym filarem promocji wewnętrznej, dedykowanej głównie mieszkańcom i miejscowym przedsiębiorcom, służącej ich aktywizacji, wzrostowi poczucia lokalnej tożsamości i poprawie jakości życia.

Festiwal Smaków wpisuje się również idealnie w szereg działań promocyjnych gminy Uniejów, z których najwięcej dotyczy: organizowania imprez kulturalno-rozrywkowych i edukacyjnych, promocji w różnego rodzaju mediach o szerokim zasięgu przestrzennym, współpracy zagranicznej, promocji wydawniczej i udziału w wydarzeniach targowych²⁹. W każdej z tych form strategii marketingowej tematyka związana z Festiwalem Smaków jest skutecznie i wszech-

²⁸ E. Gorczyzewska, K. Smętkiewicz, *Budowa i promocja marki miejsca na przykładzie uzdrowiska termalnego Uniejów*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 144/13, s. 396–408.

²⁹ Tamże, s. 13.

stronnie realizowana, stanowiąc ważny ich element, jak np. poprzez relacjonowanie Uniejowskiego Festiwalu Smaków w programach telewizyjnych np. w TVN Meteo czy TVP3 Łódź (2018 r.)³⁰ i przedstawianie nagrodzonych restauracji w ogólnopolskich mediach np. TVN Meteo (2017 r.)³¹. Innymi przykładami działań promujących tematykę kulinariów, będących następstwem sukcesu odnoszonego przez Festiwal Smaków są międzypokoleniowe warsztaty kulinarne pt. „Czas na smaki” odbywające się w 2017 i 2018 r. w szkole i w restauracjach w Uniejowie³², czego efektem są 2 publikacje z 2018 r. „Czas na smaki – kulinarny Uniejów”³³ i „Tradycja kulinarna Uniejowa”³⁴. Tematyka produktów lokalnych gminy Uniejów, oferty gastronomicznej miasta, Festiwalu Smaków poruszona została również w albumie pt. *Smaki Uniejowa*³⁵ wydanym w 2018 r. i na stronie internetowej <http://kulinarny.uniejow.pl>, poświęconej „Uniejowskiemu Festiwalowi Smaków” założonej w związku z VI edycją imprezy w 2019 r.

Wydarzenie pokazuje zatem, że szeroko pojęty temat kulinariów – potencjał produktów lokalnych, baza gastronomiczna, a także jakość usług i oferty kulinarnej jest mocnym akcentem w ogólnej ofercie turystycznej miasta, na który warto i należy stawiać w dalszym rozwoju Uniejowa.

Rosnące zainteresowanie turystyką kulinarną jest ogromną szansą na promocję danego miejsca. Dobrze przygotowana oferta kulinarna, może być samodzielną atrakcją, mimo że stanowi część szerszego produktu turystycznego. Wojaże kulinarne są wyrazem współczesnych trendów na polu turystyki światowej i odzwierciedlają specjalne, mocno zindywidualizowane zainteresowania, nasycone emocjami. Nowy nurt jest wyrazem zmian wynikających z globalizacji w takich dziedzinach jak gospodarka czy wymiana informacji i znajduje odbicie w sposobie życia, zachowania, stylu pracy oraz sposobie żywienia.

Uniejowski Festiwal Smaków jest przykładem efektywnego i atrakcyjnego wykorzystania potencjału gastronomicznego miasta i jego zaplecza – obszarów wiejskich gminy w celach promocyjnych. Wydarzenie uzupełnia istniejącą już ofertę turystyczną, pomaga budować solidną markę miasta i stanowi istotny element dla jego rozwoju. Restauratorzy prześcigając się w ofercie smaków mają też wyjątkową okazję, aby lepiej zrozumieć potrzeby i oczekiwania swoich konsumentów. Perspektywy turystyki kulinarnej na przykładzie Uniejowskiego

³⁰ *Mistrz pizzy na Uniejowskim Festiwalu Smaków*, 2018; *Ogórek termalny, miód z lokalnych pasiek, mistrzowska pizza, smakowity weekend w Uniejowie*, 2018; *Uniejów – niesamowite smaki i wszechstronność wody geotermalnej*, 2018; *Smaki wiosny w Uniejowie*, 2018.

³¹ *Festiwal kulinarny w Uniejowie*, 2017.

³² *Czas na Smaki – Uniejów kulinarny*, 2018.

³³ A. Wołoczniak, S. Szmigiel, *Czas na smaki – kulinarny Uniejów*, 2018.

³⁴ A. Wołoczniak, S. Szmigiel, K. Szelałowska, A. Zielonka, *Tradycja kulinarna Uniejowa*, Fundacja Inicjatyw Aktywnych Go Silver, Warszawa 2018.

³⁵ J. Gontarz (red.), *Smaki Uniejowa*, 2018.

Festiwalu Smaków są obiecujące, zaś samo wydarzenie staje się markowym produktem Uniejowa.

Bibliografia

- Awedyk M., *Charakterystyka społeczno-demograficzna oraz ekonomiczna naturystów uczestniczących w pozaeuropejskich wycieczkach poznawczych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2010, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług” 2010, nr 53.
- Czarnecka-Skubina E., *Turystyka Kulinarne*, „Przegląd Gastronomiczny” 2008, nr 12, s. 10–11.
- Gabryelski D., (red.), *Kulinarne Podróże po Łódzkiem, część 3*, Polska Press Grupa, Warszawa 2016, s. 72.
- Gontarz J., *Podążaj ze smakiem*, „Gorące Źródła. Magazyn Term Uniejów”, Wyd. PGK „Termy Uniejów” Sp. z o.o., Uniejów, 2019, s. 9–11.
- Gontarz J. (red.), *Smaki Uniejowa*, Wyd. Urząd Miasta Uniejów, Uniejów, 2018, https://uniejow.pl/download/publikacje_promocyjne/Album_Smaki_Uniejowa_2018.pdf [dostęp: 14.06.2019].
- Gorczycewska E., Smętkiewicz K., *Budowa i promocja marki miejsca na przykładzie uzdrowiska termalnego Uniejów*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 144/13, s. 396–408.
- Hipsz N., *Więć polska – postawy, styl życia*, CBOS, 2013, s. 1–14, https://www.cbos.pl/spiskom.pol/2013/k_117_13.pdf [dostęp: 14.06.2019].
- https://uniejow.pl/download/w_uniejowie/publikacje_kulinarne/Czas_na_smaki.pdf [dostęp: 14.06.2019].
- Kobojek E., *Położenie fizycznogeograficzne miasta i gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 9–22.
- Kugielko M., *Obecny stan turystyki eventowej w Uniejowie*, „Turystyka Kulturowa” 2015, nr 11, s. 64–66.
- Kulawiak A., Smętkiewicz K., *Polityka lokalna gminy Uniejów – wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2016, nr 24, s. 87–104.
- Kulawiak A., Rachwał T., Smętkiewicz K., *Wpływ inwestycji infrastrukturalnych, przemysłowych i budownictwa mieszkaniowego na rozwój układów lokalnych i regionalnych na przykładzie gminy Uniejów w województwie łódzkim*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2018, nr 32(3), s. 69–97.
- Latour T., Smętkiewicz K., *Właściwości fizykochemiczne i chemiczne wód geotermalnych warunkujące ich wykorzystanie do celów leczniczych, ze szczególnym uwzględnieniem wody z odwiertu PIG/AGH–2 w Uniejowie. Uniejów jako najmłodsze uzdrowisko termalne w Polsce*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 79–93.
- Purchla J., *Dziedzictwo, a transformacja*, MCK w Krakowie, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2005, s. 15–16.
- Smętkiewicz K., *Świadomość społeczna wykorzystania wód geotermalnych w województwie łódzkim i landzie Styria w kontekście zrównoważonego rozwoju regionów*, Wyd. Ibidem, Łódź 2014, s. 238.
- Smętkiewicz K.K., Smętkiewicz K.M., *Walory przyrodnicze gminy Uniejów – formy ochrony przyrody*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 95–119.

- Wołoczniak A., Szmigiel S., *Czas na smaki – kulinarny Uniejów*, Wyd. Fundacja Inicjatyw Aktywnych Go Silver, Warszawa 2018.
- Wołoczniak A., Szmigiel S., Szelańska K., Zielenka A., *Tradycja kulinarna Uniejowa*, Fundacja Inicjatyw Aktywnych Go Silver, Warszawa 2018.
- Woźniczko M., Orłowski D., *Turystyka kulinarna w Polsce – wstępne badania nad fenomenem zjawiska*, „Turystyka kulturowa” 2016, nr 5, s. 61–63.

Źródła internetowe

- VI edycja Festiwalu Smaków już za nami*, 2019, <https://uniejew.pl/aktualnosci/vi-edycja-festiwalu-smakow-juz-za-nami.html> [dostęp: 14.06.2019].
- Bank Danych Lokalnych GUS*, 2019, <https://bdl.stat.gov.pl> [dostęp: 21.06.2019].
- Czas na Smaki – Uniejów kulinarny*, 2018, <http://gosilver.org.pl/strona-glowna/nasze-projekty/warsztaty-kulinarne/> [dostęp: 14.06.2019].
- Festiwal kulinarny w Uniejowie*, 2017, <https://tvnmeteo.tvn24.pl/wideo/festiwal-kulinarny-w-uniejowie,1,502,1633006.html> [dostęp: 14.06.2019].
- Google maps*, 2019, <https://www.google.com/maps> [dostęp: 21.06.2019].
- Hotele i restauracje*, 2019, <http://uniejew.gotopoland.eu/pl/turystyka/pierwsze-uzdrowisko-termalne/hotele-i-restauracje-uniejow.html> [dostęp: 14.06.2019].
- Kalendarz Imprez Gminy Uniejów*, Wyd. Gmina Uniejów, 2019, <https://uniejew.pl/wp-content/uploads/2018/12/Kalendarz-Imprez-2019.pdf> [dostęp: 14.06.2019].
- Konferencja na temat lokalnych produktów z udziałem ambasadora Marka Prawdy*, 2019, <https://uniejew.pl/aktualnosci/konferencja-na-temat-lokalnych-produktow-z-udzialem-ambasadora-marka-prawdy.html> [dostęp: 14.06.2019].
- Kulinarny Uniejów*, 2019, <http://kulinarny.uniejow.pl/pomysl/> [dostęp: 14.06.2019].
- Mistrz pizzy na Uniejowskim Festiwalu Smaków*, 2018, <https://tvnmeteo.tvn24.pl/wideo/mistrz-pizzy-na-uniejowskim-festiwalu-smakow,1,7,1724409.html> [dostęp: 14.06.2019].
- Ogórek Termalny zadebiutował!*, 2017, <https://uniejew.pl/aktualnosci/ogorek-termalny-zadebiutowal.html> [dostęp: 14.06.2019].
- Ogórek termalny, miód z lokalnych pasiek, mistrzowska pizza, smakowity weekend w Uniejowie*, 2018, <https://tvnmeteo.tvn24.pl/informacje-pogoda/polska,28/ogorek-termalny-miod-z-lokalnych-pasiek-mistrzowska-pizza-smakowity-weekend-w-uniejowie,257638,1,0.html> [dostęp: 14.06.2019].
- Smaki wiosny w Uniejowie*, 2018, <http://lodz.tvp.pl/36906104/smaki-wiosny-w-uniejowie-21042018/> [dostęp: 14.06.2019].
- Uniejów – niesamowite smaki i wszechstronność wody geotermalnej*, 2018, <https://tvnmeteo.tvn24.pl/informacje-pogoda/polska,28/uniejow-niesamowite-smaki-i-wszechstronosc-wody-geotermalnej,257695,1,0.html> [dostęp: 14.06.2019].
- Turystyka kulinarna – nowy trend na mapie urlopowej Polaków*, 2016, <http://www.salesnews.pl/Article.aspx?id=1588> [dostęp: 14.06.2019].

DEVELOPMENT STRATEGY OF CULINARY TOURISM – THE FESTIVAL OF TASTES IN UNIEJÓW

Summary

In recent years, there has been dynamic development of culinary tourism which activates many rural and urban areas for self-promotion purposes. The aim of this article is to present the essence of culinary tourism and the Festival of Tastes in Uniejów as a manifestation of this trend as well as a development factor increasing the popularity of the city among tourists and an effective municipal tool of marketing strategy. The methodology adopted to achieve the objectives of the article includes: review and analysis of the literature on the subject of culinary tourism and Uniejów, own empirical research based on the analysis of Taster's Passports collected during the last edition of the festival, and observations related to the organization of the event. Based on the research it was found that the Festival of Tastes in Uniejów can be an example of effective and attractive use of the gastronomic potential of the city and the rural areas of the commune for promotional purposes.

Keywords: culinary tourism, Uniejów, Festival of Tastes in Uniejów

Data wpływu artykułu: czerwiec 2019

Data akceptacji: lipiec 2019

Paweł NOWICKI*

STRUKTURA ZAGOSPODAROWANIA PLACU RYNKOWEGO W UNIEJOWIE

Zarys treści: Plac rynku, będąc historycznie miejscem wymiany handlowej, pełnił istotną rolę w rozwoju miasta. Współcześnie obserwuje się procesy związane z utratą przez rynki funkcji targowej i kreowania ich jako przestrzeni reprezentacyjnych lub terenów rekreacji. Ponadto, w części miast badacze obserwują silną presję w zakresie rozwoju funkcji transportowej. Celem artykułu jest charakterystyka elementów struktury zagospodarowania placu rynkowego w Uniejowie.

Słowa kluczowe: rynek, plac, miasto historyczne, przestrzeń publiczna, Uniejów

WPROWADZENIE

Historyczne rynki stanowiły kluczowe, z punktu widzenia rozwoju społeczno-ekonomicznego, miejsca w przestrzeni miast. Stanowiły one ówczesnie wielofunkcyjne miejsca, w których odbywała się działalność handlowa, komunikacyjna (trakty biegnące przez rynek), zazwyczaj także administracyjna i sakralna. Na terenach polskich impulsem dla rozwoju sieci osadniczej była akcja lokacyjna na prawie niemieckim w XIII wieku¹. Nowe ośrodki z zazwyczaj centralnie położonym rynkiem miejskim zakładano zarówno na bazie przedkolacyjnych wsi, wykształconych już układów wczesnomiejskich, jak i *in crude radice*². Nad efektywnym procesem lokacyjnym czuwał zasadźca, będący odpowiedzialnym

* Paweł Nowicki, mgr, asystent, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31, e-mail: pawel.nowicki@geo.uni.lodz.pl.

¹ N. Davies, *Boże Igrzysko*, Wyd. Znak, Kraków 2010, s. 283–286.

² M. Kulesza, *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorem. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.

za organizację wspólnoty gminnej oraz zabezpieczenie gminy pod względem prawno-ekonomicznym (samorząd, przywilej wolnizny)³.

Wskazuje się, że wraz ze zmianami ustrojowymi po roku 1989 modernizacją lub kompleksowym procesom rewitalizacji podlegało wiele spośród rynków w małych ośrodkach miejskich⁴. Przyjmuje się jednocześnie, że w porównaniu z przestrzeniami dużych miast, przeobrażenia te nie są zazwyczaj gwałtowne⁵. Do bardzo trwałych elementów należy fizjonomia przyrynkowej zabudowy, ale także sam sposób zagospodarowania placu rynkowego, na czele z wyznaczonym historycznie układem ciągów pieszo-jednych. Zmiany w największym zakresie dotyczą funkcji handlowej oraz rekreacyjnej i reprezentacyjnej⁶. W związku z tymi procesami konieczne jest nakreślenie kilku współczesnych trendów funkcjonalno-przestrzennych związanych z rynkami miejskimi.

Po pierwsze, obserwuje się wyparcie tradycyjnej dla placów rynkowych funkcji targowej. Cotygodniowe targi odbywają się obecnie zazwyczaj poza historycznymi rynkami miejskimi. Samorządy podejmują inwestycje związane z wyznaczeniem oraz doinwestowaniem infrastrukturalnym (utwardzenie placu, dostępność transportowa) nowych placów targowych⁷. To tam przeniosły się formy handlu kojarzone kiedyś z rynkami miejskimi – stragany oraz jatki. Przykładami miast, które podjęły tego typu działania w województwie łódzkim są np. Uniejów, Warta⁸, czy Żelów. Po drugie, „wyprowadzeniu” targowiska z placu rynku historycznego może towarzyszyć także rozwój handlu wielkopowierzchniowego, np. sklepów sieci dyskontów, czy galerii handlowych ze sklepami marek sieci handlowych⁹. Potencjalnie, usługi te, ze względu na wysoką konkurencyjność cenową oferowanych produktów, wymywać mogą drobny handel prowadzony

³ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 50–56.

⁴ E. Litwińska, *Czy można mówić o specyfice przestrzeni publicznych małego miasta?*, „Studia KPZK PAN” 2012, t. 144, s. 26–27.

⁵ D. Wantuch-Matala, *Przeobrażenia przestrzeni publicznej w małych miastach Europy Zachodniej*, „Przestrzeń i Forma” 2015, z. 2, s. 181.

⁶ E. Przesmycka, *Serce współczesnego miasta*. „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, t. 105, z. 4–A, s. 80.

⁷ A. Bernaciak, *Współczesne przemiany centrów miast w świetle wybranych doświadczeń amerykańskich i europejskich*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” 2015, t. 77, z. 4, s. 272–275.

⁸ https://uniejow.net.pl/pl/11_wiadomosci/1309_bedzie_nowe_targowisko_w_uniejowie.html [dostęp: 20.05.2019].

⁹ M. Twardzik, *Rozwój nowoczesnego handlu w małych miastach i obszarach wiejskich w strefie zewnętrznej metropolii (przykład województwa śląskiego)*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2016, nr 279, s. 85–86; A. Pasiut, *Targowisko we współczesnym mieście – w poszukiwaniu formy*, „Przestrzeń i forma” 2017, nr 17, s. 449–450.

w pierzejach historycznego centrum miast. Po trzeciej, działania władz samorządowych wskazują na to, że traktują one rynek miejski jako miejsce, gdzie rozwijać się powinna funkcja rekreacyjna i reprezentacyjna. Świadczą o tym wysokie nakłady inwestycyjne gminy związane z odnową placu rynkowego (posadzka, obiekty małej architektury) oraz poprawą stanu zabudowy, często w ramach prowadzonej rewitalizacji¹⁰. Włodarze starają się podnieść estetykę placu, co może stworzyć warunki do rozwoju funkcji gastronomicznej, czasem też uzdrowiskowej, czy szerzej – turystycznej¹¹.

Historyczne rynki miejskie są przedmiotem prac przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych, w tym archeologów, historyków, urbanistów, geografów, czy architektów krajobrazu. Do głównych wątków podejmowanych przez archeologów i historyków należy odtworzenie przebiegu rozwoju rynków w średniowieczu (najwięcej prac dotyczy Starego Rynku w Krakowie¹²), czy socjotopografii miast w średniowieczu, czyli badania obejmującego wyjaśnienie lokalizacji domostw i miejsc pracy przedstawicieli poszczególnych stanów (klas społecznych) w przestrzeni miejskiej¹³. Obecne są też prace w zakresie położenia rynków w ramach miast lokacyjnych i odniesienia ich do wcześniejszych, i późniejszych struktur urbanistycznych, a więc w ujęciu morfogenetycznym¹⁴. Liczne są prace w zakresie architektury krajobrazu, podejmujące wątek rynków historycznych w ujęciu wewnątrz krajobrazowych¹⁵, indywidualnej percepcji¹⁶, a także utylitarnego sposobu kształtowania rynków¹⁷. Z perspektywy badań nad polskimi rynkami miejskimi wspomnieć trzeba porównawcze podejście K. Wejcherta którego ambicją było m.in. określenie różnic w rozplanowaniu, fizjonomii zabudowy oraz układach

¹⁰ E. Boryczka, *Rewitalizacja miast*, [w:] *EkoMiasto#Zarządzanie. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, red. Z. Przygodzki, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 185–186.

¹¹ J. Kobyłarczyk, *Współczesna funkcja rynku – historycznej przestrzeni publicznej w wybranych miastach*, „Czasopismo Techniczne”, R. 10, z. 7–A, s. 69.

¹² W.E. Zaitz, M. Pawlikowski, *Rozpoznanie historycznych nawarstwień i podziemnej infrastruktury Krakowa, Kazimierza i ich przedmieść*, „Roczniki Geomatyki” 2007, t. 5, z. 8m.

¹³ M. Goliński, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia. Przestrzeń – podatnicy – rzemiosło*, Wyd. Uniwersytetu Wrocław, Wrocław 1997.

¹⁴ M. Kulesza, 2001, *Morfogeneza miast...*

¹⁵ M. Siestrzewitowska, *Próba analizy urbanistycznej rynku małego miasta na przykładzie Kraśnika przy zastosowaniu teorii Kazimierza Wejcherta*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2010, R. 107, z. 6, s. 203–211.

¹⁶ R. Graczyk, *Identyfikacyjna funkcja dominanta architektonicznej w strukturze małego miasta*, Wyd. Politechniki Poznańskiej, Poznań 2015.

¹⁷ C. Moughtin, *Urban design: Street and Square*, Architectural Press, 2003.

komunikacyjnych¹⁸. Współcześnie, wieloaspektowe studium wybranych rynków przedstawił B. Czarnecki, który zajął się funkcjami i stanem zainwestowania rynków w małych miastach Białostocczyzny¹⁹.

DEFINICJE I METODY BADAWCZE

W celu zdefiniowania placu rynkowego warto zacząć rozważania od definicji *placu*, jako pojęcia szerszego znaczeniowo niż rynek. W słowniku terminologicznym sztuk pięknych rynek definiowany jest jako: *wolna przestrzeń w mieście, związana najczęściej z ważnymi ulicami i ujęta w obudowę architektoniczną, rzadziej ograniczona ścianą zieleni lub otwarta na krajobraz*²⁰. Z kolei w Leksykonie urbanistyki i planowania przestrzennego plac definiowany jest jako *obszerna powierzchnia niezabudowana i niezadrzewiona, otoczona zwykle zabudową, ogrodzeniem, zielenią, uskokiem terenu lub ograniczona budynkami powiązanych z nią kompozycją przestrzenną*²¹. Obie definicje wskazują na przestrzeń wolną od elementów zagospodarowania mogących przesłonić widok, tymczasem specyfiką placów rynkowych jest możliwość funkcjonowania na nich zabudowy (np. ratusza), czy elementów zieleni wysokiej (np. szpalery drzew wzdłuż osi kompozycyjnych). Definicje placu wskazują ponadto, że jest on w pewien sposób ograniczony przestrzennie. W przypadku placów rynkowych, które rozplanowywane były jako centralne miejsce w mieście charakterystyczna jest zabudowa zwarta, pierzejowa.

Lapidarna definicja rynku wskazuje, że to *główny plac miejski obudowany kamienicami*²². Bardziej rozbudowane definicje wskazują, że rynek to *wielofunkcyjny plac miasta, historycznie przeznaczony na miejsce handlu i siedzibę władz komunalnych; jednocześnie węzeł komunikacyjny*, dla którego charakterystyczne są budynki i urządzenia takie jak ratusz, kramy, sukiennice, wagi, magazyny²³. W definicji tej uwypuklono zagospodarowanie związane z tradycyjną funkcją placu rynkowego jako przestrzeni targowej, której reprezentacje przestrzenne nie występują najczęściej na współczesnych rynkach.

Na potrzeby badania przyjmuje się, że plac rynkowy to przestrzeń w mieście, powstała historycznie jako centralne miejsce spełniające funkcję handlową, ad-

¹⁸ K. Wejchert, *Miasteczko polskie jako zagadnienie urbanistyczne*, Wyd. Ministerstwa Odbudowy, nr 8, Warszawa 1947.

¹⁹ B. Czarnecki, *Plac rynkowy współczesnego małego miasta w Polsce na przykładzie Białostocczyzny*, Wyd. Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2003.

²⁰ S. Kozakiewicz (red.), *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, hasło: plac, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2003.

²¹ P. Saterus, *Leksykon urbanistyki i planowania przestrzennego*, hasło: plac, Wyd. BEL Studio, Warszawa 2013.

²² P. Saterus, *Leksykon urbanistyki ...*, hasło: rynek.

²³ S. Kozakiewicz (red.), *Słownik terminologiczny ...*, hasło: rynek.

ministracyjną, reprezentacyjną i społeczną, która wyodrębniona jest za pomocą pierzei tworzących linie zabudowy.

W badaniu przyjmuje się że plac rynku ma dwie składowe:

- 1) Płytę rynku stanowiącą powierzchnię wraz z naniesieniami znajdującymi się wewnątrz ciągów pieszo-jezdnymi;
- 2) Ciągi pieszo-jezdne, czyli jezdnie dróg publicznych wraz z chodnikami przy granicach obrysu placu rynkowego oraz towarzyszącą infrastrukturą.

Celem artykułu jest charakterystyka poszczególnych elementów struktury zagospodarowania placu rynkowego w Uniejowie. W związku z tym wykonano inwentaryzację urbanistyczną na placu rynkowym w Uniejowie. Objęła ona identyfikację przeznaczenia nawierzchni, obiektów małej architektury, a także form zieleni. Do wykonania schematów oraz mapy wykorzystano program AutoCad Civil 3D.

PLAC RYNKOWY W UNIEJOWIE Z PERSPEKTYWY HISTORYCZNEJ

Rynek w Uniejowie jest rozplanowany jako centrum szachownicowego układu miejskiego, który lokowany był w pierwszej połowie XIV wieku prawdopodobnie na prawie niemieckim²⁴. Warte jest podkreślenia, że w chwili lokacji Uniejów posiadał już dość dobrze rozwiniętą tkankę urbanistyczną mającą cechy wczesnomiejskiej osady targowej (na południe od nowego układu)²⁵. Znaczenie dla lokacji miały zniszczenia powstałe po najeździe krzyżackim w 1331 r. Widoczny jest przy tym również wpływ ukształtowania terenu oraz przebiegu Warty na rozplanowanie układu ulic wokółrynkowych. Wytyczono je równolegle albo prostopadle wobec przebiegu rzeki, z obróconym lewoskrętnie względem osi północ-południe rynkiem, stanowiącym element krystalizujący²⁶. Plac rynkowy miał kształt zbliżony do kwadratu o boku 80 m, przy wymiarach 240 x 255 m (ok. 6 ha) dla całego miasta lokacyjnego²⁷. Rynek w Uniejowie posiadał sześć wlotów, natomiast całe miasto lokacyjne otoczone było wówczas wałami oraz fosą z dwoma lub nawet trzema bramami²⁸.

²⁴ A.B. Cieślak, *Historyczne centrum Uniejowa w kontekście rozwoju funkcji uzdrowiskowej – rola i znaczenie*. „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 10.

²⁵ M. Kulesza, *Morfogeneza miast na obszarze...*, s. 71–73.

²⁶ M. Lamprecht, *Kilka uwag o rozwoju Uniejowa w świetle nowych funkcji miasta*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 134.

²⁷ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 27.

²⁸ M. Kulesza, *Morfogeneza miast na obszarze...*, s. 199.

Ryc. 1. Miasto lokacyjne na planie z 1823 r.
 Źródło: AGAD, Zb. Kartograficzny, 29/334–29,
 za: K. Staniek, *Rewitalizacja średniowiecznych
 zabytków Uniejowa w świetle uwarunkowań
 historycznych oraz założeń lokalnego programu
 rewitalizacji na lata 2011–2015*, „Biuletyn
 Uniejowski” 2017, t. 6, s. 244 (237–253)

Ryc. 2. Rynek w Uniejowie na planie Deutsche
 Heereskarte, arkusz Brückstädt z 1944 r.
 Źródło: Wydziałowe Archiwum
 Kartograficzne, Wydział Nauk Geograficznych,
 Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
 w Poznaniu, Zasób kartograficzny;
<http://igrek.amzp.pl/details.php?id=6874>
 [dostęp: 25.05.2019]

W nowy układ przestrzenny wpisana została murowana kolegiata p.w. Najświętszej Marii Panny i św. Floriana, erygowana w 1365r.²⁹ Kolegiata ta rozplanowana została przy północnozachodnim rogu placu rynkowego i do dziś nie zmieniła swojej lokalizacji. Prawdopodobnie na rynku wzniesiono także ratusz, jednak wskazuje się, że w celu identyfikacji okresu jego powstania, konieczne byłby badania archeologiczne³⁰. Kryzys Uniejowowi przyniosły dopiero, z jednej strony, zniszczenia powstałe w czasie pożarów i najazdów szwedzkich, z drugiej zaś decyzja o przeniesieniu rezydencji biskupich do Łowicza w XVI w.³¹, co obniżyło rangę administracyjną miasta.

W wyniku bombardowań w czasie II wojny światowej całkowicie zniszczona została zachodnia pierzeja rynku³², po wojnie już nie odbudowana. Ucierpiała też kolegiata wraz z dewastacją dzwonów w dominującej w rynkowym wnętrzu krajobrazowym neobarokowej, pochodzącej z drugiej połowy XIX wieku, dzwonnicy³³. Wiadomo, że z 6 na 7 września grupowało się na placu rynkowym polscy

²⁹ A. Jabłońska, *Archidiakoniat uniejowski w okresie staropolskim*. „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 143.

³⁰ A.B. Cieślak, *Historyczne centrum Uniejowa...*, s. 18.

³¹ Tamże, s. 12.

³² T. Wójcik, *Skrwawione miasto. Uniejów i jego rejon w czasie wojny obronnej 1939 roku*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 59.

³³ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 29.

żołnierze z oddziału ppłk M. Frydrycha po zwycięskiej potyczce z Niemcami. Wkrótce jednak najeźdźcy odbili miasto biorąc zakładników w przyrynkowej kolegiacie, na co Polscy odpowiedzieli ostrzałem skierowanym m.in. na zabudowania rynku. Zakładnicy chcieli wykorzystać sposobność do ucieczki, jednak wielu zostało podczas niej zamordowanych przez ostrzał Niemców³⁴. Po zakończeniu wojny w centralnej części placu wzniesiono pomnik Obrońców Miasta, który stoi na rynku do dziś.

Podkreślić trzeba bardzo wysoką trwałość założenia średniowiecznego. Do dziś układ przestrzenny miasta lokacyjnego współtworzy zespół *kluczowych przestrzeni publicznych* Uniejowa³⁵.

WYMIARY I ORIENTACJA PLACU RYNKOWEGO W UNIEJOWIE

Kształt uniejowskiego placu rynkowego zbliżony jest do kwadratu, nieco rozciągniętego na osi południkowej. Uśrednione wymiary placu to 75 x 80m, co przekłada się na powierzchnię około 0,6 ha. Jest to najmniejszy rynek wśród małych miast województwa łódzkiego (do 10 tys. mieszkańców). Średnia dla rynków tego zbioru miast jest przeszło dwukrotnie wyższa. Główna oś rynku odchyłona jest od linii wyznaczającej północ-południe lewoskrętnie o 32°. Według klasyfikacji orientacji rynków Kazimierza Wejcherta rynek w Uniejowie należy do typu II, który charakteryzuje się odchyleniem głównej osi rynku do „godziny 11”³⁶.

Tabela 1. Podstawowe parametry wielkościowe rynku w Uniejowie

Powierzchnia placu rynkowego w Uniejowie [ha]	Wymiary [m]	Proporcja boków	Udział powierzchni płyty rynku w powierzchni całego placu [%]	Stosunek powierzchni płyty rynku do układu komunikacyjnego
0,62	75 x 80	1:1,07	39	1:1,56

Źródło: opracowanie własne

³⁴ T. Wójcik, *Skrwawione miasto. Uniejów...*, s. 53–58.

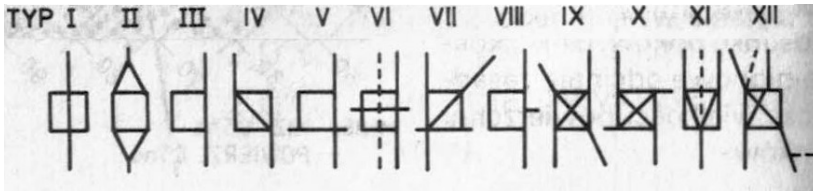
³⁵ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna...*, s. 40.

³⁶ H. Adamczewska-Wejchert, K. Wejchert, *Małe miasta. Problemy urbanistyczne stale aktualne*, Wyd. Arkady, Warszawa 1986, s. 26.

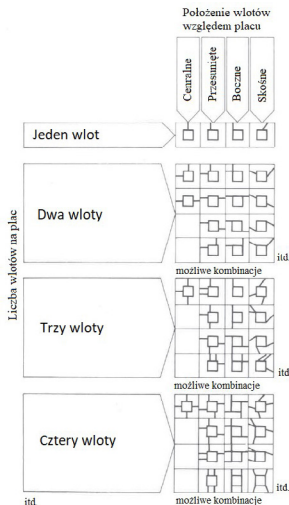
UKŁAD CIĄGÓW PIESZO-JEZDNYCH NA RYNKU W UNIEJOWIE

Ciągi pieszo-jezdne zajmują na placu rynkowym w Uniejowie około 60% całej powierzchni rynku. W Uniejowie krzyżuje się droga krajowa nr 72 łącząca Konin z Rawą Mazowiecką przez Łódź oraz droga wojewódzka nr 473 łącząca Piotrków Trybunalski z Kołem, jednak żadna z nich nie przebiega przez rynek w Uniejowie. W kierunku tych tras z uniejowskiego rynku prowadzą odpowiednio ulice Błogosławionego Bogumiła oraz Dąbska.

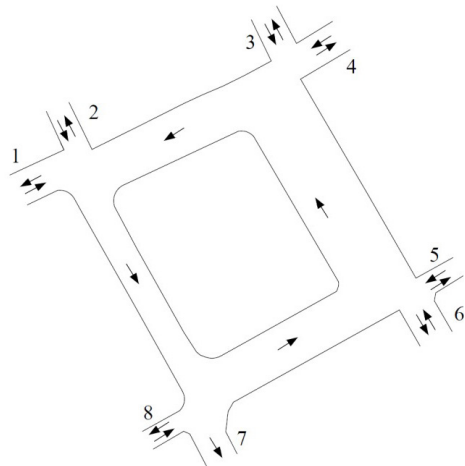
Rynek w Uniejowie posiada sześć wlotów, po dwa z każdego narożnika. Według klasyfikacji R. Kiera (ryc. 4) rynek ten identyfikować trzeba jako sześciowlotowy z bocznym ułożeniem wlotów (rys. 5). Z kolei w klasyfikacji układów komunikacyjnych K. Wejcherta rynek w Uniejowie należy do X typu z zaznaczeniem, że z każdego narożnika prostopadle wybiegają po dwie ulice (ryc. 3).

Ryc. 3. Typy układów komunikacyjnych rynków miasteczek polskich wg K. Wejcherta
 Źródło: H. Adamczewska-Wejchert, K. Wejchert, *Małe miasta. Problemy urbanistyczne stale aktualne*. Wyd. Arkady, Warszawa 1986, s. 26

Ryc. 4. Typy wlotów ulic na place wg R. Kriera
 Źródło: R. Krier, *Urban Space*, Academy Editions, 1991, s. 23

Ryc. 5. Wloty na rynek w Uniejowie wraz z układem organizacji ruchu
 Źródło: opracowanie własne

Ruch kołowy na placu zorganizowany jest lewoskrętnie. Na plac można wjechać i wyjechać z każdej wychodzącej z niego ulicy, z wyjątkiem jednokierunkowej ul. Błogosławionego Bogumiła, która realizuje tylko wyjazdy z placu rynkowego. Ulica ta prowadzi do skrzyżowania wspomnianej drogi krajowej i wojewódzkiej. Dzięki temu rozwiązaniu ograniczyć można dodatkowo ruch samochodowy w ścisłym centrum miasta.

Układ ciągów pieszo-jezdnych składa się z chodników graniczących z liniami zabudowy, jezdnii dróg publicznych oraz funkcjonującymi wzdłuż nich miejscami parkingowymi. Jezdnie zajmują ponad 60% układu komunikacyjnego na rynku. Wszystkie jezdnie wykonane są z asfaltu, z wyjątkiem powierzchni przejść dla pieszych, które odznaczone są za pomocą kostki brukowej, co podkreśla reprezentatywny charakter rynku (fot. 1). Stan dróg kołowych uznać trzeba za dobry, nie stwierdzono żadnych ubytków (fot. 2). W tym kontekście warto wspomnieć, że ruch tranzytowy odbywa się poza rynkiem, co pozwala na trwałe utrzymanie dobrego stanu tej infrastruktury. Chodniki przy krawędziach placu wykonane są z tego samego typu kostki brukowej, będącej w dobrym stanie wizualnym. Ujednolicenie materiału sprzyja zdecydowanie postrzegania założenia rynkowego jako spójnego krajobrazowo. Na rynku w Uniejowie wyznaczono miejsca do parkowania przy wschodniej krawędzi płyty rynkowej (najszersza z ulic rynku), jednak samochody parkowane są także wzdłuż pozostałych ulic, zwłaszcza w południowej części placu. W ramach mebli miejskich zinventaryzowano usytuowane wzdłuż chodników dwa kosze na śmiecie oraz dwa stojaki na rowery. Z użytkowego punktu widzenia warto rozważyć by było usytuowanie łącznie przynajmniej czterech koszy na odpady przy chodnikach, w narożnikach rynku.

Fot. 1. Wschodnia pierzeja rynku w Uniejowie

Źródło: <https://maps.google.com/>
[dostęp: 1.06.2019]

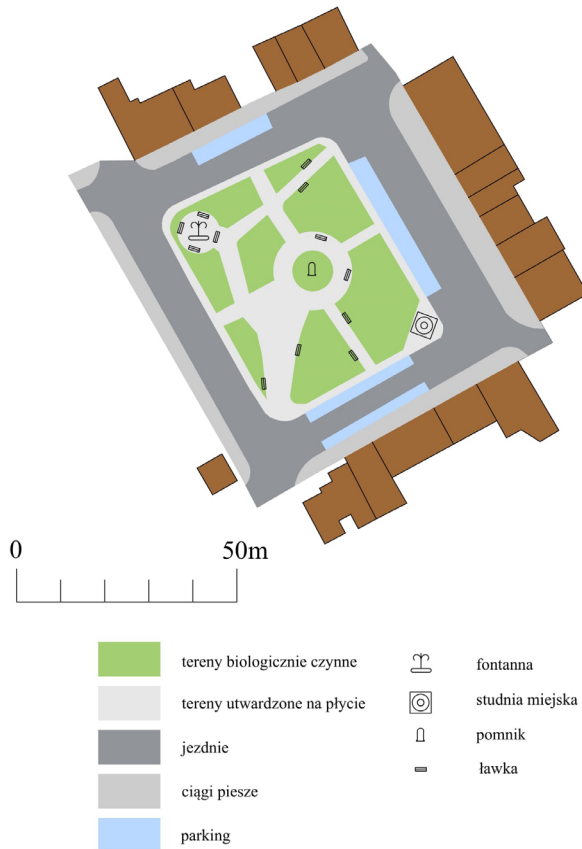

Fot. 2. Widok z południowo-zachodniego rogu placu rynkowego na wieżę przykościelną

Źródło: <https://mapio.net/s/61702498/>
[dostęp: 1.06.2019]

FORMY ZAGOSPODAROWANIA NA PŁYCIE RYNKU W UNIEJOWIE

Płyta rynku w Uniejowie zajmuje około 2400 m², co stanowi niecałe 40% powierzchni całego placu (ryc. 6). Połowę płyty stanowią tereny biologicznie czynne, zaś druga połowa pokryta jest kostką brukową (taką samą jak chodniki przy pierzejach rynku). Utwardzona nawierzchnia utrzymana jest w dobrym stanie wizualnym. Większe prace związane z poprawą jakości nawierzchni prowadzone były w ramach wykorzystania środków europejskich³⁷.

Ryc. 6. Zróżnicowanie form zagospodarowania na placu rynkowym w Uniejowie

Źródło: opracowanie własne

³⁷ A. Kulawiak, *Wykorzystanie funduszy strukturalnych w Uniejowie w latach 2004–2013*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 161.

Na układ kompozycyjny wnętrza rynkowego najmocniej wpływa koncentrycznie usytuowany pomnik (z lekkim przesunięciem ku wschodowi) oraz fontanna w północno-zachodniej części płyty. Pomnik upamiętniający walkę Obrońców Miasta Uniejów ma formę dwóch rozdzielonych półokręgów, którym towarzyszy płyta pamiątkowa (fot. 4). Do pomnika „Obrońców Miasta 1939 r.” centralnie (względem środka symetrii boków płyty rynku) dobiegają cztery alejki, z czego zachodnia jest zdecydowanie poszerzona, umożliwiając otwarcie na współcześnie usytuowaną, utrzymaną w historyzującym stylu fontannę (fot. 3). Na alejce tej usytuowano ponadto maszty dla flag (Uniejowa, Polski oraz Unii Europejskiej) oraz tablicę poświęconą Arcybiskupowi Jakubowi Śwince, czyli fundatorowi praw miejskich Uniejowa. Wyróżniają się także w przestrzeni elementy techniczne pozostałe po studni miejskiej w południowo-wschodniej części placu (fot. 5). Zostały one zadaszone ze środków pozyskanych jeszcze w ramach europejskich funduszy przedakcesyjnych³⁸. W ramach zagospodarowania w meble miejskie, na płycie znajduje się 13 ławek oraz cztery kosze na odpady. Elementy te zainstalowano głównie we wschodniej części płyty, gdzie towarzyszy im zieleń wysoka w postaci szpaleru oraz pojedynczych drzew w północno-wschodniej części płyty. Z kolei w zachodniej i centralnej części płyty rynku dominuje zieleń niska, z rabatami wyniesionymi częściowo ponad poziom gruntu.

Fot. 3. Fontanna na rynku w Uniejowie
Źródło: <https://mapio.net/s/61702498/>
[dostęp: 1.06.2019]

Fot. 4. Pomnik Obrońców Miasta 1939 r.
Źródło: <http://polskawzdłużuzy.zosy.blogspot.com/2017/06/uniejow.html>
[dostęp: 1.06.2019]

³⁸ Tamże, s. 161.

Fot. 5. Studnia miejska na rynku w Uniejowie

Źródło: <https://mapio.net/s/61702498/>

[dostęp: 1.06.2019]

WNIOSKI

Historyczny rynek Uniejowa posiada wciąż wiele walorów świadczących o jego wadze dla układu centrum miasta. Uniejowski rynek charakteryzuje się zrównoważoną strukturą zidentyfikowanych form zagospodarowania. Co prawda układ jezdny wraz z parkingami zajmuje blisko połowę powierzchni placu, jednak biorąc pod uwagę fakt wyprowadzenia ruchu tranzytowego na obwodnicowy układ drogi krajowej i wojewódzkiej stwierdzić trzeba, że w tym aspekcie na rynku wykreowano sprzyjające warunki do rekreacji biernej. Na płycie rynku dominują tereny biologicznie czynne, zróżnicowane pod względem wysokości i form nasadzeń – od wysokiej we wschodniej części, po niższą na zachodzie, która stwarza dobre przedpole dla percypowania dalszych nasadzeń na zachód od krawędzi rynku, na placu przykościelnym, gdzie przeważa ponownie zieleń wysoka. Krajobrazowo elementem dominującym jest wieża kościelna, jednak punkty orientacji dla użytkownika mogą stanowić także pomnik w centrum placu rynkowego, oraz fontanna i studnia miejska w narożnikach. Rynek w Uniejowie jest stosunkowo niewielki, przez to niezwykle kameralny, o dużym potencjale dla dalszego funkcjonowania jako miejsce reprezentacyjne, ale też wypoczynku dla mieszkańców i turystów przybyłych do Uniejowa.

Bibliografia

- Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K., *Małe miasta. Problemy urbanistyczne stale aktualne*. Wyd. Arkady, Warszawa 1986.
- Bernaciak A., *Współczesne przemiany centrów miast w świetle wybranych doświadczeń amerykańskich i europejskich*. „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” 2015, t. 77, z. 4, s. 265–275.
- Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986.
- Boryczka E., *Rewitalizacja miast*, [w:] *EkoMiasto#Zarządzanie. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, red. Z. Przygodzki, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 168–193.
- Cieślak A.B., *Historyczne centrum Uniejowa w kontekście rozwoju funkcji uzdrowiskowej – rola i znaczenie*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 5–24.
- Czarnecki B., *Plac rynkowy współczesnego małego miasta w Polsce na przykładzie Białostoczczyzny*, Wyd. Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2003.
- Davies N., *Boże Igrzysko*, Wyd. Znak, Kraków 2010.
- Goliński M., *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia. Przestrzeń – podatnicy – rzemiosło*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
- Graczyk R., *Identyfikacyjna funkcja dominanty architektonicznej w strukturze małego miasta*, Wyd. Politechniki Poznańskiej, Poznań 2015.
- Jabłońska A., *Archidiakoniat uniejowski w okresie staropolskim*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 141–156.
- Kobylarczyk J., *Współczesna funkcja rynku – historycznej przestrzeni publicznej w wybranych miastach*, „Czasopismo Techniczne”, R. 10, z. 7–A, s. 67–76.
- Kozakiewicz S. (red.), *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Krier R., *Urban Space*, Academy Editions, 1991.
- Kulawiak A., *Wykorzystanie funduszy strukturalnych w Uniejowie w latach 2004–2013*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 158–166.
- Kulesza M., *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Lamprecht M., *Kilka uwag o rozwoju Uniejowa w świetle nowych funkcji miasta*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 131–139.
- Litwińska E., *Czy można mówić o specyfice przestrzeni publicznych małego miasta?*, „Studia KPZK PAN” 2012, t. 144, s. 21–31.
- Moughtin C., *Urban design: Street and Square*, Architectural Press, 2003.
- Pasiut A., *Targowisko we współczesnym mieście – w poszukiwaniu formy*, „Przestrzeń i Forma” 2017, nr 17, s. 445–456.
- Przesmycka E., *Serce współczesnego miasta*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, t. 105, z. 4–A, s. 77–87.
- Saterus P., *Leksykon urbanistyki i planowania przestrzennego*, Wyd. BEL Studio, Warszawa 2013.
- Siestrzewitowska M., *Próba analizy urbanistycznej rynku małego miasta na przykładzie Kraśnika przy zastosowaniu teorii Kazimierza Wejcherta*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2010, R. 107, z. 6, s. 203–211.

- Twardzik M., *Rozwój nowoczesnego handlu w małych miastach i obszarach wiejskich w strefie zewnętrznej metropolii (przykład województwa śląskiego)*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2016, nr 279, s. 85–96.
- Wantuch-Matala D., *Przeobrażenia przestrzeni publicznej w małych miastach Europy Zachodniej*, „Przestrzeń i Forma” 2015, z. 2, s. 179–190.
- Wardas M., Zaitz E., Pawlikowski M., *Rozpoznanie historycznych nawarstwień i podziemnej infrastruktury Krakowa, Kazimierza i ich przedmieść*, „Roczniki Geomatyki” 2007, t. 5, z. 8, s. 235–247.
- Wejchert K., *Miasteczko polskie jako zagadnienie urbanistyczne*, Wydawnictwo Ministerstwa Odbudowy, nr 8, Warszawa 1947.
- Wojnarowska A., *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 25–44.
- Wójcik T., *Skrwawione miasto. Uniejów i jego rejon w czasie wojny obronnej 1939 roku*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 48–63.

Mapy archiwalne

- AGAD, Zb. Kartograficzny, 29/334–29.
- Wydziałowego Archiwum Kartograficznego, Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zasób kartograficzny: Mapa Deutsche Heereskarte, arkuszy Brückstädt, <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=6874/> [dostęp: 25.05.2019].

Źródła internetowe

- <http://polskawzdłuższosy.blogspot.com/2017/06/uniejow.html> [dostęp: 1.06.2019].
- <https://mapio.net/s/61702498/> [dostęp: 1.06.2019].
- https://uniejow.net.pl/pl/11_wiadomosci/1309_bedzie_nowe_targowisko_w_uniejowie.html#, [dostęp: 1.06.2019].
- <https://www.google.com/maps/@51.974171,18.7936716,3a,75y,350.05h,89.56t/data=!3m6!1e1!3m4!1s7fS8loHwCgJHU1yLo4zzeg!2e0!7i13312!8i6656> [dostęp: 1.06.2019].

LAND USE STRUCTURE OF THE TOWN SQUARE IN UNIEJÓW

Summary

Market square, historically being the central place in the city, has always been important for the socio-economic development of urban settlements. During the last decades, town squares have been losing their market-place function, in favour of becoming representative spaces or places for recreation. Besides, in some cities there is strong pressure towards the development of the transport function. The main aim of this article is to describe the structure of the town square in Uniejów in the context of land use.

Keywords: town square, market square, historic city, public space, Uniejów

Data wpływu artykułu: maj 2019

Data akceptacji: czerwiec 2019

Paula BĄCZYK*, Edyta MASIEREK**

TRANSAKCJE NA RYNKU NIERUCHOMOŚCI W UNIEJOWIE W LATACH 2007–2015

Zarys treści: Artykuł przedstawia wyniki analiz obejmujących zrealizowane w latach 2007–2015 transakcje kupna-sprzedaży nieruchomości zlokalizowanych w granicach administracyjnych Uniejowa. Jego celem jest identyfikacja rodzajów nieruchomości będących przedmiotem transakcji kupna-sprzedaży wraz z ich lokalizacją oraz ukazanie ogólnej sytuacji na rynku nieruchomości na badanym obszarze.

Słowa kluczowe: nieruchomość, rynek nieruchomości, transakcje kupna-sprzedaży, Uniejów

WPROWADZENIE

Rynek nieruchomości to miejsce, gdzie odbywa się transfer praw do nieruchomości oraz są zawierane umowy kupna-sprzedaży. Obejmuje on zarówno podmioty rynkowe jak i przedmioty rynkowe. Podmiotem rynkowym jest osoba sprzedająca i inwestująca w nieruchomość natomiast przedmiotem rynkowym jest sama nieruchomość lub składniki majątkowe¹.

Przedmiotem publikacji jest analiza transakcji kupna-sprzedaży nieruchomości zlokalizowanych w granicach administracyjnych Uniejowa. Obejmuje ona okres 2007–2015 i w dużej mierze opiera się na danych udostępnionych ze Starostwa Powiatowego w Poddębicach. Celem artykułu jest ukazanie tendencji

* mgr Paula Bączyk, absolwentka, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych i Wydział Zarządzania, e-mail: paula93baczyk@gmail.com.

** dr Edyta Masierek, adiunkt, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31, e-mail: edyta.masierek@geo.uni.lodz.pl.

¹ E. Kucharska-Stasiak, *Nieruchomość a rynek*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997.

i rozmieszczenia w przestrzeni nieruchomości, które były przedmiotem transakcji. Zgodnie z art. 46 Kodeksu cywilnego „nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności, określane mianem gruntów, jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków (lokale), jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności”². Wyróżniamy nieruchomości gruntowe (zabudowane i niezabudowane), lokalowe i budynkowe. Nieruchomościami gruntowymi są „grunty wraz z jego częściami składowymi tzn. naniesieniami w postaci budynków czy budowli jeżeli nie stanowią one odrębnego przedmiotu własności”³. Wśród nich wskazać można te zabudowane, czyli takie, na których dokonano procesu budowlanego, w wyniku którego powstało naniesienie trwale związane z gruntem i stanowiące ten sam co grunt, przedmiot własności⁴.

Nieruchomość budynkowa z kolei powstaje w wyniku prawnego oddzielenia budynku od gruntu nieruchomości zabudowanej. Sam grunt jest przedmiotem prawa użytkowania wieczystego, a budynki przedmiotem prawa własności. Budynek lub budowla znajdująca się na działce stanowi odrębny przedmiot własności. Nieruchomość lokalową stanowi natomiast samodzielny lokal mieszkalny lub niemieszkalny wykorzystywany zgodnie ze swoim przeznaczeniem⁵.

Opracowanie obejmuje nieruchomości w podziale na:

- gruntowe zabudowane i niezabudowane (z wykluczeniem nieruchomości rolnych i leśnych), lokalowe oraz budynkowe;
- gminne i prywatne;
- o funkcji mieszkaniowej, komercyjnej (funkcje usługowe w tym sklepy, biura, hotele, obiekty gastronomiczne, obiekty rekreacyjne itd.), oraz nieruchomości o funkcji przemysłowej (rozumiane jako obiekty produkcyjne, hale i magazyny)⁶.

W artykule wykorzystane zostało również pojęcie form władania nieruchomościami, które rozumie się jako określone możliwości właściciela w stosunku do nieruchomości. Można wyróżnić własność prywatną, która dotyczy osób prawnych i fizycznych oraz publiczną, która odnosi się do nieruchomości Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego⁷. Użyte do analizy w pracy zostały również pojęcia dotyczące form obrotu nieruchomościami na rynku nie-

² Kodeks Cywilny (Dz.U. 2018, poz. 1025, 1104, 1629, 2073, 2244; Dz.U. 2019, poz. 80), art. 46, par. 1.

³ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2018, poz. 2204, 2348; Dz.U. 2019, poz. 270) art. 4, pkt 1.

⁴ M. Bryx (red.), *Podstawy zarządzania nieruchomościami*, Wyd. Poltex, Warszawa 2009.

⁵ Tamże.

⁶ E. Kucharska-Stasiak, *Nieruchomości w gospodarce rynkowej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.

⁷ A. Pawlikowska-Piechotka, *Gospodarka nieruchomościami*, PCB, Warszawa 1999.

ruchomości. Wyróżniono formy obrotu na wolnym rynku, przetargi oraz formy bezprzetargowe⁸.

Publikacja powstała na podstawie pracy magisterskiej pt. „Rynek nieruchomości Uniejowa w latach 2007–2015 – kontekst zagospodarowania” napisanej w Instytucie Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej w 2017 r. Podstawowe źródło opracowania stanowią udostępnione w grudniu 2015 r. dane ze Starostwa Powiatowego w Poddębicach dotyczące transakcji kupna-sprzedaży nieruchomości, które zostały zrealizowane w latach 2007–2015 w granicach administracyjnych miasta Uniejowa. Informacje te zostały zagregowane, podzielone na właściwe kategorie, a następnie uzupełnione o dane zebrane podczas wizji lokalnej przeprowadzonej w październiku 2016 oraz w kwietniu 2017 r. w terenie. Część danych przedstawiono w postaci opracowań kartograficznych, na których dokonano prezentacji rozmieszczenia w przestrzeni nieruchomości, które były przedmiotem transakcji.

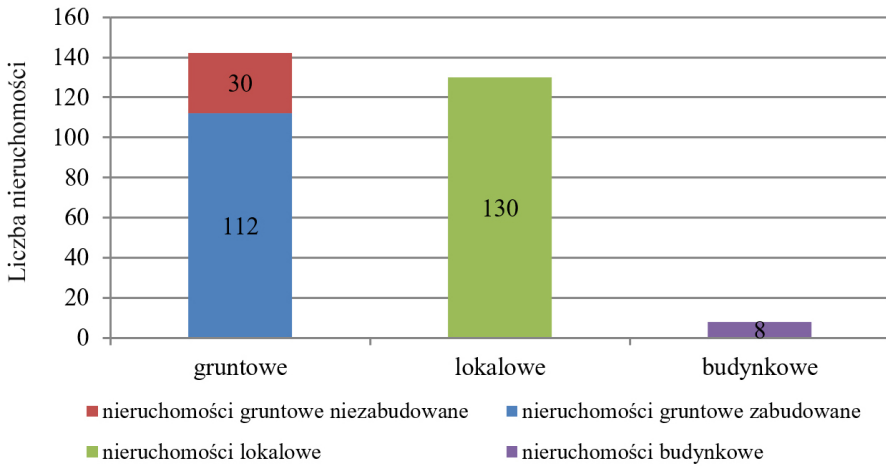
TRANSAKcje KUPNA-SPRZEDAŻY NIERUCHOMOŚCI W UNIEJOWIE W LATACH 2007–2015

Udostępnione przez Starostwo Powiatowe w Poddębicach informacje pozwoliły na wyodrębnienie i analizę transakcji kupna-sprzedaży nieruchomości w Uniejowie w latach 2007–2015 ze względu na ich rodzaj, wartość, strukturę własnościową, podmioty biorące udział w transakcjach oraz formy zbywania nieruchomości.

Rodzaje nieruchomości stanowiące przedmiot transakcji

Jeśli chodzi o rodzaj nieruchomości będących przedmiotem transakcji podzielone one zostały na potrzeby badania na gruntowe (zabudowane i niezabudowane), lokalowe i budynkowe. W latach 2007–2015 ponad połowa transakcji dotyczyła nieruchomości gruntowych, wśród nich 78,9% stanowiły nieruchomości gruntowe zabudowane. Następną liczną grupę reprezentowały transakcje kupna-sprzedaży nieruchomości lokalowych tj. 46,4% ogółu. Najmniej transakcji natomiast dokonano w ramach nieruchomości budynkowych zaledwie 2,9% (ryc. 1).

⁸ J. Skoczeń, 2015, www.strefynieruchomosci.blog.pl [dostęp: 5.05.2017]; *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. 2018, poz. 2204, 2348; Dz.U. 2019, poz. 270).

Ryc. 1. Liczba nieruchomości stanowiąca przedmiot transakcji kupna-sprzedaży w Uniejowie w latach 2007–2015
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego w Poddębicach, 2015

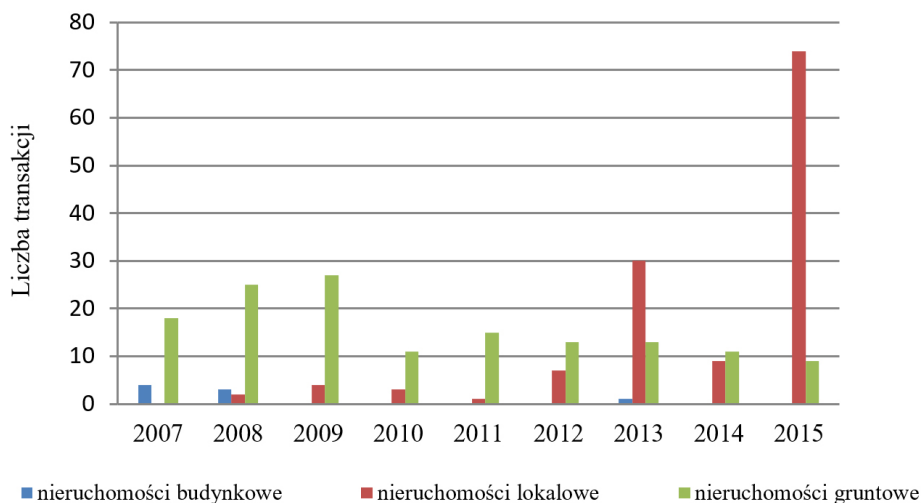
Odnosząc się do nieruchomości lokalowych, warto zwrócić uwagę na gwałtowny wzrost zainteresowania nimi w 2013 i 2015 roku (ryc. 2). W tych latach widać również znaczną przewagę transakcji dotyczących tego rodzaju nieruchomości nad pozostałymi. Było to związane m.in. z oddaniem do użytkowania budynków mieszkaniowych wielorodzinnych zrealizowanych przez prywatnego inwestora „PGK – Termy Uniejów Sp. z o.o.” zlokalizowanych przy ulicach Targowej i Reymonta w Uniejowie⁹. W analizowanym okresie dużym zainteresowaniem nabywców cieszyły się również nieruchomości gruntowe, szczególnie w pierwszych trzech latach objętych analizą, tj. od 2007 do 2009 roku.

Najwięcej transakcji zaobserwować można w strefie zurbanizowanej, zwłaszcza na terenach przeznaczonych pod zabudowę planowaną lub już istniejącą¹⁰. W celu przedstawienia lokalizacji analizowanych transakcji dokonano podziału struktury miasta na cztery podobszary A, B, C i D (ryc. 3). W podobszary A w głównej mierze dokonywane były transakcje dotyczące nieruchomości gruntowych niezabudowanych. Ogólnie najwięcej transakcji kupna-sprzedaży nieruchomości (w szczególności gruntowych zabudowanych) zlokalizowanych było w kwadracie B. Rozmieszczone są one nieregularnie, po całym obszarze wytyczonego kwadratu. W podobszarze C również w przewadze występowały

⁹ Wójcik T., *Czeka Nas dużo pracy*, wywiad z panem Józefem Kaczmarkiem, burmistrzem Uniejowa, „W Uniejowie, Pismo Towarzystwa Przyjaciół Uniejowa”, red. M. Charuba i in., Uniejów 2015.

¹⁰ *Zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Uniejów*, Uniejów 2007.

transakcje przedmiotem których były nieruchomości gruntowe zabudowane. W jego zachodniej oraz północno-zachodniej części występują nieruchomości gruntowe niezabudowane, których przeznaczenie jest ściśle związane z pełnieniem funkcji leczniczo-uzdrowiskowej, gastronomicznej czy hotelarskiej. Podobszar D obejmuje natomiast jedynie transakcje dotyczące nieruchomości gruntowych zabudowanych. W obszarze tym dokonało się najmniej transakcji. Ich lokalizacja dotyczy jedynie zachodniej części odcinka drogi głównej Uniejowa.

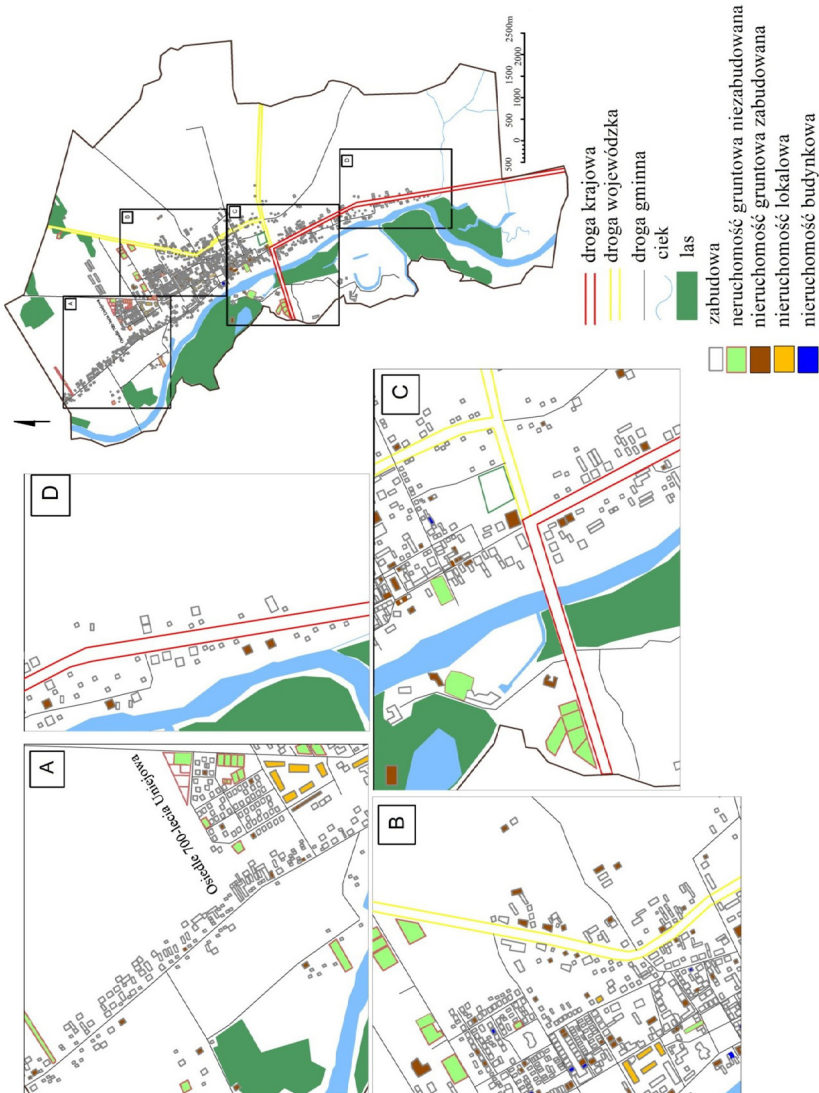
Ryc. 2. Nieruchomości stanowiące przedmiot transakcji kupna-sprzedaży w Uniejowie w latach 2007–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego w Poddębicach, 2015

Formy zbywania nieruchomości

Analizując strukturę własności nieruchomości w całym Uniejowie warto zauważyć, iż przeważają tu grunty prywatne, które stanowią 74,1% powierzchni miasta. Następną grupę reprezentuje własność komunalna (11,9%) oraz tereny należące do Skarbu Państwa (10,9%)¹¹. W artykule dokonano podziału nieruchomości, przyjmując jako kryterium rodzaj podmiotu sprzedającego: podmiot prywatny (z podziałem na osobę fizyczną i prawną) i podmiot publiczny, a następnie w tych kategoriach dokonano pogrupowania. Na potrzeby analizy do nieruchomości prywatnych w kategorii „osoba prawna” zaliczono spółdzielnię mieszkaniową i spółkę komunalną.

¹¹ Projekt Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy i Miasta Uniejów na lata 2017–2025, 2017.

Ryc. 3. Lokalizacja analizowanych transakcji kupna-sprzedaży w Uniejowie w latach 2007–2015 w podziale na rodzaj nieruchomości

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego, 2015

Gospodarowanie w zakresie nieruchomości stanowiących własność prywatną odbywa się na podstawie *Kodeksu Cywilnego*. Nieruchomości stanowiące zasób prywatny mogą być zbywane w sposób natychmiastowy, na wolnym rynku. Kupujący i sprzedający dobrowolnie określają warunki najkorzystniejsze dla stron transakcji¹². Natomiast gospodarowanie nieruchomościami publicznymi następuje zgodnie z *Ustawą o gospodarce nieruchomościami*¹³ i jest związane z prowadzeniem procedury przetargowej. Organizacja przetargów związana jest z chęcią uzyskania najwyższej ceny, wyboru najkorzystniejszej oferty czy dokonania pełnej identyfikacji potencjalnego nabywcy.

W ogłoszeniu o przetargu muszą znajdować się m.in. następujące informacje:

- cena umieszczona w wykazie oraz cena wywoławcza nieruchomości;
- obciążenia nieruchomości oraz zobowiązania, których przedmiotem jest dana nieruchomość;
- termin i miejsce przeprowadzania przetargu;
- dane dotyczące wysokości wadium, jego formy, terminu i miejsca wniesienia¹⁴.

W określonych przypadkach dopuszczalna jest także forma bezprzetargowa zbywania nieruchomości publicznych np.:

- na rzecz osoby, której przysługuje pierwszeństwo w jej nabyciu;
- spadkobiercy;
- najemcy lokalu mieszkalnego, a najem został nawiązany na czas nieoznaczony;
- sprzedaży między Skarbem Państwa a jednostką samorządu terytorialnego;
- jeżeli zbycie następuje w drodze zamiany lub darowizny;
- sprzedaż nieruchomości następuje na rzecz jej użytkownika wieczystego;
- gdy nieruchomość ma stanowić wkład niepieniężny do spółki, wyposażenie nowo tworzonej państwowej lub samorządowej osoby prawnej, lub stanowi majątek tworzonej fundacji¹⁵.

Dane ze Starostwa Powiatowego dla badanego okresu wskazują na przewagę prywatnych nieruchomości będących przedmiotem transakcji w latach 2007–2015, które stanowią aż 85,7% ogółu. Najwięcej transakcji w ramach nieruchomości prywatnych (57%) zachodziło pomiędzy podmiotami prywatnymi w postaci osób fizycznych zarówno po stronie kupującej jak i sprzedającej (tab. 1). W następnej kolejności występowały transakcje, w których osobą sprzedającą była osoba prawna a kupującą fizyczna (33%). W tym przypadku w większości dotyczyło to

¹² J. Skoczniński, 2015, <http://strefynieruchomosci.blog.pl/> [dostęp: 5.05.2017].

¹³ <http://prawoanieruchomosci.pl/> [dostęp: 18.01.2017].

¹⁴ *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. 2018, poz. 2204, 2348, Dz.U. 2019, poz. 270), art. 38 ust. 2.

¹⁵ *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. 2018, poz. 2204, 2348, Dz.U. 2019, poz. 270).

sprzedaży przez dewelopera nowych lokali mieszkaniowych. W 10. transakcjach stroną stanowiła Spółdzielnia Mieszkaniowa „Tęcza”, która ustanawiała odrębną własność do lokalu i dokonywała przeniesienia prawa własności na osobę fizyczną.

Tabela 1. Strony transakcji kupna-sprzedaży nieruchomości prywatnych w Uniejowie w okresie 2007–2015

Strona sprzedająca	Strona kupująca	Liczba transakcji	Transakcje [%]
Osoba prawna	Osoba prawna	4	1,7
	Osoba fizyczna	79	32,9
	Gmina Uniejów	9	3,7
Osoba prawna – Spółdzielnia mieszkaniowa	Osoba fizyczna	10	4,2
Osoba fizyczna	Osoba fizyczna	136	56,7
	Osoba prawna	1	0,4
	Gmina Uniejów	1	0,4
Razem	x	240	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego w Poddębicach, 2015

Jeśli chodzi o transakcje, które dokonały się w badanym okresie w ramach nieruchomości publicznych to najczęściej stroną sprzedającą stanowiła gmina, jako właściciel terenów. W zdecydowanej większości przypadków zbycie następowało na rzecz osób fizycznych. Jedynie dwie transakcje odbyły się pomiędzy Gminą Uniejów a Skarbem Państwa (tab. 2).

Tabela 2. Strony analizowanych transakcji kupna-sprzedaży nieruchomości publicznych w Uniejowie w latach 2007–2015

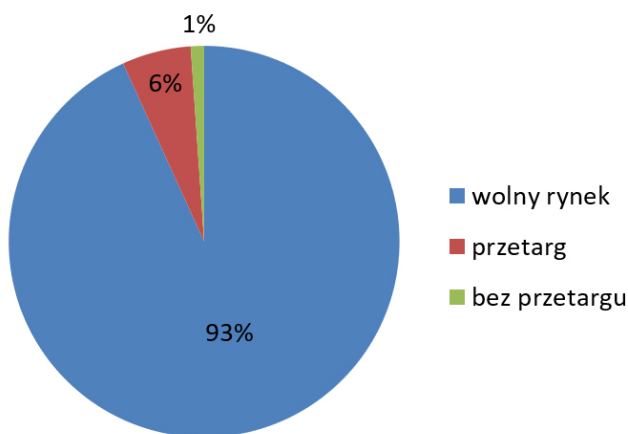
Osoba sprzedająca	Osoba kupująca	Transakcje	Transakcje [%]
Gmina Uniejów	Osoba fizyczna	29	72,5
Gmina Uniejów	Osoba prawna	9	22,5
Skarb Państwa	Gmina Uniejów	2	5,0
Razem	x	40	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego w Poddębicach, 2015

Sposób w jaki zbywana jest nieruchomość uzależniony jest w dużej mierze od rodzaju podmiotu sprzedającego nieruchomość. Na potrzeby analizy wyod-

rębniono trzy formy zbywania nieruchomości: przetargowa, bezprzetargowa i na wolnym rynku.

W 2014 roku w Polsce transakcje przeprowadzane na wolnym rynku stanowiły około 90% (pod względem liczby) i około 92% (pod względem wartości) ogółu transakcji dotyczących kupna-sprzedaży nieruchomości¹⁶. Podobnie było w przypadku badanych nieruchomości. Zdecydowana większość transakcji, bo aż 93,2% dotyczyła tej właśnie formy obrotu nieruchomościami, co wynika m.in. z wcześniej wspomnianej struktury własnościowej nieruchomości. Dla około 6% spośród wszystkich analizowanych przeprowadzono procedurę przetargową (ryc. 4) (tab. 4).

Ryc. 4. Formy sprzedaży nieruchomości w Uniejowie w latach 2007–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego w Poddębicach, 2015

W drodze przetargu dokonywano głównie sprzedaży nieruchomości niezabudowanych (tab. 3). Miasto zbywało m.in. działki¹⁷, które w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Uniejowa*¹⁸ określone zostały jako rozwojowe obszary jednorodzinnej zabudowy mieszkaniowej. Są one zlokalizowane na północ od Osiedla 700-lecia Uniejowa. Prowadzenie aktywnej sprzedaży nieruchomości niezabudowanych odzwierciedla także w pewien sposób

¹⁶ *Obrót nieruchomościami w 2014*, Główny Urząd Statystyczny GUS, Warszawa 2015.

¹⁷ Zarządzenie nr 97/2015 Burmistrza Miasta Uniejów z dnia 8 października 2015 r. w sprawie ogłoszenia o II-gim ustnym przetargu nieograniczonym na sprzedaż działek z przeznaczeniem pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne.

¹⁸ *Zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Uniejów*, Uniejów 2007.

prowadzoną politykę rozwoju miasta w kierunku północnym¹⁹. Zapisy *Studium* dzielą wyraźnie miasto na pięć różnych stref:

- strefę urbanizacji,
- ochrony uzdrowiskowej,
- ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- ochrony wartości kulturowych,
- ochrony ekologicznej.

Tabela 3. Formy sprzedaży nieruchomości w Uniejowie w latach 2007–2015 z uwzględnieniem ich rodzaju

Rodzaj nieruchomości	Prywatna Sprzedaż na wolnym rynku	Publiczna		Transakcje ogółem	
		Sprzedaż w drodze przetargu	Sprzedaż bezprzetargowa	Liczba	%
Lokalowa	129	0	1	130	46
Budynkowa	8	0	0	8	3
Gruntowa zabudowana	108	3	1	112	40
Gruntowa niezabudowana	16	13	1	30	11
Razem	261	16	3	280	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego, 2015

Mające miejsce przetargi dotyczyły również nieruchomości zabudowanych. W 2012 roku miała miejsce sprzedaż nieruchomości gruntowej z zabudową w postaci budynku gastronomicznego z zapleczem, kuchnią i obiektem gospodarczym. W wyniku przeprowadzonego przetargu Spółka PGK Termy Uniejów zaprzestała prowadzenia działalności gospodarczej na rzecz właścicieli rodzinnej firmy MIPAMA. Obecnie obiekt ten łączy w sobie restaurację i kawiarnię²⁰. W 2013 roku odbył się przetarg dotyczący sprzedaży nieruchomości gminnej w postaci „Kasztelu Rycerskiego”. Opisywana nieruchomość zlokalizowana jest w obszarze ochrony NATURA 2000 na terenie Nadwarciańskiego obszaru chronionego krajobrazu oraz w strefie uzdrowiskowej A (ryc. 3., zachodnia granica podobszaru C), na terenach wskazanych do zabudowy z zakresu lecznictwa

¹⁹ K. Milewska-Osiecka, A. Ogródowczyk, *Budownictwo i warunki mieszkaniowe na terenie miasta Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 35–51.

²⁰ <http://www.termalna.com.pl/> [dostęp: 19.05.2017], <http://www.uniejow.net.pl/> [dostęp: 19.05.2017].

uzdrowiskowego, sportu i rekreacji. Jego sposób użytkowania związany jest z prowadzeniem działalności w zakresie hotelarstwa, gastronomii, lecznictwa uzdrowiskowego, sportu i rekreacji²¹. W 2010 roku nastąpiła także sprzedaż nieruchomości zabudowanej kompleksem leczniczo-rehabilitacyjnym. Obecnie obiekt ten oferuje usługi medyczne i rehabilitacyjne²².

Tabela 4. Struktura średniej powierzchni użytkowej i cen lokali mieszkalnych na rynku pierwotnym w Uniejowie w analizowanym okresie

Wskaźnik	Nieruchomości lokalowe o funkcji mieszkaniowej	
	Rynek pierwotny	Rynek wtórny
Średnia powierzchnia użytkowa [m ²]	51,2	45,0
Średnia wartość nieruchomości [zł/m ²]	3183,5	2906,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego w Poddębicach, 2015 i stron internetowych: <http://www.dzienniklodzki.pl/> [dostęp: 20.05.2017], <http://uniejow.pl/o-gminie/spolki-gminne/> [dostęp: 20.05.2017]

Łączna liczba analizowanych transakcji wynosiła 280. Przedmiotem zdecydowanej większości z nich pozostawały nieruchomości lokalowe (130) tj. 46% ogółu transakcji. Wśród nich jedynie jedna stanowiła nieruchomość publiczną nabytą w formie bezprzetargowej. Nieruchomości gruntowe zabudowane stanowiły 40% ogółu transakcji (108). W analizowanym okresie dokonano także 16 transakcji kupna – sprzedaży nieruchomości publicznych w drodze przetargu, co stanowiło jedynie około 6% ich ogólnej liczby. Najmniej liczna była grupa nieruchomości budynkowych (8), która stanowiła zaledwie 3% wszystkich transakcji i każda z nich dokonana została na wolnym rynku (tab. 3).

Lokale mieszkalne – średnia powierzchnia i cena transakcyjna

Ostatni dokonany podział analizowanych transakcji dotyczy ich cen, które zależą od różnych czynników. Należą do nich m.in. lokalizacja, możliwość wykorzystania nieruchomości, jej wielkość, liczba właścicieli czy obciążenia związane z daną nieruchomością. Istotnym czynnikiem jest również relacja popytu i podaży oceniana na podstawie sytuacji rynkowej, analizy cen i koniunktury,

²¹ Zarządzenie Nr 46/2013 Burmistrza miasta Uniejów z dnia 2 lipca 2013 w sprawie ogłoszenia o przetargu nieograniczonym na sprzedaż na własność nieruchomości gminy Uniejów.

²² <http://www.izc.pl/uniejow/nasz-osrodek.html> [dostęp: 19.05.2017].

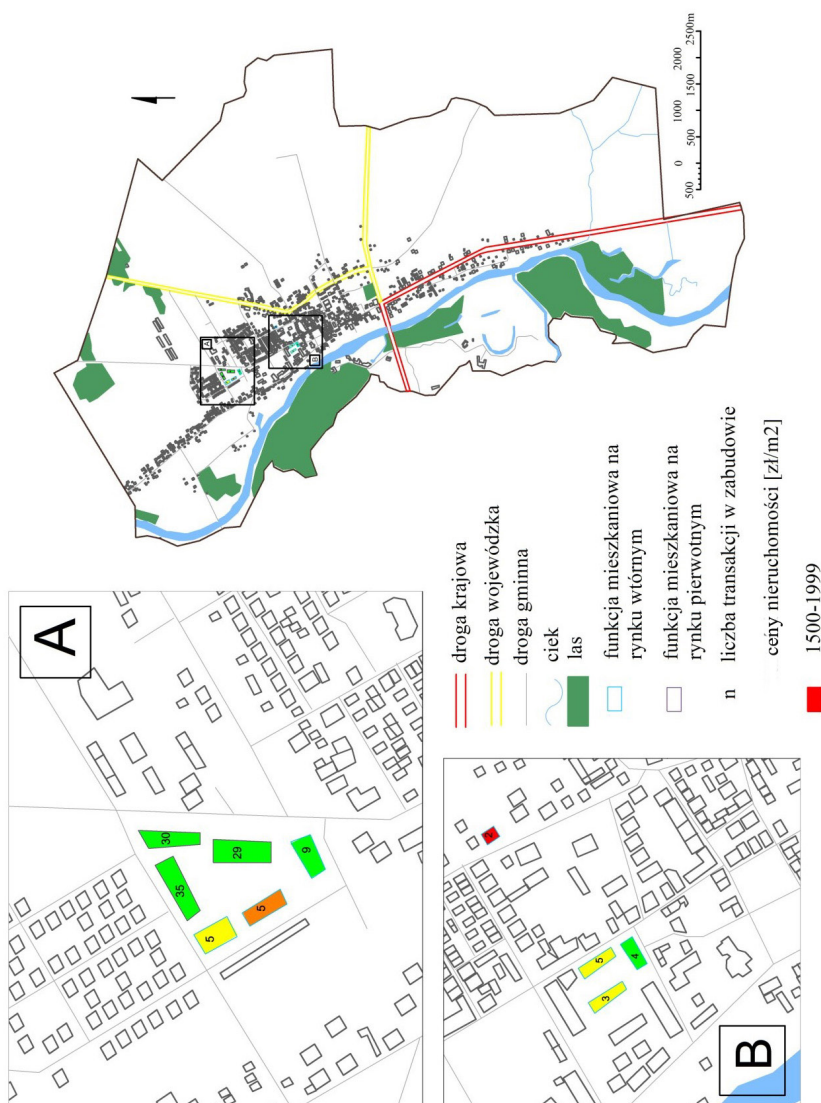
a także czasem forma transakcji np. jej przebieg i charakter ma wpływ na ostateczną cenę nieruchomości²³.

Udostępnione dane dotyczące kwot poszczególnych transakcji wykorzystane zostały do przedstawienia nieruchomości w strukturze przestrzennej miasta i tym samym ukazania zależności pomiędzy ich lokalizacją, funkcją i ceną. Na ich podstawie dokonano zestawienia cen transakcyjnych analizowanych nieruchomości. Przy ich podziale ze względu na sposób użytkowania posłużono się zasadami stosowanymi przez E. Kucharską-Stasiak (2006) i wyodrębniono: nieruchomości o funkcji mieszkaniowej, komercyjnej czy przemysłowej. Utworzono również kategorię „inne”, do której zaliczono pozostałe nieruchomości np. garaże czy obiekty gospodarcze.

W analizie cen przedstawione zostały nieruchomości ze względu na ich strukturę rodzajową i pełnioną funkcję (mieszkaniowa i komercyjna). W badanym okresie dokonano 126 transakcji kupna-sprzedaży lokali mieszkaniowych. W dużej mierze były to transakcje przeprowadzone na rynku pierwotnym. Średnia powierzchnia użytkowa wspomnianych lokali na rynku pierwotnym wynosiła 51,2 m². Były to głównie lokale mieszkalne zlokalizowane we wcześniej opisywanych, nowych budynkach zabudowy wielorodzinnej. Średnia cena analizowanych lokali mieszkalnych wynosiła 3 183,5 zł/m². Na rynku wtórnym z kolei średnia powierzchnia użytkowa wynosiła 45 m², a kwota za metr kwadratowy 2 906,1 zł (tab. 4).

W celu ukazania lokalizacji nieruchomości lokalowych stanowiących przedmiot transakcji oraz ich średnich cen wydzielono z obszaru miasta dwa kwadraty A i B (rys. 5). Kwadrat A obejmuje obszar na północy miasta zawierający głównie zabudowę wielorodzinną. W jego centralnej części zlokalizowanych jest sześć bloków mieszkaniowych wielorodzinnych, w których mieszczą się lokale będące przedmiotami transakcji. Najdroższe lokale mieszkaniowe znajdują się w nowym budownictwie. Ich ceny klasyfikują się w przedziale od 3 000–3 500 zł/m² powierzchni użytkowej. W sąsiedztwie nowej zabudowy zlokalizowana jest również starsza zabudowa wielorodzinna. Spośród analizowanych transakcji 10 lokali mieszkaniowych znajduje się w tej właśnie lokalizacji. Ceny tych nieruchomości mieszczą się w zakresie od 2 500 do 3 000 zł/m². Ponadto w kwadracie B znajduje się zabudowa wielorodzinna, w której zlokalizowane są niektóre z analizowanych nieruchomości lokalowych. Ich ceny są zróżnicowane i wahają się od 2500 do 3500 zł/m². W północno-wschodniej części kwadratu B zlokalizowane są nieruchomości lokalowe, które zaliczone są do najtańszych. Ich ceny za metr kwadratowy wynoszą do 2 000 zł.

²³ A. Pawlikowska-Piechotka, *Gospodarka nieruchomościami*, Warszawa 1999.

Rys. 5. Ceny nieruchomości lokalowych o funkcji mieszkaniowej na rynku pierwotnym i wtórnym w Uniejowie w latach 2007–2015
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Starostwa Powiatowego, 2015

Przedmiotem 112 transakcji były nieruchomości gruntowe zabudowane, natomiast 31 niezabudowane. Ze względu na przeznaczenie można wyróżnić nieruchomości gruntowe zabudowane o funkcji mieszkaniowej, komercyjnej (w tym usługowe, handlowe, rekreacyjne, sportowe), produkcyjnej i inne, wśród których są nieruchomości o funkcji gospodarczej oraz transportu i łączności. W badanym okresie najwięcej transakcji dokonano w ramach nieruchomości gruntowych zabudowanych o przeznaczeniu mieszkaniowym. Wśród nieruchomości zabudowanych o funkcji komercyjnej, stanowiących przedmiot analizowanych transakcji, znaleźć można było: biura, sklepy, budynki administracyjne, obiekty leczniczo-uzdrowskie, gastronomiczne, hotele. Natomiast w kategorii nieruchomości produkcyjnych znalazły się dwie hale produkcyjne wraz z zabudową towarzyszącą.

WNIOSKI

Nieruchomości stanowiące przedmiot transakcji kupna-sprzedaży w Uniejowie w latach 2007–2015 podzielone zostały według struktury rodzajowej. Najbardziej licznymi były te, które dotyczyły nieruchomości lokalowych, w większości położonych w nowej zabudowie wielorodzinnej. Wynikało to m.in. z uruchomienia sprzedaży mieszkań na rynku pierwotnym przez prywatnego developera, co uwidacznia się także w wyraźnym wzroście zainteresowania konsumentów nieruchomościami lokalowymi w roku 2013 i 2015. Sprzedaż nieruchomości niezabudowanych i budynkowych stanowiły znikomą liczbę. Transakcje rozproszone były po całej zurbanizowanej strefie miasta.

Najliczniej występującą formą zbywania nieruchomości w Uniejowie w badanym okresie była sprzedaż na wolnym rynku, pozostałe formy stanowiły zaledwie 7% wszystkich transakcji. W drodze przetargu Miasto w analizowanym czasie zbywało m.in. działki określone w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Uniejów* jako rozwojowe obszary jednorodzinnej zabudowy mieszkaniowej. Analizy potwierdzają tendencję rozwoju zagospodarowania miasta w kierunku północnym. Dodatkowo status uzdrowska²⁴ wywołuje aktywność na rynku nieruchomości rekreacyjnych o funkcji leczniczo-uzdrowskiej. Można zatem zauważyć, iż wpływ na rynek nieruchomości i lokalizację transakcji kupna-sprzedaży w analizowanym okresie miały m.in. zapisy *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Uniejowa*, które dzielą obszar urbanizacji na poszczególne strefy ochrony uzdrowskiej, rolniczej przestrzeni produkcyjnej, wartości kulturowych i ekologicznej.

²⁴ *Operat uzdrowski uzdrowsko Uniejów*, 2011; Załącznik do Uchwały nr XXXII/182/2012 Rady Miejskiej w Uniejowie z dnia 23 sierpnia 2012 r. *Statut uzdrowska Uniejów*, 2012.

W badanym czasie dokonano 126 transakcji kupna-sprzedaży lokali mieszkalnych. W większości zrealizowano je na rynku pierwotnym, ich średnia powierzchnia użytkowa wynosiła 51,2 m², a cena 3183,5 zł/m². Na rynku wtórnym z kolei średnia powierzchnia użytkowa wynosiła 45 m², natomiast średnia cena za m² wynosiła 2906,1 zł.

Zdecydowana większość transakcji dotyczyła nieruchomości gruntowych zabudowanych niż niezabudowanych. Oprócz przeznaczenia na cele mieszkaniowe dokonywano także sprzedaży nieruchomości na biura, sklepy, obiekty leczniczo-uzdrowiskowe, gastronomiczne, hotele, co w dużej mierze związane jest z rozwojem uzdrowiskowym Uniejowa.

Bibliografia

- Bryx M. (red.), *Podstawy zarządzania nieruchomościami*, Wyd. Poltex, Warszawa 2009.
- Kodeks Cywilny (Dz.U. 2018, poz. 1025, 1104, 1629, 2073, 2244; Dz.U. 2019, poz. 80).
- Kucharska-Stasiak E., *Nieruchomość a rynek*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Kucharska-Stasiak E., *Nieruchomości w gospodarce rynkowej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Milewska-Osiecka K., Ogrodowczyk A., *Budownictwo i warunki mieszkaniowe na terenie miasta Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3.
- Obrót nieruchomościami w 2014*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015.
- Operat uzdrowiskowy uzdrowisko Uniejów*, 2011.
- Pawlikowska-Piechotka A., *Gospodarka nieruchomościami*, Warszawa 1999.
- Projekt Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy i Miasta Uniejów na lata 2017–2025*, 2017.
- Skoczeń J., 2015, www.strefynieruchomosci.blog.pl [dostęp: 5.05.2017].
- Statut uzdrowiska Uniejów 2012*, załącznik do Uchwały nr XXXII/182/2012 Rady Miejskiej w Uniejowie z dnia 23 sierpnia 2012.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. 2018, poz. 2204, 2348; Dz.U. 2019, poz. 270).
- Wójcik T., *Czeka Nas dużo pracy*, wywiad z panem Józefem Kaczmakiem, burmistrzem Uniejowa „W Uniejowie, Pismo Towarzystwa Przyjaciół Uniejowa”, red. M. Charuba i in., Uniejów 2015.
- Zarządzenie nr 46/2013 Burmistrza miasta Uniejów z dnia 2 lipca 2013 r. w sprawie ogłoszenia o przetargu nieograniczonym na sprzedaż na własność nieruchomości gminy Uniejów*, Uniejów 2013.
- Zarządzenie nr 97/2015 Burmistrza Miasta Uniejów z dnia 8 października 2015 r. w sprawie ogłoszenia o II-gim ustnym przetargu nieograniczonym na sprzedaż działek z przeznaczeniem pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne*, Uniejów 2015.
- Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Uniejów*, Uniejów 2007.

Źródła elektroniczne

- <http://prawoanieruchomosci.pl/> [dostęp: 18.01.2017].
<http://uniejew.pl/o-gminie/spolki-gminne/> [dostęp: 20.05.2017].
<http://www.dzienniklodzki.pl/> [dostęp: 20.05.2017].
<http://www.izc.pl/uniejow/nasz-osrodek.html> [dostęp: 19.05.2017].
<http://www.termalna.com.pl/> [dostęp: 19.05.2017].
<http://www.uniejow.net.pl/> [dostęp: 19.05.2017].

**TRANSACTIONS ON REAL ESTATE MARKET
IN UNIEJÓW IN 2007–2015****Summary**

The article presents the results of analysis of purchase-sale transactions concluded in the years 2007–2015 within the administrative boundaries of Uniejów. The aim of this study is to identify the types of real property being the object of purchase-sale transactions, including their locations, and to highlight the general situation on the real estate market in the analysed area.

Keywords: real estate, estate market, purchase-sale transactions, Uniejów

Data wpływu artykułu: maj 2019

Data akceptacji: czerwiec 2019

Marta BOROWSKA-STEFAŃSKA*, Marta WOJTCZAK**

DOSTĘPNOŚĆ PIESZA I TRANSPORTEM INDYWIDUALNYM DO PARKÓW W TURKU I KONINIE

Zarys treści: W artykule za cel przyjęto ocenę dostępności pieszej oraz transportem indywidualnym parków zlokalizowanych w granicach Turku i Konina. Na analizowanych obszarach zinwentaryzowano 11 parków w tym pięć w Turku a sześć w Koninie. Wynikiem analiz było przedstawienie powierzchni zabudowy mieszkaniowej w izochronach 0–5 minut; 5–10 minut oraz 10–15 minut od parków. W tym celu wykorzystano dane pochodzące z Bazy Danych Obiektów Topograficznych (BDOT). Powyższe dane wskazują, że lepszą dostępnością pieszą jak i transportem indywidualnym, dla mieszkańców, charakteryzują się parki w Turku, na co wpływ ma fakt, że jest to miasto pięciokrotnie mniejsze pod względem powierzchni niż Konin, zaś liczba i powierzchnia parków w obu przypadkach jest porównywalna. Analizy te są niezwykle istotne, ponieważ dostępność terenów zieleni dla mieszkańców stanowi jeden ze wskaźników jakości środowiska miejskiego.

Słowa kluczowe: tereny zieleni, parki, Turek, Konin dostępność, izochrony

WPROWADZENIE

Zgodnie z *Ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* tereny zieleni są definiowane jako „tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne,

* Marta Borowska-Stefańska, dr, adiunkt, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31, e-mail: marta.borowska@geo.uni.lodz.pl.

** Marta Wojtczak, mgr, absolwentka, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych i Wydział Zarządzania, e-mail: marta1722@poczta.onet.eu.

zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowym i przemysłowym”¹. Do głównych elementów zielonej infrastruktury w mieście zaliczamy: lasy, parki miejskie, ogródki działkowe, zielone dachy, ogrody na dachach, zielone ściany, dziedzińce i patia, aleje, promenady, skwery i zieleńce, cmentarze, tereny sportowe i przyszkolne, brzegi wód, pola, sady oraz użytki zielone². W dalszej części pracy, analizie poddano jedynie parki, które w literaturze są różnie definiowane. Stanowią one podstawowy typ zieleni w mieście i są przeznaczone zarówno do wypoczynku czynnego, jak i biernego, a ich powierzchnia nie powinna być mniejsza niż 5 ha³. Nie wszystkie tereny zieleni w mieście są równo dostępne dla wszystkich mieszkańców, a stanowią one jeden z czynników, mających wpływ na jakość życia mieszkańców miast⁴. Dlatego też w pracy zajęto się oceną dostępności pieszej oraz transportem indywidualnym parków zlokalizowanych w granicach Turku i Konina. Definicja dostępności, najogólniej jest określana jako zdolność zajścia relacji pomiędzy więcej niż jednym elementem zbioru⁵. Dostępność ma zatem następujące właściwości:

- przestrzenne – relacje mogą zachodzić pomiędzy co najmniej dwoma punktami, czyli w przestrzeni;
- komunikacyjne – relacje mogą zachodzić za pomocą nośników transportowych;
- czasowe – relacje mogą zachodzić w danym czasie fizycznym, ale również nawiązanie relacji np. w postaci przemieszczenia zajmuje określoną ilość czasu.

Należy również podkreślić, że dostępność ma charakter potencjalny, relacja może zajść na danym obszarze za pomocą określonych środków transportu, w określonym czasie⁶. Wyróżniamy kilka rodzajów dostępności m.in. transportową, komunikacyjną, przestrzenną, społeczną, ekonomiczną, fizyczną, czasową. Uznawana jest ona za kluczowy element przestrzeni, wpływający na atrakcyjność danej lokalizacji. Istnieje kilka metod pomiaru dostępności (np. mierzona odległością, potencjałowa, spersonifikowana). W pracy posłużono się izochronami, czyli metodą kumula-

¹ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2016, poz. 2134), art. 5, pkt 21.

² B. Korwel-Lejkowska, E. Topa, *Dostępność parków miejskich jako elementów zielonej infrastruktury w Gdańsku*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” 2017, nr 37, s. 65.

³ T. Małczyk, *Wytyczne do projektowania zieleni na terenach zabudowanych*, Nysa 2005, s. 9.

⁴ D. Prądko, Ł. Śmielak, *Rozmieszczenie przestrzenne terenów zieleni miejskiej w Słupsku*, „Słupskie Prace Geograficzne” 2009, nr 6, s. 208.

⁵ T. Komornicki, P. Śleszyński, P. Rosik, W. Pomianowski, M. Stępnik, P. Silka, *Dostępność przestrzenna jako przesłanka kształtowania polskiej polityki transportowej*, „Biuletyn KPZK PAN” 2010, z. 241, s. 16.

⁶ P. Śleszyński, *Dostępność czasowa i jej zastosowania*, „Przegląd Geograficzny” 2014, nr 86(2), s. 173.

tywną (wyznaczenie terenów o jednakowej odległości czasowej)⁷. Dostępnością terenów zieleni w miastach zajmowali się m.in. A. Bochenek i T. Jasiński (2015)⁸, D. Prądyńska, Ł. Śmielak (2009)⁹, M. Borowska-Stefańska i S. Wiśniewski (2017, 2018)¹⁰, B. Korwel-Lejkowska i E. Topa (2017)¹¹, I. Durecka (2017)¹².

Dostęp do terenów zieleni w mieście, a w szczególności do parków, ogrywa zasadniczą rolę w życiu jego mieszkańców. Tereny biologicznie czynne podnoszą standard życia i wpływają na realizację potrzeb życiowych. Korzystanie z zielonej przestrzeni jest silnie zakorzenione w potrzebach mieszkańców miast. Współczesna skala terenów zurbanizowanych wymusza starannego przemyślenia rozmieszczenia zieleni, by ułatwić z nią kontakt¹³. Dostęp do niej daje możliwości wypoczynku i rekreacji, wpływa także na estetykę i prestiż lokalizacji. Zieleni wykorzystywana jest do promocji inwestycji mieszkaniowych, biurowców i firm¹⁴. Tworzenie parków należy również do najważniejszych narzędzi rewitalizacji¹⁵.

METODOLOGIA

Celem artykułu jest ocena dostępności pieszej i transportem indywidualnym do parków zlokalizowanych w granicach Turku i Konina. Odległość od miejsca zamieszkania do terenów zieleni stanowi jeden ze wskaźników jakości środowiska

⁷ S. Wiśniewski, 2015, *Zróżnicowanie dostępności transportowej miast w województwie łódzkim*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 25.

⁸ A. Bochenek, T. Jasiński, *Zastosowanie algorytmu Woronoja do określenia dostępności terenów zieleni w wybranych, dużych miastach Europy*, [w:] *Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii*, t. 3, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2015, s. 17–27.

⁹ D. Prądyńska, Ł. Śmielak, *Rozmieszczenie przestrzenne terenów zieleni miejskiej w Słupsku*, „Słupskie Prace Geograficzne” 2009, nr 6, s. 207–214.

¹⁰ M. Borowska-Stefańska, S. Wiśniewski, *Pedestrian accessibility to parks in Łódź*, „Studia Miejskie” 2017, nr 27, s. 39–50; M. Borowska-Stefańska, S. Wiśniewski, *Dostępność łódzkich parków w świetle transportu indywidualnego, zbiorowego i rowerowego*, „Przegląd Komunikacyjny” 2018, nr 2, s. 9–16.

¹¹ B. Korwel-Lejkowska, E. Topa, *Dostępność parków miejskich jako elementów zielonej infrastruktury w Gdańsku*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” 2017, nr 37, s. 63–75.

¹² I. Durecka, *Parki jako element struktury przestrzennej miast Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*, Praca doktorska, maszynopis. Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.

¹³ K. Sobczyńska, *Zieleni jako element współczesnego miasta i jej rola w przestrzeniach współczesnego Poznania*, Praca doktorska, Poznań 2014, s. 13.

¹⁴ M. Szczepańska, B. Maćkiewicz, A. Dziewiatowska, *Tereny zieleni a ceny nieruchomości mieszkaniowych w Poznaniu*, „Biuletyn KPZK PAN” 2017, nr 266, s. 144.

¹⁵ A. Zachariasz, *Zieleni jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 2006, s. 80.

miejskiego¹⁶. Istnieje kilka metod pomiaru dostępności (np. mierzona odległością, potencjałowa, spersonifikowana), a autorki w niniejszej pracy posłużyły się izochronami, czyli metodą kumulatywną (wyznaczenie terenów o jednakowej odległości czasowej)¹⁷.

W pracy dokonano analizy czasu dojścia pieszego i dojazdu transportem indywidualnym do parków w Turku i Koninie.

Za miarę dostępności przyjęto czas dojścia pieszego do 11 parków zlokalizowanych w Turku i Koninie (człowiek porusza się średnio 4,8 km/h) oraz dojazdu transportem indywidualnym.

Do badań wykorzystano m.in. dane pochodzące z zasobu OpenStreetMap (OSM)¹⁸. Projekt ten został zainicjowany przez Steve'a Coasta, który chciał stworzyć wolną i otwartą mapę świata, z możliwością jej edycji¹⁹. Drogi zostały wprowadzone do bazy jako liniowe. Dla obliczeń czasu przejazdu przyjęto dopuszczalne prędkości przejazdowe w zależności od kategorii drogi (tab. 1).

Tabela 1. Klasyfikacja dróg w OpenStreetMaps wraz z maksymalnymi prędkościami przejazdowymi

L.p.	Klasyfikacja drogi w OSM	Prędkość (km/h)
1	Motorway – autostrada	140
2	Trunk – droga ekspresowa	120
3	Primary – droga krajowa (w Polsce)	90
4	Secondary – droga wojewódzka (w Polsce)	90
5	Tertiary – powiatowa (w Polsce)	50
6	Unclassified – gminna (w Polsce)	50
7	Residential – droga osiedlowa	20
8	Living street – droga w strefie zamieszkania	20
9	Track – droga gruntowa	20

Źródło: opracowano na podstawie Drop i in., 2013

Analizy przeprowadzono dla Turku i Konina, jednak dla prawidłowego wyznaczenia czasu przejazdu, stworzono bufor od granic gmin o odległości 2 km i dla tego obszaru wyeksportowano drogi. Następnie przy pomocy narzędzia do

¹⁶ D. Prądyńska, Ł. Śmielak, *Rozmieszczenie przestrzenne terenów zieleni miejskiej w Słupsku*, „Słupskie Prace Geograficzne” 2009, nr 6, s. 212.

¹⁷ S. Wiśniewski, 2015, *Zróżnicowanie dostępności transportowej...*, s. 25.

¹⁸ M. Borowska-Stefańska, *Dostępność transportowa od straży pożarnych do obiektów społecznych zlokalizowanych na terenach zagrożonych powodzią w województwie łódzkim z wykorzystaniem analiz sieciowych*, „Transport Miejski i Regionalny” 2016, nr 3, s. 30.

¹⁹ P. Drop, P. Gajewski, M. Mackiewicz, *Zastosowanie danych OPENSTREETMAP oraz wolnego oprogramowania do badań dostępności komunikacyjnej w skali lokalnej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2013, nr 14, s. 158.

analiz sieciowych, dokonano w programie GIS obliczeń. Wynikiem analiz było przedstawienie zabudowy mieszkaniowej w izochronach 0–5 minut; 5–10 minut oraz 10–15 minut od parków. W tym celu wykorzystano dane pochodzące z Bazy Danych Obiektów Topograficznych oraz narzędzie do analiz sieciowych w GIS. Zastosowanie w tym przypadku jednakowych izochron pozwala w kolejnym etapie na porównanie uzyskanych wyników.

CHARAKTERYSTYKA OBSZARU BADAŃ

Parki zinwentaryzowane w granicach Turku położone są niemal w centrum miasta (za wyjątkiem Parku im. Edwarda Linke), w bliskim wzajemnym sąsiedztwie (najmniejsza odległość jest między Parkiem im. Ż. Składkowskiej, a Parkiem im. F. Kowalskiej – ok. 80 m, największa natomiast między Parkiem im. Konstytucji 3-go Maja, a Parkiem Tura – 1270 m). Zlokalizowane są one w przestrzeni silnie zurbanizowanej, w obrębie osiedli mieszkaniowych jedno- i wielorodzinnych.

Parki położone w granicach Konina, podobnie jak w Turku, leżą w sąsiedztwie osiedli mieszkaniowych jedno- i wielorodzinnych. Badane tereny zieleni położone są od siebie w odległości ok. 2 km.

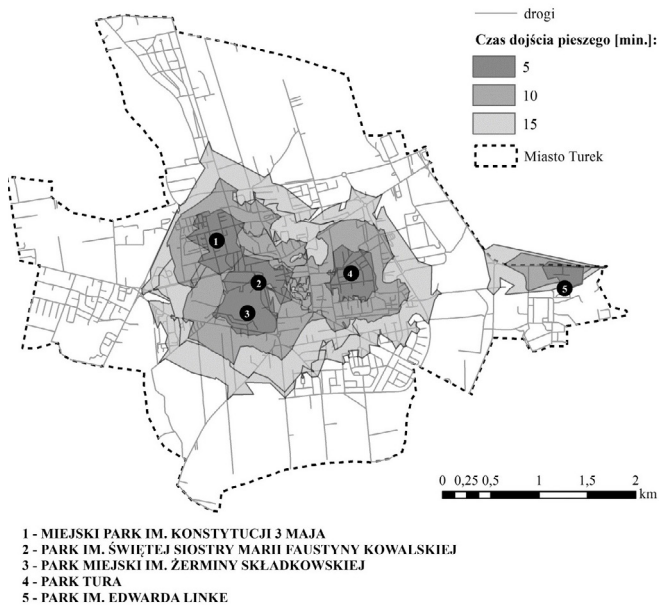
Szczegółowa analiza parków położonych w granicach Turku i Konina znajduje się w pracy M. Borowskiej-Stefańskiej i M. Wojtczak (2018)²⁰.

DOSTĘPNOŚĆ PIESZA

Turek

W analizie czasu dojścia pieszego do poszczególnych parków wyznaczono 3 strefy: 5-, 10- i 15-minutowe. Ich łączna powierzchnia wynosi 535 ha, co stanowi 33% ogólnej powierzchni Turku (rys. 1).

²⁰ M. Borowska-Stefańska, M. Wojtczak, *Zagospodarowanie parków w Turku i Koninie – studium porównawcze*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 119–133.

Rys. 1. Czas dojścia pieszego [min.] do parków miejskich w Turku

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDOT, 2015

Analizy czasu dojścia do poszczególnych parków miejskich ściśle wiążą się z liczbą zabudowy jedno- i wielorodzinnej w wyznaczonych strefach, co pozwala na ocenę liczby mieszkańców, którzy potencjalnie są w stanie odwiedzić park w przyjętym przedziale czasowym. Na terenie Turku położonych jest 3131 budynków, w tym 2765 zabudowy jednorodzinnej i 366 zabudowy wielorodzinnej. W izochronie do 5 minut od badanych terenów zieleni położonych jest 13,6% ogólnej liczby budynków mieszkalnych (427), w izochronie 5–10 minut – 16,4%, (514) a w 10–15 minut – 17,7% (553). Łącznie w wyznaczonych strefach znajduje się 1494 budynków (47,7% łącznej liczby domów w Turku). W przypadku zabudowań jednorodzinnych, największa ich liczba znajduje się w izochronie 10–15 minut – 538 budynków. W izochronie do 5 minut znajduje się łącznie 234 budynków, a 5–10 minut – 368. Łącznie w wyznaczonych strefach znajduje się 1140 budynków (41,2% ogólnej liczby domów jednorodzinnych). Wyraźnie widać, że im dalej od parków miejskich, tym liczba zabudowań jednorodzinnych wzrasta. Analiza wykazała, że najszybciej do parku potencjalnie mogą dojść mieszkańcy Osiedla Łąkowa (sąsiadują bezpośrednio z Parkiem im. Ż. Składkowskiej), natomiast najdalej mają mieszkańcy Osiedla Zdrojki Prawe, którzy muszą pokonać 15 minut i więcej, by dostać się do najbliższego Parku im. Konstytucji 3-go Maja. Warto zwrócić uwagę, że trzy rozległe osiedla mieszkaniowe: Zdrojki Lewe (północna część Turku), Zapalczane (południowo-wschodnia część) i Muchlin

(zachodnia część) położone są w izochronie dojścia do parków powyżej 15 minut. W okolicy Parku im. Linke natomiast nie zlokalizowano żadnych budynków jednorodzinnych. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku zabudowy wielorodzinnej. W izochronie do 5 minut znajdują się 193 budynki zbiorowego zamieszkania, w izochronie 5–10 minut – 146, natomiast 10–15 minut – zaledwie 15. Łącznie w analizowanych strefach znajduje się 354 budynków, co stanowi aż 96,7% wszystkich zabudowań wielorodzinnych w Turku. Zaledwie 15 budynków zlokalizowanych jest poza badanymi strefami, głównie na północy i zachodzie miasta. Najdogodniejsze dojście do parków (5-minutowe) mają mieszkańcy Osiedla Piłsudskiego (do Parku im. Konstytucji 3-go maja), Osiedla Górnicze (położone pomiędzy Parkiem im. Św. Kowalskiej a Parkiem Tura) i Osiedla Wyzwolenia (do Parku Tura). W izochronie 10–15 minut dojścia pieszego do parków znajduje się zaledwie 14 budynków, w tym 6 w strefie 0–5-minutowej od Parku im. Linke. W pozostałych strefach wokół tego parku nie ma żadnych zabudowań, co pozwala twierdzić, że teren ten cechuje się najgorszą dostępnością pieszą.

Park miejski im. Żerminy Składkowskiej

Izochrony dojścia pieszego do Parku im. Składkowskiej zajmują łącznie 255,44 ha, co stanowi 15,8% ogólnej powierzchni Turku. Obejmują one zasięgiem łącznie 975 budynków: 705 jednorodzinnych i 170 wielorodzinnych. Do badanego terenu zieleni można dostać się w czasie do 5 minut z powierzchni 23,43 ha. W izochronie 0–5 minut od analizowanego parku znajdują się 94 budynki mieszkalne, w tym 90 jednorodzinnych i zaledwie 4 wielorodzinne. W izochronie 5–10-minutowego dojścia pieszego do badanego parku znajduje się 417 budynków (302 jednorodzinnych i 115 wielorodzinnych). Strefa dojścia 10–15-minutowego obejmuje 464 budynki (313 jednorodzinnych i 151 wielorodzinnych).

Miejski park im. Konstytucji 3-go Maja

Park ten leży w centrum Osiedla Piłsudskiego. Wyznaczone strefy dojścia do badanego obszaru zajmują łącznie 206,47 ha, co stanowi 12,8% powierzchni Turku i obejmują zasięgiem 848 zabudowań (w tym 586 jedno- i 262 wielorodzinnych). Izochrona dojścia pieszego do 5 minut zajmuje powierzchnię 25,03 ha i niemal w całości obejmuje zabudowania wielorodzinne Osiedla Piłsudskiego. W strefie tej znajduje się łącznie 151 budynków (61 jedno- i 90 wielorodzinnych). Obszar dojścia 5–10-minutowego zajmuje 72,23 ha i obejmuje 333 budynki (192 jedno- i 141 wielorodzinnych). Z kolei izochrona 10–15 minut od analizowanego parku zajmuje powierzchnię 109,21 ha i w jej granicach znajduje się 363 budynków (332 jedno- i 31 wielorodzinnych).

Park im. Świętej siostry Marii Faustyny Kowalskiej

Park ten położony jest w bliskim sąsiedztwie zarówno z Parkiem im. Ż. Składkowskiej jak i Parkiem im. Konstytucji 3 Maja, co sprawia, że wyznaczone izochrony pokrywają się ze sobą w znacznym stopniu. Strefy dojazdu do badanego terenu zajmują łącznie 279,58 ha, co stanowi 17,3% powierzchni Turku. Obejmują one swoim zasięgiem 910 zabudowań (712 domów jednorodzinnych i 198 budynków wielorodzinnych). Obszar dojazdu do parku w czasie do 5 minut zajmuje powierzchnię 29,15 ha, zinwentaryzowano tu 193 budynki – 115 jedno- i 78 wielorodzinnych. Obszar dojazdu 5–10-minutowego zajmuje powierzchnię 89,5 ha i obejmuje 440 zabudowań (328 jedno- i 112 wielorodzinnych). Ostatnia wyznaczona strefa dojazdu 10–15-minutowego zajmuje powierzchnię 160,93 ha i obejmuje 277 budynków (269 jedno- i 8 wielorodzinnych).

Park Tura

Izochrony dojazdu pieszego do Parku Tura zajmują łączną powierzchnię 202,04 ha (12,5% powierzchni Turku), a w ich zasięgu położonych jest 508 budynków (405 jedno- i 103 wielorodzinnych). Strefa dojazdu do 5 minut ma powierzchnię 21,17 ha, a w jej granicach znajdują się głównie budynki wielorodzinne Osiedla Wyzwolenia, których łączna liczba wynosi 25. Zabudowa jednorodzinna w liczbie 3 domów zlokalizowana jest na północ od parku. Obszar dojazdu 5–10-minutowego zajmuje powierzchnię 63,61 ha i obejmuje zasięgiem 122 budynki (62 jedno- i 60 wielorodzinnych). Strefa dojazdu 10–15-minutowego zajmuje powierzchnię 117,26 ha, a w jej granicach znajduje się 358 budynków (340 jedno- i 18 wielorodzinnych). Na południe od parku, w wyznaczonej strefie dojazdu 10–15-minutowego nie znajduje się żaden budynek wielorodzinny, a domy jednorodzinne, w liczbie ponad 200 należą do Osiedla Polna.

Park im. Edwarda Linke

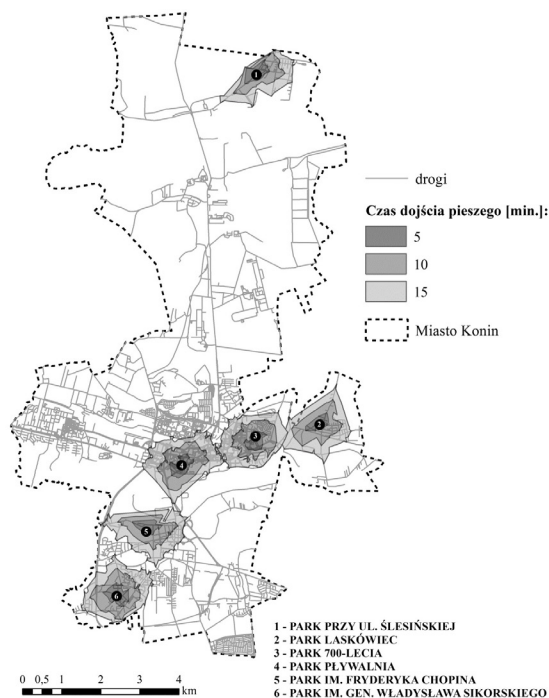
Park ten położony jest na obszarze Tureckiej Strefy Inwestycyjnej, gdzie przeważa zabudowa przemysłowa i usługowa. Strefa dojazdu do tego miejsca jest utrudniona w części południowej, gdyż mieszkańcy Turku nie mają dostępu do przebiegających tu ulic, ze względu na przeznaczenie ich dla potrzeb tutejszych przedsiębiorstw i zakładów przemysłowych. Strefy dojazdu do parku rozbudowane są w kierunku północno-zachodnim. Łącznie w wyznaczonych izochronach położonych jest 9 budynków (6 – wielorodzinnych w strefie dojazdu do 5 minut i 3 budynki wielorodzinne w strefie dojazdu 10–15 minut).

KONIN

Parki położone w granicach Konina, podobnie jak w Turku, znajdują się w sąsiedztwie osiedli mieszkaniowych jedno- i wielorodzinnych. Badane tereny zieleni położone są od siebie w odległości ok. 2 km, co sprawia, że wyznaczone izochrony nie pokrywają się (za wyjątkiem tych wyznaczonych wokół Parku Laskówiec i Parku 700-lecia), w przeciwieństwie do stref dostępności czasowej w Turku

W granicach Konina zlokalizowanych jest łącznie 7558 budynków, w tym 6862 zabudowy jednorodzinnej i 696 zabudowy wielorodzinnej. W izochronie do 5 minut znajduje się 11 Na w izochronie do 5 minut od badanych terenów zieleni położonych jest łącznie 175 budynków (2,3% ogólnej liczby budynków mieszkalnych), w izochronie 5–10 minut – 832 (11%), a w izochronie 10–15 minut – 1367 (18%). Łącznie w wyznaczonych strefach położonych jest 2374 budynków (31,4% łącznej liczby zabudowań w Koninie).

W przypadku zabudowań jednorodzinnych, największa ich liczba znajduje się w izochronie 10–15 minut – 1139 budynków. W strefie dojścia pieszego do 5 minut od parków znajduje się łącznie 118 budynków, a 5–10 minut – 691 (rys. 2).

Rys. 2. Czas dojścia pieszego [min.] do parków miejskich w Koninie

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDOT, 2015

Łącznie w wyznaczonych strefach znajduje się 1948 budynków (28,4% ogólnej liczby domów jednorodzinnych). Wyraźnie widać, że im dalej od parków miejskich, tym liczba zabudowań jednorodzinnych wzrasta. Największa liczba budynków położona jest w izochronach 10–15-minutowych, co najczęściej związane jest z tym, że osiedla domów jednorodzinnych położone są z daleka od centrum miasta (np. izochrony wokół Parku Laskówiec i Parku im. Sikorskiego). W izochronie dojścia pieszego do 5 minut, najwięcej potencjalnych mieszkańców może dostać się do Parku Laskówiec (64 budynki) i Parku im. Chopina (36 budynków), natomiast w przypadku Parku Pływania nie znajduje się w tym czasie dojścia żaden dom jednorodzinny. Najwięcej budynków jednorodzinnych zlokalizowanych jest wokół Parku Laskówiec (482) i Parku im. W. Sikorskiego (475). Najmniej zabudowy jednorodzinnej natomiast, znajduje się wokół Parku Pływania (44), co wiąże się z położeniem w ścisłym centrum miasta.

Inaczej sytuacja wygląda w przypadku zabudowy wielorodzinnej. W izochronie pieszej 0–5 minut położonych jest 57 zabudowań zbiorowego zamieszkania, w izochronie 5–10 minut – 141, natomiast 10–15 minut – 228. Łącznie w analizowanych strefach znajduje się 426 budynków zbiorowego zamieszkania, co stanowi 61% wszystkich budynków wielorodzinnych w Koninie. Najdogodniejsze dojście do parków (w czasie 0–5 minut) mają mieszkańcy Osiedla Łęzyn (Park Laskówiec, 21 budynków) i Osiedla Sikorskiego (Park im. W. Sikorskiego, 20 budynków). Łącznie w strefie dojścia do 15 minut najwięcej budynków wielorodzinnych znajduje się przy Parku Pływania oraz Parku im. F. Chopina (odpowiednio 152 i 119 tego typu zabudowań). Warto zwrócić uwagę, że w izochronach wyznaczonych wokół Parku Laskówiec nie ma żadnego budynku wielorodzinnego, podobnie mała ich liczba występuje przy Parku w okolicy ul. Ślesińskiej. Najgorzej sytuacja prezentuje się w najdalej wysuniętych na południowy zachód terenach Konina, a także w części południowo-wschodniej miasta, gdzie dojście do parku wynosi nawet 40 minut (Osiedla Nowy Dwór, Chorzeń, Wilków).

Park przy ul. Ślesińskiej

Strefy dojścia pieszego do tego parku najbardziej rozległe są od strony północno-wschodniej i południowo-zachodniej. Izochrona pięciominutowa zajmuje powierzchnię 20,02 ha, w jej zasięgu położone są 32 budynki (11 jedno- i 21 wielorodzinnych). Izochrona 5–10 minut zajmuje powierzchnię 45 ha i obejmuje łącznie 31 budynków (25 jedno- i 6 wielorodzinnych). W izochronie 10–15 minut zinventaryzowano łącznie 153 budynki (151 jedno- i 2 wielorodzinne). Izochrony wyznaczone wokół badanego parku rozbudowane są w kierunku północno-wschodnim i południowo-wschodnim, w tym miejscu znajduje się osiedle domów jednorodzinnych Łęzyn.

Park Laskówiec

Użytkownicy, którzy chcą dostać się pieszo do Parku Laskówiec, w najdogodniejszy sposób dotrą do niego od strony północno-wschodniej. Fakt ten wiąże się z tym, że po stronie wschodniej położone jest osiedle domów jednorodzinnych Laskówiec. Izochrona 0–5 minut zajmuje łącznie 14,89 ha, w strefie tej znajdują się 64 budynki mieszkalne, z tego wszystkie jednorodzinne. Kolejna strefa – 5–10 minut obejmuje 67,53 ha i rozbudowana jest głównie na południe od parku. Izochrona ta obejmuje 243 budynki mieszkalne i podobnie jak w poprzedniej izochronie, są to wyłącznie domy jednorodzinne. Ostatnia z wyznaczonych izochron – 10–15 minut zajmuje łącznie 104 ha.

Park 700-lecia

Badany park zlokalizowany jest między dwiema, dużymi dzielnicami Konina: Morzysław na wschód od badanego terenu i Glinka – po stronie zachodniej. Zwłaszcza ten drugi obręb obejmuje 3 osiedla zabudowy wielorodzinnej (Osiedle Glinka, V i VA). Strefa dojścia 0–5 minut obejmuje łącznie 17,23 ha. W strefie tej znajduje się tylko jeden budynek jednorodzinny, brak jest natomiast zabudowy wielorodzinnej. W bliskim sąsiedztwie parku znajduje się głównie zabudowa usługowa i rekreacyjna. Kolejna izochrona 5–10 minut zajmuje 64,19 ha, zinventaryzowano tu 167 budynków (148 jedno- i 19 wielorodzinnych). Izochrona 10–15 minut zajmuje powierzchnię 101,35 ha, w jej granicach znajduje się 266 budynków (210 jedno- i 56 wielorodzinnych).

Park Pływalia

Badany park położony jest tuż przy skrzyżowaniu dwóch dróg krajowych nr 25 (ul. Przemysłowa, przebiegająca tuż przy południowej granicy parku) i 92 (ul. Poznańska, na południowy zachód od parku). Wyznaczone izochrony dojścia pieszego są tu bardzo rozbudowane i zajmują łącznie 207,03 ha (izochrona 0–5 minut – 19,6 ha, 5–10 minut – 77,84 ha i 10–15 minut – 109,59 ha). Na północ od Parku Pływalia zlokalizowane są 3 duże osiedla mieszkaniowe wielorodzinne. W izochronie 0–5 minut zinventaryzowano łącznie 13 budynków wielorodzinnych. Kolejna izochrona dojścia pieszego 5–10 minut obejmuje 83 budynki, w tym 17 jedno- i 66 wielorodzinnych. Strefa dojścia 10–15 minut rozbudowana jest w charakterystyczny, wydłużony kształt na południe od granic parku, wokół drogi krajowej nr 92. W izochronie tej znajduje się 100 budynków mieszkalnych (27 jedno- i 73 wielorodzinnych).

Park im. F. Chopina

Użytkownicy Parku im. F. Chopina, którzy docierają do niego pieszo, najdogodniej mogą dostać się od strony południowych granic. Związane jest to z faktem, że tuż po północnej stronie ul. Nadrzeczej przepływa rzeka Warta. W izochronie

0–5 minut położonych jest łącznie 39 budynków (36 jedno- i 3 wielorodzinne). Strefa dojścia pieszego 5–10 minut zajmuje 54,77 ha. Łączna liczba budynków znajdujących się w granicach tej strefy to 157 (w tym 117 jedno- i 40 wielorodzinnych). Strefa dojścia pieszego 10–15 minut rozbudowana jest na południe od parku. Izochrona 10–15 minut zajmuje łącznie 103,35 ha. W strefie tej położone są 324 budynki (z tym jest: 248 jedno- i 76 wielorodzinnych).

Park im. W. Sikorskiego

Badany park położony jest wśród zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, dzięki czemu strefa dojścia pieszego 0–5 minut jest tu rozbudowana. Izochrona 0–5 minut zajmuje 22,17 ha i obejmuje ona swoim zasięgiem 26 budynków, w tym 6 jedno- i 20 wielorodzinnych. Kolejna strefa – 5–10 minut obejmuje obszar 76,49 ha. W jej obrębie położonych jest 151 budynków mieszkalnych (141 jedno- i 10 wielorodzinnych). W czasie dojścia pieszego 10–15 minut można dotrzeć do Parku im. Sikorskiego z powierzchni 87,81 ha. Łączna liczba budynków mieszkalnych wynosi tu 348, przy czym aż 328 to zabudowania jednorodzinne Osiedla Zamełki (na północy od parku), pozostałe 20 to budynki zbiorowego zamieszkania.

DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTEM INDYWIDUALNYM

Turek

Podobnie jak w przypadku analiz pieszych tak również przy analizach dojazdu transportem indywidualnym do badanych terenów zieleni, wyznaczono trzy strefy 0–5 minut, 5–10 minut oraz 10–15 minut. Zajmują one łącznie 1586 ha powierzchni miasta. Izochrona 0–5 minut, stanowi 53,7% ogólnej powierzchni Turku, 5–10 minut – 40% i 10–15 minut – 4,4% (rys. 3). Warto zwrócić uwagę, że powierzchnia wyznaczonych stref znacznie wykracza poza granice miasta i wynosi 8955 ha (czas dojścia 0–5 minutowy – 2212 ha, 5–10 – 4133 ha i 10–15 – 2610 ha). Analiza rozmieszczenia zabudowy wykazała, że w granicach wyznaczonych stref położonych jest łącznie 3072 budynków (2706 jedno- i 366 wielorodzinnych).

W przypadku zabudowy jednorodzinnej zaledwie 22 budynki, położone na południowym zachodzie Turku znajdują się poza strefą dojazdu 15-minutowego, pozostałe natomiast 2004 budynki leżą w izochronie 0–5 minut, a 702 budynki w izochronie 5–10 minut. W przypadku zabudowy wielorodzinnej sytuacja wygląda jeszcze lepiej, gdyż wyznaczone strefy dojazdu obejmują zasięgiem wszystkie budynki zbiorowego zamieszkania – 357 z nich położonych jest w izochronie do 5 minut, a zaledwie 9 w izochronie 5–10 minut.

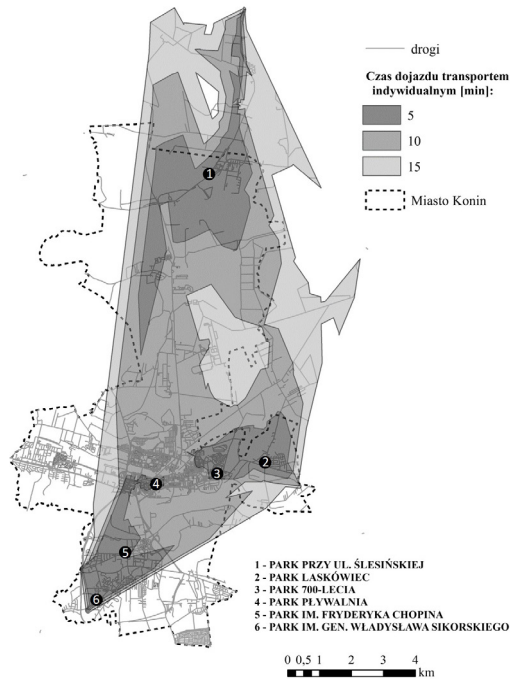
Rys. 3. Czas dojazdu transportem indywidualnym [min.] do parków miejskich w Turku

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDOT, 2015

Konin

W przypadku Konina ogólna powierzchnia wyznaczonych izochron wynosi 9223 ha, z tego w granicach miasta 5789 ha (70,4% ogólnej jego powierzchni) (rys. 4). Izochrona 0–5 minut obejmuje swoim zasięgiem powierzchnię 1929 ha, izochrona 5–10 minut – 4251 ha, zaś 10–15 minut – 3090 ha. Prawie 2500 ha Konina nie zostało objętych wyznaczonymi strefami, są to tereny: południowe miasta (obręb Pawłówek), południowo-zachodnie (obręby Nowy Dwór, Chorzew) i północno-zachodnie, w okolicach Jeziora Gosławskiego. Każdy z badanych parków odznacza się dobrą dostępnością transportem indywidualnym, jednak najbardziej rozległa izochrona 5-minutowa tworzy się wokół Parku przy ul. Ślesińskiej. Najgorzej sytuacja prezentuje się w okolicy Parku im. W. Sikorskiego, gdzie od strony południowej trudno dostać się komunikacją indywidualną. Fakt ten wiąże się z tym, iż badany teren zieleni położony jest tuż przy granicy miasta, sąsiadując tym samym z położoną na południu wsią Rumin (gmina Stare Miasto).

Analiza rozmieszczenia zabudowy w wyznaczonych izochronach wykazała, że w granicach wyznaczonych stref położonych jest 4444 budynków, w tym 3892 jednorodzinnych i 552 wielorodzinnych.

Rys. 4. Czas dojazdu transportem indywidualnym [min.] do parków miejskich w Koninie
 Źródło: opracowanie własne na podstawie BDOT, 2015

W przypadku zabudowy jednorodzinnej liczba ta stanowi 56,7% ogólnej liczby domów w Koninie. W izochronie dojazdu do 5 minut znajduje się – 2 210 budynków, 5–10 minut – 1 432 i 10–15 minut – 250. Największa liczba domów jednorodzinnych zlokalizowana jest wokół Parku im. F. Chopina i Parku im. W. Sikorskiego (1520). Najmniej zabudowań położonych jest w sąsiedztwie Parku Pływalnia. W przypadku zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, 80% budynków (552) znalazło się w wyznaczonych izochronach. Największa ich liczba – 327 znajduje się w strefie dojazdu 5–10 minut, najmniej natomiast w strefie 10–15 minut – zaledwie 23. W izochronie do 5 minut położonych jest 202 zabudowań wielorodzinnych. Poza izochronami znalazły się 144 budynki wielorodzinne, które położone są w obrębie Chorzeń (Osiedle Chorzeń).

WNIOSKI

W artykule dokonano analizy dostępności parków dla użytkowników poruszających się pieszo i transportem indywidualnym. Badania te miały na celu przede wszystkim ustalenie, jaka liczba zabudowań jedno- i wielorodzinnych znajduje

się w wyznaczonych izochronach (5-,10- i 15-minutowych). Uzyskane wyniki pokazują jak duża liczba potencjalnych użytkowników może korzystać z badanych terenów zieleni. Łączna liczba budynków, wyznaczonych w izochronach na terenie Turku wynosi 1 494 (47,7% łącznej liczby zabudowań), w tym jednorodzinnych – 1 140 (41,2% ogólnej liczby domów jednorodzinnych) i wielorodzinnych – 354 (co stanowi aż 96,7% wszystkich bloków w badanym mieście) (tab. 2). W Koninie natomiast sytuacja wygląda następująco: łączna liczba zabudowań mieszkalnych w wyznaczonych strefach wynosi 2 374 (31,4% łącznej liczby domów w Koninie), w tym domów jednorodzinnych – 1 948 (co stanowi 28% ogólnej liczby budynków jednorodzinnych), zaś wielorodzinnych – 426 (co stanowi 61% ogólnej ich liczby) (tab. 2). Powyższe dane wskazują, że lepszą dostępnością odznaczają się parki w Turku. Sytuacja ta związana jest przede wszystkim z faktem, że badane miasta różnią się znacznie ogólną powierzchnią (Konin jest 5 razy większy), przy czym różnica w terenie zajmowanym przez parki jest nieduża (w Turku powierzchnia parków jest zaledwie 7,6 ha mniejsza niż w Koninie). Różnica w wielkości miast powoduje, że tereny zieleni zlokalizowane w Turku obejmują większą liczbę budynków mieszkalnych, zwłaszcza, że największa intensywność zabudowy jest w centrum miasta, tam, gdzie zlokalizowane są parki. W Turku, najlepszą dostępnością pieszą cechuje się Park im. F. Kowalskiej (w izochronie do 15 minut zlokalizowanych jest łącznie 910 budynków mieszkalnych). Zaletą jego położenia jest to, że sąsiaduje on z trzema dużymi osiedlami mieszkaniowymi: na północy z Osiedlem Piłsudskiego, na wschodzie z Osiedlem Górnicy i na południu z Osiedlem Łąkowa.

Tabela 2. Liczba zabudowy jedno- i wielorodzinnej w wyznaczonych izochronach dojścia pieszego do parków w Turku i Koninie

Park	Liczba budynków jedno- rodzinnych w granicach izochrony:				Liczba budynków wielo- rodzinnych w granicach izochrony:				Liczba wszystkich budynków
	0-5	5-10	10-15	Razem	0-5	5-10	10-15	Razem	
TUREK									
Ż. Składkowskiej	90	302	313	705	4	115	151	170	875
Konstytucji 3-go Maja	61	192	332	586	90	141	31	262	848
Tura	3	62	340	405	25	60	18	103	508
F. Kowalskiej	115	328	269	712	78	112	8	198	910
E. Linke	0	0	3	3	6	0	0	6	9

Tabela 2. (cd.)

Park	Liczba budynków jednorodzinnych w granicach izochrony:				Liczba budynków wielnorodzinnych w granicach izochrony:				Liczba wszystkich budynków
	0-5	5-10	10-15	Razem	0-5	5-10	10-15	Razem	
KONIN									
F. Chopina	36	117	248	401	3	40	76	119	520
700-lecia	1	148	210	359	0	19	56	75	434
Laskówiec	64	243	175	482	0	0	1	1	483
Pływalnia	0	17	27	44	13	66	73	152	196
W. Sikorskiego	6	141	328	475	20	10	20	50	525
przy ul. Ślesińskiej	11	25	151	187	21	6	2	29	216

Źródło: opracowanie własne, 2016

Nieco słabszą dostępnością odznaczają się Parki im. Ż. Składkowskiej (875) i im. Konstytucji 3 Maja (848). Najgorszą dostępność natomiast ma Park im. E. Linke, wokół którego położonych jest zaledwie 9 budynków o funkcji mieszkalnej. Sytuacja ta związana jest z bliskim sąsiedztwem terenów przemysłowych Kopalni i Elektrowni „Adamów”. W Koninie natomiast najlepszą dostępnością pieszą odznacza się Park im. W. Sikorskiego, wokół którego zlokalizowanych jest 525 budynków mieszkalnych, z czego 475 to domy jednorodzinne, należące do położonego na północ od terenu zieleni Osiedla Zamełki. Dobrą lokalizacją dla użytkowników pieszych charakteryzują się również Park im. F. Chopina (520 budynków) i Park Laskówiec (483). W przypadku Parku Laskówiec, 482 budynki to domy jednorodzinne, położone na Osiedlu Laskówiec i zaledwie 1 budynek wielorodzinny, położony na wschód od analizowanego terenu zieleni. Najgorszą dostępnością pieszą w Koninie charakteryzuje się Park Pływalnia. Pomimo tego, że teren ten leży w centrum w stosunku do pozostałych parków, nie sąsiaduje z zabudową mieszkalną, zwłaszcza jednorodziną. Zabudowa, która tu występuje to głównie blokowiska Osiedla II i III w obrębie Czarków. Typ zabudowy sprawia, że pomimo tego, iż liczba budynków wskazuje na słabą dostępność, potencjalnych użytkowników może być tu dużo, ze względu na wielokondygnacyjne blokowiska. W przypadku dojazdu do badanych parków transportem indywidualnym, Turek charakteryzuje się lepszą dostępnością dla mieszkańców, co może wynikać z faktu, że parki położone są w bardzo bliskiej odległości od siebie. Ich liczebność także

jest duża w stosunku do powierzchni miasta, które jest zdecydowanie mniejsze niż Konin. Ogólna powierzchnia wyznaczonych izochron wynosi dla Turku 8 955 ha, a dla Konina 9 223 ha. Zaledwie 30 ha w przypadku Turku nie zostało objętych wyznaczonymi strefami dojazdu, przy czym dla Konina wielkość ta wynosi 2 500 ha. Dla tego pierwszego miasta, zabudowa zarówno jedno- jak i wielorodzinna niemal w całości (za wyjątkiem 22 domów jednorodzinnych) została objęta izochronami, natomiast w Koninie zaledwie 56,7% zabudowy jednorodzinnej i 80% zabudowy wielorodzinnej.

Parki miejskie wskazywane są jako jedna z ważniejszych przestrzeni w strukturze miasta, a odzwierciedla się to w wyborze miejsca zamieszkania. Społeczność preferuje obszary zdominowane przez naturę, które cechują się łatwą dostępnością²¹. Zarówno w Turku jak i Koninie powstają nowe osiedla zabudowy jedno- i wielorodzinnej, w szczególności na peryferiach. Władze miasta powinny mieć na uwadze, by tworzyć tereny zieleni także na obrzeżach, gdzie powstają inwestycje mieszkaniowe. Jest to szczególnie istotne dla mieszkańców Turku, którzy nie mają możliwości korzystania z komunikacji miejskiej. Z roku na rok zwiększa się także liczba obiektów komercyjnych w miastach, w szczególności supermarketów i galerii handlowych²². Podobnie sytuacja wygląda w badanych miastach. Priorytetem dla władzy powinno stać się kształtowanie wielofunkcyjnej przestrzeni w taki sposób, by wraz z nowymi terenami usługowymi, powstawała zielen. To właśnie ona stanowi „enklawę spokoju i harmonii w codziennym, zabieganym życiu”²³.

Bibliografia

- Bochenek A., Jasiński T., *Zastosowanie algorytmu Woronoja do określenia dostępności terenów zieleni w wybranych, dużych miastach Europy*, [w:] *Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii*, t. 3, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2015, s. 17–27.
- Borowska-Stefańska M., *Dostępność transportowa od straży pożarnych do obiektów społecznych zlokalizowanych na terenach zagrożonych powodzią w województwie łódzkim z wykorzystaniem analiz sieciowych*, „Transport Miejski i Regionalny” 2016, nr 3, s. 30.
- Borowska-Stefańska M., Wiśniewski S., *Dostępność łódzkich parków w świetle transportu indywidualnego, zbiorowego i rowerowego*, „Przegląd Komunikacyjny” 2018, nr 2, s. 9–16.

²¹ *Global Green Space Report, 2013*, s. 7, http://www.greenspacereport.com/pdf/Husqvarna_Global_Green_Space_Report_2013.pdf [dostęp: 5.05.2019].

²² E. Trzaskowska, P. Adamiec, *Zielen obiektów handlowych i stref komercyjnych*, „Problemy Rozwoju Miast” 2015, R. XII, z. III, s. 13–21, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-1141f755-29cc-4050-a2ca-e27101946067/c/PRM_2015-3_02_Trzaskowska_Adamiec_1.pdf.

²³ A. Chojecka, *Zielen miejska jako wielofunkcyjna przestrzeń publiczna na przykładzie Paru Śląskiego*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych – OL PAN” 2013, t. IX/2, s. 10.

- Borowska-Stefańska M., Wiśniewski S., *Pedestrian accessibility to parks in Łódź*, „Studia Miejskie” 2017, nr 27, s. 39–50.
- Borowska-Stefańska, M., Wojtczak, M., *Zagospodarowanie parków w Turku i Koninie – studium porównawcze*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 119–133.
- Chojcecka A., *Zieleń miejska jako wielofunkcyjna przestrzeń publiczna na przykładzie Parku Śląskiego*, „Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych – OL PAN”, 2013, t. IX/2, s. 10.
- Drop P., Gajewski P., Mackiewicz M., *Zastosowanie danych OpenStreetMap oraz wolnego oprogramowania do badań dostępności komunikacyjnej w skali lokalnej*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2013, nr 14, s. 157–167.
- Durecka I., *Parki jako element struktury przestrzennej miast Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*. Praca doktorska, maszynopis. Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.
- Global Green Space Report*, 2013, s. 7, http://www.greenspacereport.com/pdf/Husqvarna_Global_Green_Space_Report_2013.pdf [dostęp: 5.05.2019].
- Komornicki T., Śleszyński P., Rosik P., Pomianowski W., Stępiak M., Silka P., *Dostępność przestrzenna jako przesłanka kształtowania polskiej polityki transportowej*, „Biuletyn KPZK PAN” 2010, z. 241, 163 s.
- Korwel-Lejkowska B., Topa E., *Dostępność parków miejskich jako elementów zielonej infrastruktury w Gdańsku*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” 2017, nr 37, s. 63–75.
- Malczyk T., *Wytyczne do projektowania zieleni na terenach zabudowanych*, Nysa 2005.
- Prądyńska D., Śmielak Ł., *Rozmieszczenie przestrzenne terenów zieleni miejskiej w Słupsku*, „Słupskie Prace Geograficzne” 2009, nr 6, s. 207–214.
- Śleszyński, *Dostępność czasowa i jej zastosowania*, „Przegląd Geograficzny” 2014, nr 86(2), s. 171–215.
- Sobczyńska K., *Zieleń jako element współczesnego miasta i jej rola w przestrzeniach współczesnego Poznania*, Praca doktorska, Poznań 2014, s. 13.
- Szczańska M., Maćkiewicz B., Dziewiatowska A., *Tereny zieleni a ceny nieruchomości mieszkaniowych w Poznaniu*, „Biuletyn KPZK PAN” 2017, z. 266, s. 144.
- Trzaskowska E., Adamiec P., *Zieleń obiektów handlowych i stref komercyjnych*, „Problemy Rozwoju Miast” 2015, R. XII, z. III, s. 13–21.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz.U. 2016, poz. 2134).
- Wiśniewski S., *Zróżnicowanie dostępności transportowej miast w województwie łódzkim*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2015.
- Zachariasz A., *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 2006, s. 80.

PEDESTRIAN AND INDIVIDUAL TRANSPORT ACCESSIBILITY OF TUREK AND KONIN PARKS

Summary

The aim of this article is to evaluate the accessibility on foot and by individual transport of parks located in Turek and Konin. The analysed area comprises 11 parks: five in Turek and six in Konin. The analysis enabled the presentation of the housing area within isochrones 0–5 minutes, 5–10 minutes and 10–15 minutes from the parks. To achieve this purpose, data from the Topographic Objects Data Base were used. It was found that the parks in Turek are more easily accessible for pedestrians and individual transport than those in Konin, which is largely due to the fact that Turek is a city five times smaller than Konin, while the size of park area in both cases is similar. It is important to conduct this type of analysis because accessibility of green areas to inhabitants is one of the indicators of urban environment quality.

Keywords: green areas, parks, Turek, Konin, accessibility, isochrones

Data wpływu artykułu: marzec 2019

Data akceptacji: maj 2019

Leszek KUCHARSKI*, Błażej CHMIELECKI**,
Karolina FIGURSKA***

PARKI W UNIEJOWIE I TURKU OSTOJAMI RODZIMEJ FLORY LEŚNEJ W ROLNICZYM KRAJOBRAZIE ŚRODKOWEJ POLSKI

Zarys treści: Badaniami objęto florę roślin naczyniowych parku zamkowego w Uniejowie i parku miejskiego im. Żerminy Składkowskiej w Turku. Pierwszy z ogrodów został założony w dolinie Warty, drugi w dolinie niewielkiego cieką o nazwie Folsz. W sezonach wegetacyjnych 2018–2019 przeprowadzono spisy roślin naczyniowych w obu obiektach. Wśród odnotowanych gatunków wydzielono grupy: socjologiczno-ekologiczne, siedliskowe oraz geograficzno-historyczne. Bazując na analizie flory w zakresie spektrum geograficzno-historycznego określono dla badanych obiektów wybrane wskaźniki antropogenicznych zmian. W charakteryzowanych obiektach odnotowano łącznie 314 gatunków roślin naczyniowych. Flora parku zamkowego w Uniejowie obejmuje 217 gatunków, a w parku miejskim im. Żerminy Składkowskiej stwierdzono 202 taksony roślin naczyniowych. We florach badanych ogrodów odnotowano 217 gatunków rodzimych i 97 obcego pochodzenia. Parki są siedliskiem dla takich gatunków jak: *Gagea pratensis*, *Thalictrum flavum*, *Galium schultesi* oraz *Corydalis intermedia*. Szatę roślinną założenia ogrodowego w Uniejowie charakteryzuje wyższy wskaźnik naturalności flory (25%), niż flory parku w Turku (10,9%). Rezultatem tego są wyższe wskaźniki obrazujące antropogeniczne przemiany obiektu leżącego w Turku. Parki wokół zabytkowych obiektów (zamków, pałaców, dworów) oraz duże parki miejskie stanowią refugia flory naturalnych siedlisk w krajobrazie antropogenicznym.

Słowa kluczowe: refugium, flora, synantropizacja, park, Uniejów, Turek

* Leszek Kucharski, dr hab., prof. UŁ, Uniwersytet Łódzki, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Katedra Geobotaniki i Ekologii Roślin, Zakład Ochrony Przyrody, 90-237 Łódź, ul. Banacha 1/3, e-mail: leszek.kucharski@biol.uni.lodz.pl.

** Błażej Chmielecki, dr, absolwent kierunku ochrona środowiska i Studium Doktoranckiego Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Łódzkiego, 90-237 Łódź, ul. Banacha 1/3, e-mail: rower_blazeja@o2.pl.

*** Karolina Figurska, mgr, absolwentka, Uniwersytet Łódzki, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, 90-237 Łódź, ul. Banacha 1/3.

WSTĘP

Skład gatunkowy flory danego obszaru stanowi informację nie tylko o panujących na nim warunkach siedliskowych, ale także o trwającym zwykle przez wieki oddziaływaniu na nie człowieka. Antropopresja jest bezpośrednim czynnikiem wpływającym na zmiany we florze i roślinności. Zagadnienie to było przedmiotem wielu opracowań. Problematyka zmian zachodzących we florach lokalnych i regionalnych była przedmiotem opracowań m.in. Jackowiaka¹, Chmiela², Sudnik-Wójcikowskiej³, Celki⁴ i innych.

Jednym z ważnych składników krajobrazu antropogenicznego są parki i ogrody ozdobne. Mają one ogromne znaczenie dla mieszkańców miejscowości wpływając korzystnie na ich zdrowie i samopoczucie. Pełnią także dużą rolę ekologiczną, szczególnie w rolniczym, ubogim w lasy krajobrazie centralnej części kraju. Skład gatunkowy drzew sadzonych w tych obiektach był dobierany przez projektantów, którzy decydowali o ich walorach estetycznych. W dużej części są to gatunki rodzime, najlepiej przystosowane do panujących tam warunków. Poddany pielęgnacji drzewostan założeń ogrodowych w niewielkim stopniu zmienia się przez dziesięciolecia. Jednakże szatę roślinną parków tworzą nie tylko drzewa i krzewy, ale także rosnące pod ich okapem rośliny zielne. Szczególnie stare obiekty, niezbyt intensywnie pielęgnowane, stanowią miejsce występowania wielu spontanicznie pojawiających się rodzimych gatunków roślin. W większości są to składniki roślinności nieoczekiwane przez twórców tych obiektów. Stanowią one istotny składnik lokalnej flory. Według Olaczka⁵ obiekty te mogą być miejscem, w którym znalazły odpowiednie siedlisko gatunki leśne, co ma istotne znaczenie szczególnie na obszarach bezleśnych lub na ubogich w lasy terenach rolniczych. W parkach założonych w dolinach rzecznych przetrwały fragmentarycznie za-

¹ B. Jackowiak, *Antropogeniczne przemiany flory roślin naczyniowych Poznania*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Biologia, nr 42, Poznań 1990.

² J. Chmiel, *Zróżnicowanie przestrzenne flory jako podstawa ochrony przyrody w krajobrazie rolniczym*, Prace Zakładu Taksonomii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 14, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006; J. Chmiel, *Flora roślin naczyniowych wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego i jej antropogeniczne przeobrażenia w wieku XIX i XX*, Prace Zakładu Taksonomii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 1, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1993.

³ B. Sudnik-Wójcikowska, *Czasowe i przestrzenne aspekty procesu synantropizacji flory na przykładzie wybranych miast Europy Środkowej*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1998.

⁴ Z. Celka, *Rośliny naczyniowe grodzisk Wielkopolski*, „Prace Zakładu Taksonomii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu”, nr 9, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1999.

⁵ R. Olaczek, *Parki wiejskie ostoja rodzimej flory leśnej*, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” 1972, t. 28, z. 2, s. 5–22.

chowane, płaty naturalnych zbiorowisk leśnych. Zbiorowiska te są szczególnie zagrożonymi typami siedlisk na obszarach będących pod silną presją rolnictwa⁶. Dlatego parki mogą być jedną z form ich ochrony. Dotyczy to szczególnie tych obiektów, w których w niewielkim stopniu uległo zmianie naturalne siedlisko⁷.

Głównymi celami tego opracowania jest określenie:

- w jakim stopniu, na obszarach parków: zamkowego w Uniejowie i miejskiego w Turku, przetrwała rodzima flora leśna charakterystyczna dla siedlisk położonych w dolinach rzecznych;
- które ze składników flory wpływają na stopień jej naturalności w badanych obiektach.

CHARAKTERYSTYKA TERENU BADAŃ

Położony na terasie zalewowej Warty park zamkowy w Uniejowie zajmuje powierzchnię 32 ha. Powstał on w latach 60. XIX w. gdy właścicielem zamku był Aleksander Toll⁸. W układzie przestrzennym założenia ogrodowego wykorzystano naturalne elementy doliny Warty. Istotnymi składnikami ogrodu są starorzecze oraz kanał ulgi, które są ważnymi elementami wodnymi założenia ogrodowego. Dendroflorę obiektu tworzą w znacznej części rodzime gatunki drzew i krzewów. Stanowią one około $\frac{3}{4}$ liczby okazów odnotowanych w parku⁹.

Park im. Żerminy Składkowskiej jest jednym z pięciu ogrodów miejskich w Turku. Jest to najstarszy i największy park w tym mieście. Zajmuje on powierzchnię 11,1 ha¹⁰. Inicjatorką jego powstania była Żermina Składkowska, żona generała Felicjana Sławoja Składkowskiego – premiera Rzeczypospolitej (1936–1939). Założono go w dolinie niewielkiego ciekłu o nazwie Folusz, który jest lewobrzeżnym dopływem rzeki Kiełbaski, lewobrzeżnego dopływu Warty.

⁶ A. Brzeg, M. Wojterska, *Zespoły roślinne Wielkopolski, ich stan poznania i zagrożenie*, [w:] *Szata roślinna Wielkopolski i Pomorza Południowopomorskiego. Przewodnik sesji terenowych 52 Zjazdu PTB*, red. M. Wojterska, Bogucki Wydawnictwo Naukowe Poznań 2001, s. 39–110; J. Borysiak, P. Pawlaczyk, *Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe*, [w:] *Poradnik ochrony siedlisk i gatunków*, red. J. Herbich, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2004, t. 5, s. 203–241.

⁷ R. Olaczek, *Parki wiejskie ostoją rodzimej flory leśnej...*; R. Olaczek, *Funkcje parków wiejskich*, [w:] *Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego*, t. 2, Zakład Ochrony Przyrody PAN, Kraków 1978, s. 285–309.

⁸ R. Olaczek, *Park w Uniejowie – zagadnienie regeneracji naturalnego zespołu roślinnego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Botanica” 1976, Ser. II, t. 2, s. 81–107.

⁹ R. Olaczek, *Park w Uniejowie – zagadnienie regeneracji...*; L. Kucharski, B. Chmielecki, *Dendroflora parku zamkowego w Uniejowie – stan obecny i zmiany*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 5–22.

¹⁰ M. Borowska-Stefańska, M. Wojtczak, *Zagospodarowanie parków w Turku i Koninie – studium porównawcze*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 119–133.

Folusz, obecnie kanał, to główny ciek na terenie miasta. Budowę parku realizowano w latach 1937–1938. W czasie prac budowlanych wyrównano obszar przyszłego założenia ogrodowego, wytyczono aleje spacerowe, wykopano staw zasilany przez Folusz oraz utworzono ogródek jordanowski z placem zabaw. W parku umieszczono również popiersie marszałka Józefa Piłsudskiego, zniszczone w czasie II wojny światowej. Całość obiektu obsadzono drzewami i krzewami, a wzdłuż centralnej alei założono rabaty kwiatowe. Park został ogrodzony¹¹. W okresie powojennym nosił on imię „Wiosny Ludów”. W pierwszej połowie lat 90. wytyczono nową część ogrodu. Na terenie dawnego stawu młyńskiego utworzono staw z kąpieliskiem. Ten fragment parku zaprojektowano w taki sposób, aby dobrze korespondował z nasadzeniami starej części. W 1990 r. odsłonięto nowe popiersie marszałka Józefa Piłsudskiego. Dziś park ponownie nosi imię Żerminy Składkowskiej¹². Dzięki zachowaniu swojej pierwotnej kompozycji przestrzennej stał się bardzo ciekawym założeniem sztuki ogrodowej dwudziestolecia międzywojennego.

MATERIAŁ I METODY

Badaniami objęto florę roślin naczyniowych dwóch obiektów – parku zamkowego w Uniejowie i parku miejskiego w Turku. Dendroflora pierwszego obiektu była przedmiotem oddzielnej publikacji¹³. Natomiast dendroflora parku w Turku była inwentaryzowana w 2015 r.¹⁴ W sezonach wegetacyjnych 2018–2019 przeprowadzono spisy roślin zielnych w obu obiektach. W opracowaniu uwzględniono także wcześniejsze dane dotyczące roślin występujących w uniejowskim parku¹⁵.

Bazując na analizie flory w zakresie spektrum historyczno-geograficznego określono dla badanych obiektów wskaźniki antropogenicznych zmian. Do tego celu zastosowano wzory wykorzystane przez Chmiela¹⁶ w trakcie analizy flory północno-wschodniej Wielkopolski. Obliczono następujące wskaźniki, które obrazują różne oblicza synantropizacji flory:

¹¹ M. Górzyński, *Zabytki Miasta Turku i powiatu tureckiego*, t. 2, cz. 2, Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna im. Włodzimierza Pietrzaka w Turku, Turek 2009.

¹² Tamże.

¹³ L. Kucharski, B. Chmielecki, *Dendroflora parku zamkowego w Uniejowie...*

¹⁴ K. Figurska, *Dendroflora parku miejskiego w Turku – jej stan i ochrona*, Uniwersytet Łódzki, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, maszynopis pracy magisterskiej, Łódź 2016.

¹⁵ R. Olaczek, *Park w Uniejowie – zagadnienie regeneracji...*; H. Andrzejewski, J.K. Kurowski, *Park zamkowy w Uniejowie. Ścieżka edukacyjno-turystyczna*, Urząd Miasta, Uniejów 2004; B. Chmielecki, L. Kucharski, *Gatunki inwazyjne w dolinie środkowej Warty*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 77–95.

¹⁶ J. Chmiel, *Zróżnicowanie przestrzenne flory...*

- wskaźnik naturalności flory (N), który informuje o stopniu przekształcenia flory:

$$N = \frac{Sp}{S+A} \cdot 100\%;$$

- wskaźniki synantropizacji flory właściwej (Sw) i potencjalnej (Sp), określające znaczenie gatunków synantropijnych w szacie roślinnej badanych obiektów:

$$Sw = \frac{Ap+A}{S+A} \cdot 100\%; \quad Sp = \frac{Sp/Ap + Ap + A}{S+A} \cdot 100\%$$

- wskaźniki apofityzacji właściwej (Apw) i potencjalnej (App), które określają znaczenie apofitów w aktualnej florze oraz ich potencjalne znaczenie po uwzględnieniu spontaneofitów półsynantropijnych:

$$Apw = \frac{Ap}{S+A} \cdot 100\%; \quad App = \frac{Sp/Ap + Ap}{S+A} \cdot 100\%$$

- wskaźniki antropofityzacji ogólnej (An) przedstawiające rolę obcych gatunków we florze obu parków i modernizacji flory (M), informujący o znaczeniu kenofitów wśród obcych gatunków roślin trwale zadomowionych w obu obiektach:

$$An = \frac{A}{S+A} \cdot 100\%; \quad M = \frac{Kn}{Kn+Ar} \cdot 100\%;$$

- wskaźniki kenofityzacji (KN) – przedstawiające procentowy udział kenofitów we florze oraz wskaźnik archeofityzacji (AR), który określa znaczenie archeofitów we florze obu parków:

$$KN = \frac{Kn}{S+A} \cdot 100\%; \quad AR = \frac{Ar}{S+A} \cdot 100\%;$$

- wskaźniki zmian fluktuacyjnych antropofitów (FLA) i flory całkowitej (FLC), które określają znaczenie gatunków efemerycznych w szacie roślinnej badanych parków:

$$FLA = \frac{D}{A} \cdot 100\%; \quad FLC = \frac{D}{S+A} \cdot 100\%$$

gdzie:

S – spontaneofity, gatunki rodzime miejscowego pochodzenia; Sp – spontaneofity niesynantropijne, gatunki rodzime występujące wyłącznie na siedliskach naturalnych i półnaturalnych; Sp/Ap – spontaneofity półsynantropijne, gatunki rodzime występujące na siedliskach półnaturalnych i antropogenicznych nie zatracających związków z naturalnymi ekosystemami; Ap – apofity, gatunki rodzime występujące wyłącznie na siedliskach półnaturalnych i antropogenicznych; A – antropofity, gatunki obcego pochodzenia; Ar – archeofity, gatunki, które przybyły przed odkryciem Ameryki; Kn – kenofity, gatunki które przybyły po odkryciu Ameryki; D – diafity, gatunki obce pojawiające się okresowo; $S + A$ – pełna flora.

Bazując na opracowaniu Chmiela¹⁷ określono przynależność poszczególnych gatunków do grup socjologiczno-ekologicznych. Wskazuje ona znaczenie gatunków hemerofobowych, tj. unikających siedlisk przekształconych przez gospodarkę człowieka, w badanych obiektach. Przeanalizowano również spektrum siedliskowe taksonów odnotowanych w badanych obiektach. Grupy siedliskowe skupiają taksony o bioindykacyjnych właściwościach w odniesieniu do sześciu typów siedliskowych (A–F, patrz: ryc. 2).

Polskie i łacińskie nazwy wymienianych w opracowaniu gatunków są zgodne z *Krytyczną listą roślin naczyniowych Polski*¹⁸.

WYNIKI

W charakteryzowanych obiektach odnotowano łącznie 314 gatunków roślin naczyniowych. Flora parku zamkowego w Uniejowie obejmuje 217 gatunków, a w parku miejskim im. Żerminy Składkowskiej stwierdzono 202 taksony roślin naczyniowych. We florach badanych ogrodów odnotowano 217 gatunków rodzimych i 97 obcego pochodzenia. Zieleń otaczająca zamek w Uniejowie w 74,2% tworzona jest przez spontaneofity i 25,8% przez antropofity. Natomiast flora parku w Turku w 65,8% składa się z gatunków rodzimych, a pozostałe to taksony obce. W parku uniejowskim znalazły ostoję takie gatunki jak: złoć łąkowa *Gagea pratensis*, przytulia Schultesa *Galium schultesi*, gajowiec żółty *Galeobdolon luteum*, rutewka żółta *Thalictrum flavum* oraz kokorycz wątła *Corydalis intermedia*. Dwa ostatnie taksony wymienione są w „czerwonej liście” roślin zagrożonych, w środkowej Polsce¹⁹. Natomiast w parku im. Żerminy Składkowskiej na szczególną uwagę zasługuje trędownik skrzydlaty *Scrophularia umbrosa* wymieniony także w regionalnej „czerwonej liście”²⁰.

W skład analizowanych flor wchodziły gatunki należące do 14. grup socjologiczno-ekologicznych (ryc. 1). Najliczniejszą z nich tworzą rośliny żyznych lasów liściastych oraz łągów, ziołorośli, szuwarów i zbiorowisk wodnych. Są one uznawane za gatunki hemerofobowe, Podobny status mają również taksony związane z lasami suchszymi, a także silnie zabagnionymi oraz borami, które są jednak rzadsze w obu obiektach. Gatunki hemerofilne, powiększające swój

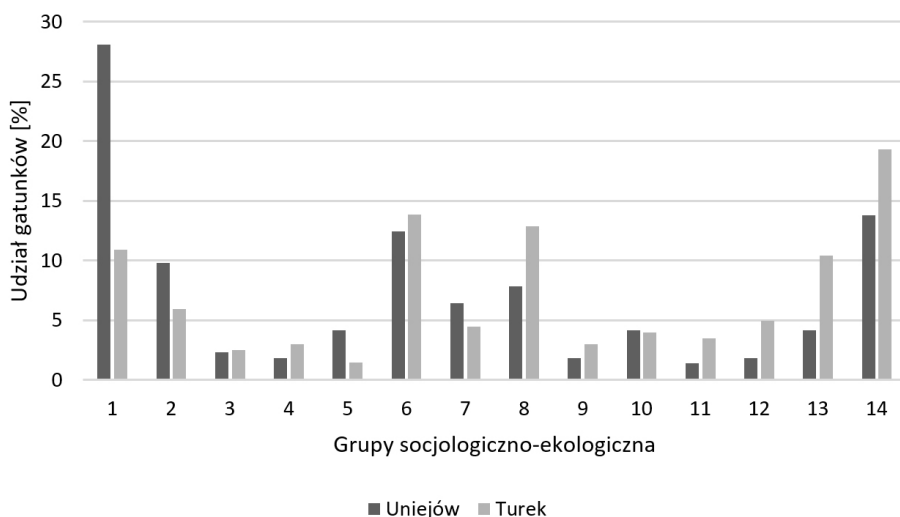
¹⁷ Tamże.

¹⁸ Z. Mirek, H. Piękoś-Mirkowa, A. Zając, M. Zając, *Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. Krytyczna lista roślin naczyniowych Polski*, W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków 2002.

¹⁹ J. Jakubowska-Gabara, L. Kucharski, *Ginące i zagrożone gatunki flory naczyniowej zbiorowisk naturalnych i półnaturalnych Polski Środkowej*, „Fragmenta Floristica et Geobotanica Series Polonica” 1999, t. 6, s. 55–74.

²⁰ Tamże.

zasięg w warunkach zwiększającej się antropopresji, mają większy udział we florze ogrodu im. Żerminy Składkowskiej. Dość liczne są również rośliny związane z półnaturalnymi zbiorowiskami łąk świeżych i pastwisk (8), szczególnie w parku miejskim w Turku. W tym ogrodzie stwierdzono również zwiększony udział gatunków związanych z siedliskami ruderalnymi i segetalnymi (ryc. 1).

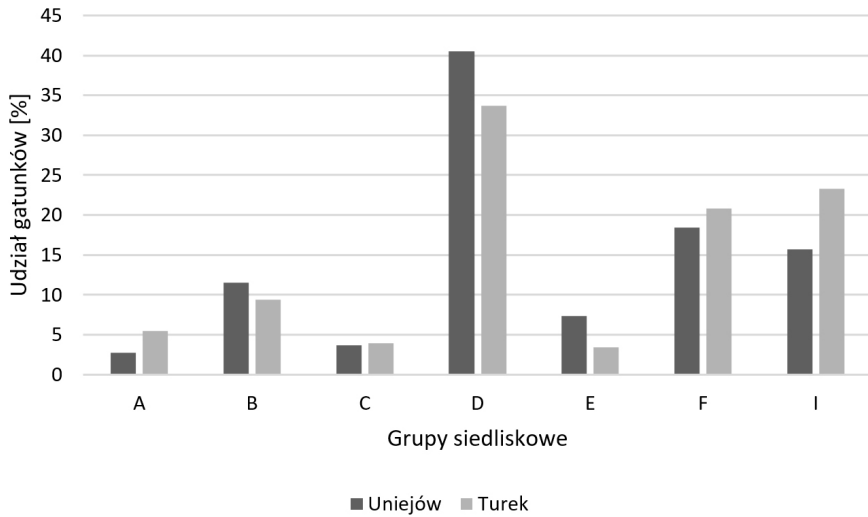

Ryc. 1. Udział grup socjologiczno-ekologicznych we florze badanych parków

Źródło: opracowanie własne, 2019

Objaśnienia: 1 – żyzne lasy liściaste, zarośla i zbiorowiska okrajkowe; 2 – kwaśne lasy dębowe i bory mieszane; 3 – świetliste dąbrowy, ciepłolubne zbiorowiska okrajkowe i murawy kserotermiczne; 4 – bory sosnowe i zastępcze zbiorowiska względem nich; 5 – bagniste olszyny, torfowiska niskie, przejściowe i wysokie; 6 – lasy i zarośla nadbrzeżne, nadrzeczne ziołorośla, szuwały i zbiorowiska wodne; 7 – zbiorowiska wilgotnych łąk, ziołorośli i pastwisk; 8 – łąki świeże oraz umiarkowanie wilgotne oraz pastwiska; 9 – zbiorowiska terofitów na wilgotnych siedliskach; 10 – zbiorowiska nitrofilnych, wysokich bylin; 11 – ciepłolubne zbiorowiska bylin ruderalnych; 12 – pionierskie zbiorowiska ruderalne; 13 – zbiorowiska chwastów ogrodów i pól uprawnych; 14 – gatunki o bliżej nie określonej przynależności fitosocjologicznej

Analiza spektrum siedliskowego charakteryzowanych flor wykazała zdecydowaną dominację taksonów preferujących leśne siedliska wilgotne i świeże oraz zmiennowilgotnych lasów dolin średnich i większych rzek. Te grupy roślin szczególnie wyróżniają się w parku uniejowskim. Znacznie rzadsze są typowe dla acidofilnych lasów i borów mieszanych (ryc. 2).

Ryc. 2. Udział grup siedliskowych we florze badanych parków

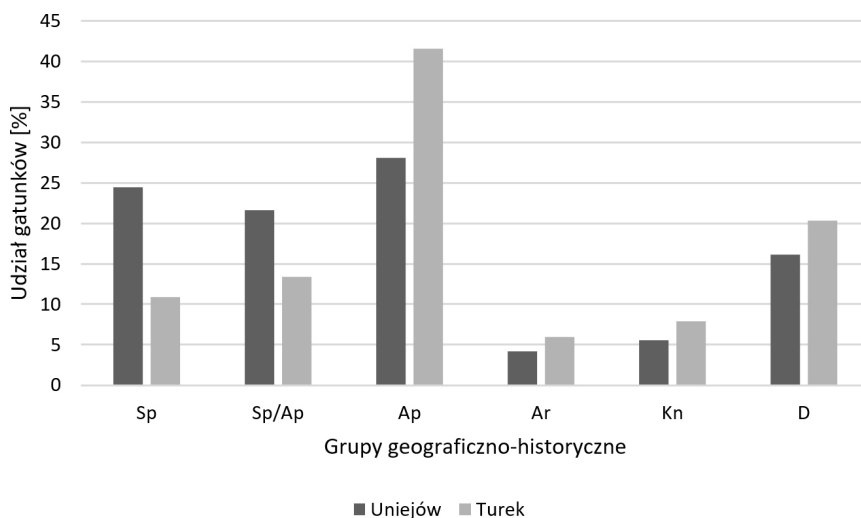
Źródło: opracowanie własne, 2019

Objaśnienia: A – bory sosnowe; B – acidofilne lasy i bory mieszane; C – świetliste dąbrowy;

D – higrofilne i mezofilne lasy na wysoczyznach; E – bagienne lasy olszowe;

F – nadrzeczne łągi zalewowe; I – inne

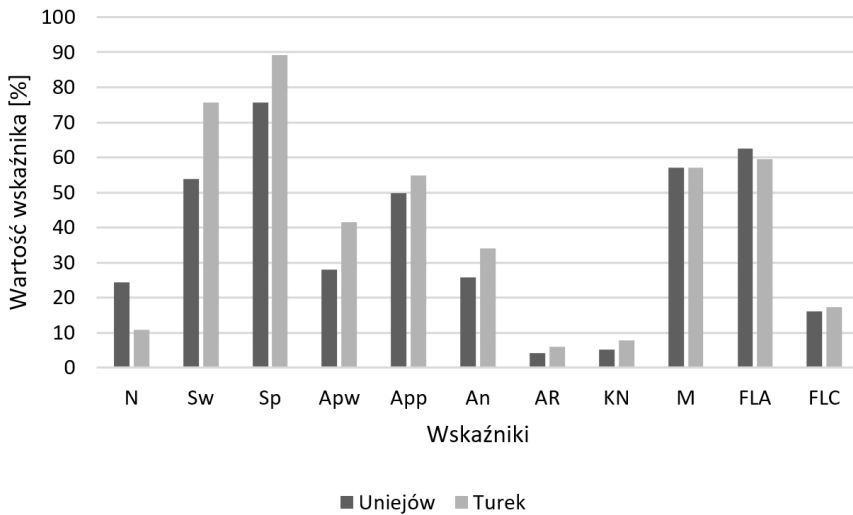
Wskaźnikiem stopnia przekształcenia flory danego obszaru w wyniku działalności gospodarczej człowieka jest udział w niej antropofitów. We florze parku zamkowego stanowią one prawie 26% ogółu występujących w nim gatunków roślin. Natomiast obiekt mieszczący się w Turku charakteryzuje się florą składającą się w ponad 34% z antropofitów. Florę parku w Uniejowie w prawie 25% tworzą taksony roślin rodzimych, występujących najczęściej na siedliskach naturalnych bądź półnaturalnych (*Sp*). Dla porównania udział tych gatunków we florze parku miejskiego w Turku jest dwukrotnie mniejszy (10,9%). Spontaneofity półsynantropijne (*Sp/Ap*) w Uniejowie stanowią ponad 21,6% ogółu stwierdzonych gatunków i prawie 13,4% stanu flory parku w Turku. Najliczniejszymi grupami gatunków we florach obu obiektów są apofity (spontaneofity synantropijne), które w parku uniejowskim stanowią ponad 28% odnotowanych taksonów, a w Turku aż 41,6% ogółu roślin. Wśród obcych składników flory obu ogrodów diafity (D) są najbardziej widocznym komponentem (ryc. 3).

Ryc. 3. Znaczenie grup geograficzno-historycznych w szacie roślinnej charakteryzowanych parków
Źródło: opracowanie własne, 2019

Objaśnienia: Sp – spontaneofity niesynantropijne; Sp/Ap – spontaneofity półsynantropijne;
Ap – spontaneofity synantropijne (apofity); Ar – archeofity; Kn – kenofity; D – diafity

O zmianach jakie zaszły we florach badanych obiektów świadczy obecność w nich gatunków niesynantropijnych. Ocena składu gatunkowego roślinności badanych obiektów pod względem ich naturalności (N) wykazała, że florę ogrodu uniejowskiego cechuje większy udział spontaneofitów niesynantropijnych niż w drugim z badanych założeń ogrodowych. Dlatego wartość wskaźnika N flory parku w Turku jest niższa od tego wskaźnika obliczonego dla założenia ogrodowego w Uniejowie. Wskaźnik N obliczony dla parku zamkowego jest ponad dwa razy większy niż parku miejskiego w Turku. Natomiast analiza flor charakteryzowanych obiektów pod kątem liczby gatunków synantropijnych potwierdza wyższy stopień synantropizacji szaty roślinnej parku miejskiego w Turku, w porównaniu do obiektu położonego w Uniejowie. Kolejne wskaźniki obrazują znaczenie różnych grup spontaneofitów i antropofitów we florach obu ogrodów. Zjawisko to dotyczy zarówno ich roli w rzeczywistej szacie roślinnej (S_w) i potencjalnej (S_p). Do najliczniejszych grup roślin w obu parkach należą apofity. O ich znacznej roli w szacie roślinnej badanych obiektów świadczą wskaźniki apofityzacji właściwej (Ap_w) i potencjalnej (Ap_p). Wyniki obliczeń wskazują na większe znaczenie gatunków związanych z siedliskami antropogenicznymi w obiekcie leżącym w Turku niż w parku uniejowskim. W szacie roślinnej charakteryzowanych obiektów niewielką rolę odgrywają zadomowione gatunki obce (archeofity i kenofity). Pokazują to wskaźniki archeofityzacji i kenofityzacji.

Ryc. 4. Proporcje wartości wskaźników antropogenicznych zmian we florach badanych parków
Źródło: opracowanie własne, 2019

Objaśnienia: N – wskaźnik naturalności flory; Sw – wskaźnik synantropizacji właściwej;
Sp – wskaźnik synantropizacji potencjalnej; Apw – wskaźnik apofityzacji właściwej;
App – wskaźnik apofityzacji potencjalnej; An – wskaźnik antropofityzacji ogólnej; AR – wskaźnik archeofityzacji; KN – wskaźnik kenofityzacji; M – wskaźnik modernizacji flory; FLA – wskaźnik zmian fluktuacyjnych antropofitów; FLC – wskaźnik zmian fluktuacyjnych flory całkowitej

Diafity będące efemerycznymi składnikami flory obu obiektów wpływają w równym stopniu na wskaźniki flory parku miejskiego jak i na zieleń otaczającą zamek w Uniejowie. Ich znaczny udział powoduje wzrost wskaźnika zmian fluktuacyjnych antropofitów (*FLA*). Okazuje się jednak, że nie wpływa on w aż tak znacznym stopniu na wskaźnik zmian fluktuacyjnych flory całkowitej (*FLC*).

Analiza relacji między poszczególnymi grupami geograficzno-historycznymi z wykorzystaniem wskaźników wskazuje, że flora terenów zielonych wokół zamku uniejowskiego jest mniej zmieniona niż w parku im. Żerminy Składkowskiej. Wskazują na to większe wartości wskaźników synantropizacji i apofityzacji flory oraz jej antropofityzacji obliczone dla ogrodu w Turku.

DYSKUSJA

Parki są nie tylko miejscem występowania starych, okazałych drzew w tym rzadko spotykanych egzotycznych gatunków i odmian. Często notowane są w nich również interesujące i rzadkie gatunki rodzimych roślin. Szczególnie w krajobrazie

bezsłownym o intensywnym rolnictwie spełniają one rolę azylu dla gatunków związanych z lasami. W takim regionie znajdują się analizowane obiekty. Urozmaicają one rolniczy krajobraz Wielkopolski. Wiele z występujących w nich roślin związanych jest z zagrożonymi i ginącymi z krajobrazu środkowej Polski naturalnymi i półnaturalnymi zbiorowiskami roślinnymi (łągami, łąkami i wilgotnymi łąkami)²¹. Założony w dolinie dużej rzeki (Warty) park zamkowy w Uniejowie to oaza dla wielu gatunków związanych z łągami wierzbowo-topolowymi, które są ginącym składnikiem dolin rzecznych, nie tylko w Wielkopolsce, ale także w innych regionach kraju. Przykładem może być topola czarna *Populus nigra*. Jest to drzewo charakterystyczne dla wspomnianych łągów, obecnie coraz rzadziej notowane w kraju, zastępowane przez mieszkańce tego gatunku²². Na uwagę zasługują, występujące w tym obiekcie, coraz rzadsze w lasach gatunki takich drzew jak: jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*, wiąz szypułkowy *Ulmus laevis* i wiąz polny *Ulmus minor*. W parku uniejowskim są to często drzewa o pokaźnych rozmiarach²³. Rodzime gatunki drzew i krzewów stanowią podstawę składu większości drzewostanów założonych ogrodowych otaczających dwory i pałace oraz parków miejskich w naszym kraju. W wielu przypadkach są one pozostałością po lasach, które włączono do założonych ogrodowych lub przekształcono w parki miejskie. Przykładem może być Park im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi²⁴. Rosną w nich obecnie drzewa pokaźnych rozmiarów, objęte ochroną prawną lub kwalifikujące się do ochrony jako pomniki przyrody²⁵. W składzie flory badanych parków największy udział mają gatunki związane z siedliskami higrofilnych i mezofilnych lasów. Usytuowanie obu obiektów w dolinach rzecznych sprawiło, że znaczący jest w ich florze udział taksonów łągowych (ryc. 2). Duża rola gatunków z tych grup siedliskowych jest widoczna także w innych, tego typu obiektach, w pozostałych regionach kraju. Podobny skład florystyczny ma

²¹ Tamże; A. Brzeg, M. Wojterska, *Zespoły roślinne Wielkopolski...*

²² R. Olaczek, *Parki wiejskie ostoją rodzimej flory leśnej...*

²³ L. Kucharski, B. Chmielecki, *Dendroflora parku zamkowego w Uniejowie – stan obecny i zmiany*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 5–22.

²⁴ R. Olaczek (red.), *Park im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*, [w:] *Parki i ogrody Łodzi*, t. 7, Stowarzyszenie Film–Przyroda–Kultura, Łódź 2019.

²⁵ Z. Sobisz, M. Truchan, *Parki podworskie północnej części Wysoczyzny Damnickiej*, „Słupskie Prace Biologiczne” 2006, t. 3, s. 91–99; Z. Sobisz, Z. Szmyt, *Park podworski w Jaworach – interesujący obiekt przyrodniczy Parku Krajobrazowego „Dolina Szupci”*, „Słupskie Prace Biologiczne” 2015, t. 12, s. 187–208; E. Grabowska, *Flora rezerwatu „Skarpa Ursynowska” pod wpływem antropopresji*, „Przegląd Przyrodniczy” 2016, t. 27, z. 2, s. 3–27; I. Paszek, D. Gawenda-Kempczyńska, T. Załuski, *Struktura flory naczyniowej parku dworskiego w Laskowicach*, „Nauka Przyroda Technologie, Leśnictwo” 2017, t. 11, z. 3, s. 253–264; Ł. Szczurowski, K. Oklejewicz, *Różnorodność florystyczna dawnego parku dworskiego w Rzeszowie–Zalesiu*, „Polish Journal for Sustainable Development” 2018, t. 22, z. 1, s. 97–106.

szata roślinna północno-wschodniej Wielkopolski²⁶. Specyficzne położenie obu parków, w dolinach cieków powoduje, że znaczenie gatunków siedlisk suchych i acidofilnych w ich florze jest marginalne, a osuszenie zagospodarowanych fragmentów dolin spowodowało wyeliminowanie taksonów charakterystycznych dla siedlisk bagiennych (ryc. 2).

We florze obu obiektów dominują gatunki rodzimego pochodzenia (74% – Uniejów i 66% – Turek). Niewielki jest natomiast udział antropofitów trwale zdomowionych we florze naszego kraju. Archeofity stanowią 4% flory parku uniejowskiego i 6% flory obiektu w Turku. Natomiast flora parku miejskiego składa się z prawie 8% kenofitów, a w parku zamkowym obejmuje ona 5,5% ogółu gatunków. Diafity stanowią znacznie wyższy odsetek taksonów występujących w obu obiektach (Uniejów – 16%, Turek – 20%). Przedstawione wyżej dane odbiegają od składu flory parku podworskiego w Jaworach (Park Krajobrazowy „Dolina Słupi”). Fakt ten świadczy o większym stopniu naturalności obiektu leżącego w dolinie Słupi²⁷.

Wskaźnik naturalności flory parków znacznie odbiega od wartości, którą przyjmuje on na obszarach pokrytych roślinnością naturalną i półnaturalną. Na obszarach gdzie dominuje roślinność naturalna (np. w rezerwach) wskaźnik N przekracza zwykle 40%, w innych formach ochrony osiąga 35%. Na terenach pokrytych półnaturalną roślinnością, nie objętą ochroną prawną, współczynnik ten waha się w przedziale 30–33%. Florę siedlisk poddanych silniej antropopresji (np. drogi i parkingi leśne), ale sąsiadujących z płatami naturalnej roślinności, wyróżniają niższe wartości wskaźnika naturalności. Rzadko przekracza on 20%²⁸. W przypadku założenia ogrodowego w Uniejowie charakteryzowany wskaźnik osiągnął wartość 25%, natomiast wartość wskaźnika naturalności flory parku w Turku wynosi zaledwie 10,9%. W szacie roślinnej tego ostatniego dominuje roślinność nieleśna. Na wielkość wskaźnika N decydujący wpływ ma liczba spontaneofitów niesynantropijnych. We florze parku uniejowskiego stanowią one prawie 25% ogółu występujących tam taksonów, podczas gdy w Turku jest ich zaledwie 11%. Natomiast zwiększenie udziału apofitów i antropofitów decyduje o wielkości wskaźnika synantropizacji flory (S_w), który jest prawie o 1/3 wyższy w parku im. Żerminy Składkowskiej (74%), w porównaniu z obiektem otaczającym zamek uniejowski (52,8%). Decydujący wpływ na ten stan ma stopień przekształcenia siedliska w obiektach. Potwierdzają to badania flory Wielkopolski

²⁶ Z. Sobisz, Z. Szmyt, *Park podworski w Jaworach...*; I. Paszek, D. Gawenda-Kempczyńska, T. Załuski, *Struktura flory naczyniowej...*; J. Chmiel, *Zróżnicowanie przestrzenne flory...*

²⁷ Z. Sobisz, Z. Szmyt, *Park podworski w Jaworach...*

²⁸ J. Chmiel, *Zróżnicowanie przestrzenne flory...*; I. Kutyna, E. Berkowska, E. Młynkowiak, *Struktura geograficzno-historyczna flor zróżnicowanych biotopów oraz wybrane wskaźniki antropogeniczne*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetiniensis, Agricultura, Alimentaria, Piscaria et Zootechnica” 2013, t. 302, z. 25, s. 95–112; E. Grabowska, *Flora rezerwatu „Skarpa Ursynowska”...*

oraz rezerwatu „Skarpa Ursynowska”²⁹. Stopień przemiany flory dobrze ilustruje także udział w niej apofitów. Ich udział w parku miejskim jest większy, niż w drugim z badanych obiektów. Dlatego wskaźniki apofityzacji właściwej, jak i potencjalnej są wyższe dla flory obiektu leżącego w Turku (41,6 i 55%) niż w Uniejowie (28 i 49,8%). Decydują o tym tereny zadrzewione dominujące w Uniejowie, podczas gdy w Turku przeważają siedliska nieleśne (np. trawniki). Potwierdzają tę prawidłowość badania przeprowadzone w rezerwacie „Skarpa Ursynowska”³⁰. Natomiast udział gatunków obcych we florze obu ogrodów jest stosunkowo niewielki. Wskazują na to wartości wskaźnika antropofityzacji (*An*), jak i wskaźniki archeofityzacji (*AR*) oraz kenofityzacji (*KN*). W parku im. Żerminy Składkowskiej są one nieco wyższe niż w parku zamkowym. Interesujące jest to, że są one zbliżone do danych uzyskanych podczas badań zmian we florze rezerwatu „Skarpa Ursynowska”³¹. Wskaźniki zmian fluktuacyjnych (*FLA* i *FLC*) we florze badanych parków są dość wysokie. Decydujący wpływ na ich wielkość ma udział diafitów we florze antropofitów (ryc. 3, 4). Wspomniane wyżej wskaźniki są znacznie wyższe niż w dawnym parku dworskim, w Rzeszowie–Zalesiu (1,2%) oraz w rezerwacie „Skarpa Ursynowska” (9,1 i 0,9%)³². Za wysokie wskaźniki zmian fluktuacyjnych badanych obiektów odpowiadają wprowadzane do ich flory rośliny ozdobne, które powodują wzrost jej labilności.

Flora parków jest wypadkową działań człowieka oraz sił natury. Zwiększenie zabiegów pielęgnacyjnych powoduje ograniczenie wpływu procesów naturalnych na roślinność tych obiektów. Ograniczenie lub brak pielęgnacji wzmaga procesy przemian zarówno w drzewostanach jak i w roślinności zielnej. Zmierzają one ku bardziej naturalnym zbiorowiskom roślinnym. W skład roślinności parków wchodzi liczne gatunki typowe dla miejscowej flory. Są wśród nich zarówno drzewa i krzewy jak i rośliny zielne. Obiekty te mogą więc pełnić rolę swoistych banków genów, w których ostoję znajduje flora leśna na terenach bezleśnych lub obszarach gdzie ten typ siedliska przyrodniczego jest bardzo ograniczany przez rolnictwo.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- 1) Florę parku zamkowego w Uniejowie stanowi 217 taksonów, a w parku miejskim w Turku odnotowano 202 gatunki; łącznie flora badanych obiektów składa się z 314 gatunków roślin naczyniowych.

²⁹ E. Grabowska, *Flora rezerwatu „Skarpa Ursynowska”...*; J. Chmiel, *Zróżnicowanie przestrzenne flory...*

³⁰ E. Grabowska, *Flora rezerwatu „Skarpa Ursynowska”...*

³¹ Tamże.

³² Tamże; Ł. Szczurowski, K. Oklejewicz, *Różnorodność florystyczna...*

- 2) W obu obiektach dominują gatunki związane z żyznymi lasami liściastymi, znaczny udział mają taksony typowe dla lasów i zarośli występujących w dolinach rzecznych. Są wśród nich gatunki wpisane na regionalną „czerwoną listę”: *Thalictrum flavum*, *Corydalis intermedia* i *Scrophularia umbrosa*.
- 3) Najliczniejszą grupą gatunków we florach obu obiektów są apofity (Uniejów – 28,1%, Turek – 41,6% ogółu flory); znaczny udział mają także spontaneofity niesynantropijne (21,7% i 13,4%).
- 4) We florach badanych ogrodów odnotowano 217 gatunków rodzimych i 97 obcego pochodzenia. Archeofity stanowią 4,2% ogółu stwierdzonych taksonów w Uniejowie i 5,9% w parku miejskim w Turku, a kenofity obejmują 5,5% flory parku w Uniejowie i 7,9% w Turku.
- 5) Florę założenia ogrodowego w Uniejowie charakteryzuje wyższy współczynnik naturalności (25%) niż parku w Turku (10,9%).
- 6) Miernikami zmian jakie zaszły we florach badanych obiektów są wskaźniki, które obrazują różne oblicza synantropizacji flory. W większości są one wyższe dla flory parku miejskiego im. Żerminy Składkowskiej niż parku zamkowego w Uniejowie.
- 7) Obszary zieleni urządzonej stanowią swoiste siedlisko zastępcze dla wielu gatunków leśnych; szczególnie na terenach o intensywnym rolnictwie i niewielkiej lesistości.
- 8) W przypadku dużych obiektów parkowych, takich jak park w Uniejowie, należałoby wydzielić niewielkie powierzchnie, na których ograniczeniu uległyby zabiegi pielęgnacyjne. Działanie takie przyczyniłoby się do powstania swoistych biocentrow chroniących ginące gatunki leśne oraz gatunki zagrożonych siedlisk nieleśnych.

Bibliografia

- Andrzejewski H., Kurowski J.K., *Park zamkowy w Uniejowie. Ścieżka edukacyjno-turystyczna*, Urząd Miasta, Uniejów 2004.
- Borowska-Stefańska M., Wojtczak M., *Zagospodarowanie parków w Turku i Koninie – studium porównawcze*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 119–133.
- Borysiak J., Pawlacyk P., *Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe*, [w:] *Poradnik ochrony siedlisk i gatunków*, t. 5, red. J. Herbich, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2004, s. 203–241.
- Brzeg A., Wojterska M., *Zespoły roślinne Wielkopolski, ich stan poznania i zagrożenie*, [w:] *Szata roślinna Wielkopolski i Pomorza Południowopomorskiego. Przewodnik sesji terenowych 52 Zjazdu PTB*, red. M. Wojterska, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2001, s. 39–110.
- Celka Z., *Rośliny naczyniowe grodzisk Wielkopolski*, „Prace Zakładu Taksonomii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu”, nr 9, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1999.

- Chmiel J., *Flora roślin naczyniowych wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego i jej antropogeniczne przeobrażenia w wieku XIX i XX*, Prace Zakładu Taksonomii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 1, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1993.
- Chmiel J., *Zróżnicowanie przestrzenne flory jako podstawa ochrony przyrody w krajobrazie rolniczym*, Prace Zakładu Taksonomii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 14, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006.
- Chmielecki B., Kucharski L., *Gatunki inwazyjne w dolinie środkowej Warty*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 77–95.
- Figurska K., *Dendroflora parku miejskiego w Turku – jej stan i ochrona*, Uniwersytet Łódzki, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Łódź, maszynopis pracy magisterskiej 2016.
- Górzyński M., *Zabytki miasta Turku i powiatu tureckiego*, t. 2, cz. 2, Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna im. Włodzimierza Pietrzaka w Turku, Turek 2009.
- Grabowska E., *Flora rezerwatu „Skarpa Ursynowska” pod wpływem antropopresji*, „Przegląd Przyrodniczy” 2016, t. 27, z. 2, s. 3–27.
- Jackowiak B., *Antropogeniczne przemiany flory roślin naczyniowych Poznania*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Seria Biologia, nr 42, Poznań 1990.
- Jakubowska-Gabara J., Kucharski L., *Ginące i zagrożone gatunki flory naczyniowej zbiorowisk naturalnych i półnaturalnych Polski Środkowej*, „Fragmenta Floristica et Geobotanica Series Polonica” 1999, t. 6, s. 55–74.
- Kucharski L., Chmielecki B., *Dendroflora parku zamkowego w Uniejowie – stan obecny i zmiany*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 5–22.
- Kutyna I., Berkowska E., Młynkowiak E., *Struktura geograficzno-historyczna flor zróżnicowanych biotopów oraz wybrane wskaźniki antropogeniczne*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis, Agricultura, Alimentaria, Piscaria et Zootechnica” 2013, t. 302, z. 25, s. 95–112.
- Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H., Zając A., Zając M., *Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. Krytyczna lista roślin naczyniowych Polski*, W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków 2002.
- Olaczek R., *Funkcje parków wiejskich*, [w:] *Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego*, t. 2., Zakład Ochrony Przyrody PAN, Kraków 1978, s. 285–309.
- Olaczek R., *Parki wiejskie ostoją rodzimej flory leśnej*, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” 1972, t. 28, z. 2, s. 5–22.
- Olaczek R., *Park w Uniejowie – zagadnienie regeneracji naturalnego zespołu roślinnego*. „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Botanica” 1976, Ser. II, t. 2, s. 81–107.
- Olaczek R. (red.), *Park im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*, [w:] *Parki i ogrody Łodzi*, t. 7, Stowarzyszenie Film-Przyroda-Kultura, Łódź 2019.
- Paszek I., Gawenda-Kempczyńska D., Załuski T., *Struktura flory naczyniowej parku dworskiego w Laskowicach*, „Nauka Przyroda Technologie, Leśnictwo” 2017, t. 11, z. 3, s. 253–264.
- Sobisz Z., Szmyt Z., *Park podworski w Jaworach – interesujący obiekt przyrodniczy Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi”*, „Słupskie Prace Biologiczne” 2015, t. 12, s. 187–208.
- Sobisz Z., Truchan M., *Parki podworskie północnej części Wysoczyzny Damnickiej*, „Słupskie Prace Biologiczne” 2006, t. 3, s. 91–99.

Sudnik-Wójcikowska B., *Czasowe i przestrzenne aspekty procesu synantropizacji flory na przykładzie wybranych miast Europy Środkowej*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1998.

Szczurowski Ł., Oklejewicz K., *Różnorodność florystyczna dawnego parku dworskiego w Rzeszowie-Zalesiu*, „Polish Journal for Sustainable Development” 2018, t. 22, z. 1, s. 97–106.

PARKS IN UNIEJÓW AND TUREK AS THE REFUGIUMS OF THE NATIVE FOREST FLORA IN AGRICULTURAL LANDSCAPE OF CENTRAL POLAND

Summary

This study deals with the vascular plants in the castle park in Uniejów and Żermina Składkowska park in Turek. The first of them was set up in the Warta river valley, the second – in the valley of a small stream called Folsz. During the vegetation seasons of 2018–2019, a descriptive list was made of the vascular plants at both sites. The identified species were divided into three groups: sociological-ecological, biotopic and geographical-historical. Based on the analysis of the historical-geographical spectrum of the flora, selected indicators of anthropogenic changes were defined. In total, 314 species of vascular plants were identified in the studied places. The flora of the castle park in Uniejów includes 217 species of vascular plants; in Żermina Składkowska park 202 such species were found. 217 of those species are indigenous, while 97 are non-native. Some of the species found in the parks are: *Gagea pratensis*, *Thalictrum flavum*, *Galium schultesi* and *Corydalis intermedia*. The flora of the park in Uniejów is more natural (25%) than that in the park in Turek (10,9%). Consequently, the indicators of anthropogenic changes for the Turek park are higher. Parks around historic buildings (castles, palaces, manors) and large city parks constitute refugiums of the flora typical of natural habitats in the anthropogenic landscape.

Keywords: refugium, flora, synanthropization, park, Uniejów, Turek

Data wpływu artykułu: maj 2019

Data akceptacji: czerwiec 2019

Błażej CHMIELECKI*

WIEDZA PACJENTÓW PODSTAWOWEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ W UNIEJOWIE NA TEMAT ANTYBIOTYKÓW

Zarys treści: Praca ocenia wiedzę pacjentów Uniejowa i okolicy na temat antybiotyków. Metodą ankietową przebadano 100 pacjentów. Przyjmowali oni antybiotyki głównie z powodu infekcji dróg oddechowych. Tylko około połowa ankietowanych wiedziała, że antybiotyki działają na bakterie oraz że ich stosowanie grozi rozwojem bakterii opornych. Co trzecia osoba skłonna jest zastosować antybiotyk w przebiegu przebiegającym z gorączką powyżej 3 dni, a prawie połowa przypisuje im działanie jakiegoś nie mają, tzn. na ból i gorączkę. Wszyscy natomiast doceniają rolę leków osłonowych podczas antybiotykoterapii. Zdecydowana większość przestrzega zaleceń dotyczących antybiotykoterapii, ale około 1/3 zapytanych sugeruje lekarzowi wypisanie antybiotyku i tyle samo konsultuje jego decyzję z innym lekarzem. Głównym źródłem informacji o antybiotykach jest lekarz. Szczególnym zaufaniem, głównie wśród mieszkańców wsi, cieszy się lekarz rodzinny. Pacjenci z Uniejowa odpowiadali podobnie jak z pobliskich wsi. Wiedza pacjentów tego regionu na temat antybiotyków jest w niektórych aspektach wyższa niż w innych regionach Polski. Nie zaobserwowano różnic w odpowiedziach między płciami. Więcej poprawnych odpowiedzi udzielali pacjenci z wyższym wykształceniem.

Słowa kluczowe: antybiotyki, wiedza, pacjenci, lekarz, Uniejów

WSTĘP

Odkrycie antybiotyków to jedno z największych osiągnięć medycyny. Dzięki niemu udało się skutecznie leczyć wiele groźnych chorób. Jednakże w ślad za leczeniem antybiotykami, drobnoustroje wytwarzały mechanizmy obronne. W ciągu

* Błażej Chmielecki, dr, absolwent kierunku ochrona środowiska i Studium Doktoranckiego Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Łódzkiego, 90-237 Łódź, ul. Banacha 1/3, e-mail: rower_blazeja@o2.pl.

ostatnich dziesięcioleci narastająca antybiotykooporność stała się dużym problemem nie tylko w medycynie¹. Raport Światowej Organizacji Zdrowia z roku 2014 wskazuje, że antybiotykooporność stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla zdrowia publicznego na świecie. Wiek XXI może stać się wiekiem poantybiotycznym, w którym nawet banalne zakażenia mogą stać się śmiertelnymi². W związku z tym podejmowane są kroki zmniejszające ryzyko tego zjawiska. Jednym z nich jest Narodowy Program Ochrony Antybiotyków³.

W Polsce duży odsetek społeczeństwa przyjmuje antybiotyki. Wciąż przyjmujemy antybiotyki w infekcjach wirusowych, które nie powinny być nimi leczone⁴. Aby ocenić skalę przyjmowania antybiotyków i podjąć kroki, które mogą ich stosowanie zrationalizować, potrzebna jest rzetelna wiedza. Wiedza ta jest wymagana głównie od przedstawicieli zawodów medycznych. Z drugiej strony równie ważna jest opinia społeczeństwa na ten temat, z racji globalnego charakteru problemu. Aby tę wiedzę ocenić podejmowane są badania różnej skali⁵. Oprócz badań ogólnopolskich i prowadzonych na skalę europejską czy światową istotne są badania w skali lokalnej. Po pierwsze mogą one być składową tych wyższej rangi, a po drugie służą one jako baza do optymalizacji leczenia na lokalnym poziomie.

Badania dotyczące wiedzy pacjentów na temat antybiotyków w Uniejowie i najbliższej okolicy nie były dotychczas prowadzone. Obecna praca jest pierwszą, podejmującą tę tematykę również w tej części regionu.

MATERIAŁ I METODY

Celem pracy była ocena wiedzy mieszkańców Uniejowa i okolic na temat antybiotyków. Badaniami objęto 100 losowo wybranych pacjentów. Przeprowadzono je metodą ankietową w okresie od grudnia 2018 do lutego 2019 r. w Uniejowie w NZOZ Salus przy ulicy Orzechowej 2. W pracy wykorzystano kwestionariusz

¹ M. Poppowska, *Antybiotykooporność w środowisku naturalnym – przyczyny i konsekwencje*, „Kosmos” 2017, t. 66, nr 1, s. 81–91.

² *Antimicrobial resistance: global report on surveillance*, WHO 2014.

³ <http://antybiotyki.edu.pl/> [dostęp: 8.05.2019].

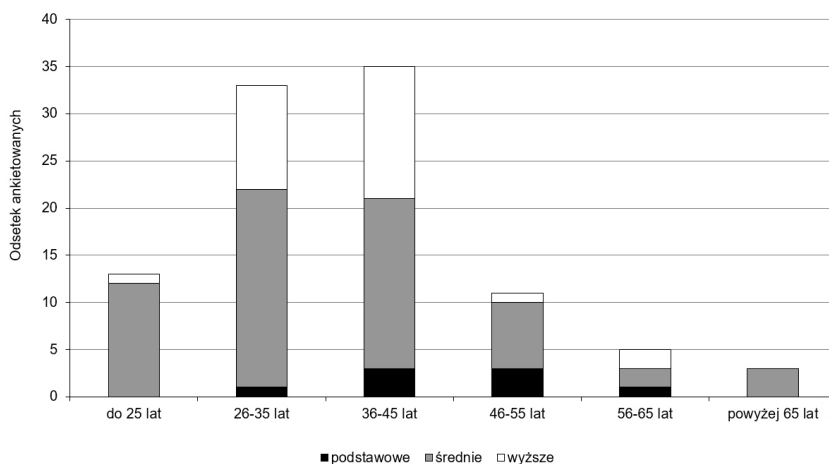
⁴ B. Mazińska, W. Hryniewicz, *Kampania edukacyjna Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach – czy wpłynęła na zmianę postaw społeczeństwa w Polsce?*, „Polski Merkuriusz Lekarski” 2010, nr 29(173), s. 296–303.

⁵ J. Kraśnicka, S. Chłabicz, H. Goroszkiewicz, *Wiedza pacjentów podstawowej opieki zdrowotnej w Białymstoku na temat antybiotyków stosowanych w chorobach układu oddechowego*, „Problemy Pielęgniarstwa” 2014, nr 22(1), s. 35–41; J. Senderowska, A. Muszyńska, *Racjonalna antybiotykoterapia w podstawowej opiece zdrowotnej*, „Family Medicine & Primary Care Review” 2013, t. 15, nr 3, s. 389–390; B. Mazińska, W. Hryniewicz, *Kampania edukacyjna Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach – czy wpłynęła na zmianę postaw społeczeństwa w Polsce?*, „Polski Merkuriusz Lekarski” 2010, nr 29(173), s. 296–303.

autorski (załącznik nr 1). W jego pierwszej części pacjentom zadano 18 pytań dotyczących wiedzy o antybiotykach. Znalazły się tam m.in. pytania dotyczące przyjmowania przez pacjentów antybiotyków, wiedzy o ich działaniu oraz współpracy w zakresie ich stosowania z lekarzem. Druga część zawierała dane dotyczące wieku, płci, wykształcenia, miejsca zamieszkania oraz zawodu ankietowanych.

WYNIKI

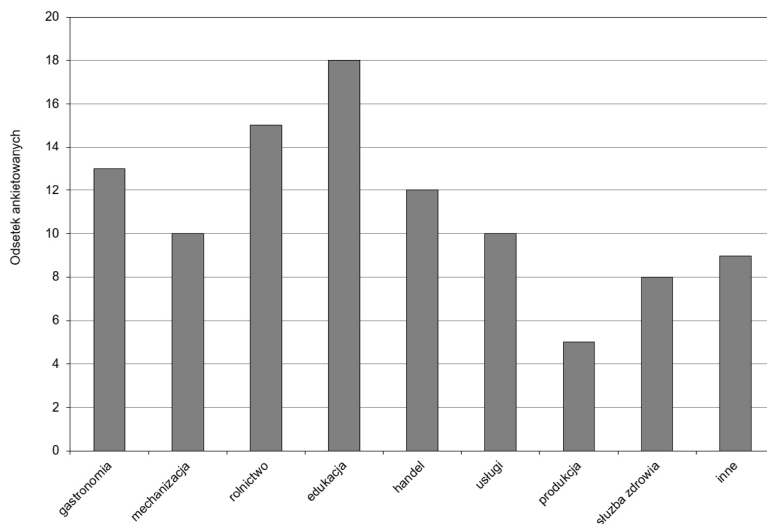
W badanej populacji dominują osoby w przedziale wiekowym 26–45 lat (ryc. 1). Ponad 60% ankietowanych miało wykształcenie średnie, natomiast podstawowe – tylko 8. Więcej niż 2/3 badanych stanowią kobiety. Mniej niż połowa ankietowanych (43%) mieszka w mieście. Dominującymi zawodami wykonywanymi przez badanych były te związane z rolnictwem i edukacją (ryc. 2). Łącznie pracowała w nich co trzecia osoba. Na dalszych miejscach była gastronomia i handel.

Ryc. 1. Wiek i wykształcenie badanych

Źródło: opracowanie własne

Prawie wszyscy ankietowani (97%) byli w jakimś okresie życia leczeni antybiotykiem. Największy odsetek badanych doświadczył takiego leczenia w ciągu ostatnich pięciu lat (ryc. 3). Zdecydowanie najczęstszą (80%) przyczyną przyjmowania antybiotyku były infekcje dróg oddechowych. Tylko 4% ankietowanych wskazało jako przyczynę leczenia zakażenia przewodu pokarmowego, natomiast schorzenia układu moczowego i skóry jako powód do leczenia były wskazane przez pojedyncze osoby.

Ryc. 2. Grupy zawodów, w których pracują ankietowani

Źródło: opracowanie własne

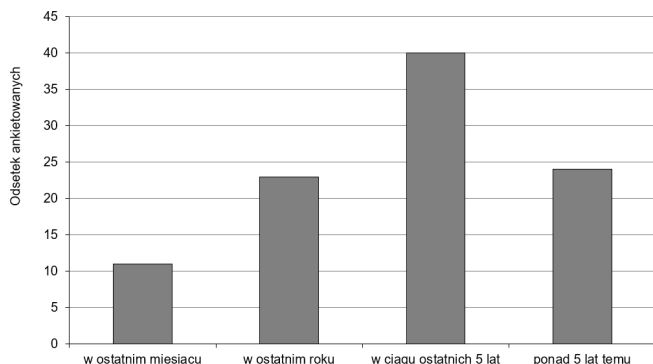
Z tezą, że antybiotyki należy przyjmować profilaktycznie w zakażeniach układu oddechowego zgodziło się tylko 15% badanych. Natomiast rozrzut odpowiedzi dotyczących stosowania tych leków w przeziębieniu przebiegającym z gorączką powyżej 3 dni, był znaczny (ryc. 4). Co trzecia osoba byłaby skłonna uznać takie wskazanie za zasadne. Nieco częściej twierdziły tak kobiety, a najrzadziej osoby z wyższym wykształceniem. Również wiedza na temat spektrum działania antybiotyków jest zróżnicowana. Tylko niespełna połowa badanych (48%) uznała, że działają one na bakterie. Zwraca uwagę fakt, że najwięcej osób udzieliło takiej odpowiedzi w grupie skłonnej raczej nie zastosować antybiotyku przy przeziębieniu (ryc. 4). Ponadto takiej odpowiedzi nieco częściej udzielali mieszkańcy miast niż wsi oraz zdecydowanie częściej osoby z wyższym wykształceniem.

Badanych pytano o skuteczność działania antybiotyków w przypadku bólu i gorączki (ryc. 5). Najczęściej odpowiadano przecząco – odpowiednio 37% i 29%. Odsetek ten jest wyraźnie większy wśród pacjentów z wyższym wykształceniem. Zdecydowanie przeciwnego zdania było, odpowiednio, 16 i 9 osób. Istnieje zbieżność między odpowiedziami twierdzącymi i przeczącymi w obu pytaniach (ryc. 5).

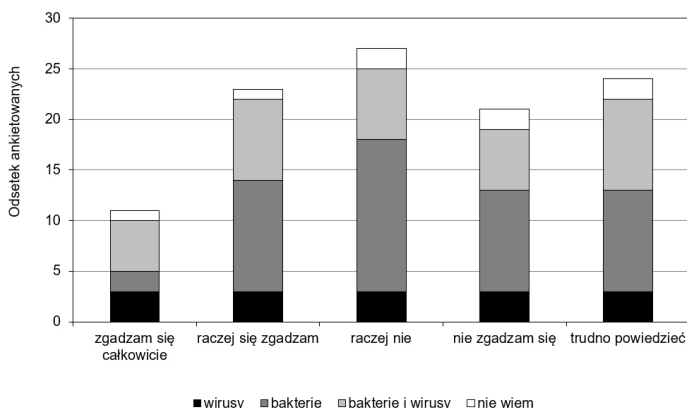
Ponad połowa badanych (53%) uważa, że stosowanie antybiotyków grozi lub raczej grozi rozwojem bakterii opornych. Częściej takiej odpowiedzi udzielały osoby z wyższym wykształceniem. Co trzecia osoba nie miała wiedzy na ten temat. Wyższy odsetek odpowiedzi twierdzących odnotowano w odpowiedziach na pytanie dotyczące ryzyka grzybicy jamy ustnej i pochwy podczas antybiotykoterapii. „Tak” odpowiedziało 55 osób a „raczej tak” – 10. Częściej, bo ponad 70% twierdzących odpowiedzi udzieliły kobiety oraz osoby z wyższym wykształceniem.

Co czwarta osoba nie знаła odpowiedzi na to pytanie. Z kolei wiedza na temat konieczności przyjmowania leku „osłonowego” podczas leczenia antybiotykiem była jednoznaczna. Wszyscy uważali, że należy go przyjmować.

Badani wskazywali na różne źródła wiedzy na temat antybiotyków. Jednak zdecydowanie największy odsetek osób wiedzę tę czerpie od lekarza (83%). Do innych źródeł wiedzy należą: środki masowego przekazu (10%), rodzina i znajomi (8%), apteka (6%), pielęgniarka (4%). Na więcej niż na jedno źródło wskazało 13 osób.

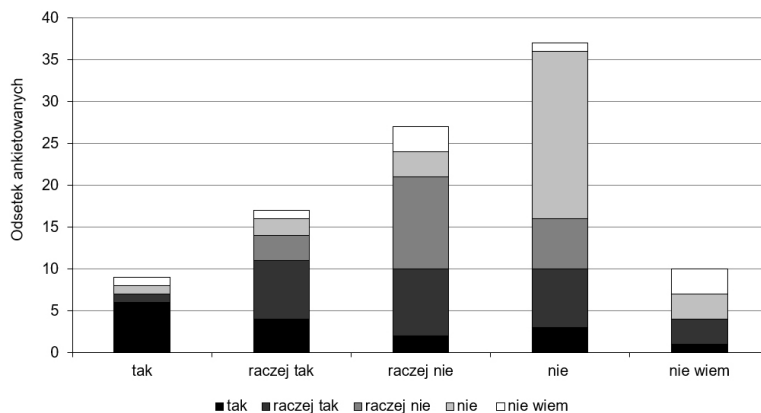
Ryc. 3. Okresy, w których pacjenci byli ostatnio leczeni antybiotykiem
Źródło: opracowanie własne

Ryc. 4. Opinie pacjentów na temat wskazania do antybiotyku przy przeziębieniu przebiegającym z gorączką powyżej 3 dni z uwzględnieniem wiedzy dotyczącej zakresu działania antybiotyków
Źródło: opracowanie własne

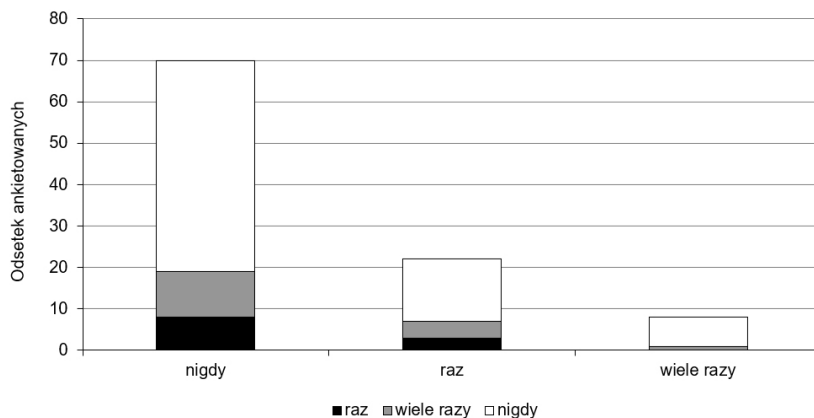
Ankietowani w ogromnej większości (93%) przestrzegają zaleceń dotyczących antybiotykoterapii. Do zaprzestania przyjmowania leku gdy nastąpi poprawa, przyznały się tylko 4 osoby, natomiast 3 odpowiedziały, że czasem opuszczają

dawkę. Większość badanych (85%) uważa również, że skrócenie leczenia może powodować nawrót choroby. Co dziesiąta osoba nie miała wiedzy na ten temat.

Ryc. 5. Wiedza ankietowanych na temat działania przeciwbólowego antybiotyków. W legendzie uwzględniono odpowiedzi dotyczące działania przeciwgorączkowego antybiotyków
Źródło: opracowanie własne

Niektórzy pytani sugerowali lekarzowi wypisanie antybiotyku oraz konsultowali jego wypisanie z innym lekarzem (ryc. 6). Do tego pierwszego przyznało się 30 ankietowanych, natomiast do drugiego 27. Większość tych, którzy nigdy nie sugerowali wypisania antybiotyku, nigdy też nie konsultowała tego z innym lekarzem. Kobiety częściej niż mężczyźni były skłonne sugerować wypisanie lekarzowi antybiotyku.

Ryc. 6. Częstość sugerowania lekarzowi przez ankietowanych wypisania antybiotyku. Legenda pokazuje częstość konsultacji zalecenia antybiotykoterapii z innym lekarzem
Źródło: opracowanie własne

Ponad połowa badanych (51%) uważa, że zalecenia każdego lekarza odnośnie wypisania antybiotyku są tak samo wiarygodne. Dla 46% największym zaufaniem cieszy się lekarz rodzinny. Należy podkreślić, że większe, bo sześćdziesięcioprocentowe zaufanie dla niego, mają mieszkańcy wsi. Na lekarza z wizyty prywatnej wskazały 3 osoby, a lekarz z pomocy doraźnej nie uzyskał zaufania żadnej osoby pytanej.

Ogromna większość badanych (86%) uważa, że antybiotyki powinny być dostępne tylko na receptę. Przeciwnego zdania było 13 osób, z czego wyraźne „nie” powiedziało 9 pytanych.

DYSKUSJA

Dzięki odkryciu antybiotyków szerzyło się przekonanie, że dzięki nim uda się opanować zagrażające ludzkości infekcje. Szybko się jednak okazało, że wraz z szerokim ich stosowaniem, zaczęła się rozwijać oporność na nie wielu drobnoustrojów. Rozprzestrzenienie antybiotyków w środowisku poprzez stosowanie również w rolnictwie, rybołówstwie czy weterynarii spowodowało, że infekcje bakteryjne nadal są dla nas groźne.

Opinia badanych pacjentów Uniejowa i okolicy potwierdza tezę o szerokim stosowaniu antybiotyków. Prawie wszyscy ankietowani byli leczeni antybiotykiem, a znaczna część z nich w ciągu ostatniego roku. Najczęstszą przyczyną porad ambulatoryjnych są infekcje dróg oddechowych. Stanowią one 50–60% wszystkich zakażeń pozaszpitalnych⁶. W Uniejowie również ta przyczyna była głównym powodem wypisania recepty na antybiotyk. Podobna sytuacja występuje w całej Polsce oraz w wielu krajach europejskich (np. w Szwecji⁷ czy Włoszech⁸). Ocenia się, że w naszym kraju 60% wizyt w podstawowej opiece zdrowotnej związanych z infekcjami dróg oddechowych zakończyło się wypisaniem antybiotyku⁹. Inne badania mówią, że aż 90% tych leków jest wypisywanych właśnie

⁶ D.J. Shapiro, L.A. Hicks, A.T. Pavia, A.L. Hersh, *Antibiotic prescribing for adults in ambulatory care in the USA, 2007–09*, „Journal of Antimicrobial Chemotherapy” 2014, nr 69, s. 234–240.

⁷ C. Staliby Lundborg, S. Mölsted, E. Olsson, *Antibiotic prescribing in outpatients: a 1-week diagnosis-prescribing study in 5 countries in Sweden*, „Scandinavian Journal of Infectious Diseases” 2002, nr 34, s. 442–448; P. Grzesiowski, *Antybiotykoterapia zakażeń w pozaszpitalnej praktyce pediatrycznej*, „Klinika Pediatryczna” 2004, nr 12, s. 204–209.

⁸ A. Vaccheri, C. Castelvetti, E. Esaka, *Pattern of Antibiotic use in primary Health care*, „European Journal of Clinical Pharmacology” 2000, nr 56, s. 417–425.

⁹ S. Chlabcz, A.M. Ołtarzewska, B. Pytel-Korolczuk, *Czynniki wpływające na decyzje lekarzy rodzinnych o leczeniu antybiotykami zakażeń układu oddechowego*, „Polska Medycyna Rodzinna” 2003, nr 5, s. 695–699.

w POZ¹⁰. Sytuuje to nasz kraj w średniej europejskiej¹¹. Trzeba mieć na uwadze, że większość tych decyzji jest podejmowana zbyt pochopnie, ponieważ aż 90% infekcji ma podłoże wirusowe i antybiotyk nie wpływa na jej przebieg. Dla wielu Polaków wypisanie antybiotyku jest wyjściem awaryjnym w sytuacji, gdy nie pomagają domowe sposoby leczenia¹². Jedną z ważnych przyczyn nadużywania antybiotyków jest, szczególnie u osób młodych, intensywny tryb życia i zapracowanie co skutkuje „brakiem czasu na chorowanie”¹³. Zbyt częste stosowanie antybiotyków grozi też rozwojem bakterii opornych o czym wie około połowa ankietowanych w Uniejowie. Antybiotyki zwiększają też ryzyko alergii¹⁴.

Wiedza badanych pacjentów Uniejowa i okolic na temat działania antybiotyków nie jest duża. Wydaje się ona jednak większa, niż pacjentów z analogicznego badania z Białegostoku¹⁵, czy wśród studentów Zdrowia Publicznego¹⁶, a także na tle całego kraju¹⁷. Co trzecia osoba z Uniejowa i okolic uważa przeziębienie, czyli chorobę o etiologii wirusowej, za wskazanie do podania antybiotyku, a tylko niewiele mniej niż połowa wie, że leki te działają tylko na bakterie. W badaniu z Białegostoku twierdziło tak odpowiednio 56% oraz 25%, natomiast wśród studentów wspomnianego kierunku medycznego – 46% i 15%. Lepiej pod względem wiedzy na temat skuteczności leczenia przeziębienia antybiotykiem wypadli mieszkańcy Lublina i okolic¹⁸. Znacząca grupa ankietowanych przypisuje antybiotkom działanie jakiego one nie mają, czyli skuteczność w zwalczaniu bólu i gorączki. Również w tym zakresie mieszkańcy Białegostoku wypadają gorzej. Nie wszyscy pacjenci z obu regionów zdają też sobie sprawę z ryzyka selekcji bakterii opornych oraz rozwoju grzybicy jamy ustnej i gardła. Pewnym optymizmem

¹⁰ P. Grzesiowski, *Antybiotykoterapia zakażeń...*; A. Steciwko, M. Lubieniecka, A. Muszyńska, *Antybiotyki w podstawowej opiece zdrowotnej*, „Polski Merkurusz Lekarski” 2011, nr 30(179), s. 324–326.

¹¹ M. Chlabicz, S. Chlabicz, L. Marcinowicz, D. Rogowska-Szadkowska, B. Pytel-Krolczuk, K. Leszczyńska, *Stosowanie antybiotyków w lecznictwie ambulatoryjnym w Polsce w latach 2004–2008*, „Przegląd Epidemiologiczny” 2014, nr 68, s. 543–547.

¹² M. Drozd, A. Byś, *Antybiotyki w opinii Polaków*, II Interdyscyplinarna Konferencja lekarzy, farmaceutów, diagnostów laboratoryjnych, pielęgniarek, studentów medycyny, farmacji, analityki medycznej, pielęgniarstwa „Bezpieczeństwo farmakoterapii – jeden problem, różne spojrzenia”, At Wrocław, 16–17 maja 2013.

¹³ Tamże.

¹⁴ L. Jędrychowski, *Alergeny pokarmowe jako czynniki ryzyka zdrowotnego*, „Żywność Nauka Technologia Jakość. Suplement” 2001, nr 4(29), s. 62–81.

¹⁵ J. Kraśnicka, S. Chlabicz, H. Goroszkiewicz, *Wiedza pacjentów...*

¹⁶ J. Senderowska, A. Muszyńska, *Racjonalna antybiotykoterapia...*

¹⁷ B. Mazińska, W. Hryniewicz, *Kampania edukacyjna Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach – czy wpłynęła na zmianę postaw społeczeństwa w Polsce?*, „Polski Merkurusz Lekarski” 2010, nr 29(173), s. 296–303.

¹⁸ B. Zając, M. Rząca, M. Charzyńska-Gula, A. Krzos, *„Posłuszeństwo” pacjentów związane z antybiotykoterapią – na przykładzie wybranej grupy młodzieży i dorosłych*, „Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu” 2014, t. 20, nr 1, s. 1–5.

napawa fakt, że wszyscy badani w Uniejowie doceniają rolę leków osłonowych. Probiotyki, bo to o nich mowa, są bardzo ważne dla podtrzymania naturalnego stanu fizjologicznej flory bakteryjnej człowieka podczas antybiotykoterapii. Flora bakteryjna odgrywa kluczową rolę w budowaniu odporności¹⁹. Ogólnie, częstsze stosowanie antybiotyków może osłabiać układ odpornościowy²⁰.

Wiedza na temat działania antybiotyków w badanej populacji zależy od wielu czynników. Jednym z ważniejszych, który dość istotnie różnicuje ankietowanych, okazało się wykształcenie. Czynnikiem ten ma znaczenie w wielu składowych zdrowia (np. w cukrzycy²¹, otyłości²²). Pacjenci z wyższym wykształceniem Uniejowa i okolic lepiej niż osoby mniej wykształcone znali spektrum działania antybiotyków, rozumieli brak działania w przypadku bólu i gorączki oraz dostrzegali zagrożenia wynikające z antybiotykoterapii. Podobną zależność zaobserwowano w populacji białostockiej²³. Z jednej strony takie podejście pewnej grupy pacjentów może się przełożyć na lepsze stosowanie się do zaleceń lekarskich, a z drugiej na mniejsze zapotrzebowanie edukowania i wspierania ich w tym zakresie przez lekarza²⁴.

W niektórych zachowaniach zdrowotnych można zaobserwować różnice między płciami. Do takich wniosków doszli autorzy badający pacjentów z Białegostoku. Stwierdzili oni, że kobiety znacznie częściej niż mężczyźni udzielały prawidłowych odpowiedzi dotyczących wiedzy na temat antybiotyków. W populacji Uniejowa i okolic takiej prawidłowości nie zaobserwowano poza jednym, dość oczywistym, pytaniem dotyczącym ryzyka rozwoju grzybicy jamy ustnej i pochwy. Tu kobiety miały wyraźną przewagę w prawidłowych odpowiedziach. Z kolei sugerowanie wypisania antybiotyku przez lekarza – czynnik utrudniający współpracę między lekarzem i pacjentem – również częściej było dokonywane przez kobiety.

Przestrzeżenie zaleceń lekarskich jest bardzo ważnym elementem leczenia, szczególnie podczas antybiotykoterapii. Wiedza pacjentów Uniejowa i okolic na ten temat jest dość dobra. Nieco gorzej prezentują się pod tym względem obser-

¹⁹ B. Tokarz-Deptuła, J. Śliwa-Dominiak, M. Adamiak, K. Bąk, W. Deptuła, *Bakterie komensalne a odporność układu pokarmowego, oddechowego i moczowo-płciowego*, „Postępy Higieny i Medycyny Doświadczalnej” 2016, nr 70, s. 599–609.

²⁰ B.P. Willing, S. L. Russell, B. B. Finlay, *Shifting the balance: antibiotic effects on host-microbiota mutualism*, „Nature Reviews Microbiology” 2011, nr 9, s. 233–243.

²¹ M. Żebrowska, E. Medak, M. Pachura, M. Brodowicz-Król, *Assess the knowledge level of POZ patients on the diagnosis and treatment of type 2 diabetes*, „Journal of Education, Health and Sport” 2017, nr 7(7), s. 338–356.

²² E. Szczepańska, A. Brończyk-Puzoń, M. Skrzypek, *Wiedza a wybrane zachowania żywieniowe pacjentów z otyłością w zależności od poziomu ich wykształcenia*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2013, nr 94(4), s. 802–806.

²³ J. Kraśnicka, S. Chłabicz, H. Goroszkiewicz, *Wiedza pacjentów...*

²⁴ K. Kurowska, A. Sawicka, *Analiza oczekiwań pacjentów objętych ambulatoryjną opieką medyczną w Podstawowej Opiece Zdrowotnej*, „Forum Medycyny Rodzinnej” 2016, t. 10, nr 3, s. 263–271.

wacje z Lublina²⁵. Na ogół ankietowani w Uniejowie przestrzegają zaleceń lekarzy oraz rzadko skracają zalecony czas terapii. Być może sprzyja temu zaufanie do lekarza, który najczęściej był wskazywany jako źródło informacji o antybiotyku. Na kluczową rolę tego źródła wiedzy wskazują również pytani z innych regionów Polski²⁶. Zaufanie jest elementem relacji lekarz – pacjent, które zależy od wielu czynników i różni lekarze w różnym stopniu są nim obdarzani²⁷. Najczęściej pacjenci darzą lekarzy zaufaniem²⁸. W badanej populacji większość pacjentów zalecenia każdego z lekarzy traktuje tak samo, jednakże dla dużego odsetka z nich szczególną rolę odgrywa lekarz rodzinny. Znaczenie to jest wyraźniejsze wśród mieszkańców wsi. Można wysnuć zatem wniosek, że rola lekarza rodzinnego w badanej populacji jest znaczna. W wielu doniesieniach udowodniono, że jeżeli lek zalecał „własny” lekarz, stosowanie się do zaleceń znacznie wzrastało. Im dokładniej poinformuje się pacjenta, tym większej dyscypliny można oczekiwać w realizacji leczenia²⁹. Komunikacja jest szczególnie istotna w warunkach medycyny rodzinnej³⁰. Mimo tego część pacjentów próbuje wymóc na lekarzu to, czego oczekuje. W badanej populacji prawie 1/3 pacjentów sugerowała lekarzowi wypisanie antybiotyku, a nieco mniejszy odsetek konsultował wypisanie tego leku z innym lekarzem. Z jednej strony wpływa na to brak pełnego zaufania, z drugiej na rosnące oczekiwania pacjentów³¹.

WNIOSKI

- 1) Antybiotyki są lekami szeroko stosowanymi wśród pacjentów z Uniejowa i okolic.
- 2) Osoby ankietowane mają stosunkowo małą wiedzę na temat działania antybiotyków, jednak w niektórych aspektach jest ona większa niż miesz-

²⁵ B. Zając, M. Rząca, M. Charzyńska-Gula, A. Krzos, „*Posłuszeństwo*” pacjentów związane z antybiotykoterapią...

²⁶ J. Kraśnicka, S. Chlabicz, H. Goroszkiewicz, *Wiedza pacjentów...*; B. Zając, M. Rząca, M. Charzyńska-Gula, A. Krzos, „*Posłuszeństwo*” pacjentów związane z antybiotykoterapią...; J. Senderowska, A. Muszyńska, *Racjonalna antybiotykoterapia...*

²⁷ J. Bankiewicz-Nakielska, M. Walkiewicz, M. Tyszkiewicz-Bandur, B. Karakiewicz, *Z jakimi lekarzami pacjenci współpracują najchętniej? Umiejętności psychologiczne w relacji lekarz-pacjent*, „*Medycyna Rodzinna*” 2017, t. 20, nr 2, s. 156–161.

²⁸ A. Moczydłowska, E. Krajewska-Kułak, M. Kózka, K. Bielski, *Oczekiwania chorych wobec personelu lekarskiego*, „*Hygeia Public Health*” 2014, t. 49, nr 1, s. 142–151.

²⁹ J. Wilkinson, *Understanding motivation to enhance patient compliance*, „*British Journal of Nursing*”, 1997, nr 15, s. 879–884.

³⁰ P. Kardas, *Jak pokonać bariery w komunikacji pomiędzy lekarzem rodzinnym i jego pacjentami?*, „*Family Medicine & Primary Care Review*” 2005, nr 7, s. 769–773.

³¹ K. Kurowska, A. Sawicka, *Analiza oczekiwań pacjentów...*

- kańców innych regionów Polski. Więcej poprawnych odpowiedzi na temat działania antybiotyków udzielali pacjenci z wykształceniem wyższym.
- 3) Wiedza mieszkańców miasta Uniejowa jest zbliżona do wiedzy mieszkańców pobliskich wsi. Kobiety, z nielicznymi wyjątkami, odpowiadały podobnie jak mężczyźni.
 - 4) Głównym źródłem informacji o antybiotykach jest lekarz. Ankietowani najczęściej stosowali się do jego zaleceń. Szczególnym zaufaniem, głównie wśród mieszkańców wsi, cieszy się lekarz rodzinny.

Bibliografia

- Antimicrobial resistance: global report on surveillance*, WHO 2014.
- Bankiewicz-Nakielska J., Walkiewicz M., Tyszkiewicz-Bandur M., Karakiewicz B., *Z jakimi lekarzami pacjenci współpracują najchętniej? Umiejętności psychologiczne w relacji lekarz-pacjent*, „Medycyna Rodzinna” 2017, t. 20, nr 2, s. 156–161.
- Chlabicz M., Chlabicz S., Marcinowicz L., Rogowska-Szadkowska D., Pytel-Krolczuk B., Leszczyńska K., *Stosowanie antybiotyków w lecznictwie ambulatoryjnym w Polsce w latach 2004–2008*, „Przegląd Epidemiologiczny” 2014, nr 68, s. 543–547.
- Chlabicz S., Ołtarzewska A. M., Pytel-Korolczuk B., *Czynniki wpływające na decyzje lekarzy rodzinnych o leczeniu antybiotykami zakażeń układu oddechowego*, „Polska Medycyna Rodzinna” 2003, nr 5, s. 695–699.
- Drozd M., Byś A., *Antybiotyki w opinii Polaków*, II Interdyscyplinarna Konferencja lekarzy, farmaceutów, diagnostów laboratoryjnych, pielęgniarek, studentów medycyny, farmacji, analityki medycznej, pielęgniarstwa „Bezpieczeństwo farmakoterapii – jeden problem, różne spojrzenia”, At Wrocław, 16–17 maja 2013.
- Grzesiowski P., *Antybiotykoterapia zakażeń w pozaszpitalnej praktyce pediatrycznej*, „Klinika Pediatryczna”, 2004, nr 12, s. 204–209.
<http://antybiotyki.edu.pl/> [dostęp: 8.05.2019].
- Jędrzychowski L., *Alergeny pokarmowe jako czynniki ryzyka zdrowotnego*, „Żywność Nauka Technologia Jakość. Suplement” 2001, nr 4(29), s. 62–81.
- Kardas P., *Jak pokonać bariery w komunikacji pomiędzy lekarzem rodzinnym i jego pacjentami?*, „Family Medicine & Primary Care Review” 2005, nr 7, s. 769–773.
- Kraśnicka J., Chlabicz S., Goroszkiewicz H., *Wiedza pacjentów podstawowej opieki zdrowotnej w Białymstoku na temat antybiotyków stosowanych w chorobach układu oddechowego*, „Problemy Pielęgniarstwa” 2014, t. 22, nr 1, s. 35–41.
- Kurowska K., Sawicka A., *Analiza oczekiwań pacjentów objętych ambulatoryjną opieką medyczną w Podstawowej Opiece Zdrowotnej*, „Forum Medycyny Rodzinnej” 2016, t. 10, nr 3, s. 263–271.
- Mazińska B., Hryniewicz W., *Kampania edukacyjna Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach – czy wpłynęła na zmianę postaw społeczeństwa w Polsce?*, „Polski Merkuriusz Lekarski” 2010, t. 29, nr 173, s. 296–303.
- Moczydłowska A., Krajewska-Kulać E., Kózka M., Bielski K., *Oczekiwanie chorych wobec personelu lekarskiego*, „Hygeia Public Health” 2014, t. 49, nr 1, s. 142–151.
- Poppowska M., *Antybiotykooporność w środowisku naturalnym – przyczyny i konsekwencje*, „Kosmos” 2017, t. 66, nr 1, s. 81–91.

- Senderowska J., Muszyńska A., *Racjonalna antybiotykoterapia w podstawowej opiece zdrowotnej*, „Family Medicine & Primary Care Review” 2013, t. 15, nr 3, s. 389–390.
- Shapiro D.J., Hicks L.A., Pavia A.T., Hersh A.L., *Antibiotic prescribing for adults in ambulatory care in the USA, 2007–09*, „Journal of Antimicrobial Chemotherapy” 2014, nr 69, s. 234–240.
- Staliby Lundborg C., Mölsted S., Olsson E., *Antibiotic prescribing in outpatients: a 1-week diagnosis-prescribing study in 5 countries in Sweden*, „Scandinavian Journal of Infectious Diseases” 2002, nr 34, s. 442–448.
- Steciwo A., Lubieniecka M., Muszyńska A., *Antybiotyki w podstawowej opiece zdrowotnej*, „Polski Merkuriusz Lekarski” 2011, t. 30, nr 179 s. 324–326.
- Szczepańska E., Brończyk-Puzoń A., Skrzypek M., *Wiedza a wybrane zachowania żywieniowe pacjentów z otyłością w zależności od poziomu ich wykształcenia*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2013, t. 94, nr 4, s. 802–806.
- Tokarz-Deptuła B., Śliwa-Dominiak J., Adamiak M., Bąk K., Deptuła W., *Bakterie komensalne a odporność układu pokarmowego, oddechowego i moczowo-płciowego*, „Postępy Higieny i Medycyny Doświadczalnej” 2016, nr 70, s. 599–609.
- Vaccheri A., Castelvetri C., Esaka E., *Pattern of Antibiotic use in primary Health care*, „European Journal of Clinical Pharmacology” 2000, nr 56, s. 417–425.
- Willing B.P., Russell S.L., Finlay B.B., *Shifting the balance: antibiotic effects on host-microbiota mutualism*, „Nature Reviews Microbiology” 2011, nr 9, s. 233–243.
- Wilkinson J. *Understanding motivation to enhance patient compliance*, „British Journal of Nursing” 1997, nr 15, s. 879–884.
- Zajac B., Rząca M., Charzyńska-Gula M., Krzos A., *„Posłuszeństwo” pacjentów związane z antybiotykoterapią – na przykładzie wybranej grupy młodzieży i dorosłych*, „Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu” 2014, t. 20, nr 1, s. 1–5.
- Żebrowska M., Medak E., Pachura M., Brodowicz-Król M., *Assess the knowledge level of POZ patients on the diagnosis and treatment of type 2 diabetes*, „Journal of Education, Health and Sport” 2017, nr 7(7), s. 338–356.

Załącznik 1

WIEDZA NA TEMAT ANTYBIOTYKÓW

Ankieta jest dobrowolna i anonimowa. Jej wyniki służą ocenie wiedzy pacjentów z Uniejowa i okolic na temat stosowania antybiotyków

- 1) Czy był(a) Pani/Pan kiedykolwiek leczona(y) antybiotykiem?
 tak nie nie wiem
- 2) Kiedy ostatnio?
 w ostatnim miesiącu w ostatnim roku
 w ciągu ostatnich pięciu lat dawniej niż 5 lat temu
- 3) Z jakiego powodu najczęściej przyjmuje Pani/Pan antybiotyki?
 zakażenia układu oddechowego zakażenia przewodu pokarmowego
 zakażenia układu moczowego zakażenia skóry inne

- 4) Czy antybiotyki należy stosować profilaktycznie w zakażeniach układu oddechowego?
 tak nie
- 5) Czy przeziębienie przebiegające z gorączką powyżej 3 dni jest wskazaniem do antybiotyku?
 zgadzam się całkowicie raczej się zgadzam raczej nie
 nie zgadzam się trudno powiedzieć
- 6) Na jakie grupy drobnoustrojów działają antybiotyki?
 wirusy bakterie bakterie i wirusy nie wiem
- 7) Czy antybiotyki zwalczają gorączkę?
 tak raczej tak raczej nie
 nie nie wiem
- 8) Czy antybiotyki działają przeciwbólowo?
 tak raczej tak raczej nie
 nie nie wiem
- 9) Czy stosowanie antybiotykoterapii grozi rozwojem bakterii opornych?
 tak raczej tak raczej nie
 nie nie wiem
- 10) Czy podczas leczenia antybiotykiem może dojść do grzybicy jamy ustnej i pochwy?
 tak raczej tak raczej nie
 nie nie wiem
- 11) Czy podczas leczenia antybiotykiem należy przyjmować lek „osłonowy” („osłone”)?
 tak raczej tak raczej nie
 nie nie wiem
- 12) Skąd czerpie Pan/Pani informację na temat stosowanie antybiotyków?
 lekarz pielęgniarka apteka
 rodzina i znajomi środki masowego przekazu inne
- 13) Czy przestrzega Pan/Pani zaleceń dotyczących antybiotykoterapii?
 zawsze przestaję przyjmować, gdy nastąpi poprawa
 czasem opuszczam dawkę
- 14) Czy skrócenie leczenia antybiotykiem może spowodować nawrót choroby?
 tak raczej tak raczej nie
 nie nie wiem
- 15) Czy konsultował(a) Pani/Pan zalecenia antybiotykoterapii z innym lekarzem?
 raz wiele razy nigdy
- 16) Czy zdarzało się, że sugerował Pan lekarzowi wypisanie antybiotyku?
 nigdy raz wiele razy

17) Czyje zalecenia dotyczące antybiotykoterapii wydają się Pani/Panu najbardziej wiarygodne?

- lekarza rodzinnego lekarza z pomocy doraźnej
 lekarza z wizyty prywatnej każdego tak samo

18) Czy Pani/Pana zdaniem antybiotyki powinny być dostępne na receptę?

- tak raczej tak raczej nie
 nie nie wiem

Dane osoby

Wiek:

Płeć: kobieta mężczyzna

Wykształcenie: podstawowe średnie wyższe

Zawód wyuczony:

Zawód wykonywany:

Miejsce zamieszkania: miasto wieś

UNIEJÓW HEALTH SERVICE PATIENTS' KNOWLEDGE OF ANTIBIOTICS

Summary

This study aims to assess the knowledge of antibiotics among the health service patients in the commune of Uniejów. For this purpose, a survey of 100 patients was conducted. They were mostly given antibiotics for higher respiratory tract diseases. Only about half of the respondents knew that antibiotics fight bacteria and that their use may cause the development of antibiotic-resistant bacteria. One person in three was inclined to take antibiotics in case of a cold with fever lasting longer than three days, and nearly half of the respondents believed that antibiotics were effective in case of high temperature and pain, which is not true. All of them, though, were aware of the important role of protective drugs during antibiotic therapy. The majority of the patients follow the doctor's instructions concerning the therapy with antibiotics, but about 30% suggest that the doctor prescribe an antibiotic, and about the same number consult the doctor's decision with another specialist. The patients in this region, especially in rural areas, place the greatest trust in the family doctor. The respondents from Uniejów answered similarly to those from the nearby villages. No differences were observed between answers given by men and women. Patients with higher education gave more correct answers.

Keywords: antibiotics, knowledge, patients, doctor, Uniejów

Data wpływu artykułu: maj 2019

Data akceptacji: lipiec 2019

UNIEJOWSKIE IMPRESJE**Manufaktura**

powietrze przygląda się cęglom
pod karmazynową farbą
oblupane krawędzie
czas bawił się w rzeźbiarza

o prostokąty rozbijają się
rozmowy i uśmiechy
marzenia kupione za kilkanaście srebrników
kołyszają się w papierowych torbach

fontannę obsiadły dzieci
z sąsiedniej ulicy
nie mają marzeń
spłoszone wracają

do okaleczonych kamienic
krosna dawno ucichły
a życie snuje nić
pajęczą

Podwórko

wisieliśmy na trzepakach
świat stawał na głowie
zlizywaliśmy szczęście
z kromki chleba

nie mieliśmy nic
mogliśmy marzyć o wszystkim
wszystko mieściło się w dłoni

i zeszliliśmy z trzepaka
nagle świat się wyprostował

Arek lubił bawić się bardzo
ekstremalnie, odszedł pierwszy
(często żartowaliśmy że umrze młodo)

Sławek był wrażliwcem
nie udźwignął dorosłości
(trudno było uwierzyć)

Tomasz chce utopić samotność
(nie wiadomo jak długo jeszcze)

Katarzyna od zawsze
w tym samym miejscu
(podobno tak dobrze)

Małgorzata jest szczęśliwa
(choć nosi bliznę po spełnionej miłości)

Joanna pisze wiersze

Janusz został psychologiem
nie zdążył pomóc

Mężczyzna

wyrastasz z ziemi pragnieniem ojca
jesteś zasadzonym dębem
obok snu nieskazitelnego domu

panem ustanowionego nieporządku

liczą cię pierwszy piąty środkowy obecny
masz swoje miejsce na ruchomych piaskach
dopełniasz cudzy czas

Joanna Wicherkiewicz – z wykształcenia nauczycielka, z zamiłowania poetka. Urodziła się w Mławie, lata dzieciństwa spędziła w Żurominie, aktualnie mieszka w Uniejowie.

Aleksander Żywczyk pisze o Joannie Wicherkiewicz: „Wiersze Joanny trafiają do wszystkich – bez względu na wiek i płeć”.

W 2015 roku wydała pierwszy tomik *Okruchy codzienności*, w 2019 roku powstał kolejny tomik odkrywający twórczość poetki *Dysharmonie*.

Wiersze pani Joanny publikowane były m.in. w *Poezji Dzisiaj*, *Protokole Kulturalnym*, *Akancie*, *Dzienniku Polskim*, *Gazecie Kulturalnej*, *Inter*, *Helikopterze*, *Artefaktach*, *Kronice Mazowieckiej*, na wielu portalach internetowych, jak np. pi-sarze.pl, nowemysli.pl i innych.

ZDJĘCIA LOKALNYCH WYDARZEŃ W 2019 ROKU

FOTORELACJA – ŚWIĘTO BOŻEGO CIAŁA W SPICIMIERZU W 2019 ROKU

autor: A. Szymańska

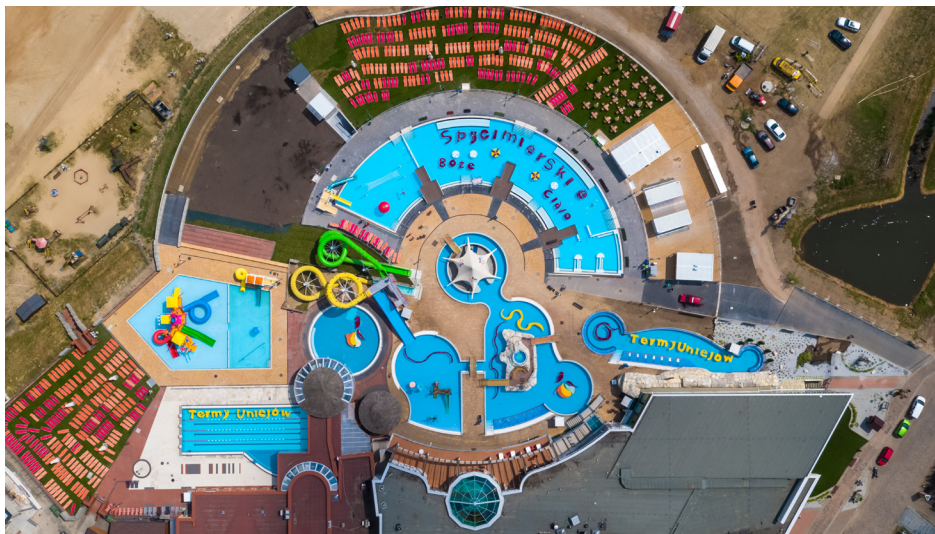

KOMPLEKS TERMALNY W UNIEJOWIE PO ROZBUDOWIE

autor: J. Tatarkiewicz

UROCZYSKO „ZIELEŃ” – ŚCIEŻKA EDUKACYJNA W UNIEJOWIE

autor: M. Bartosiak

